

Budsjett 2020

Handlingsprogram 2020-2023

**ARENDAL
KOMMUNE**

1	Vedtatt budsjett	3
2	Saksprotokoll Arendal bystyre 19. desember 2019	3
2.1	Handlingsprogram 2020-2023	3
2.2	Årsbudsjett 2020	3
2.3	Handlingsplan 2021- 2024.....	4
3	Vedlegg	9
	Vedlegg 1: Obligatoriske oversikter	9
	Vedlegg 2: Enhetenes økonomiske rammer	17
	Vedlegg 3: Obligatoriske oversikter kommunale foretak	18
	Vedlegg 4: Betalingssatser Arendal kommune	27
	Vedlegg 5: Tilskudd og overføringer til andre.....	47
4	Rådmannens forslag 26.09.19.....	49

1 Vedtatt budsjett

Arendal bystyre behandlet i møte 19. desember 2019 formannskapetets innstilling til handlingsprogram for 2020-2023, herunder budsjett 2020 (bystyresak 19/226). Rådmannens forslag til handlingsprogram/budsjett følger etter bystyrets vedtak i dette dokumentet. Bystyrets vedtak framkommer i protokoll fra bystyrets møte, jf. kapittel 2.

I samsvar med bystyrets vedtak er det utarbeidet oppdaterte obligatoriske oversikter for Arendal kommune, jf. vedlegg 1. Dessuten er det utarbeidet obligatoriske oversikter for kommunale foretak, jf. vedlegg 2, priser for betaling av kommunale ytelser eller tjenester, jf. vedlegg 3 og oversikt tilskudd og overføringer til andre, jf. vedlegg 4.

2 Saksprotokoll Arendal bystyre 19. desember 2019

2.1 Handlingsprogram 2020-2023

1. Arendal bystyre vedtar fremlagt forslag til handlingsprogram for Arendal kommune konsolidert for perioden 2020-2023.
2. Handlingsprogrammets drifts- og investeringsrammer for perioden 2020- 2023 legges til grunn for planlegging og drift av virksomhetene.

2.2 Årsbudsjett 2020

1. Arendal bystyre vedtar forslag til budsjett for 2020 som framstilt i skjema bevilgningsoversikt drift, bevilgningsoversikt drift pr. enhet, bevilgningsoversikt investering og brutto investeringer pr. prosjekt.
2. Arendal bystyre vedtar Enhetenes økonomiske rammer samt endringer som følge av forslag til statsbudsjett 2020 (vedlegg 2 i Rådmannens forslag samt vedlegg knyttet til statsbudsjett).
3. Arendal bystyre vedtar bevilgningsoversikt drift, bevilgningsoversikt investering og brutto investeringer pr prosjekt for Arendal eiendom KF og Arendal havnevesen KF slik det er framstilt i vedlegg 3 i Rådmannens forslag.
4. Arendal bystyre vedtar, i medhold av eiendomsskatteloven §§ 2 og 3 bokstav a), at:
 - Eiendomsskatt skal skrives ut for alle faste eiendommer i hele kommunen for skatteåret 2020.
 - Gjeldende takster kontorjusteres i 2020 med 10 % (esktl. § 8 A-4).
 - Det skrives ut skatt på det særskilte skattegrunnlaget fra «verk/bruk» redusert med to syvendedeler i 2020, jfr. overgangsregel til esktl. §§ 3 og 4, første ledd.
 - Den generelle skattesatsen settes til 7 promille av eiendomsskattegrunnlaget. For bolig- og fritidseiendommer settes satsen til 5 promille av eiendomsskattegrunnlaget. Eiendomsskattegrunnlaget er lik 40 % av eiendomsskattetakst. Skattesats for det særskilte skattegrunnlaget settes til 7 promille.
 - Arendal bystyre vedtar i medhold av eiendomsskatteloven § 7 bokstav b, at bygning som er fredet iht. lov, fritas for eiendomsskatt.
 - Eiendomsskatten innkreves sammen med kommunale eiendomsgebyrer, og skal betales i minst to terminer.
5. Ved taksering og utskriving av eiendomsskatt benytter Arendal kommune tidligere vedtatte skattevedtekter Arendal bystyre vedtar at skatt til kommunen for inntektsåret 2020 utskrives med de til enhver tid gjeldende maksimalsatser vedtatt av Stortinget.
6. Arendal bystyre vedtar eiendomsgebyr, salgs- og leiepriser i henhold til

- rådmannens innstilling i vedlegg 4.
7. Arendal bystyre vedtar å gi rådmannen fullmakt til å kunne fordele sentralt avsatte midler på rådmannens enhet 1101 og 1103 til respektive enheter (lønnsmidler, pensjon, fagmidler under stabene).
 8. Arendal bystyre vedtar å gi rådmannen fullmakt til å gjennomføre lokale lønnsforhandlinger etter de ulike lokale forhandlingshjemlene i hovedtariffavtalen.
 9. Arendal bystyre vedtar å oppta lån til investeringsformål – i alt 384,9 mill. kroner – i 2020 i samsvar med investeringsbudsjettet, jf. vedlegg 1, økonomisk oversikt investering. Avdrag beregnes i tråd med forskrift og krav til minimumsavdrag.
 10. Arendal bystyre vedtar at kommunens utlån til Arendal eiendom KF til investeringsformål belastes kommunens gjennomsnittlige innlånsrente. For lån til Arendal havnevesen KF belastes rente iht. Kommunalbankens flytende p.t. rente.
 11. Arendal bystyre gir rådmannen fullmakt til å benytte inntil 150 mill. kroner av trekkrettigheten i Sparebanken Sør.
 12. Arendal bystyre vedtar å oppta startlån på 100 mill. kroner hos Husbanken for videre utlån jf. vedlegg 1, bevilgningsoversikt investering
 13. Arendal bystyre vedtar at mottatte investeringsinntekter i løpet av 2020 (salg av tomter, avhending av utstyr og lignende) avsettes til investeringsfond. Dette gjelder også for salgsinntekter i de kommunale foretakene.
 14. Arendal bystyre vedtar at ved avslutning av investeringsprosjekter skal eventuelle ledige lånemidler avsettes til egen balansekonto for ubrukte lånemidler, avsluttede prosjekter. Disse nyttes til ekstraordinære avdrag på opptatte investeringslån.
 15. Arendal bystyre gir rådmannen, innenfor vedtatt budsjettramme fullmakt til å overføre driftsmidler til investeringsbudsjettet når utgiftene i henhold til budsjett- og regnskapsforskriften skal føres i investeringsregnskapet.
 16. Arendal bystyre vedtar at resultatenheter med mer-/mindreforbruk avregnes mot den enkelte enhets disposisjonsfond.
 17. Arendal bystyre gir rådmannen fullmakt til å flytte midler mellom skolene og stab, basert på skolemodellen.
 18. Arendal bystyre gir rådmannen fullmakt til å flytte midler mellom kommunale barnehager og stab ifm. nytt barnehageår 1. august ved endringer i barnetall/bemanning.
 19. Arendal bystyre gir rådmannen fullmakt til å justere budsjettet, inkl. enhetenes rammer, i tråd med endelige budsjettforutsetninger fra pensjonskassene.
 20. Arendal bystyre vedtar at justeringer knyttet til vedtak av statsbudsjettet dekkes ved bruk av disposisjonsfond.
 21. Ved regnskapsavslutning for budsjettåret 2020 vil rådmannen disponere mindreforbruk eller innhente fond til dekning av merforbruk iht. den nye kommuneloven.
 22. Arendal bystyre vedtar rådmannens forslag til finansielle måltall.

2.3 Handlingsplan 2021- 2024

1. Rådmannen bes lage en sak i januar til formannskapet/bystyret hvor årshjulet for økonomistyring for 2020 avklares.
2. Nye handlingsregler må avklares i egen sak før arbeidet med handlingsplan 2021- 2024 starter.
3. Når rådmannen legger frem handlingsplan for 2021- 2024 ber bystyret om:
 - at det er en tydelig sammenheng mellom handlingsplanen og kommuneplanens samfunnsdel
 - at klimaplanens handlingsdel innarbeides i handlingsplanen
 - at den inneholder en oversikt over tiltak og kutt

- at enhet Østre Agders sekretariats virksomhet beskrives mer detaljert
- at enhet 1101(rådmannen med staber) og 1103(fellesoverføringer og drift) bli mer detaljert beskrevet (se vedlegg til årets fremlegg)

Vedtatt endringsforslag:

Endringer i investeringsbudsjettet 2020-2023

Prosjekt	Rådmanns ns forslag				Sum	For slag justering investeringsbud jett				Sum	Kommentar
	2020	2021	2022	2023		2020	2021	2022	2023		
Arendal eiendom											
Bobilparkering				1 200 000	1 200 000					-	Tas ut
Kjøp av bolig	3 500 000	3 500 000	3 500 000	10 000 000	20 500 000		3 500 000	-	3 500 000	7 000 000	Redusere volum
Helsehus	5 000 000	5 000 000	382 500 000	414 500 000	807 000 000	5 000 000	5 000 000	342 500 000	374 500 000	727 000 000	Reduser 10%
Enøk tiltak	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	4 000 000	3 000 000	3 000 000	3 000 000	3 000 000	12 000 000	Økning
Isbane Sam Eyde					-	10 000 000				10 000 000	8 mill i bidrag
Universell utforming					-	500 000	500 000	500 000	500 000	2 000 000	Tas inn
Agderparken Nord	38 000 000	27 000 000	35 000 000	22 000 000	122 000 000					-	tilskudd 32,5 M 2020, 32,5 M 2023
					-					-	
Arendal kommune											
					-					-	
Opparbeidelse Langbrygga	15 000 000				15 000 000	1 000 000	9 000 000			10 000 000	Redusert kostnad
Raet nasjonalparksenter		7 500 000	27 000 000	17 750 000	52 250 000					-	Se på alternativ løsning
Kunnskaphavn del 3	2 000 000	9 300 000	16 000 000	-	27 300 000		2 000 000	9 300 000	16 000 000	27 300 000	Utsatt 1 år
Musikkbinge	750 000		750 000		1 500 000				750 000	750 000	Redusere 1
Skøytebane	500 000	20 000 000			20 500 000		500 000	20 000 000		20 500 000	Utsette 1 år
By og sentrumsutvikling	300 000		300 000		600 000					-	Ta ut
Østre Agder brannvesen	2 900 000	1 300 000	4 500 000	2 600 000	11 300 000		2 900 000	1 300 000	4 500 000	8 700 000	Utsatt 1 år
Trafikksikkerhet	1 500 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000	6 000 000	3 000 000	3 000 000	3 000 000	3 000 000	12 000 000	Økning
Inventar Kilden/Kanalgården	2 000 000				2 000 000	2 000 000				2 000 000	Økt tilsk. 1,5 mill
Materiell og utstyr til skolene, PC til alle ele	700 000	700 000	700 000	700 000	2 800 000	3 700 000	3 700 000	3 700 000	3 700 000	14 800 000	Økning
Arendal by- og regionhistorie - bind 3	1 300 000	1 400 000	1 250 000	100 000	4 050 000	1 300 000	1 400 000	1 250 000	100 000	4 050 000	50 % tilskudd
Jektekia					-		2 600 000	500 000		3 100 000	Tasin
Kittelsbukt		2 600 000	500 000		3 100 000					-	Tas ut

Rask tilrettelegging av næringsarealer

Arendal kommune ønsker en rask utbygging og salg av nye næringsarealer på Heftingsdalen, Agderparken Nord m.fl

Bystyret ønsker å få utredet nye modeller for samspill mellom kommunen og næringslivet når det gjelder opparbeiding av næringstomter og salg av næringsarealer, for eksempel organisert som aksjeselskap. Bystyret ber Arendal Eiendom og rådmannen utrede hvordan vi på dette området bør arbeide og være organisert. Det må tenkes igjennom hvordan kommunen gjennom samarbeid med andre kan få tilgang til kapital, nettverk og kompetanse, samtidig som risiko reduseres. Hvordan inntektsstrømmen endres ved en eventuell ny organisering må drøftes.

Bystyret ber om at en slik utredning foreligger senest i juni 2020. Styret for Arendal Eiendom og formannskapet konsulteres under arbeidet.

Isbane

Arendal Bystyre er glad for initiativet fra næringslivet i Arendal sentrum knyttet til kunstisbanen på Sam Eydes plass. Kommunen kan bidra med inntil to millioner i investering og momskompensasjon. Prosjektet forutsetter en bærekraftig drift og et samarbeid om driftskostnadene.

Raet nasjonalparksenter

Bystyret ber om en sak hvor man ser på alternative mulighetene til å etablere et midlertidig nasjonalparksenter, for eksempel ved å benytte en av bygningene på Hove eller Vitensenteret.

Boliger til ungevoksne med psykisk utviklingshemning

Det bør bygges fire bofellesskap til ungevoksne med psykisk utviklingshemning.

Endringer til rådmannens budsjettforslag

Økte inntekter/reducerte utgifter	2020	2021	2022	2023
Utsette investeringer	1 077 967	5 085 777	6 390 463	8 824 222
Økt utbytte Agder Renovasjon Næring AS	1 480 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
Redusere støtte til regionale kulturinstitusjoner (Kuben, Kilden)		2 000 000	2 000 000	2 000 000
Redusert ramme kulturenheten (1)	2 700 000	2 700 000	2 700 000	2 700 000
Redusere støtte til Canal Street	200 000	200 000	200 000	200 000
Redusert ramme Vitensenteret	200 000	200 000	200 000	200 000
Eurek kompetanse (2)		2 675 000	2 675 000	2 675 000
Arendal Voksen Opplæring (3)			3 000 000	3 000 000
Effektivisering/ny organisering Østre Agder Næring		480 000	480 000	480 000
Endring kommunal barnehagestruktur		1 500 000	2 500 000	2 500 000
Effekt private bhg				4 500 000
Effekt av økt enøk innvestering	500 000	1 000 000	1 000 000	1 500 000
Redusert ramme rådmannen med staber	2 000 000	2 000 000	2 000 000	2 000 000
Redusert konsulentbruk / bedre innkjøp/effektivisere annonsering	3 000 000	3 000 000	3 000 000	3 000 000
Redusere vekst i barnevern	4 000 000	4 000 000	4 000 000	4 000 000
AKST flere medlemmer		1 000 000	1 500 000	1 500 000
Redusert tilskudd Kommunerevnen	100 000	100 000	100 000	100 000
Fryse folkevalgtgodtgjøringen	250 000	500 000	750 000	1 000 000
Økt skatteanslag	6 000 000	6 000 000	6 000 000	6 000 000
Redusert ramme enhet brann	500 000	500 000	500 000	500 000
En bærekraftig kommune - 2023 (4)	2 000 000	12 000 000	12 000 000	17 000 000
Pilot aktivitetsplikt 30-39 år (5)		4 000 000	4 000 000	4 000 000
Økt innbyggertall/Økt rammetilskudd	2 500 000	5 000 000	5 000 000	5 000 000
Justerte utgifter til spesialundervisning friskoler	1 000 000	2 000 000	2 000 000	2 000 000
Sum	27 507 967	56 940 777	62 995 463	75 679 222
Økte utgifter/reducerte inntekter				
Samarbeid med fylket om el. ferjer på byfjorden			2 000 000	5 000 000
5 nye VTA plasser Proflex	210 000	210 000	210 000	210 000
Beholde 5-7 trinn ved Eydehavn skole og Nesheim skole	1 150 000	2 750 000	2 750 000	2 750 000
Styrke skolen	18 000 000	25 000 000	25 000 000	35 000 000
Solhaug drives ut 2021 /Styrke hjemmesykepleien fra 2022	6 700 000	13 300 000	13 000 000	13 000 000
Kirkens SOS - selvmordsforebyggende tiltak	100 000	100 000	100 000	100 000
Kirkens Bymisjon (Ref. sak i juni)	500 000	500 000	500 000	500 000
Økning av veiledende sosialsats barn 0-5 år (6)	825 000	1 500 000	1 500 000	1 500 000
Redusert eiendomsskatt		16 000 000	16 000 000	16 000 000
Sum	27 485 000	59 360 000	61 060 000	74 060 000
Avsetning/bruk av fond	22 967	-2 419 223	1 935 463	1 619 222

Utdyping av noen momenter i tabellen ovenfor:

1. Innstrammingstiltakene i kulturbudsjettet bør ikke ramme sårbare grupper, barn/ unge, frivillige og folkehelse- så langt dette er mulig å få til.
2. Bystyret ber om en sak som belyser mulighetene for å drive Eureka kompetanse uten egne lokaler. Andre kommunale bygg tas i bruk. F.eks Kloa, Kilden, rådhuset, skolen e.m.fl.
3. Bystyret ber om en sak hvor rimeligere lokaler vurderes for Arendal voksenopplæring. En reforhandlet avtale med vesentlig reduksjon i leien i Eureka bygget kan også vurderes. Det er viktig med god tilgjengelighet med kollektiv. Det bør også vurderes om vi kan få en mer effektiv drift ved samarbeid med andre kommuner.
4. En bærekraftig kommune- 2023
Med store uløste utfordringer i de budsjettene som vi står foran, endringer i befolkningssammensetning og klimautfordringer, gjør at det må arbeides systematisk for å finne kloke og bærekraftige tiltak som kan gi inntekter eller reduserte utgifter framover.
Rådmannen bes sammen med formannskapet, tillitsvalgte og andre gode

krefter arbeide fram tiltak innen alle sektorer i kommunen.

Bør vi organisere kommunen på en ny måte? Hvordan få til et løft for å utvikle smarte arbeidsmåter både i administrasjon og i tjenesteyting? Hva kan vi oppnå ved økt bruk av teknologi? Hvilket potensial kan vi se dersom Arendal kommune tar mål av seg til å være blant de beste kommunene i landet til å ta i bruk digitale løsninger? Hva er viktige grep innen oppvekst og helse og omsorg? Hvilket potensial har Lean dersom det tas i bruk i større grad enn i dag? Hvilke andre metoder kan være egnet for å finne gode løsninger? Hvilket potensial ligger i økt medvirkning hos medarbeidere og tillitsvalgte? Hva kan kommunen gjøre for å få flere i arbeid? Hvordan tilpasse tjenestene til fremtidens demografi? Hva kan vi få til ved økt samskaping? Og ikke minst, hvordan oppnår vi 1,5 graders målet?

Spørsmålene er ikke uttømmende.

Arbeidet foregår i perioden januar til mai. Bystyret imøteser et samlet forslag i juni møtet 2019.

Arbeidet må sees i sammenheng med nedsatt barnehage og skoleutvalg

5. NAV Arendal søker om å bli nasjonal pilot på aktivitetsplikt for personer mellom 30- 39 år.

Sosialhjelpstønadene økes tilsvarende økningen i barnetrygden for barn fra 0- 5 år fra 1.9.20. Dette betyr at sosialhjelpsmottakere får samme sum i økning som andre. Arendal kommune skal bruke statens veiledende satser for tildeling av sosialhjelp.

Vedtatte tilleggssforslag:

1. Bystyret ber om en sak i januar hvor det velges et arbeidsutvalg på fem personer som politisk referansegruppe for nytt helsehus.
2. Bystyret ber rådmannen utrede hvordan Arendal kommune kan intensivere arbeidet mot fattigdom, og spesielt barn i fattige familier/ barnefattigdom. Det må framgå hva kommunen gjør i dag. Videre må det skisseres hva som er de mest aktuelle virkemidler framover. Hva som er aktuelle tiltak bør drøftes opp mot kunnskapsgrunnlaget i rapporten «Snakk om fattigdom». En rapport om barn som vokser opp i fattige familier», av Kirkens Bymisjon og Respons Analyse (2019). Rådmannen bes analysere hvilke tiltak som vil hjelpe gruppen best. Det bør drøftes om kommunen er hensiktsmessig organisert for å få til målrettede tiltak. Mulighetene for å finne partnere som kan delfinansiere satsningen bør framgå. Saken legges fram senest i mai 2020.
3. Arendal skal det være et tolerant, livssynåpent og inkluderende lokalsamfunn med plass til alle, helt uavhengig av alder, kjønn, hudfarge, bosted, livssyn, funksjonsnivå og seksuell legning. Rådmannen og komite for oppvekst forbereder en handlingsplan mot rasisme, stigmatisering og diskriminering. Hensikten er å skape et dokument som gis oss et godt grunnlag for å ta et oppgjør med fordommer, intoleranse og rasisme. Handlingsplanen legges fram for bystyret i 2020.
4. Det settes ned et arbeidsutvalg på tre folkevalgte som skal belyse forutsetningene for å få til mer lokalprodusert energi. Arbeidsutvalget utarbeider mål for lokalprodusert energi og hvilke virkemidler som kan være aktuelle for å nå målene. Utvalget må avklare hvilke regler som skal gjelde for å bygge solsellepanel som en del av hus, garasjer mv. Hva skal være søknadspiktig og hva skal være gebyrnivå for de som må søke. Forslag legges fram for bystyret i løpet av 2020.
5. Bystyret ber rådmannen lage en sak som belyser mulighetene for nytenking innen kollektivtransporten/samkjøring. Med mål om redusert bruk av privatbil, mer samkjøring, bruk av ny teknologi og nye løsninger. Inkludert bruk av kommunens biler.
6. I januar settes det ned et barnehageutvalg på tre personer. Utvalgene skal ha en totalgjennomgang av de kommunale barnehagene med fokus på kvalitet, innhold, organisering, tidlig innsats, demografi og nedgang i barnetall mm. Slik at de

kommunale barnehagene i Arendal er rustet for fremtiden med god kvalitet og effektiv drift. Utvalget leverer sin innstilling til bystyret ved utgangen av juni.

7. I januar settes det ned et skoleutvalg på fem personer. Utvalgene skal ha en totalgjennomgang av skolene med fokus på kvalitet, innhold, organisering, tidlig innsats, demografi og nedgang i barnetall mm. Utvalget leverer sin innstilling til bystyret høsten 2020. Utredningsdelen skal inneholde både en fakta del og en vurdering.
8. Rådmannen bes lages en plan for hvordan Arendal kan sikre enn større vekst i tiden fremover, med mål om flere innbyggere og flere arbeidsplasser i hele kommunen. Planen kan sees i sammenheng med næringsvennlighets undersøkelsen og oppfølging av næringsplanen. Komite for samfunnsutvikling holdes orientert.
9. I januar settes det ned et arbeidsutvalg på tre personer som fungerer som en referansegruppe til plan for rus og ettervern.
10. Arendal kommune skal være en dysleksivennlig kommune og det iverksettes ved samtlige skoler fra 2020.
11. Det nedsettes en jubileumskomite for utforming av program for Arendal bys 300-årsjubileum. Komiteen får også mandat til å innhente nødvendige eksterne midler, kommunens nettokostnader skal være innenfor det som ligger i budsjettet.
12. Det er viktig å få økt antall helsesykepleiere i Arendal Kommune. Rådmannen bes søke på statlige tilskuddsmidler for å øke antall helsesykepleiere.
13. Det settes i januar 2020 ned et politisk utvalg på tre folkevalgte som skal videreføre det arbeidet som ble gjort innen barnevern i perioden 2016- 2019. Utvalget skal fokusere både på barnevernet og forebyggende tjenester. Rådmannen bes legge fram forslag til mandat i januar.
14. Nedsette politisk referansegruppe for å påse at fylkeskommunen og staten overholde sine forpliktelser knyttet opp mot avtalen om ett Agder.
15. Bystyret ber administrasjonen vurdere hvordan man kan igangsette arbeidet med en kommunal handlingsplan for å forebygge selvmord i kommunen. Forslaget bør også inneholde en vurdering av økonomiske konsekvenser av ulike tiltak.
16. Bystyret ønsker en sak om gjeninnføring av boplikt der virkningen på boligpriser, fast bosetting og «mørke vinduer» i eksisterende boligområder belyses.
17. Bystyret ber om at Kulturskolen utvikler et tilbud der prisen ikke overstiger det som fritidskortet lyder på, slik at alle kan få mulighet til å benytte det.

3 Vedlegg

Vedlegg 1: Obligatoriske oversikter

Alle obligatoriske oversikter er utarbeidet i tråd med ny forskrift om økonomiplan, årsbudsjett, årsregnskap og årsberetning for kommuner og fylkeskommuner mv. og KOSTRA veileder for 2020.

Tabeller som ikke er obligatoriske er merket med *

Bevilgningsoversikt drift

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Arendal						
Rammetilskudd	-1 317 372	-1 234 675	-1 202 388	-1 327 298	-1 334 298	-1 353 298
Inntekts- og formuesskatt	-1 188 949	-1 155 825	-1 138 207	-1 189 523	-1 189 523	-1 189 523
Eiendomsskatt	-97 500	-114 400	-113 862	-98 400	-98 400	-98 400
Andre generelle driftsinntekter	-103 906	-128 166	-191 613	-105 107	-105 107	-105 107
Sum generelle driftsinntekter	-2 707 727	-2 633 066	-2 646 070	-2 720 328	-2 727 328	-2 746 328
Sum bevilgninger drift, netto	2 613 191	2 541 507	2 481 491	2 553 836	2 540 555	2 540 297
Avskrivninger	85 492	84 000	84 314	85 492	85 492	85 492
Sum netto driftsutgifter	2 698 683	2 625 507	2 565 805	2 639 328	2 626 047	2 625 789
Brutto driftsresultat	-9 044	-7 559	-80 265	-81 000	-101 281	-120 539
Renteinntekter	-79 277	-74 125	-80 325	-78 039	-84 922	-94 633
Utbytter	-42 640	-39 960	-39 832	-42 160	-42 160	-42 160
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter	115 749	111 068	111 874	106 480	112 001	123 855
Avdrag på lån	165 432	115 000	126 000	173 203	187 382	204 813
Netto finansutgifter	159 264	111 983	117 718	159 484	172 301	191 875
Motpost avskrivninger	-85 492	-84 000	-84 314	-85 492	-85 492	-85 492
Netto driftsresultat	64 728	20 424	-46 861	-7 007	-14 472	-14 156
Disponering eller dekning av netto driftsresultat						
Overføring til investering	3 890	4 551	15 286	12 890	12 890	12 890
Netto avsetninger til eller bruk av bundne fond	-6 332	-298	11 210	250	250	250
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	-62 285	-24 677	20 365*	-6 133	1 332	1 016
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	0	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	-64 728	-20 424	46 861	7 007	14 472	14 156
Fremført til inndecking i senere år	0	0	0	0	0	0

*I beløpet inngår resultat 2018 og disposisjon av resultat 2017 med hhv. 18,9 mill. kroner og -16,4 mill. kroner

Bevilgningsoversikt drift - netto pr. enhet

Tall i hele 1000		Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
1101	Rådmannen m/stab	90 549	135 243	774 818	67 013	58 181	38 222
1102	Felles finansiering drift	-87 644	-84 591	-9 907	-89 322	-96 782	-107 790
1103	Felles overføringer og drift	872 639	825 770	0	863 548	880 369	903 325
1201	Kommunalteknikk og geodata	-46 418	-41 751	-46 206	-50 847	-56 736	-56 536
1202	Kultur	76 604	76 218	79 353	73 229	72 739	73 039
1203	Brann	33 444	32 526	35 467	33 324	33 674	33 674
1204	Innovasjon og kompetanse	17 516	17 866	17 987	14 841	14 841	14 841
1205	Vitensenteret	11 312	10 358	8 090	11 312	11 312	11 312
1206	Arendal voksenopplæring	29 131	24 720	20 107	25 116	20 116	19 116
1207	Østre Agder	16 917	15 992	10 827	16 243	16 243	16 243
1301	Psykisk helse og rus	70 080	72 075	182 270	71 495	71 545	71 795
1302	Koordinering mestring og rehabilitering	95 745	84 901	82 556	95 185	95 010	95 010
1303	Tjenester funksjonshemmede	134 831	129 182	142 165	145 831	145 831	153 531
1304	Hjemmebaserte tjenester	223 238	213 812	220 365	223 788	236 833	236 833
1305	Institusjoner	191 893	189 418	205 600	191 793	178 493	178 493
1306	NAV Arendal	144 031	149 604	177 910	135 406	135 606	135 806
1307	Østre Agder krisesenter	4 564	3 628	4 590	4 472	4 472	4 472
1308	Legevakten	13 646	14 892	14 548	13 349	13 349	13 349
1402	Spesialpedagogiske tjenester	41 944	41 399	39 066	40 944	40 944	40 944
1403	Lunderød skole og ressurscenter	21 603	20 601	20 540	21 003	21 003	21 003
1404	Barnevern	96 803	78 632	0	83 201	80 600	80 703
1405	Avlastning og bosetting	50 021	53 133	0	50 021	50 021	50 021
1406	Forebyggende tjenester	39 987	34 025	0	39 927	39 927	39 927
1410	Birkenlund skole	35 847	33 591	34 176	35 847	35 847	35 847
1411	Asdal skole	38 470	34 741	36 783	38 470	38 470	38 470
1412	Stuenes skole	41 808	37 868	38 129	41 808	41 808	41 808
1413	Nedenes skole	35 179	32 821	33 699	35 179	35 179	35 179
1414	Stinta skole	40 537	38 265	38 961	40 537	40 537	40 537
1415	Roligheden skole	37 458	34 028	37 265	37 458	37 458	37 458
1416	Hisøy skole	33 333	32 026	34 256	33 333	33 333	33 333
1417	Eydehavn skole	11 361	10 495	10 683	11 361	11 361	11 361
1418	Flosta skole	10 148	9 560	10 194	10 148	10 148	10 148
1419	Moltemyr skole	37 629	35 066	34 712	37 629	37 629	37 629
1420	Myra skole	20 986	18 744	18 837	20 986	20 986	20 986
1421	Nesheim skole	10 106	9 424	10 931	10 106	10 106	10 106
1422	Rykene oppvekstsenter	18 529	17 193	15 659	18 529	18 529	18 529
1423	Sandnes skole	18 956	18 481	19 647	18 956	18 956	18 956
1424	Strømmen oppvekstsenter	19 768	19 811	20 980	19 768	19 768	19 768
1450	Tromøy barnehagene	8 564	9 093	9 528	8 564	8 564	8 564
1451	Hisøy barnehageenhet	11 735	10 714	12 097	11 735	11 735	11 735
1452	Barnehager sentrum øst	9 484	9 717	11 266	9 484	9 484	9 484
1453	Stinta barnehageenhet	11 302	12 350	13 777	11 302	11 302	11 302
1454	Jovannslia barnehageenhet	12 282	12 037	13 246	12 282	12 282	12 282
1455	Øyestad barnehageenhet	7 063	6 249	9 779	7 063	7 063	7 063
1501	Interkommunal arbeidsgiverkontroll i Agder	210	1 580	1 593	2 419	2 419	2 419
Sum		2 613 191	2 541 507	2 481 491	2 553 836	2 540 555	2 540 297

Bevilgningsoversikt investering

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Investeringer i varige driftsmidler	204 920	270 060	155 148	220 750	223 000	210 200
Tilskudd til andres investeringer	4 500	3 750	2 769	4 500	3 500	3 500
Investeringer i aksjer og andeler i selskaper	1 500	3 400	3 101	1 500	1 500	1 500
Utlån av egne midler	161 350	277 204	266 159	309 218	431 242	474 440
Avdrag på lån	0	23 500	39 926	0	0	0
Sum investeringsutgifter	372 270	577 914	467 103	535 968	659 242	689 640
Kompensasjon for merverdiavgift	-9 024	-27 802	-5 744	-11 290	-10 950	-8 720
Tilskudd fra andre	-32 525	-35 109	-31 655	-1 200	-8 570	-14 200
Salg av varige driftsmidler	-32 500	0	-12 725	0	0	-32 500
Salg av finansielle anleggsmidler	0	-2 000	-2 000	0	0	0
Utdeling fra selskaper	0	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån av egne midler	0	-23 500	-56 796	0	0	0
Bruk av lån	-294 331	-485 152	-405 170	-510 588	-626 832	-621 329
Sum investeringsinntekter	-368 380	-573 563	-514 090	-523 078	-646 352	-676 749
Videre utlån	100 000	0	0	110 000	110 000	110 000
Bruk av lån til videre utlån	-100 000	0	0	-110 000	-110 000	-110 000
Avdrag på lån til videre utlån	24 000	0	0	24 500	25 000	25 000
Mottatte avdrag på videre utlån	-24 000	0	0	-24 500	-25 000	-25 000
Netto utgifter videre utlån	0	0	0	0	0	0
Overføring fra drift	-3 891	-4 551	-15 286	-12 891	-12 891	-12 891
Netto avsetninger til eller bruk av bundne investeringsfond	0	0	22 342	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av ubundet	0	200	11 766	0	0	0
Dekning av tidligere års udekket beløp	0	0	29 210	0	0	0
Sum overføring fra drift og netto avsetninger	-3 891	-4 351	48 031	-12 891	-12 891	-12 891
Fremført til inndekning i senere år (udekket beløp)	0	0	0	0	0	0

Brutto investeringer pr. prosjekt

Prosjekt - Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Oppvekst - inv. møbler/utstyr	3 700	3 700	3 700	3 700
Maskinkjøp park/idrett	1 000	1 000	1 000	1 000
Lekeplassutstyr	-	-	500	-
Turløyper Arendal øst 2019	-	-	-	-
Teknisk utstyr Kanalgården/Kilden	-	-	200	-
Musikkbinger	-	-	-	750
Kulturenheten - Turstier nærområder	300	300	300	300
Kulturenheten - Rehabilitering underlag skøytebanen	-	500	20 000	-
Tilrettelegging friområder	500	-	500	-
Opparbeidelse Langbrygga inkl. rehab. kai	1 000	9 000	-	-
Inventar kilden/kanalgården	2 000	-	-	-
Arendal by - og regionhistorie - bind 3	1 300	1 400	1 250	100
Kyststi	200	-	-	-
Skilting og nytt kart turveier/stier og byløyper Arendal	-	200	200	200
Biblioteket - teknisk utstyr	-	-	150	-
Biblioteket - biblioteksystem	-	-	500	-
Bomuldsfabrikken - Utskifting varebil	-	400	-	-
Ny løypemaskin	1 500	-	-	-
Kilden/Kanalgården - teknisk utstyr	3 350	-	-	-
Østre Agder Brannvesen - Biler og utstyr	-	2 900	1 300	4 500
Feierbil Arendal	150	-	150	-
Feierbil Risør	-	150	150	-
H&L: Moduler til Gerica: Legemodul og Medisinmodul	200	-	-	-
H&L: Mobilt vaktrom med digitalt sykesignalanlegg	800	-	-	-
Velferdsteknologi: Kunnskapsinnhenting/tverrfaglig samarbeide	120	-	-	-
Infrastruktur/Geodata: maskiner og biler	2 000	2 000	2 000	2 000
Reasfaltering	1 500	3 000	2 500	2 500
Asfaltering grusveger	500	500	500	500
Trafikksikkerhetstiltak	3 000	3 000	3 000	3 000
Landmålerutstyr	500	-	-	700
Parkeringsautomater	200	200	200	-
Veg og gatelys, sammenkopling av lyskretser	500	1 000	1 000	1 000
Opprustning av bruer	-	500	500	500
Miljøtiltak Pollen/Kittelsbukt	12 000	5 000	-	-
Forsterkning av veikroppen	500	500	500	500
Opprustning av murer og veisikring	750	750	750	750
Utskifting brøyteutstyr og sommerutstyr	500	500	500	500
Lage strødepoter med tak	500	500	-	-
Infrastruktur Kunnskapshavna del 3	-	2 000	9 300	16 000
Eydehavn - vei/infrastruktur	-	10 000	-	-
Veidatabase (2012)	350	350	350	350
Veilys råtekontroll stolper	500	500	-	-
Etablering hovedplan vei	650	-	-	-
Etablering av snødepot	500	500	-	-
Utstyr omsorgsenhetene	5 000	5 000	4 000	4 000
Enhet funksjonshemmede - Utskifting biler	500	-	500	-
Enhet funksjonshemmede - utskifting bil Ellengård	-	300	-	-

Prosjekt - Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Kirkegårder	-	-	1 000	1 000
Kirker	-	-	1 500	1 500
Transporttjenesten - buss	850	-	-	850
Raet nasjonalparksenter - forprosjekt - Vitensenteret	1 000	-	-	-
Teknisk bygg Høgedal - drift kirkegårder og kirker	3 500	3 500	-	-
Renovasjonsbeholdere - nedgravde	2 000	2 000	1 500	1 500
Jektekaia		2 600	500	
Fornyelse ledningsanlegg	80 000	80 000	80 000	70 000
Forsterkning hovedanlegg/forbedr renseprosesser	60 000	65 500	70 500	85 000
Utbygging nye utb.områder	15 000	15 000	15 000	10 000
Egenkapitaltilskudd KLP 2020	1 500	1 500	1 500	1 500
Etab. lån inn/utlån	1 000	1 000	1 000	1 000
Sum brutto investeringer AK	210 920	226 750	228 000	215 200

Brutto investeringer 2020-2023 pr. prosjekt med finansiering*

Prosjekt - Tall i hele 1000	Brutto investeringer 2020-2023	Mva-kompensasjon	Tilskudd og andre inntekter	Bruk av låne- midler
Oppvekst - inv. møbler/utstyr	14 800	2 960	-	11 840
Maskinkjøp park/idrett	4 000	800	-	3 200
Lekeplassutstyr	500	100	-	400
Turløyper Arendal øst 2019	-	-	28 200	-28 200
Teknisk utstyr Kanalgården/Kilden	200	40	-	160
Musikkbinger	750	150	250	350
Kulturenheten - Turstier nærområder	1 200	240	-	960
Kulturenheten - Rehabilitering underlag skøytebanen	20 500	4 100	-	16 400
Tilrettelegging friområder	1 000	200	-	800
Opparbeidelse Langbrygga inkl. rehab. kai	10 000	2 000	-	8 000
Inventar kilden/kanalgården	2 000	400	1 500	100
Arendal by - og regionhistorie - bind 3	4 050	-	2 625	1 425
Kyststi	200	40	-	160
Skilting og nytt kart turveier/stier og byløyper Arendal	600	120	-	480
Biblioteket - teknisk utstyr	150	30	-	120
Biblioteket - biblioteksystem	500	100	-	400
Bomuldsfabrikken - Utskifting varebil	400	-	-	400
Ny løypemaskin	1 500	-	-	1 500
Kilden/Kanalgården - teknisk utstyr	3 350	670	1 675	1 005
Østre Agder Brannvesen - Biler og utstyr	8 700	1 740	-	6 960
Feierbil Arendal	300	60	-	240
Feierbil Risør	300	60	-	240
H&L: Moduler til Gerica: Legemodul og Medisinmodul	200	40	-	160
H&L: Mobilt vaktrom med digitalt sykesignalanlegg	800	160	-	640
Velferdsteknologi: Kunnskapsinnhenting/tverrfaglig samarbeide	120	24	-	96
Infrastruktur/Geodata: maskiner og biler	8 000	1 600	-	6 400
Reasfaltering	9 500	1 900	-	7 600
Asfaltering grusveger	2 000	400	-	1 600
Trafikksikkerhetstiltak	12 000	2 400	2 000	7 600
Landmålerutstyr	1 200	240	-	960
Parkeringsautomater	600	120	-	480
Veg og gatelys, sammenkopling av lyskretser	3 500	700	-	2 800
Opprustning av bruer	1 500	300	-	1 200
Miljøtiltak Pollen/Kittelsbukt	17 000	3 400	-	13 600
Forsterkning av veikroppen	2 000	400	-	1 600
Opprustning av murer og veisikring	3 000	600	-	2 400
Utskifting brøyteutstyr og sommerutstyr	2 000	400	-	1 600
Lage strødepoter med tak	1 000	200	-	800
Infrastruktur Kunnskapshavna del 3	27 300	5 460	20 240	1 600
Eydehavn - vei/infrastruktur	10 000	2 000	-	8 000
Veidatabase (2012)	1 400	280	-	1 120
Veilys råtekontroll stolper	1 000	200	-	800
Etablering hovedplan vei	650	130	-	520
Etablering av snødepot	1 000	200	-	800
Utstyr omsorgsenhetene	18 000	3 600	-	14 400
Enhet funksjonshemmede - Utskifting biler	1 000	200	-	800

Enhet funksjonshemmede - utskifting bil Ellengård	300	60	-	240
Kirkegårder	2 000	-	-	2 000
Kirker	3 000	-	-	3 000
Jektekaia	3 100	620	-	2 480
Transporttjenesten - buss	1 700	340	-	1 360
Raet nasjonalparksenter - forprosjekt - Vitensenteret	1 000	200	-	800
Teknisk bygg Høgedal - drift kirkegårder og kirker	7 000	-	-	7 000
Renovasjonsbeholdere - nedgravde	7 000	-	-	7 000
Fornyelse ledningsanlegg	310 000	-	-	310 000
Forsterkning hovedanlegg/forbedr renseprosesser	281 000	-	-	281 000
Utbygging nye utb.områder	55 000	-	-	55 000
Egenkapitaltilskudd KLP 2020	6 000	-	-	6 000
Etab. lån inn/utlån	4 000	-	-	4 000
Sum	888 870	39 984	56 490	784 396

Økonomisk oversikt etter art - drift*

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Arendal						
Rammetilskudd	-1 317 372	-1 234 675	-1 202 388	-1 327 298	-1 334 298	-1 353 298
Inntekts- og formuesskatt	-1 188 949	-1 155 825	-1 138 207	-1 189 523	-1 189 523	-1 189 523
Eiendomsskatt	-97 500	-114 400	-113 862	-98 400	-98 400	-98 400
Andre skatteinntekter	-300	-300	-348	-300	-300	-300
Andre overføringer og tilskudd fra staten	-103 606	-127 866	-191 265	-104 807	-104 807	-104 807
Overføringer og tilskudd fra andre	-435 918	-396 933	-540 360	-424 825	-432 285	-435 593
Brukerbetalinger	-101 601	-101 685	-102 440	-101 601	-101 601	-101 601
Salgs- og leieinntekter	-386 059	-341 396	-329 400	-390 783	-394 672	-394 672
Sum driftsinntekter	-3 631 305	-3 473 079	-3 618 270	-3 637 536	-3 655 885	-3 678 193
Lønnsutgifter	1 688 165	1 596 541	1 665 327	1 689 108	1 687 215	1 686 329
Sosiale utgifter	487 181	466 849	428 075	471 070	470 679	470 418
Kjøp av varer og tjenester	1 233 112	1 184 814	1 214 510	1 211 744	1 220 287	1 236 323
Overføringer og tilskudd til andre	207 160	206 321	220 899	204 216	205 086	205 456
Overføringer - utgår fra 2020	-32 768	1 369	0	-59 013	-68 074	-80 283
Avskrivninger	85 492	84 000	84 314	85 492	85 492	85 492
Fordelte utgifter - utgår fra 2020	-46 081	-74 375	-75 120	-46 081	-46 081	-46 081
Sum driftsutgifter	3 622 261	3 465 520	3 538 005	3 556 537	3 554 605	3 557 655
Brutto driftsresultat	-9 044	-7 559	-80 265	-81 000	-101 281	-120 539
Renteinntekter	-79 277	-74 125	-80 325	-78 039	-84 922	-94 633
Utbytter	-42 640	-39 960	-39 832	-42 160	-42 160	-42 160
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter	115 749	111 068	111 874	106 480	112 001	123 855
Avdrag på lån	165 432	115 000	126 000	173 203	187 382	204 813
Netto finansutgifter	159 264	111 983	117 718	159 484	172 301	191 875
Motpost avskrivninger	-85 492	-84 000	-84 314	-85 492	-85 492	-85 492
Netto driftsresultat	64 728	20 424	-46 861	-7 007	-14 472	-14 156
Disponering eller dekning av netto driftsresultat						
Overføring til investering	3 890	4 551	15 286	12 890	12 890	12 890
Netto avsetninger til eller bruk av bundne driftsfond	-6 332	-298	11 210	250	250	250
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	-62 285	-24 677	17 880	-6 133	1 332	1 016
Bruk av tidligere års regnskapsmessig mindreforbruk - utgår fra 2020	0	0	-16 423	0	0	0
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	0	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	-64 728	-20 424	27 953	7 007	14 472	14 156
Regnskapsmessig mindreforbruk - utgår fra 2020	0	0	18 908	0	0	0
Fremført til inndekning i senere år	0	0	0	0	0	0

Vedlegg 2: Enhetenes økonomiske rammer

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
1101 Rådmannen m/stab	88 401	132 975	783 699	65 265	56 433	36 474
1102 Felles finansiering drift	-2 582 888	-2 491 065	-2 329 048	-2 536 193	-2 530 372	-2 541 122
1103 Felles overføringer og drift	872 009	825 140	0	862 918	879 739	902 695
1201 Kommunalteknikk og geodata	-45 622	-40 695	-45 043	-50 847	-56 736	-56 536
1202 Kultur	71 290	70 845	73 499	67 915	67 425	67 725
1203 Brann	33 444	32 357	33 453	33 324	33 674	33 674
1204 Innovasjon og kompetanse	17 516	17 866	17 889	14 841	14 841	14 841
1205 Vitensenteret	4 045	3 930	3 903	4 045	4 045	4 045
1206 Arendal voksenopplæring	24 131	20 720	18 221	25 116	20 116	19 116
1207 Østre Agder	15 307	15 312	13 867	14 793	14 793	14 793
1301 Psykisk helse og rus	68 223	70 318	175 339	69 638	69 688	69 938
1302 Koordinering mestring og rehabilitering	95 745	81 690	84 314	95 185	95 010	95 010
1303 Tjenester funksjonshemmede	134 831	129 182	143 168	145 831	145 831	153 531
1304 Hjemmebaserte tjenester	223 238	213 812	220 368	223 788	236 833	236 833
1305 Institusjoner	191 893	189 418	205 603	191 793	178 493	178 493
1306 NAV Arendal	84 222	78 701	76 638	79 097	79 297	79 497
1307 Østre Agder krisesenter	4 564	3 628	5 052	4 472	4 472	4 472
1308 Legevakten	13 646	14 892	14 507	13 349	13 349	13 349
1402 Spesialpedagogiske tjenester	41 944	41 399	38 147	40 944	40 944	40 944
1403 Lunderød skole og ressurscenter	21 003	20 601	20 747	21 003	21 003	21 003
1404 Barnevern	91 203	74 432	0	77 601	75 000	75 103
1405 Avlastning og bosetting	21 613	16 663	0	23 231	23 231	23 231
1406 Forebyggende tjenester	39 487	34 025	0	39 927	39 927	39 927
1410 Birkenlund skole	35 847	33 591	34 186	35 847	35 847	35 847
1411 Asdal skole	38 470	34 741	35 878	38 470	38 470	38 470
1412 Stuenes skole	41 808	37 868	38 199	41 808	41 808	41 808
1413 Nedenes skole	35 179	32 821	33 443	35 179	35 179	35 179
1414 Stinta skole	40 537	38 265	39 017	40 537	40 537	40 537
1415 Roligheden skole	37 458	34 028	37 265	37 458	37 458	37 458
1416 Hisøy skole	33 333	32 026	33 920	33 333	33 333	33 333
1417 Eydehavn skole	11 361	10 495	10 761	11 361	11 361	11 361
1418 Flosta skole	10 148	9 560	10 197	10 148	10 148	10 148
1419 Moltemyr skole	37 629	35 066	34 696	37 629	37 629	37 629
1420 Myra skole	20 986	18 744	18 841	20 986	20 986	20 986
1421 Nesheim skole	10 106	9 424	10 688	10 106	10 106	10 106
1422 Rykene oppvekstsenter	18 529	17 193	15 710	18 529	18 529	18 529
1423 Sandnes skole	18 956	18 481	19 647	18 956	18 956	18 956
1424 Strømmen oppvekstsenter	19 768	19 811	20 956	19 768	19 768	19 768
1450 Tromøy barnehagene	8 564	9 093	9 580	8 564	8 564	8 564
1451 Hisøy barnehageenhet	11 735	10 714	12 103	11 735	11 735	11 735
1452 Barnehager sentrum øst	9 484	9 717	11 143	9 484	9 484	9 484
1453 Stinta barnehageenhet	11 302	12 350	13 746	11 302	11 302	11 302
1454 Jovannslia barnehageenhet	12 282	12 037	13 340	12 282	12 282	12 282
1455 Øyestad barnehageenhet	7 063	6 249	9 700	7 063	7 063	7 063
1501 Interkommunal arbeidsgiverkontroll i Agder	210	1 580	1 604	2 419	2 419	2 419
Sum	0	0	0	0	0	0

Vedlegg 3: Obligatoriske oversikter kommunale foretak

Bevilgningsoversikt drift Arendal Eiendom KF

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Rammetilskudd	0	0	0	0	0	0
Inntekts- og formuesskatt	0	0	0	0	0	0
Eiendomsskatt	0	0	0	0	0	0
Andre generelle driftsinntekter	0	0	0	0	0	0
Sum generelle driftsinntekter	0	0	0	0	0	0
Sum bevilgninger drift, netto	-122 823	-120 328	-125 676	-120 288	-131 922	-151 919
Avskrivninger	80 000	69 000	69 294	80 000	80 000	80 000
Sum netto driftsutgifter	-42 823	-51 328	-56 382	-40 288	-51 922	-71 919
Brutto driftsresultat	-42 823	-51 328	-56 382	-40 288	-51 922	-71 919
Renteinntekter	-1 200	-700	-1 638	-1 200	-1 200	-1 200
Utbytter	0	0	0	0	0	0
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter	54 729	53 400	58 631	51 399	57 102	65 954
Avdrag på lån	69 294	67 628	66 259	70 089	76 020	87 165
Netto finansutgifter	122 823	120 328	123 253	120 288	131 922	151 919
Motpost avskrivninger	-80 000	-69 000	-69 294	-80 000	-80 000	-80 000
Netto driftsresultat	0	0	-2 424	0	0	0
Disponering eller dekning av netto driftsresultat						
Overføring til investering	0	0	9 958	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av bundne fond	0	0	-5 781	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	0	0	-1 753*	0	0	0
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	0	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	0	0	2 424	0	0	0
Fremført til inndekning i senere år	0	0	0	0	0	0

*I beløpet inngår resultat 2018 og disposisjon av resultat 2017 med hhv. -2,3 mill. kroner og 3,6 mill. kroner

Økonomisk oversikt etter art – drift Arendal Eiendom KF

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Rammetilskudd	0	0	0	0	0	0
Inntekts- og formuesskatt	0	0	0	0	0	0
Eiendomsskatt	0	0	0	0	0	0
Andre skatteinntekter	0	0	0	0	0	0
Andre overføringer og tilskudd fra staten	0	0	0	0	0	0
Overføringer og tilskudd fra andre	-301 375	-286 953	-294 803	-298 215	-309 849	-329 221
Brukerbetalinger	0	0	0	0	0	0
Salgs- og leieinntekter	-55 512	-54 685	-58 335	-55 512	-55 512	-55 512
Sum driftsinntekter	-356 887	-341 637	-353 138	-353 727	-365 361	-384 733
Lønnsutgifter	65 042	65 245	64 460	65 042	65 042	65 042
Sosiale utgifter	20 244	18 090	17 146	20 244	20 244	20 244
Kjøp av varer og tjenester	129 807	122 235	133 093	129 307	129 307	128 807
Overføringer og tilskudd til andre	26 302	18 127	17 796	26 177	26 177	26 052
Overføringer - utgår fra 2020	-2 751	2 063	0	-2 751	-2 751	-2 751
Avskrivninger	80 000	69 000	69 294	80 000	80 000	80 000
Fordelte utgifter - utgår fra 2020	-4 580	-4 450	-5 033	-4 580	-4 580	-4 580
Sum driftsutgifter	314 064	290 309	296 756	313 439	313 439	312 814
Brutto driftsresultat	-42 823	-51 328	-56 382	-40 288	-51 922	-71 919
Renteinntekter	-1 200	-700	-1 638	-1 200	-1 200	-1 200
Utbytter	0	0	0	0	0	0
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter	54 729	53 400	58 631	51 399	57 102	65 954
Avdrag på lån	69 294	67 628	66 259	70 089	76 020	87 165
Netto finansutgifter	122 823	120 328	123 253	120 288	131 922	151 919
Motpost avskrivninger	-80 000	-69 000	-69 294	-80 000	-80 000	-80 000
Netto driftsresultat	0	0	-2 424	0	0	0
Disponering eller dekning av netto driftsresultat	0	0	9 958	0	0	0
Overføring til investering	0	0	-5 781	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av bundne driftsfond	0	0	-530	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	0	0	-3 570	0	0	0
Bruk av tidligere års regnskapsmessig mindreforbruk - utgår fra 2020	0	0	0	0	0	0
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	77	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	0	0	2 347	0	0	0
Regnskapsmessig mindreforbruk - utgår fra 2020	0	0	-2 347	0	0	0
Fremført til inndekning i senere år	0	0	0	0	0	0

Bevilgningsoversikt investering Arendal Eiendom KF

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Investeringer i varige driftsmidler	195 875	207 800	211 566	390 780	640 350	641 450
Tilskudd til andres investeringer	0	0	5 135	0	0	0
Investeringer i aksjer og andeler i selskaper						
Utlån av egne midler	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	0	0	4 585	0	0	0
Sum investeringsutgifter	195 875	207 800	216 701	390 780	640 350	641 450
Kompensasjon for merverdiavgift	-31 975	-30 760	-35 037	-62 831	-123 030	-127 550
Tilskudd fra andre	-30 600	-8 206	-9 013	-55 430	-75 048	-8 050
Salg av varige driftsmidler	-10 400	-28 100	-26 582	-24 500	-31 880	-38 600
Salg av finansielle anleggsmidler	0	0	0	0	0	0
Utdeling fra selskaper						
Mottatte avdrag på utlån av egne midler	0	0	0	0	0	0
Bruk av lån	-122 900	-140 734	-147 483	-248 019	-410 392	-467 250
Sum investeringsinntekter	-195 875	-207 800	-219 789	-390 780	-640 350	-641 450
Videre utlån	0	0	0	0	0	0
Bruk av lån til videre utlån	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån til videre utlån	0	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på videre utlån	0	0	0	0	0	0
Netto utgifter videre utlån	0	0	0	0	0	0
Overføring fra drift	0	0	-9 958	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av bundne investeringsfond	0	0	0	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av ubundne investeringsfond	0	0	8 461	0	0	0
Dekning av tidligere års udekket beløp	0	0	0	0	0	0
Sum overføring fra drift og netto avsetninger	0	0	- 1 467	0	0	0
Fremført til inndekning i senere år (udekket beløp)	0	0	0	0	0	0

Brutto investeringer Arendal eiendom KF

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Lovpålagt - myndighetskrav	3 000	3 000	3 000	4 000
Brukerstyrte endringer	1 000	2 000	2 000	3 000
Rehabilitering skolebygg	3 500	4 500	4 500	6 000
Rehabilitering omsorgsbygg	4 550	4 800	4 800	6 150
ENØK-tiltak	3 000	3 000	3 000	3 000
Fjellsikring	500	500	500	500
Kjøp av boliger	-	3 500	-	3 500
Boliger med heldøgnsomsorg	5 000	5 000	342 500	374 500
Nybygg legevakt/KØH inkl. korttidsplasser	32 375	161 875	64 750	-
ENØK-satsing, HP led kommunale bygg	-	1 000	1 000	1 000
Nytt svømmeanlegg	1 000	1 000	150 000	150 000
Ny flerbrukshall Sør Amfi	-	25 000	25 000	-
Asdal – idrettshall	-	-	-	35 000
Kultur- og idrettsbygg	1 000	1 000	1 000	1 000
Rykene og Moltemyr – idrettshaller	-	-	-	10 000
Helårs skøytebane	10 000	-	-	-
Ny barnehage Marisberg	-	25 000	-	-
Krematorium	20 000	-	-	-
Enhet funksjonshemmede – ny bolig yngre funksjonshemmede	-	25 000	-	25 000
Forsterkede boliger for rus psykisk helse med lav boevne	8 700	8 700	3 100	3 100
Fire boliger med bemanning – rus og psyk.	-	4 500	4 500	-
Overgangsboliger – rus og psyk.	4 500	4 500	-	-
Bjorbekk – rehabilitering BOA	1 750	-	-	-
Carport innsatsteam hverdagsrehabilitering 16 stk. Myratunet	-	5 480	-	-
Myratunet – omb. skyllerom/rent lager	1 700	-	-	-
Hjemmebaserte tjenester - baser hjemmesykepleien	3 000	-	-	-
Enhet levekår – Lassens hus	13 000	-	-	-
Fagerheim, ny avlastningsenhet	11 800	-	-	-
Røed	30 000	22 800	-	-
Universell utforming	500	500	500	500
Heftingsdalen – intern VVA/tele/el del 1, regulering	5 000	6 000	-	-
Ulleråsen – klargjøre tomter	6 000	24 000	200	200
Marisberg – grunnerverv del A og B, regulering	5 000	10 000	5 000	-
Marisberg – videreutvikling av feltet	5 000	25 000	20 000	10 000
Næringsutvikling – kjøp av tomt Agderparken Nord	10 000	-	-	-
Eiendomsutviklingsprosjekter	5 000	5 000	5 000	5 000
Kjøp av næringstomter inkl. Heftingsdalen ifm. E18	-	8 125	-	-
Sum brutto investeringer Arendal eiendom KF	195 875	390 780	640 350	641 450

Brutto investeringer Arendal eiendom KF 2020-2023 med finansiering*

Tall i hele 1000	Brutto investerin- ger 2020- 2023	Mva- kompen- sasjon	Tilskudd og andre inntekter	Tilskudd – felles- prosj.	Bruk av låne- midler
Lovpålagt - myndighetskrav	13 000	2 600			10 400
Brukerstyrte endringer	8 000	1 600			6 400
Rehabilitering skolebygg	18 500	3 700			14 800
Rehabilitering omsorgsbygg	20 300	4 060			16 240
ENØK-tiltak	12 000	2 400			9 600
Fjellsikring	2 000	400			1 600
Kjøp av boliger	7 000		2 100		4 900
Boliger med heldøgnsomsorg	727 000	145 400			581 600
Nybygg legevakt/KØH inkl. korttidsplasser	259 000	51 800	49 248	60 000	97 952
ENØK-satsing, HP led kommunale bygg	3 000	600			2 400
Nytt svømmeanlegg	302 000	60 400			241 600
Ny flerbrukshall Sør Amfi	50 000	10 000			40 000
Asdal – idrettshall	35 000	7 000	7 000		21 000
Kultur- og idrettsbygg	4 000	800			3 200
Rykene og Moltemyr – idrettshaller	10 000	2 000			8 000
Helårs skøytebane	10 000	2 000	8 000		-
Ny barnehage Marisberg	25 000	5 000			20 000
Krematorium	20 000	4 000		12 000	4 000
Enhet funksjonshemmede – ny bolig yngre	50 000	10 000	10 800		29 200
Forsterkede boliger for rus psykisk helse med lav	23 600	4 720			18 880
Fire boliger med bemanning – rus og psyk.	9 000	1 800			7 200
Overgangsboliger – rus og psyk.	9 000	1 800			7 200
Bjorbekk – rehabilitering BOA	1 750	350			1 400
Carport innsatsteam hverdagsrehabilitering 16 stk.	5 480	1 096			4 384
Myratunet – omb. skyllerom/rent lager	1 700	340			1 360
Hjemmebaserte tjenester - baser	3 000	600			2 400
Enhet levekår – Lassens hus	13 000	2 600			10 400
Fagerheim, ny avlastningsenhet	11 800	2 360	4 440		5 000
Røed	52 800	10 560	14 940		27 300
Universell utforming	2 000	400			1 600
Heftingsdalen – intern VVA/tele/el del 1, regulering	11 000				11 000
Ulleråsen – klargjøre tomter	30 400				30 400
Marisberg – grunnerverv del A og B, regulering	20 000				20 000
Marisberg – videreutvikling av feltet	60 000				60 000
Næringsutvikling – kjøp av tomt Agderparken Nord	10 000	2 000			8 000
Eiendomsutviklingsprosjekter	20 000	3 000			17 000
Kjøp av næringstomter inkl. Heftingsdalen ifm. E18	8 125				8 125
Flosta BOS - utvidelse innenfor eksisterende bygningskropp	-	-	600		-600
Sum	1 868 455	345 386	97 128	72 000	1 353 941

Bevilgningsoversikt drift Arendal havnevesen KF

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Rammetilskudd	0	0	0	0	0	0
Inntekts- og formuesskatt	0	0	0	0	0	0
Eiendomsskatt	0	0	0	0	0	0
Andre generelle driftsinntekter	0	0	0	0	0	0
Sum generelle driftsinntekter	0	0	0	0	0	0
Sum bevilgninger drift, netto	-13 161	-10 304	-12 451	-14 063	-14 105	-16 548
Avskrivinger	0	0	8 986	0	0	0
Sum netto driftsutgifter	-13 161	-10 304	-3 466	-14 063	-14 105	-16 548
Brutto driftsresultat	-13 161	-10 304	-3 466	-14 063	-14 105	-16 548
Renteinntekter	-250	-250	-359	-260	-280	-290
Utbytter	0	0	0	0	0	0
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter	5 348	4 010	2 968	7 020	7 490	7 599
Avdrag på lån	6 714	5 583	5 095	7 772	9 553	9 930
Netto finansutgifter	11 812	9 343	7 703	14 532	16 763	17 239
Motpost avskrivinger	0	0	-8 986	0	0	0
Netto driftsresultat	-1 349	-961	-4 748	469	2 658	691
Disponering eller dekning av netto driftsresultat						
Overføring til investering	0	0	0	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av bundne fond	0	0	-210	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	1 349	961	4 958*	-469	-2 658	-691
Dekning av tidligere års	0	0	0	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	1 349	961	4 748	-469	-2 658	-691
Fremført til inndekning i senere år	0	0	0	0	0	0

*I beløpet inngår resultat 2018 med 5 mill. kroner

Økonomisk oversikt etter art – drift Arendal havnevesen KF

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Rammetilskudd	0	0	0	0	0	0
Inntekts- og formuesskatt	0	0	0	0	0	0
Eiendomsskatt	0	0	0	0	0	0
Andre skatteinntekter	0	0	0	0	0	0
Andre overføringer og tilskudd fra staten	0	0	0	0	0	0
Overføringer og tilskudd fra andre	0	0	-98	0	0	0
Brukerbetalinger	0	0	0	0	0	0
Salgs- og leieinntekter	-33 170	-26 119	-32 482	-34 575	-35 329	-38 472
Sum driftsinntekter	-33 170	-26 119	-32 579	-34 575	-35 329	-38 472
Lønnsutgifter	8 948	6 695	6 387	9 220	9 502	9 791
Sosiale utgifter	2 128	1 524	1 485	2 192	2 257	2 327
Kjøp av varer og tjenester	8 933	7 596	11 855	9 100	9 465	9 806
Overføringer og tilskudd til andre	0	0	401	0	0	0
Overføringer - utgår fra 2020	0	0	0	0	0	0
Avskrivninger	0	0	8 986	0	0	0
Fordelte utgifter - utgår fra 2020	0	0	0	0	0	0
Sum driftsutgifter	20 009	15 815	29 114	20 512	21 224	21 924
Brutto driftsresultat	-13 161	-10 304	-3 466	-14 063	-14 105	-16 548
Renteinntekter	-250	-250	-359	-260	-280	-290
Utbytter	0	0	0	0	0	0
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter	5 348	4 010	2 968	7 020	7 490	7 599
Avdrag på lån	6 714	5 583	5 095	7 772	9 553	9 930
Netto finansutgifter	11 812	9 343	7 703	14 532	16 763	17 239
Motpost avskrivninger	0	0	-8 986	0	0	0
Netto driftsresultat	-1 349	-961	-4 748	469	2 658	691
Disponering eller dekning av netto driftsresultat						
Overføring til investering	0	0	0	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av bundne driftsfond	0	0	-210	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	1 349	961	0	-469	-2 658	-691
Bruk av tidligere års regnskapsmessig mindreforbruk - utgår fra 2020	0	0	0	0	0	0
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	0	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	1 349	961	-210	-469	-2 658	-691
Regnskapsmessig mindreforbruk - utgår fra 2020	0	0	4 958	0	0	0
Fremført til inndekning i senere år	0	0	-4 958	0	0	0

Bevilgningsoversikt investering Arendal havnevesen KF

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2021	Opprinnelig budsjett 2022	Opprinnelig budsjett 2023
Investeringer i varige driftsmidler	38 450	35 000	23 242	62 850	20 850	7 850
Tilskudd til andres investeringer	0	0	0	0	0	0
Investeringer i aksjer og andeler i selskaper	0	0	0	0	0	0
Utlån av egne midler	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	0	0	0	0	0	0
Sum investeringsutgifter	38 450	35 000	23 242	62 850	20 850	7850
Kompensasjon for merverdiavgift	0	0	0	0	0	0
Tilskudd fra andre	0	-330	-4684	-1 651	0	-660
Salg av varige driftsmidler	0	0	0	0	0	0
Salg av finansielle anleggsmidler	0	0	0	0	0	0
Utdeling fra selskaper	0	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån av egne midler	0	0	0	0	0	0
Bruk av lån	-38 450	-34 670	-18 558	61 199	20 850	7 190
Sum investeringsinntekter	-38 450	-35 000	-23 242	62 850	20 850	7 850
Videre utlån	0	0	0	0	0	0
Bruk av lån til videre utlån	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån til videre utlån	0	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på videre utlån	0	0	0	0	0	0
Netto utgifter videre utlån	0	0	0	0	0	0
Overføring fra drift	0	0	0	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av bundne investeringsfond	0	0	0	0	0	0
Netto avsetninger til eller bruk av ubundet	0	0	0	0	0	0
Dekning av tidligere års udekket beløp	0	0	0	0	0	0
Sum overføring fra drift og netto avsetninger	0	0	0	0	0	0
Fremført til inndekning i senere år (udekket beløp)	0	0	0	0	0	0

Brutto investeringer Arendal havnevesen KF

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Fergekai lokalferger	-	2 500	3 500	2 000
Pollen oppgradering	4 500	-	500	-
Rådhusbrygga	-	1 000	1 000	-
Kommunale brygger	-	1 000	-	-
Teknisk utstyr /infrastruktur	3 350	1 350	1 350	1 350
Gjestehavn	-	2 500	-	1 000
Areal (tilrettelegging og kjøp)	-	18 000	4 000	-
Kontorbygg	2 000	2 000	-	-
Ny kai - Eydehavn	20 000	27 000	3 000	-
Infrastruktur Eydehavn inkl. ro-ro	-	5 000	5 000	2 000
Småbåthavner	-	-	2 500	1 500
Steikeritomt Eydehavn	3 000	-	-	-
Ny havnekran - fast arm bulkvolum	5 000	-	-	-
Ny havnebåt	-	2 500	-	-
Egenproduksjon av brygger	600	-	-	-
Sum brutto investeringer Arendal	38 450	62 850	20 850	7 850

Brutto investeringer Arendal havnevesen KF 2020-2023 pr. prosjekt med finansiering*

Tall i hele 1000	Brutto investeringer 2020-2023	Mva- kompen- sasjon	Tilskudd og andre inntekter	Tilskudd - fellesprosj.	Bruk av lånemidler
Fergekai lokalferger	8 000				8 000
Pollen oppgradering	5 000				5 000
Rådhusbrygga	2 000				2 000
Kommunale brygger	1 000				1 000
Teknisk utstyr	7 400				7 400
Gjestehavn	3 500		2 311		1 189
Areal (tilrettelegging og	22 000				22 000
Kontorbygg	4 000				4 000
Ny kai - Eydehavn	50 000				50 000
Infrastruktur Eydehavn	12 000				12 000
Småbåthavner	4 000				4 000
Steikeritomt Eydehavn	3 000				3 000
Ny havnekran - fast arm	5 000				5 000
Ny havnebåt	2 500				2 500
Egenproduksjon av	600				600
Sum	130 000	-	2 311	-	127 689

Vedlegg 4: Betalingssatser Arendal kommune

Innholdsfortegnelse

Kultur	28
Kulturskole.....	28
Vitensenteret Sørlandet	28
Arendal og omegn skøytebane	28
Stinta Svømmehall	29
Bibliotek.....	29
Betalingssatser kommunale bygg og anlegg.....	29
Betalingssatser Arendal idrettspark/Sparebanken Sør Amfi.....	30
Leie av lokaler – Arendal bibliotek	31
Leie av lokaler – Arendal gamle rådhus.....	31
Leie av lokaler – Eureka kursrom	31
Gebyr for prøver	32
Bevillingsgebyr	32
Helse og levekår	32
Helse- og levekårstjenester	32
Transport i helse- og levekårstjenesten	33
Vaksinasjonskontor	33
Teknisk	34
Parkering.....	34
Oppmåling	34
Byggesaksgebyrer	37
Plansaksgebyr	39
Skiltplaner.....	40
Vann, avløp, slam og renovasjon.....	40
Østre Agder brannvesen.....	42
Undervisning.....	45
Barnehage.....	45
Skole – SFO	45
Voksenopplæring norskkurs og prøver	45
Kirkeverge.....	46
Gravfesteavgift	46
Regnskap	46
Fakturaagebyr	46

Kultur

Kulturskole

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
					All økning innføres fra skoleåret 2018-2019
Vokal-/instrumentundervisning	1 950	1 950	1 950	0 %	Pr. halvår
Visuell kunst	1 950	1 950	1 950	0 %	Pr. halvår
Scenekunst/drama	1 950	1 950	1 950	0 %	Pr. halvår
Samspillgruppe	530	650	650	0 %	Ved salg av en klokke time pr. uke pr. halvår
Aktivitetsgrupper på Helsestasjonen og institusjoner	5 800	5 850	5 850	0 %	Ved salg av en klokke time pr. uke pr. halvår
Leie av instrument	440	450	450	0 %	Pr. halvår (Eks moms)
Søskenmoderasjon/deltakelse i flere aktiviteter	25 % red.	25 % red.	25 % red.		
Instruktørtjenester aspirantkorps, juniorkorps, Arendals Unge Strykere en klokke time pr. uke	5 800	5 850	5 850	0 %	Pr. halvår
Makspris pr. familie med samme betaler	8 000	8 000	8 000	0 %	Pr. halvår

Vitensenteret Sørlandet

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Barn u/2 år	Gratis	Gratis	Gratis		
Barn	100	120	120	0 %	1 -15 år
Voksen	100	120	120	0 %	
Årskort barn	400	480	480	0 %	
Årskort voksen	400	480	480	0 %	
For øvrige priser ved Vitensenteret henvises det til nettsiden.					

Arendal og omegn skøytebane

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Enkeltbillett familie	100	100	100	0 %	2 voksne og 2 barn.
Enkeltbillett voksne over 16 år	60	60	60	0 %	
Enkeltbillett barn	25	25	25	0 %	
Sesongkort voksne over 16 år	750	750	750	0 %	
Sesongkort barn	375	375	375	0 %	
Leie av skøyter	60	60	60	0 %	Pr. gang
Sliping av hockeyskøyter	60	60	60	0 %	Pr. gang
Sliping av lengdeløpsskøyter	110	110	110	0 %	Pr. gang

Stinta Svømmehall

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Barn under 16 år	25	25	25	0 %	Pr. gang
Pensjonister/studenter	35	35	35	0 %	Pr. gang
Pensjonister/studenter	280	280	280	0 %	Klippekort 10 klipp
Voksen	45	45	45	0 %	Pr. gang
Voksen	340	340	340	0 %	Klippekort 10 klipp

Bibliotek

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
1. gangs purregebyr voksne	50	50	50	0 %	
2. gangs purregebyr voksne	100	100	100	0 %	
1. gangs purregebyr barn	20	0	0	0 %	
2. gangs purregebyr barn	40	0	0	0 %	
Etter 2. purring blir det sendt ut erstatningskrav.					

Se historikk. Biblioteklova sier at bibliotekets tilbud og tjenester skal være gratis. Av dette følger at purregebyrer ikke indeksreguleres som andre typer tjenester eller varer. Purregebyrer har kun vært et virkemiddel for å sikre omløp av medier, men det blir i stadig større grad debattert om dette er i strid med biblioteklova og stadig flere biblioteker fjerner nå purregebyrer helt og bruker ressursene på erstatninger.

Betalingssatser kommunale bygg og anlegg

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Lag og foreninger i Arendal kommune	-	-	-		Vedtatt av bystyret 20.06.2013
Kommersielle/private/utenbys:					
Grupperom/klasseom ol inntil 100 m2	160 /time	170 /time	180 /time	6 %	
Gymsaler ol inntil 300m2	210 /time	220 /time	230 /time	4 %	
Idrettshaller/utendørsanl. 300 m2	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Spesialrom (musikkrom, kjøkken ol)	160 /time	170 /time	180 /time	6 %	
Svømmebasseng 12,5 m	265 /time	280 /time	290 /time	6 %	
Svømmebasseng 25 m	320 /time	340 /time	350 /time	3 %	
Grendehus Roligheden skole, amfi			500 /time		Ny
Grendehus Roligheden skole, kantine med kjøkken			180 /time		Ny
Grendehus Roligheden skole, amfi, kantine med kjøkken			700 /time		Ny
Depositum nøkler/nøkkelkort	530	550	600	9 %	

Dersom byggdriper på grunn av leietakers forhold må møte utenfor vanlig arbeidstid, faktureres leietaker, uavhengig av gratisprinsippet. Det samme gjelder dersom leieforholdet medfører økte renholdskostnader. (Manglende rydding, fjerning av søppel, etc.)

	Hverdag etter arbeidstid 2019	Helg 2019	Hverdag etter arbeidstid 2020	Helg 2020	
Pris for fremmøte byggdrifter pr. gang	1 110	1 700	1 200	1 800	
Pris renhold pr. påbegynte time	600	900	650	1 000	
Dersom bygget forlates med åpne/ulåste dører eller vinduer faktureres 2 000 kroner i tillegg.					

Leiepriser Grendehus Roligheden skole:

Amfi, kantine med kjøkken og amfi, kantine med kjøkken leies kun ut pr. time. Ved leie ut over 12 timer og eller døgn, vil Arendal eiendom KF fastsette en pris i hvert enkelt tilfelle.

Betalingssatser Arendal idrettspark/Sparebanken Sør Amfi

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Flerbrukshallen - begge baner	1 590 /time	1 700 /time	1 800 /time	6 %	
Flerbrukshallen - Bane 1	795 /time	900 /time	950 /time	5 %	
Del A	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Del B	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Del D	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Flerbrukshallen- Bane 2	795 /time	900 /time	950 /time	6 %	
Del A	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Del B	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Del C	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Oppvarmingsflata	530 /time	550 /time	570 /time	4 %	
Turnhallen u/utstyr	1 590 /time	1 700 /time	1 800 /time	6 %	
Tennishallen	2 120 /time	2 300 /time	2 400 /time	4 %	
Bane 1	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Bane 2	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Bane 3	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Bane 4	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Møterom:					
104 - Blokk - 60m2 - 20pl.	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
119 - Innkast - 50m2 - ikke noe utst. 8 pl.	210 /time	230 /time	240 /time	4 %	
120 - Tandem - 40m2 -ikke noe utst. 8 pl.	210 /time	230 /time	240 /time	4 %	
204 - Rundvandt - 74m2 - 32pl.	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
205 - Airball - 56m2 - 24pl.	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
206 - Zorro - 56m2 - 24pl.	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
207 - Bøtte - 93m2 - 30pl.	320 /time	350 /time	370 /time	6 %	
214 - Straffekast - 70m2	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
215 - 2 min - 70m2 - 20pl.	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
104 - Blokk - 60m2 - 20pl.	265 /time	280 /time	290 /time	4 %	
Baner og møterom leies kun ut pr. time. Ved leie ut over 12 timer og/eller døgn, vil Arendal eiendom KF fastsette en pris i hvert enkelt tilfelle.					

Leie av lokaler – Arendal bibliotek

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Auditoriet innenbys foreninger og organisasjoner	300	350	350	0 %	Tillegg kr 600 for bruk av høytaleranlegg og videokanon
Auditoriet utenbys lag og næringsliv	600	700	840	20 %	
Bruk av høytaleranlegg, mikrofoner og/eller projektor	600	600	750	25 %	
Kursrom - heldagskurs næringsliv			3 200	0 %	

Utleieprisene økes skjønnsmessig, men forsøker å skjerme lokale lag og foreninger for å sikre at de til en overkommelig pris kan ha sine møter og arrangementer. Utleie kursrom er ikke etterspurt og slik ikke lenger aktuelt. Vi beholder mulighet for utleie av heldagskurs næringsliv. Tillegg for mikrofoner og videokanon økes til kr. 750 (men dette får ikke jeg endret)

Leie av lokaler – Arendal gamle rådhus

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Alle festlokaler	6 500	6 600	6 800	3 %	Ved større arrangement som bryllup må alle lokaler leies. Eksklusiv rengjøring
Festiviteten	3 500	3 600	3 700	3 %	Eksklusiv rengjøring
Grønnsalen	3 200	3 300	3 400	3 %	Eksklusiv rengjøring
Blåsalen	3 200	3 300	3 400	3 %	Eksklusiv rengjøring
Jurysalen	3 200	3 300	3 400	3 %	Eksklusiv rengjøring
Renhold utføres av rådhusets renholdspersonale og kommer i tillegg. Hvis behov for rengjøring utover dette kan Arendal kommune sende tilleggsregning. All form for servering avtales direkte med Røed produksjonskjøkken på telefon 37 06 53 08/ 991 55 214.					

Leie av lokaler – Eureka kursrom

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
					Be om pristilbud for lengre leieperioder
Kursrom 1 og 2 (Amfiet) – HEL DAG	3 600	3 700	3 800	3 %	61 plasser
Kursrom 1 og 2 (Amfiet) - 3 TIMER	2 050	2 100	2 150	2 %	61 plasser
Kursrom 3 - HEL DAG	2 050	2 100	2 150	2 %	22 plasser
Kursrom 3 - 3 TIMER	1 550	1 600	1 650	3 %	22 plasser
Kursrom 4 - HEL DAG	2 050	2 100	2 150	2 %	16 plasser
Kursrom 4 - 3 TIMER	1 550	1 600	1 650	3 %	16 plasser
Kursrom 5 - HEL DAG	2 050	2 100	2 150	2 %	20 -22 plasser
Kursrom 5 - 3 TIMER	1 550	1 600	1 650	3 %	20 -22 plasser
Kursrom 6, Datarom - HEL DAG	2 050	2 100	2 150	2 %	19 plasser
Kursrom 6, Datarom - 3 TIMER	1 550	1 600	1 650	3 %	19 plasser

Gebyr for prøver

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Kunnskapsprøven	400	400	400 *		Pr. prøve
Etablererprøven	400	400	400 *		Pr. prøve

*Oppdateres i desember

Bevillingsgebyr

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Skjenkebevilling – minstegebyr pr. år	5 100	5 200	5 200 *		
Salgsbevilling – minstegebyr pr. år	1 630	1 660	1 660 *		
En enkelt bestemt anledning	5 100	5 200	5 200 *		
Liten enkeltanledning	740	760	780	2,6 %	
Ambulerende skjenkebevilling pr. gang	360	370	370 *		

*Oppdateres i desember

Helse og levekår

Helse- og levekårstjenester

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Praktisk bistand (pr. time):					
Under 2G (pr. mnd.)	205	210	*		Maks (settes lik statens satser vedtatt i statsbudsjettet)
2 -3G	262	270	278	3 %	Pr. mnd. - Tak 1 653
3 -5G	412	424	437	3 %	Pr. mnd. - Tak 2 499
Over 5G	484	498	513	3 %	Pr. mnd. - Tak 4 127
Vask av tøy:					
Leie av håndklær og sengetøy	194	215	222	3 %	Pr. mnd.
Vask av privat tøy	405	425	438	3 %	Pr. mnd.
Enkeltoppdrag kun vask	52	62	64	3,2 %	Pr. kg - Vask av privat tøy inkl. sengetøy + moms
Enkeltoppdrag inkl. stryking/rulling	97	97	100	3 %	Pr. kg - Enkeltoppdrag kun vask + moms
Leie/kjøp av kommunale hjelpemidler:					
Leie av kommunalt utstyr	125	125	125	0 %	Pr. gjenstand. Maksbeløp 350 kr
Kjøp av utstyr	Selvkost + 125	Selvkost + 125	Selvkost + 125		Tilleggspris pr. gjenstand
Mat:					
Middag kafeteria	78	90	100	11 %	Pr. stk.
Middag hjemmeboende	84	84	90	7 %	Pr. stk.
Frokost/ kveld	38	39	45	15 %	Pr. stk.
Alle måltider	4 015	4 075	4 200	3 %	Pr. mnd.

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Aktivitetstilbud psykisk helse	70	72	74	3 %	Pr. gang
Dag/natt-opphold sykehjem	80	85	*		Pr. døgn (settes lik statens satser vedtatt i statsbudsjettet)
Døgnopphold korttid sykehjem	160	165	*		Pr. døgn (settes lik statens satser vedtatt i statsbudsjettet)
Tillegg for transport	50	52	54	4 %	Pr. gang
Leie basseng Bjorbekktunet:					
Grupper funksjonshemmede	407	427	440	3 %	Pr. gang
Andre	78	90	93	3 %	Pr. person
Ansatte	58	40	45	12 %	Pr. person
Trygghetsalarm:					
Under 2G	262	262	270	3 %	Pr. mnd.
Fra 2 – 4G	551	551	567	3 %	Pr. mnd.
Over 5G	668	668	688	3 %	Pr. mnd.

* Arendal kommune vil oppjustere satsene i tråd med vedtak i statsbudsjettet.

Transport i helse- og levekårstjenesten

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Sats 1 Transport til og fra dag og aktivitetstilbud – alle grupper. Pris for 1 dag pr. uke	232	243	250	3 %	Pr. mnd.
Pris 2 dager pr. uke	460	483	497	3 %	Pr. mnd.
Pris 3 dager pr. uke	689	723	744	3 %	Pr. mnd.
Pris 4 dager pr. uke	921	967	995	3 %	Pr. mnd.
Pris 5 dager pr. uke	1 157	1 214	1 249	3 %	Pr. mnd.
Kjøring med kommunale biler (BVT, oppfølgingstjenesten etc.)	4	4	4	0 %	4 kroner pr. km inntil 20 km, 3 kroner etter 20 km. To personer 2 kr pr. km.
Tak pr. mnd. for kjøring korte turer med kommunale tjenestebiler	1 277	1 340	1 380	3 %	Pr. mnd.
Bolig					
Husleie inkl. alarm v/boliggjøring	7 387	7 608	7 836	3 %	Pr. mnd.
Husleie v/boliggjøring ellers	7 276	7 494	7 718	3 %	Pr. mnd.
Servicepakke v/boliggjøring	133	137	141	3 %	Pr. mnd.

Vaksinasjonskontor

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Gruppekonsultasjon(2 eller flere) pris pr. person)	125	125	130	4 %	Pris pr. konsultasjon
Konsultasjon voksen	195	195	200	3 %	
Konsultasjon barn 0-16 år	95	95	100	5 %	
Oppfølgende konsultasjon	95	95	199	5 %	
Se egne priser for vaksiner på kommunens nettside, disse oppdateres løpende i tråd med gjeldende innkjøpspriser.					

Teknisk

Parkering

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Betalingssatser på kommunale parkeringsplasser og i Torvet P-Hus					Priser inkludert MVA
Jernbanestasjonen	13	13	15	15 %	Timeparkering
Jernbanestasjonen	85	85	90	6 %	Heldagsparkering
Branntomta		13	15	15 %	Timeparkering
Branntomta		85	90	6 %	Heldagsparkering
Bendiksklev, Torvet øst	35	35	35		Timeparkering, maks 1 time.
Torvgaten, Strandgaten, Peder Thomassens gate, Østregate (nederste kvartal) Østregate 2. kvartal	35	Gratis	Gratis		Gratis parkering, maks 30 minutter. (endret 01.01.2019)
Kittelsbukt, Langbryggen fortau, Nesbakken, Kløckers plass, Kirkeplassen, Nygaten, Østre gate 3. kvartal, Hylleveien	25	25	25	0 %	Timeparkering, maks 2 timer.
Teaterplassen, Rådhusgaten, Fergekaia, Munkegaten, Østregate (toppen), Klevgaten	25	25	25	0 %	Timeparkering, maks 2 timer. (endret 01.01.2019)
Torvet p-hus, hele døgnet	18	18	18	0 %	Pr. time
Torvet p-hus	150	150	150	0 %	Maks pr. døgn
Tyholmen p-hus, hele døgnet	18	18	18	0 %	Pr. time
Tyholmen p-hus	150	150	150	0 %	Maks pr. døgn
P-Hus Torvet - leie inne	15 000	15 500	15 500	0 %	Pr. år
P-Hus Torvet - leie på taket	7 470	7 500	7 500	0 %	Pr. år
Sentrum; Tyholmen, Kastellveien, Gml. Kittelsbuktevei - Leieplass	7 470	7 500	7 500	0 %	Pr. år
Sentrumsnære plasser; Skytebanen, Høyveien, Munkejordet, Strømsbuneset, Fløyveien, Hansnesveien og Vrengen - Leieplass	4 700	4 700	4 700	0 %	Pr. år
Parkulator/ Smart Park	30	30	30	0 %	Pr. time – kjøp av parkulator 1 250

Oppmåling

Gebyr for saker som behandles etter eierseksjoneringsloven	Av oppmålingsgebyr beregnes det ikke mva.
Generelle bestemmelser/opplysninger. Der fornyet søknad om seksjonering eller reseksjonering av et bruksnummer fører til godkjenning eller nytt avslag, skal halvparten av tidligere betalt gebyr komme til fratrekk dersom søknaden kommer til kommunen innen tre måneder etter dato for første avslag (Kommer ny søknad på et senere tidspunkt, skal det betales fullt gebyr).	
Seksjonering eller reseksjonering av en eiendom	

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
For sak som krever befaring	Timepris	Timepris	Timepris		R= Rettsgebyr nasjonal sats
Sak som ikke krever befaring	Timepris	Timepris	Timepris		R= Rettsgebyr nasjonal sats
Timepris Gebyr fastsettes etter medgått tid. Medgått tid rundes oppover til nærmeste time. Se gebyrsatser i gebyrregulativ for forvaltningsoppgaver etter matrikkelloven, pkt. 1.11					
Oppmålingsforretning over uteareal som inngår i en seksjon Jfr. gebyrsatser i gebyrregulativ for forvaltningsoppgaver etter matrikkelloven, pkt. 1.1.5, samt pkt. 1.17 (utsendelse av matrikkelbrev)					
Avbrudd Dersom en sak blir trukket før den er fullført, må avvises, ikke lar seg matrikkelføre på grunn av endrede hjemmelsforhold eller av andre grunner ikke kan fullføres, betales gebyr tilsvarende det arbeidet kommunen har hatt.					
Gebyr for forvaltnings-oppgaver etter matrikkelloven			Av oppmålingsgebyr beregnes det ikke mva.		
1.1 Oppretting av matrikkelenhet For saker som ikke krever markarbeid, se gebyrpunkt 1.10.					
1.1 .1Oppretting av grunneiendom og festegrunn, areal som skal benyttes til utbyggingsformål som krever markarbeid.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
0 -2000m2	15 000	15 000	15 000	0 %	
2 000 -3000m2	17 000	17 000	17 000	0 %	
3 000 -4000m2	19 000	19 000	19 000	0 %	
4 000 -5000m2	21 000	21 000	21 000	0 %	
5 000 -10000m2	21 000	21 000	21 000	0 %	+kr 1500 pr. påbegynt dekar
Over 10000m2	28 500	28 500	28 500	0 %	+kr 750 pr. påbegynt dekar
1.1 .2 Oppretting av grunneiendom og festegrunn, areal som skal benyttes til tilleggsareal, garasjetomt, parkeringsanlegg som krever markarbeid.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
0 -200m2	5 000	5 000	5 000	0 %	
200 -400m2	7 000	7 000	7 000	0 %	
400 -600m2	9 000	9 000	9 000	0 %	
600 -800m2	11 000	11 000	11 000	0 %	
800 -1000m2	13 000	13 000	13 000	0 %	
1 000 -2000m2	15 000	15 000	15 000	0 %	
Over 2000m2 – gebyrsatser etter punkt 1.1.1					
1.1 .5 Oppmåling av uteareal på eierseksjon som krever markarbeid					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
0 -100m2	2 500	2 500	2 500	0 %	
100 -250m2	7 500	7 500	7 500	0 %	
250 -2000m2	11 000	11 000	11 000	0 %	
Over 2000m2	11 000	11 000	11 000	0 %	+kr. 1500 pr. påbegynte dekar
					Minste gebyr kr 2 500
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
1.1 .6 Oppretting av anleggseiendom.					
Gebyr som for oppretting av grunneiendom faktureres etter medgått tid. Minstegebyr kr. 5 000.					
1.1 .7 Registrering av jordsameie					
Gebyr for registrering av eksisterende jordsameie faktureres etter medgått tid. Minstegebyr kr. 5 000.					
1.2 Ved oppretting av matrikkelenhet uten fullført oppmålingsforretning , betales et tilleggsgebyr på kr 1000 pr. bruksnummer.					
1.3 Avbrudd i oppmålingsforretning eller matrikulering Dersom en sak blir trukket før den er fullført, må avvises, ikke lar seg matrikkelføre på grunn av endrede hjemmelsforhold eller av andre grunner ikke kan fullføres, betales en andel					

av tilhørende gebyr tilsvarende det arbeidet kommunen har eller må utføre. Minstegebyr, hvis saken er påbegynt, kr. 2 500. Dersom saken trekkes før forretning er berammet kreves det ikke inn gebyr.					
1.4 Grensejustering					
1.4 .1 Grunneiendom, festegrunn og jordsameie Ved gebyr for grensejustering kan arealet for involverte eiendommer justeres med inntil 5 % av eiendommens areal. (maksimalgrensen er satt til 500 m²). En eiendom kan imidlertid ikke avgi areal som i sum overstiger 20 % av eiendommens areal før justeringen. For saker som ikke krever markarbeid, se gebyrpunkt 1.10.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
0 -200m2	5 000	5 000	5 000	0 %	
200 -400m2	7 000	7 000	7 000	0 %	
400 -500m2	9 000	9 000	9 000	0 %	
1.4 .2 Anleggseiendom for anleggseiendom kan volumet justeres med inntil 5 % av anleggseiendommens volum, men den maksimale grensen settes til 1000 m³. Gebyr som for oppretting av grunneiendom faktureres etter medgått tid. Minstegebyr kr. 5 000.					
1.5 Arealoverføring					
1.5 .1 Grunneiendom, festegrunn og jordsameie Ved arealoverføring skal oppmålingsforretning og tinglysing gjennomføres. Arealoverføring utløser dokumentavgift. Dette gjelder ikke arealoverføring til veg- og jernbaneformål. Gebyr: aktuell sats i gebyrpkt. 1.1.2 + kr. 500 For saker som ikke krever markarbeid, se pkt. 1.10.					
1.5 .2 Anleggseiendom For anleggseiendom kan volum som skal overføres fra en matrikkelenhet til en annen, - ikke være registrert på en tredje matrikkelenhet. Volum kan kun overføres til en matrikkelenhet dersom vilkårene for sammenføring er til stede. Matrikkelenheten skal utgjøre et sammenhengende volum. Gebyr: aktuell sats i gebyrpkt. 1.1.6 + 30 %. Minstegebyr kr. 7 500.					
1.6 Klarlegging av eksisterende grense der grensen tidligere er koordinatbestemt.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
For inntil 3 punkter	3 000	3 000	3 000	0 %	
For overskytende grensepunkter	1 000	1 000	1 000	0 %	Pr. punkt
1.7 Klarlegging av eksisterende grense der grensen ikke tidligere er koordinatbestemt / eller klarlegging av rettigheter. Der grensen følger terrengdetaljer (t.d. steingjerde, fjellfot), regnes 25 løpemeter som ett punkt. Klarlegging av servitutter som medfører merarbeid, gebyrlegges etter medgått tid.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
For inntil 3 punkter	4 500	4 500	4 500	0 %	
For overskytende grensepunkter	1 200	1 200	1 200	0 %	Pr. punkt
1.8 Privat grenseavtale					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
For inntil 2 punkter eller 100m grenselengde	2 000	2 000	2 000	0 %	
For hvert nytt punkt eller påbegynte 100m grenselengde	1 000	1 000	1 000	0 %	Billigste alternativ for rekvirent velges. Alternativt kan gebyr fastsettes etter medgått tid. Minstegebyr kr. 2 000
1.9 Oppretting av grunneiendom, festegrunn over større sammenhengende arealer til landbruks-, allmenn fritids-, og andre allmennyttige formål. Gebyr fastsettes etter medgått tid. Minstegebyr kr. 5 000.					
1.10 Saker som ikke krever markarbeid dersom det ikke er nødvendig med markarbeider, betales gebyr med 65 % av gebyrsatsen i aktuelt pkt.					
1.11 Timepris					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Oppmålingsingeniør	1 000	1 000	1 000	0 %	Pr. time. Medgått tid rundes oppover til nærmeste time

Merkantil-/oppmålingshjelp	800	800	800	0 %	Pr. time. Medgått tid rundes oppover til nærmeste time
1.12 Gebyr til statlige etater. Der kommunen skal kreve inn gebyrer til statlige etater som f.eks. tinglysingsgebyr og dokumentavgift for saker etter dette regulativet, skal disse utgiftene viderefaktureres til rekvirenten. Vedr. utskriving og innkreving av statlige og kommunale gebyrer, se pkt. 1.13.					
1.13 Gebyr vedrørende uttak av andre opplysninger Kostnader som kommunen påføres i forbindelse med innhenting av relevante opplysninger i forbindelse med oppmålingsforretning, viderefaktureres til rekvirenten. Utskriving og innkreving av statlige og kommunale gebyrer, samt utgifter til uttak av andre opplysninger, skal skje samordnet.					
1.14 Urimelig gebyr dersom gebyret åpenbart er urimelig i forhold til de prinsipper som er lagt til grunn, og det arbeidet og de kostnadene kommunen har hatt, kan avdelingsleder/ fagleder Geodata, av eget tiltak fast-sette et passende gebyr. Avdelingsleder/fagleder Geodata kan under samme forutsetninger og med bakgrunn i grunnlagt søknad fra den som har fått krav om betaling av gebyr, fastsette et redusert gebyr.					
1.15 Betalingstidspunkt Gebyret skal kreves inn etterskuddsvis. I spesielle tilfeller kan gebyret kreves inn forskuddsvis.					
1.16 Forandringer i grunnlaget for matrikkelføring av saken Gjør rekvirenten under sakens gang forandringer i grunnlaget for matrikkelføring av saken, reduseres ikke gebyret.					
1.17 Utstedelse av matrikkelbrev Utstedelse av ett stk. matrikkelbrev pr. sak, er inkludert i gebyrregulativet.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Matrikkelbrev	175	175	175	0 %	

Byggesaksgebyrer

GEBYRREGULATIV FOR PLAN- OG BYGGESAKER KAP. A - ALMINNELIGE BESTEMMELSER /OPPLYSNINGER A 0 Hjemmelsgrunnlag Gebyrregulativ er en lokal forskrift etter forvaltningsloven kap. 7 vedtatt av Arendal bystyre med hjemmel i lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven (pbl)) § 33-1. Gebyrregulativet trer i kraft fra 1.1.2018 og gjelder for alle søknader som kommunen mottar etter denne datoen. A 1 Betaling Den som får utført tjenester etter dette regulativ skal betale gebyr etter satser og retningslinjer som fremgår av regulativet. Gebyrkravet rettes mot tiltakshaver. Faktura utsendes når vedtak fattes. Gebyr skal være betalt innen 30 dager regnet fra fakturadato. Ved for sen betaling kreves purregebyr på 10 % av inkassosatsen. Må det purres flere ganger, kreves det i tillegg til purregebyr, morarente (forsinkelsesrente) i samsvar med lov om renter. Dersom det er betalt for mye gebyr tilbakebetales dette. Det utbetales rente 3 % for tidsrommet fra kommunens vedtaksdato til det tidspunkt gebyret tilbakebetales. Dersom en søknad avslås betales 50 % av fullt gebyr etter kap. B, C, og D. Det beregnes ikke merverdiavgift jfr. lov om merverdiavgift § 3-9, 1.ledd. A 2 Annet Bystyret kan vedta endringer i satsene / justeringer i regulativet ved den årlige budsjettbehandlingen eller ved budsjett endringer. 12 % av gebyrinntektene avsettes til tilsyn. I saker der kommunen rekvirerer sakkyndig bistand for gjennomføring av tilsyn kan kommunen kreve dekning av faktiske utgifter. Utgiftene belastes tiltakshaver. Maksimalt gebyr pr. søknad er kr. 150.000. KAPITTEL B - BYGGESAKER (BEHANDLING AV SØKNADER ETTER PBL §§ 20-3, 20-4) B 0 Utregningsgrunnlag med mindre annet er spesifisert angir m2-satsene bruksareal (BRA) som definert i norsk standard (NS 3940). Dersom det søkes om flere bygninger i samme søknad skal arealet summeres. Tiltak som ikke har målbart nytt/endret bruksareal etter NS3940 betaler beløp som for 0 m2 (f.eks. riving av bygning). Dersom delingssak og byggesak fremmes i samme søknad skal det betales gebyr både etter kap. B og C. Dersom det sammen med byggesaken også behandles søknad om dispensasjon, påløper det i tillegg gebyr for dette jfr. kap. D.					
B 1 Behandlinger av søknader etter pbl § 20-3 Søknadspiktig tiltak med krav om ansvarlige foretak					
For tiltak jfr. pbl § 20-1, bokstav a, b, c, e, f, h, i, j, k, l:					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
For tiltak jfr. pbl § 20-1, bokstav d:	Betaler 50% av satsen i B3 for areal som bruksendres Tidsbestemt bruksendring inntil 2 år betaler 7 053	Betaler 50% av satsen i B3 for areal som bruksendres Tidsbestemt bruksendring inntil 2 år betaler 7 053	Betaler 50% av satsen i B3 for areal som bruksendres Tidsbestemt bruksendring inntil 2 år betaler 7 053		pris stigning ca. 3 % + 2 %for å nærme seg selvkost
For tiltak jfr. pbl § 20-1, bokstav g:	1 921	2 113	2 219	5 %	
For tiltak jfr. pbl § 20-1, bokstav m:	Se kapittel C	Se kapittel C	Se kapittel C		

B 2 Behandling av søknader etter PBL § 20-4 Søknadspliktige tiltak som kan forestås av tiltakshaver					
Tiltak jfr. pbl § 20-4, bokstav a betaler 100 % av B3:					
For tiltak jfr. pbl § 20-4, bokstav b og c:	6 783	7 461	7 834	5 %	
Driftsbygning i landbruket omsøkt etter pbl § 20-3		15 000	15 705	5 %	
Enkle uisolerte prefabrikkerte plasthaller betaler maksimalt kr. 30.000,-					
Oppdeling av bygg til flere boenheter betaler gebyr som for bruksendring					
For tiltak jf. pbl § 20-4, bokstav d:	Se kapittel C	Se kapittel C	Se kapittel C		
B 3 Arealats					*Økning fra 2016 til 2017 for punkt B3 var ca. 8 %. For regulativet i 2017 ble det gjort en endring i utregning. I 2016 var følgende tillegg gjeldene;
0 - 15 m2	8 037	8 841	9 283	5 %	Tiltak jfr. pbl § 20-4, bokstav a betaler 100 % av B3, Rammetillatelse betaler 110 % av B3. Ettrinnssøknad betaler 120 % av B3
15 - 50 m2	8 037 + 180 kr/m2 som overskrider 15 m2	8 841 + 198 kr/m2 som overskrider 15 m2	9 283 + 208kr/m2 som overskrider 15 m2	5 %	
50 - 100 m2	13 982 +130 kr/m2 som overskrider 50 m2	15 771 + 143 kr/m2 som overskrider 50 m2	16 560 + 150kr/m2 som overskrider 50 m2	5 %	
100 - 200 m2	20 442 + 98 kr/m2 som overskrider 100 m2	22 921 +108 kr/m2 som overskrider 50 m2	24 067 +113 kr/m2 som overskrider 50 m2	5 %	
200 - 600 m2	30 213 + 46 kr/m2 som overskrider 200 m2	33 701 + 51 kr/m2 som overskrider 100 m2	35 386 + 53 kr/m2 som overskrider 100 m2	5 %	
600 - 1000 m2	51 001 + 28 kr/m2 som overskrider 600 m2	53 941 + 31 kr/m2 som overskrider 600 m2	56 638 + 32 kr/m2 som overskrider 600 m2	5 %	
over 1000 m2	59 150 +12 kr/m2 som overskrider 1000 m2	66 261 + 13 kr/m2 som overskrider 1000 m2	69 574 + 14 kr/m2 som overskrider 1000 m2	5 %	
B 4 Andre søknader/anmodninger					
Endring av tillatelse (pr. søknad)	2 604	2 864	3 007	5 %	Gebyr for behandling av fravik fra teknisk forskrift tas bort
Igangsettingstillatelse (pr. søknad)	3 118	3 430	3 602	5 %	

Midlertidig brukstillatelse (pr. søknad).	1 302	1 432	1 504	5 %	
Ferdigattest.	1 302	1 432	1 504	5 %	
KAPITTEL C – DELINGSSAKER (BEHANDLING AV SØKNADER JFR. PBL § 20-4, BOKSTAV D FOR TILTAK ETTER PBL § 20-1, BOKSTAV M): C0 Utrekningsgrunnlag: Dersom det sammen med delingssaken også behandles søknad om dispensasjon, påløper det i tillegg gebyr for dette jfr. kap. D. Dersom delingssak og byggesak fremmes i samme søknad skal det betales gebyr både etter kap. B og C.					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
C1 Fradeling av parsell(er)/tomt(er) til byggeformål, der tomtedelingen er fastsatt i reguleringsplan:	6 520 + 998 pr. parsell/tomt	7 172 + 1 098 pr. parsell/tomt	7 530 +1 153 pr. parsell/tomt	5 %	
C 2 Fradeling av parsell(er)/tomt(er) til byggeformål, der tomtedelingen ikke er fastsatt i reguleringsplan til byggeformål:	11 739 + 998 pr. parsell/tomt	12 913 + 1 098 pr. parsell/tomt	13 559 + 1 153 pr. parsell/tomt	5 %	
C 3 Alle andre typer tiltak etter pbl § 20-1, bokstav m:	6 715	7 387	7 756	5 %	
KAPITTEL. D – DISPENSASJON (BEHANDLING AV DISPENSASJON JFR. PBL § 19-2) D 0 Utrekningsgrunnlag Dersom der er søkt om dispensasjon fra flere bestemmelser skal det kun tas gebyr for den dyreste.					
D 1 Fra kommuneplanens arealdel:					
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Fra arealformål	5 670	6 237	6 550	5 %	
Fra bestemmelser	4 536	4 990	5 240	5 %	
D 2 Fra reguleringsplan:					
Fra ikke inntegnet byggegrense mot vei	3 402	3 742	3 930	5 %	
Fra arealformål	7 938	8 732	9 170	5 %	
Fra bestemmelser	7 938	8 732	9 170	5 %	
D 3 Fra bestemmelser i plan- og bygningsloven:					
fra pbl § 1-8 avsatt til bebyggelse og anlegg jfr. pbl §§ 11-7	5 670	6 237	6 550	5 %	
fra pbl § 1-8 avsatt andre formål enn bebyggelse og anlegg jfr. pbl § 11-7	7 938	8 732	9 170	5 %	
fra pbl § 1-8 i områder omfattet av reguleringsplan	3 564	3 920	4 116	5 %	
fra pbl § 29-4	5 670	6 237	6 550	5 %	
fra pbl §§ 18-1, 18-2	5 670	6 237	6 550	5 %	

Plansaksgebyr

KAP. E – Plansaker E 1 Generelle bestemmelser E 1-1. E 2 Forslag til detaljreguleringsplan, etter pbl § 12-3, 2.ledd E2-1 Det gis gebyrfritak for lag og foreninger (ideelle organisasjoner) når det reguleres til fordel for allmennheten. Gebyrene beregnes utelukkende etter det som i planforslaget foreslås regulert til nye bygge og anleggsformål jf. pbl 08 § 12-5, med avgrensninger av E 2-5 E 2-2 Dersom planen ikke inneholder areal etter C E 2-1 betales minimumspris jfr. E 2-5
--

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
E 2-3 For de arealene på plankartet hvor det forslås formål fastsatt i pbl § 12-5, unntatt formålene nr. 3 Grønnstruktur og nr. 5 LNF.	4 000	4 000	10 000	150 %	Pr. daa.
E 2-4 For de arealene på plankartet hvor det foreslås gitt hjemmel for oppføring av bygninger høyere enn grensen fastsatt i pbl § 29-4,	7 500	7 500	25 000	233 %	Pr. daa.
E 2-5 Minimumspris Maksimumspris	75 000 210 000	75 000 210 000	75 000 300 000	0 % Minimum pris 43 % makspris	Minimumspris økning 7 %
E 2-6 Tillegg for plan med konsekvensutredning	21 000	21 000	25 000	19 %	
E 3 Forslag til mindre endringer (politisk vedtak), pbl § 12-14, 2.ledd	20 000	20 000	30 000	50 %	
E 4 Forslag til endringer (adm. vedtak), pbl § 12-14, 2.ledd	8 000	8 000	10 000	25 %	
E 5 Oppstartsmøte Fast gebyr for oppstartsmøte	10 000	10 000	1: >20 000 2: <= 10000	1: 100 % 2: 0 %	1.> 4 enheter 2:<=4 enheter

Skiltplaner

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Utarbeidelse av skiltplaner	795	815	815	0 %	Pr. time. Minimum 1630 kroner pr. plan

Vann, avløp, slam og renovasjon

GEBYRREGULATIV FOR VANN OG AVLØP Gebyrberegning baseres på Lov om kommunale vass- og avløpsanlegg av 16. mars 2012, samt nasjonale retningslinjer om vann- og avløpsgebyrer fra 2014.	
1. Rammer for gebyrberegning	Gebyrene skal ikke overstige kommunens kostnader, men kan avregnes over en 4 års periode. Overslag over forventede kostnader (drifts- og kapitalkostnader) for de nærmeste 4 årene skal foreligge før gebyrenes størrelse fastsettes.
2. Tilkoblingsgebyr	Tilkoblingsgebyr for bolig (pr boenhet), fritidsbolig eller annet bygg på eget gnr/bnr faktureres samtidig med godkjent søknad om tilkobling til offentlig vann- og/eller avløpsnett. Tilkoblingsgebyr for småbåthavn faktureres etter beregnet areal. Tilkoblingsgebyr for småbåthavn faktureres som næring, minste takst. Gebyret faktureres ved første gangs tilkobling.
3. Årsgebyr	Årsgebyret består av et abonnementsgebyr og et forbruksgebyr.
	3.1 Abonnementsgebyr
	Abonnementsgebyret er årsgebyrets faste del som skal dekke kommunens faste kostnader for vann- og/eller avløpstjenester.
	Abonnementsgebyret differensieres etter brukerkategori:
	· Abonnementsgebyr for næring betales av næringseiendommer og offentlige virksomheter. Abonnementsgebyret er delt inn i tretten brukerkategorier i henhold til deres årlige vannforbruk.
	· Abonnementsgebyr for forsamlingshus, idrettsforeninger, grendehus og andre lag og foreninger som driver sine hus på ikke kommersielt grunnlag.
	· Abonnementsgebyr pr. boenhet.

	· Abonnementsgebyr pr. fritidsbolig.				
	· Abonnementsgebyr for småbåthavn.				
	Gebyret for næringseiendommer/småbåthavner fastsettes på grunnlag av fjorårets vannforbruk, basert på kommunens kapitalkostnader. Abonnementsgebyr for VA for næringsbygg baseres på abonnementsgebyr for bolig ganget opp etter beregnet forbruk: 0-200 m ³ x 2, 201-500 m ³ x 3,5, 501-1 000 m ³ x 5, 1 001-2 000 m ³ x 7,5, 2001-4000 m ³ x 10, 4001-7000 m ³ x 12,5, 7001-10 000 m ³ x 14, 10001-15 000 m ³ x 15, 15001-25 000 m ³ x 16, 25001-50 000 m ³ x 17, 50001-100 000 m ³ x 18, 10 0001-15 0000 m ³ x 19, over 15 0001 m ³ x 20.				
	3.2 Forbruksgebyr				
	Forbruksgebyret er et variabelt gebyr basert på grunnlag av målt eller beregnet vannforbruk.				
	3.2 .1 Målt forbruk (vannmåler)				
	Forbruksgebyret baseres på faktisk vannforbruk (vannmåler) og pris pr. m ³ . Avløpsmengde regnes lik vannmengde. Unntak fra dette må dokumenteres av abonnenten og gjelder kun for næringsabonnenter.				
	3.2 .2 Beregnet forbruk (areal beregnet ut fra bebyggelsens bruttoareal)				
	Forbruksgebyret baseres på stipulert forbruk og pris pr. m ³ . Beregnet forbruk (m ³) beregnes slik: Bruttoareal (BRA,m ²) x spesifikt forbruk (m ³ /m ²), der arealet beregnes som bruksareal BRA (m ²) etter NS 3940 og spesifikt forbruk er satt til 1,25 m ³ /m ² .				
4. Årlig vannmålerleie:	Kommunen eier vannmåleren for alle abonnenter. Alle kostnadene for installasjon, drift, avlesning m.m. dekkes av abonnenten. Det betales en årlig leie for måler: t.o.m. ¾": 206,75, 25 –50mm kr 537,50, 51 – 150mm: kr 1.875,-. Kombimåler: kr 1.250,-. Alle priser inkl. mva. VA-gebyrene og målerleie faktureres over 12 terminer.				
	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Vann:					
Tilkoblingsgebyr for bolig, fritidsbolig og bygg på eget gnr/bnr	6 250	6 250	6 250	0 %	Inkl. mva., ved tilknytning
Tilkoblingsgebyr næring beregnet etter areal: <= 500m ²		9 375	9 375		
>500m ² <=1 000m ²		15 625	15 625	0 %	Inkl. mva.
>1 000 m ²		18 750	18 750		
Tilkoblingsgebyr småbåthavn		9 375	9 375	0 %	Inkl. mva.
Abonnementsgebyr pr. boenhet i bolig og bygg på eget gnr/bnr	1 195	1 166	1 140	-2 %	Inkl. mva.
Abonnementsgebyr pr. fritidsbolig	1 793	1 749	1 710	-2 %	Inkl. mva.
Abonnementsgebyr forsamlingslokale	119,5	116,5	114	-2 %	Inkl. mva.
Forbruksgebyr pr. m ³ *	11,60	12,74	12,71	0 %	Inkl. mva.
Tilleggsgebyr for merarbeid (vannmåleravlesning)	1 500	1 500	1 500	0 %	Inkl. mva.
Avløp og slam:					
Tilkoblingsgebyr for bolig, fritidsbolig og bygg på eget gnr/bnr	6 250	6 250	6 250	0 %	Inkl. mva., ved tilknytning
Tilkoblingsgebyr næring beregnet etter areal: <= 500m ²		9 375	9 375		
>500m ² <=1 000m ²		15 625	15 625	0 %	Inkl. mva.

>1 000 m²		18 750	18 750		
Abonnementsgebyr pr. boenhet i bolig og bygg på eget gnr/bnr	2 078	2 246	2 435	8 %	Middels bolig 140 m2 inkl. mva.
Abonnementsgebyr pr. fritidsbolig	3 117	3 369	3 653	8 %	Inkl. mva.
Abonnementsgebyr – forsamlingslokale	208	224,5	244	8 %	Inkl. mva.
Forbruksgebyr pr. m3	19,30	19,61	20,84	6 %	Inkl. mva.
Tilsyn/kontrollgebyr separate avløpsanlegg	500	500	500	0 %	Ikke mva.
Grunngebyr for slamtømming	1 165	1 572	2 065	31 %	Inkl. mva.
Behandlingsgebyr utslippssøknad					
Anlegg 1 – 15 pe	4 720	4 720	4 720	0 %	Inkl. mva.
Anlegg 16 pe og større	6 660	6 660	6 660	0 %	Inkl. mva.
Renovasjon:					
Renovasjon standard (fast og variabelt gebyr)	4 180	4 565	4 200	-8 %	Inkl. mva.
Abonnementsgebyr	1 254	1 409	1 066	-24 %	Fast inkl. mva.
Variabelt gebyr – standardabb.	2 926	3 157	3 135	-1 %	Variabel inkl. mva.
Restavfallsgebyr pr. liter	20,90	22,54	22,39	-1 %	Variabel

Østre Agder brannvesen

Alarmavgift til brannvesen ved direkte alarmtilknytting:	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Med sprinkelanlegg	6 939	7 119	7 297	2 %	
Andre alarmanlegg	6 939	7 119	7 297	2 %	
Tilknytningsavgift alle anlegg	3 469	3 560	3 649	2 %	
Årsavgift private kunder inntil 10 detektorer (kr 13 pr. detektor over 10) (ingen tilknytningsavgift)	3 657	3 752	3 846	2 %	Avtale inngått med ØABV (Ikke iverksatt).
Utrykking til unødige alarmer:					
Bedrifter, institusjoner og andre med overføring av alarm tilknyttet 110-sentralen.	5 794	5 956	6 105	2 %	Fakturering finner sted etter andre unødvendige utrykking
Utrykking til helårsboliger med automatisk brannalarm	3 541	3 640	3 640	0 %	Gjelder der ØABV har tegnet avtale om utrykking med vaktelskap. 3,26 x RI
Utrykking til støtte for kommunal omsorgsetat samt andre tjenester som ikke anses som akutt og livstruende.	5 794	5 956	6 105	2 %	Gjelder hjemmesykepleietjenesten, helsetjenesten mfl.

Alarmavgift til brannvesen ved direkte alarmtilknytning:	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Utføring av tjenester/oppgaver som ikke er lovpålagt:					
Ansatt/mannskap pr. anvendt time (min 1 time) inkl. kjøring	946	974	1 000	3 %	Endret til min 3 timer (KS satser)
Utrykningskjøretøy pr. time. (Min 3 time)	626	657	700	6 %	Endret til min 3 timer
Båt pr. anvendt time. (Min 3 time)	514	539	600	11 %	
Småutstyr/verktøy pr. anvendt time. (Min 1 time)	140	147	200	36 %	
Bark pr. sekk	105	110	110	0 %	
Absorbent	129	260	280	8 %	
Engangslenser med skjørt (til opptak av olje) 25m	5 363	6 000	6 000	0 %	
Engangslenser 25m	3 539	4 000	4 000	0 %	
Feiertjenester:					
Feiegebyrer	300	305	305	0 %	Gjelder Arendal
Feiertjenester som ikke er lovpålagt:					
Arbeid på fyrkjele i boligenhet	607	624	624	0 %	
Kamerakontroll på skorstein/pipe	742	762	762	0 %	Pr. kontroll
Fresing av skorstein/pipe pr. time	607	700	700	0 %	Pr. mann
Opplysninger til eiendomsmegler	269	300	300	0 %	
Kontroll av nyinstallert ildsted i eksisterende bolig	742	974	974	0 %	
Saksbehandling pipe/ildsted eksisterende bolig	269	300	300	0 %	
Hyttefeiling godtgjøres etter medgått tid pluss kjøregodtgjørelse 3,5 kroner pr. time	607	607	607	0 %	
Utleie av materiell og utstyr:					
Motorsprøyt pr. time	371	390	390	0 %	Eksklusiv drivstoff
Lensepumpe pr. time	458	480	480	0 %	
Brannslange pr. lengde (25m) pr. døgn	69	72	100	39 %	
Leie av Bronto skylift pr. time	1 970	2 068	2 500	21 %	
Vannstøvsuger pr. døgn	458	480	480	0 %	Eksklusiv drivstoff (nytt min 3 timers krav)
Undervisning, kurs og øvelser som ikke er lovpålagt:					

Alarmavgift til brannvesen ved direkte alarmtilknytting:	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Undervisningsrom pr. time	349	400	400	0 %	Min. 1 time
Undervisningsrom pr. dag	1 725	2 000	2 000	0 %	Uten servering
Instruktør pr. time	865	900	900	0 %	Ikke mva. pliktig
Slukkeøvelse (inntil 30 personer)			3 950		Ny 2020
Slukkeøvelse eller annen øvelse med teori (inntil 30 personer)			4 950		Ny 2020
Priser utarbeides på forespørsler om ekstern øvelse etter henvendelse.					
Brannforebyggende kurs (7,5 timer). Pris pr. person inkl. undervisningsmatr, lunsj/bevertning.			2 450		Ny 2020
Sertifisering varmearbeider (7,5 timer). Inkl. skriftlig eksamen og slukkeøvelse. Pris pr. deltager			2 400		Ny 2020
Håndslukkere - Service/fylling kontroll, plombering og attestasjon:					
6 og 12 kg ABC/BC-apparat	272	300	300	0 %	Utføres ikke for privatpersoner lengre.
Mindre apparater ABC og BC	137	150	150	0 %	Utføres ikke for privatpersoner lengre.
6 og 9 liters skumapparat	102	120	120	0 %	Utføres ikke for privatpersoner lengre.
Periodisk trykktesting	435	450	450	0 %	Utføres ikke for privatpersoner lengre.
Ren kontroll					Sjekk av manometer og pulver, med attestasjon
Alle apparattyper	137	150	150	0 %	Utføres ikke for privatpersoner lengre.
Kommunale bygg	82	100	100	0 %	
Periodisk trykktesting	435	450	450	0 %	
Nedbrenning av hus	42 642	43 921	43 921	0 %	Egen øvelse for ØABV
Leie av ATV Polaris 6-hjuling (på tilhenger med tilhenger)	2 101	2 500	2 500	0 %	Døgnpris

Undervisning

Barnehage

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Oppholdsbetaling barnehager pr. måned i forhold til inntektsgrunnlag – full plass = 41 timer pr. uke	1 .januar 2 910	2 990 (3 040 fra 1.Aug)	*		Søskenmoderasjon: 30% for barn nr. 2 Søskenmoderasjon: 50% for barn nr.3 eller flere
Redusert foreldrebetaling	<533 500	541 500 (557 333 fra 1.Aug)	*		Hvis maksprisen er høyere enn 6 prosent av den samlede inntekten til familien eller husholdningen, skal man ha en redusert pris. Grensen for å søke om redusert foreldrebetaling er samlet inntekt lavere enn: se beløp 2017 og 2018
Gratis kjernetid	<533 500	533 500 (548 500 fra 1.Aug)	*		Alle 3-, 4- og 5-åringer, og barn med utsatt skolestart, som bor i husholdninger med lav inntekt rett til å få 20 timer gratis oppholdstid i barnehage pr. uke. Ordningen gjelder for familier eller husholdninger som har en samlet inntekt på mindre enn: se beløp 2017 og 2018
*Maksimalprisen for barnehageplass og inntektsgrensen for redusert foreldrebetaling og gratiskjernetid vedtas av Stortinget i forbindelse med det årlige budsjettarbeidet. Arendal kommune vil oppjustere satsene i tråd med dette.					

Skole – SFO

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Full plass (12 timer pr. uke eller mer). Prisene inkluderer mat. SFO som ikke har matservering har følgende pris (Gitt i parentes)	2 750 (2 600)	2 820 (2670)	2 900 *(2740)*	3 %	
Redusert plass (til og med 11 timer pr. uke) SFO som ikke har matservering har følgende pris (Gitt i parentes)	2 150 (2 000)	2 200 (2 050)	2 260 *(2100)*	3 %	
Pr. dag for ukedager barnet ikke ellers går i SFO	245	250	250	0 %	

* Det kan komme endringer på redusert foreldrebetaling i forbindelse med at statsbudsjettet legges frem i oktober. Arendal kommune vil justere i tråd med dette når vedtak foreligger.

Voksenopplæring norskurs og prøver

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Dagtid 15 t/uke	9 400	9 600	9 800	2 %	Pr. semester
Dagtid 12 t/u	8 250	8 400	8 600	2 %	Pr semester
Dagtid 9 t/uke	7 200	7 350	7 500	2 %	Pr. semester
Kveld 6 t/uke	5 400	5 500	5 650	2 %	Pr. semester Varighet 12 uker
Kveld 3 t/uke	3 400	3 470	3 500	1 %	Pr. semester Varighet 12 uker
50 t samfunnskunnskap	3 550	3 620	3 700	2 %	Pr. semester
Samfunnskunnskapsprøve	600	600	600	0	

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Statsborgerprøve	600	600	600	0	
Norskprøven, muntlig del	600	600	600	0	
Norskprøven, skriftlig 3 deler	600	600	600	0	
Norskprøven, delprøver	300	300	300	0	

Kirkeverge

Gravfesteavgift

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Festeavgift pr. år	300	320	330	3 %	
Kremasjon innbyggere fra Arendal	0	0	0	0 %	
Kremasjon innbyggere ikke fra Arendal	5 000	5 000	5 000	0 %	

Regnskap

Fakturagebyr

	2018	2019	2020	Økning	Merknad
Gebyr på papirfaktura	60	60	60	0 %	
Avtalegiro / eFaktura	0	0	0	0 %	

Vedlegg 5: Tilskudd og overføringer til andre

Formål	Budsjett 2019	Forslag budsjett 2020
Driftstilskudd lag og foreninger		
Barn og unge	200 000	200 000
Musikk- og kunstorganisasjoner	400 000	400 000
Idrett	720 000	720 000
Lag og foreninger	174 000	174 000
Foreningseide bygg	100 000	-
Historielagene	51 000	51 000
Prosjekt/arrangementsstøtte		
Barn og unge	270 000	270 000
Musikk/kunst	180 000	180 000
Idrett	150 000	150 000
Vegårshei skisenter	40 000	40 000
Øvrige lag/foreninger/andre	120 000	120 000
Stipender/produksjonsstøtte		
Talent Arendal	100 000	100 000
Driftstilskudd kulturinstitusjoner		
Kilden, Kristiansand	760 000	780 000
Sørnorsk filmsenter	199 000	205 000
Zefyr (tidligere FUZZ)	65 000	67 000
Scenekunst Sør	66 000	83 000
AAKS/Utbygging Kuben	3 298 000	3 025 000
AAKS/driftsstøtte Kuben inkludert	2 933 000	2 357 000
AAKS/driftsstøtte Eydehavn museet	391 000	395 000
Bratteklev	650 000	650 000
Kløckers hus	150 000	250 000
Flaskeskutesamlingen på Kløckers	-	-
Bomsholmen	115 000	115 000
Torungen	20 000	20 000
Boy Leslie	75 000	75 000
Museumstjenesten	190 000	190 000
Arkivet Kristiansand		30 000
Diverse driftstilskudd Kultur		
Ung klassisk	70 000	70 000
Canal Street	310 000	310 000
Sørnorsk Jazzsenter	75 000	75 000
Aust-Agder musikkråd	105 000	105 000
Aust-Agder kammerorkester	30 000	30 000
Friluftsrådet Sør – 10,55 kroner pr.	470 277	470 277
Øynaheia løypelag, tilskudd turløyper	266 000	273 000
Granestua tursenter, tilskudd	160 000	360 000
Tilskudd åpne turhytter (Bjørnebo,	18 000	18 000
Kulturhusmillionen	1 000 000	1 000 000
Driftsstøtte kulturhuset	2 700 000	2 700 000
Tilskudd helselag/eldresentre	37 000	37 000
Tilskudd frivilligsentralene	3 049 000	3 049 000
Diverse driftstilskudd, andre		
Sørlandets Europakontor	350 000	370 000
Handlingsprogram 2020-2023		47(151)

Formål	Budsjett 2019	Forslag budsjett 2020
T5 Senteret	1 084 000	1 084 000
Kristent interkulturelt arbeid (KIA)	50 000	50 000
Gatejuristen Arendal	100 000	100 000
Alternativ til vold	979 000	1 033 000
Aktiv på dagtid	280 000	280 000
Tilskudd Blå Kors – Torbjørnsbu	8 400 000	8 600 000
Kirkens bymisjon	500 000	1 000 000
Frelsesarmeen, Homestart	545 000	578 000
Tilskudd VTA	3 500 000	3 650 000
Utviklingsstøtte idrettsleiren/ HoveUKA	100 000	100 000
Evangeliesentercafeen	50 000	50 000
Godhet Arendal/Godhetsfestivalen	50 000	50 000
Engangstilskudd		
Løypemaskin Øynaheia løypelag	90 000	90 000
Gatefotball NM	50 000	
Sum	35 835 277	36 179 277

Budsjett 2020

Handlingsprogram 2020-2023

**ARENDAL
KOMMUNE**

Rådmannens forslag 26.09.19

Innhold

1	Rådmannens innledning	52
2	Rammebetingelser for kommende handlingsprogramperiode	53
2.1	Vedtak om ny kommunelov	53
2.2	Føringer fra kommuneproposisjonen	54
2.3	Samfunnsutvikling og demografi.....	55
2.4	Prosess handlingsprogram	61
2.5	Hovedtall i forslag til handlingsprogram 2020-2023	62
2.6	Strategi for saldering av handlingsprogramperioden.....	62
2.7	Finansielle måltall	64
3	Kommuneplanens bærekraftsmål	66
4	Driftsbudsjett	70
4.1	Arendal kommune	70
4.2	Kommunale foretak	77
4.3	Konsolidert driftsbudsjett	78
4.4	Saldering handlingsprogramperioden	79
4.5	Kommunale betalingssatser og gebyrer.....	81
4.6	Tilskudd og overføringer til andre	84
5	Investering og finansiering	85
5.1	Investeringsstrategi	85
5.2	Gjelds- og finansforvaltning	90
6	Arbeidsgiverstrategi.....	95
6.1	Overordnede føringer, utfordringer og satsingsområder	95
6.2	Særlige satsinger innenfor arbeidsgiverområdet.....	95
6.3	Helse, miljø, sikkerhet og kvalitet - læringskultur	101
6.4	Etisk bevissthet og refleksjon	102
6.5	Digitalisering og IKT	102
7	Barn, unge og familier	105
7.1	Innledning.....	105
7.2	Tidlig og tverrfaglig innsats	106
7.3	Demografi barnehage og skole.....	107
7.4	Barnehager.....	108
7.5	Skoler	112
7.6	Avlastning og bosetting	116
7.7	Spesialpedagogiske tjenester	117
7.8	Barnevernstjenesten.....	117
7.9	Forebyggende tjenester.....	119

8	Helse og levekår	121
8.1	Visjon, satsingsområder og måltavle	121
8.2	Økonomi.....	121
8.3	Grunnlag for prioritering.....	122
8.4	Tiltak i helse og levekår 2020-2023	126
8.5	Omstilling og utviklingstiltak 2020-2023	129
8.6	Planer.....	132
9	Kultur, infrastruktur og samfunnsutvikling	133
9.1	Innledning.....	133
9.2	Visjon, strategi og satsingsområder	133
9.3	Økonomi.....	136
9.4	Samfunnsutvikling	140
10	Arendal eiendom KF.....	147
10.1	Innledning.....	147
10.2	Særlige forhold som påvirker budsjettet.....	147
10.3	Kommentarer til enkelte punkter i budsjettet	148
10.4	Mulige salgsobjekter	149
10.5	Vedtak	149
11	Arendal havnevesen KF	150
11.1	Sammendrag.....	150
11.2	Vurderinger.....	150
11.3	Kommuneplanens føringer	151
11.4	Vedtak	151

1 Rådmannens innledning

Til tross for relativt gode regnskapsresultat de siste årene gir regjeringens prognoser for kommunale inntekter i 2020 og framover i tid ikke grunnlag for å videreføre kommunens tjenestevolum innenfor alle tjenestoområdene på nåværende nivå.

Dette har flere grunner. Konkret kan nevnes at ny kommunelov som iverksettes fra 2020 har regler om de minimumsavdrag kommunene må utgiftsføre i driftsregnskapet, noe som innebærer en årlig merutgift for Arendal kommune på like i underkant av 50 mill. kroner pr. år. I tillegg har Stortinget vedtatt endringer i eiendomsskatteloven som reduserer maks eiendomsskatt for boliger fra 7 promille til 5 promille. Dette innebærer for 2020 et inntektstap på 16,9 mill. kroner for Arendal kommune. I tillegg kommer blant annet at kommunen har inngått leieavtale for lokaler til kulturskolen som slår inn fra og med 2. halvår 2020, at kommunens utgifter til barnevernstiltak er i vedvarende vekst og at det er gjort tydelige vedtak i bystyret om store investeringsambisjoner framover.

For å unngå helt uforsvarlige kutt i tjenester har rådmannen valgt å saldere budsjettene i 4-årsperioden med bruk av fond. Det innebærer at forslaget til budsjett/handlingsprogram 2020-2023 som her legges fram ikke er innrettet på en måte som tilfredsstiller de økonomiske handlingsreglene som bystyret har vedtatt.

Rådmannen har gjennomført en omfattende budsjettprosess med store deler av organisasjonen involvert for å finne fram til de salderingstiltak som i minst grad utfordrer tjenestekvalitet og tidligere vedtatte politiske føringer. Likevel vil de aller fleste ledere, tillitsvalgte og ansatte for øvrig oppleve at rammene er så stramme at den faglige forsvarligheten utfordres. Det er også slik at stadig økning i antall bemannings- og kompetansenormer systematisk reduserer kommunenes handlingsrom når prioriteringer og omstillinger skal gjøres.

Likevel vil rådmannen minne om at det aller meste av tjenestetilbudet lar seg videreføre også med de rammer som foreslås. Ikke minst så er kommunens svært kompetente ledere, tillitsvalgte og ansatte garantister for dette. Det er svært krevende å hente ut de siste kronene i en budsjettsaldering, men for de 95-99 % av ressursene som videreføres vil de ansatte klare å levere svært mye gode tjenester.

Gjennomgående er tjenester rettet mot barn prioritert, kompetanseutvikling er prioritert og det er lagt vekt på at forebyggende tjenester skjermes i størst mulig grad.

Investeringer i tiltak for næringsutvikling er tatt med slik de er foreslått fra Arendal eiendom KF og Arendal havnevesen KF basert på at dette vil være «utgift til inntekts ervervelse».

Rådmannen har videre valgt å bygge inn de vedtatte investeringene i nytt bygg for legevakt/KØH/korttid, vedtatt utbygging av boliger for funksjonshemmede og bemanning av disse, nytt helsehus, ny barnehage på Tromøy og nytt svømmeanlegg for å nevne noe. På denne bakgrunn er det et svært offensivt budsjett/ handlingsprogram som her legges frem, inntektsrammene til tross. Det betyr betydelig finansiell risiko knyttet til forslaget.

Arendal 8/9-2019

Harald Danielsen

rådmann

2 Rammebetingelser for kommende handlingsprogramperiode

Handlingsprogrammet følger som den aktive delen av kommuneplanen, og skal angi konkrete prioriteringer og bevilgninger knyttet til de ulike enhetene og tjenestene. Det er utarbeidet et forslag til kommuneplanens samfunnsdel som vil bli behandlet høsten 2019. Her legges det stor vekt på FNs bærekraftsmål. Rådmannen har i denne rulleringen lagt til grunn de strategiske målene, og vil jobbe videre ved neste rullering for å tydeliggjøre prioriteringer og satsinger i forhold til bærekraftsmålene.

Ny kommunelov er tydelig på det langsiktige perspektivet i kommunenes økonomiplaner. Handlingsprogrammet skal derfor minst omfatte aktiviteten de neste fire år. Det er i tillegg økt fokus på helheten i en kommune med foretak og andre organisasjonsformer, og konsernbegrepet skal ha større fokus.

Arendal kommune har over tid hatt særlige utfordringer knyttet til levekår, demografi og økonomisk handlingsrom. Dette er vedvarende og er førende for kommunens prioriteringer og utvikling. Rådmannen har et særlig fokus på levekår, som også har sammenheng med kommunens demografiske utvikling og økonomiske rammer.

Levekårsutfordringer har vært på dagsorden i flere tiår. Kombinasjonen av lav sysselsetting, høy andel deltidsarbeid og høy uføregrad er alvorlig og uttrykker et utenforskap og en levekårsproblematikk som kommunen må ta hensyn til i sin planlegging.

Det satses på ulike tiltak for å bedre situasjonen, og tidlig innsats og forebygging er nøkkelford i denne satsingen. Med færre barn og flere eldre forsterker dette seg i de eldre aldersklassene. Det gir også en økonomisk utfordring med lavere skatteinngang og høyere utgifter.

Med en rekordlav skatteinngang i 2018 på 83 %, målt mot landssnittet pr. innbygger i arbeidssfø alder, indikerer dette at kommunen må jobbe aktivt for å bedre deltakelse og betingelser i arbeidslivet. Økt samarbeid mellom kommunen og næringslivet og større innsats på arbeidsfeltet vil bli viktig for å fremme bedre levekår fremover. Rådmannen foreslår en styrket aktivitet på dette området fra 2020.

Arendal kommunes økonomi har vært preget av stramme driftsrammer og streng prioritering de siste år, samtidig som regnskapene i stor grad viser balanse. Merinntekter knyttet til skatteinngang har gitt en inntekt som har dekket de merforbruk som er oppstått gjennom året. Selv om skatteinngangen for 2019 er betydelig over departementets prognose er det ingen garanti for at veksten overføres til 2020. Rådmannen legger til grunn de prognoser som gis av regjeringen, men ser at et eventuelt justert anslag på skatt i 2020 vil kunne redusere planlagt bruk av fondsmidler. En stor planlagt bruk av fondsmidler i 2020 er svært uheldig med tanke på muligheter for å møte svingninger i utenforliggende kostnader i tiden fremover, særlig innenfor pensjon. På den andre siden så har det ikke vært mulig å ivareta tjenestene/behovet og samtidig løse den store salderingsutfordringen i 2020/2021 uten bruk av fondsmidler.

Kommunens lave skatteinntekter kompenseres delvis gjennom inntektssystemet, men det betyr likevel at Arendal kommune må ha en mer effektiv drift enn gjennomsnittet av kommuner for å kunne balansere regnskapet.

2.1 Vedtak om ny kommunelov

Ny kommunelov ble vedtatt 22.6.2018 og trer i kraft 1.1.2020. Tilhørende forskrift om økonomiplan, årsbudsjett, årsregnskap og årsberetning for kommuner og fylkeskommuner mv. ble vedtatt 7.6.2019. De mest sentrale endringene på økonomiområdet er følgende:

- Økt fokus på langsiktig perspektiv i økonomiplanen - minst 4 års økonomiplan. Dette for at den økonomiske handleevnen blir ivaretatt over tid.
- Økt fokus på konsernbegrepet (kommunen + kommunale foretak).
- Det må vedtas finansielle måltall for hvordan kommunens økonomi bør utvikle seg.
- Budsjettet skal dekke avsetninger for å ivareta en god økonomiforvaltning. Investeringene

- skal over tid ha en egenfinansiering som ivaretar den økonomiske handleevnen.
- Ny lov lovfester en plikt til å ha et økonomireglement.
- Dersom årsregnskapet legges fram med et merforbruk, skal rådmannen foreslå endringer i årets budsjett, og saken skal behandles av bystyret senest 30. juni.
- Innskjerping ROBEK knyttet til:
 - Økonomiplan, budsjett, regnskap eller årsberetning ikke er vedtatt innen lovens frister.
 - Regnskapet viser et oppsamlet merforbruk > 3 % av driftsinntektene.
 - Økonomiplan, budsjett, regnskap viser at et merforbruk skal dekkes inn over flere enn to år.
- Økonomiplanen og budsjettet skal vise utviklingen i gjeld og andre vesentlige langsiktige forpliktelser.
- Beregningsmetode for minimumsavdrag er endret fra 1.1.2020. Dette medfører økt avdragsbelastning i kommunens driftsbudsjett til gjelden er betalt ned.
- Kommunen kan ta opp lån til kjøp av aksjene i single-purpose eiendomsselskap og i visse tilfeller også ta opp lån til andres investeringer som er lovpålagte oppgaver. Single-purpose selskap er selskap hvor bl.a. den eneste virksomheten de har, er å eie og drifte (leie ut) eiendommen og ikke har andre ansatte enn daglig leder.

2.2 Føringer fra kommuneproposisjonen

Kommuneproposisjonen for 2020 ble sammen med revidert nasjonalbudsjett 2019 lagt frem av regjeringen i mai og vedtatt i juni 2019. Proposisjonen gir økonomiske rammer for kommunesektoren og føringer i forhold til faglige prioriteringer.

For planlegging av den økonomiske rammen for tjenesteproduksjonen fremover er forventede frie inntekter sentralt. Kommunenes sentralforbund (KS) har utarbeidet en modell for beregning av inntekter pr. kommune og dette legges til grunn for Arendals inntektsbudsjett. Det er i modellen lagt til grunn et forsiktig vekstanslag grunnet usikkerhet rundt realveksten i inntekter for kommunesektoren.

Frie inntekter består av forventet skatteinntekter basert på nasjonale prognoser. I tillegg er det et rammetilskudd som fremkommer etter objektive nøkler for demografi og innbyggerforhold. Kommuner med lav skatteinntekt får en delvis kompensasjon for dette tillagt rammetilskuddet. Det siste elementet i frie inntekter er skjønnsstilskudd som den aktuelle fylkesmann fordeler til sine kommuner.

Budsjettert rammetilskudd for kommunen i 2020 er 1 308 mill. kroner, inklusiv 5,5 mill. kroner i forventet skjønnsstilskudd. Det er lagt til grunn 2,8 % i påslag for lønns- og prisvekst for å omregne dette til 2020-kroner. Rammetilskuddet inkluderer også inntektsutjevning for lavere skatt enn landssnittet. Skatteinntektene for landet er lagt på 3,1 % vekst og for kommunen på 2,9 % vekst. En eventuell merinntekt eller mindreinntekt av egne skatteinntekter vil i stor grad (95 %) bli «nullet ut» mot inntektsutjevningen. Som minsteinntektskommune er det skattenivået for landet som helhet som er mer avgjørende for frie inntekter enn kommunens egne skatteinntekter.

Andre endringer som påvirker kommunens økonomi:

- Lærernorm – Regjeringen har varslet at fra 2020 vil øremerkede tilskudd til tidlig innsats i skolen gjennom økt lærerinnsats på 1.-10.trinn innlemmes i rammetilskuddet. Rådmannen har i forslaget forskuttert at rammetilskuddet blir tilført 12,5 mill. kroner, basert på hva kommunen fikk i 2019.
- Flere andre tilskudd er lagt inn i kommunens rammetilskudd, i sum utgjør dette 9,5 mill. kroner. De tre største er innlemming av dagaktivitetstilbud hjemmeboende med demens, krav om psykologkompetanse i kommunen og oppgaveoverføring etablering og tilpasning av bolig.

2.3 Samfunnsutvikling og demografi

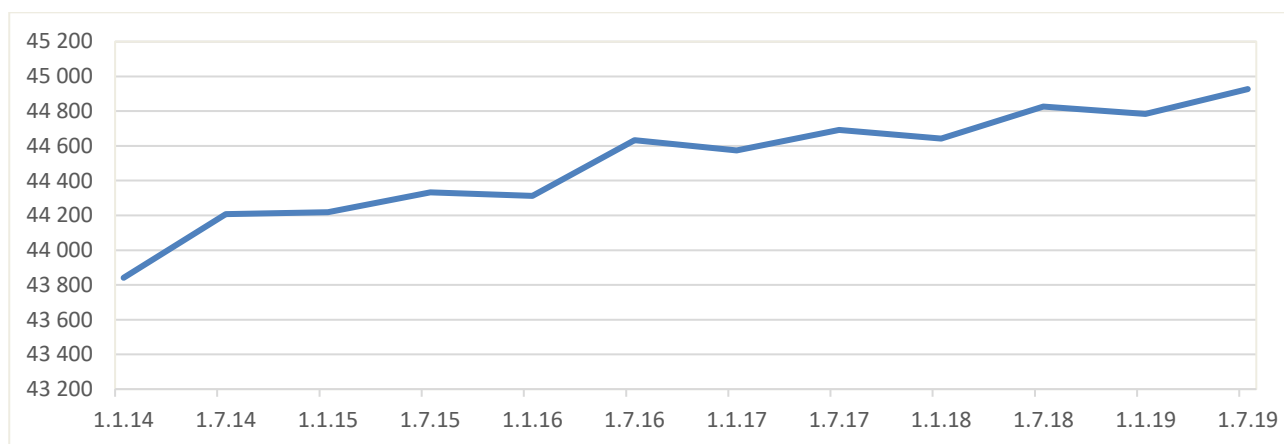
Den demografiske utviklingen i Arendal kommune er relativt stabil. Oppdaterte oversikter bekrefter utfordringen med at det blir færre unge og flere eldre i kommunen. Dette betyr at kommunens tjenester over tid må endres til å møte nye behov. Det må omprioriteres fra tjenester som får færre brukere, og legges tilstrekkelig med midler til tjenester der behovet vokser.

I tillegg er befolkningsveksten i Arendal lavere enn landssnittet. Dette får betydning for rammeoverføringene til kommunen som er basert på folketall/vekst.

2.3.1 Utvikling i folketall

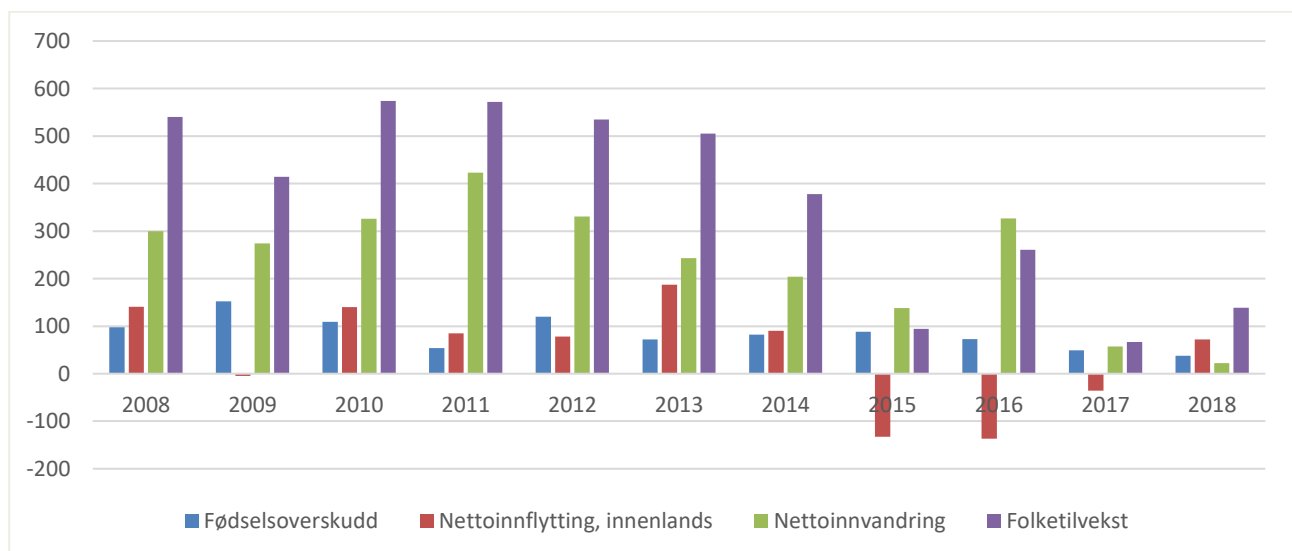
Rådmannen ser at tendensen til redusert vekst i folketallet har fortsatt, og at vi fra 2017 har hatt en vekst i folketallet på om lag 0,3 % i året. Som en ser av kurven så varierer folketallet gjennom året.

I løpet av handlingsprogramperioden 2020-2023 vil ikke folketallet i Arendal endres vesentlig. Netto vekst de neste 4 årene ligger an til å bli om lag 0,5 % pr. år. Fødselstallene ser ut å være stabile og veksten vil komme i de eldre aldersgruppene, spesielt i aldersgruppen 67-79 år.

Figur 1: Folketal

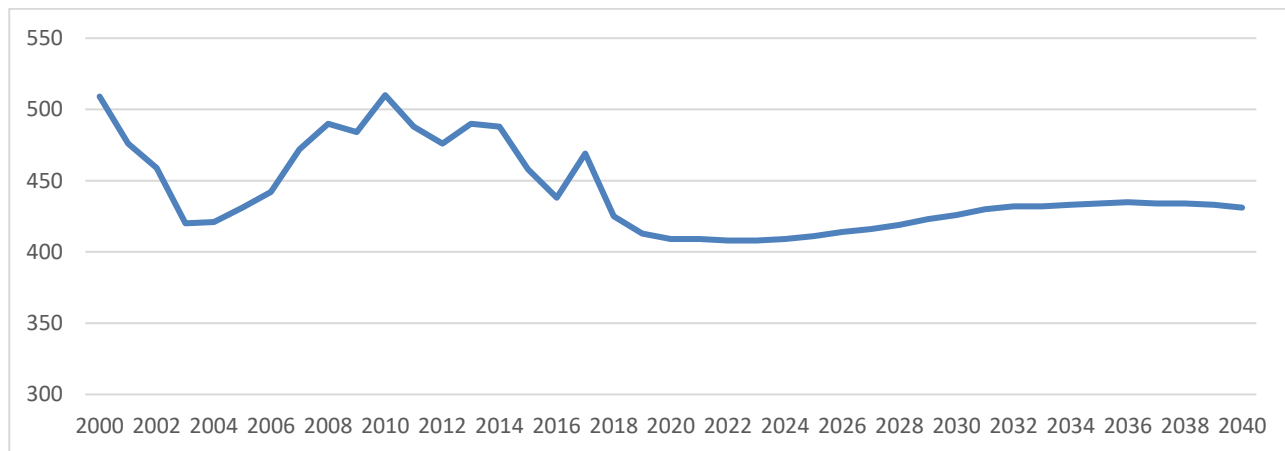
Figuren nedenfor viser hvilke faktorer som ligger bak folketilveksten de siste 10 årene. Arendal kommune har hatt et svakt fallende fødselsoverskudd i tiårs-perioden. Det er fortsatt en positiv innflytting fra andre deler av landet. De negative tallene for nettoinnflytting innenlands i 2016 og 2017 skyldtes først og fremst innvandrere som flyttet til andre norske kommuner.

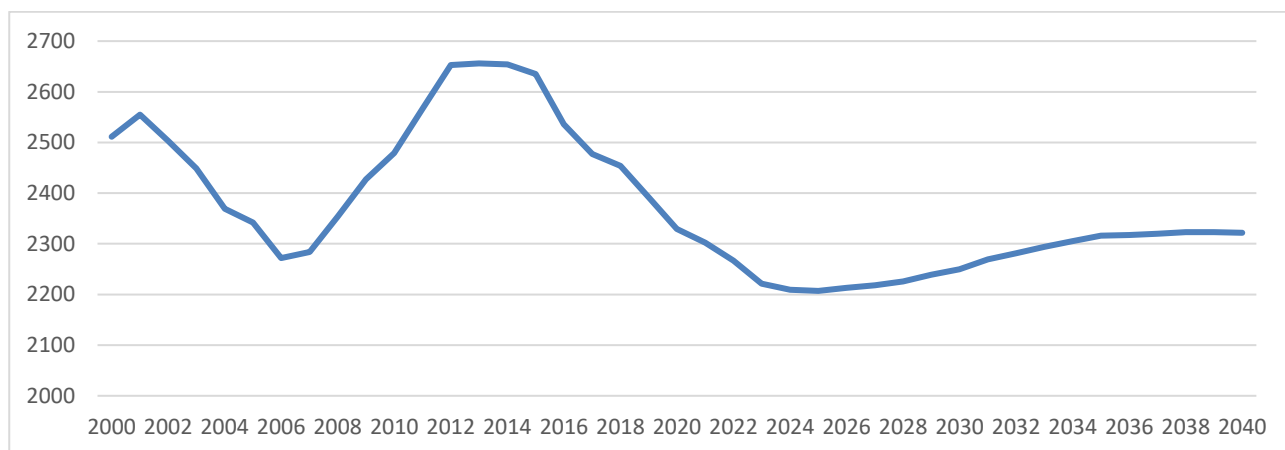
Figur 2: Folketilvekst

Utvikling i antall barn 15 år og yngre

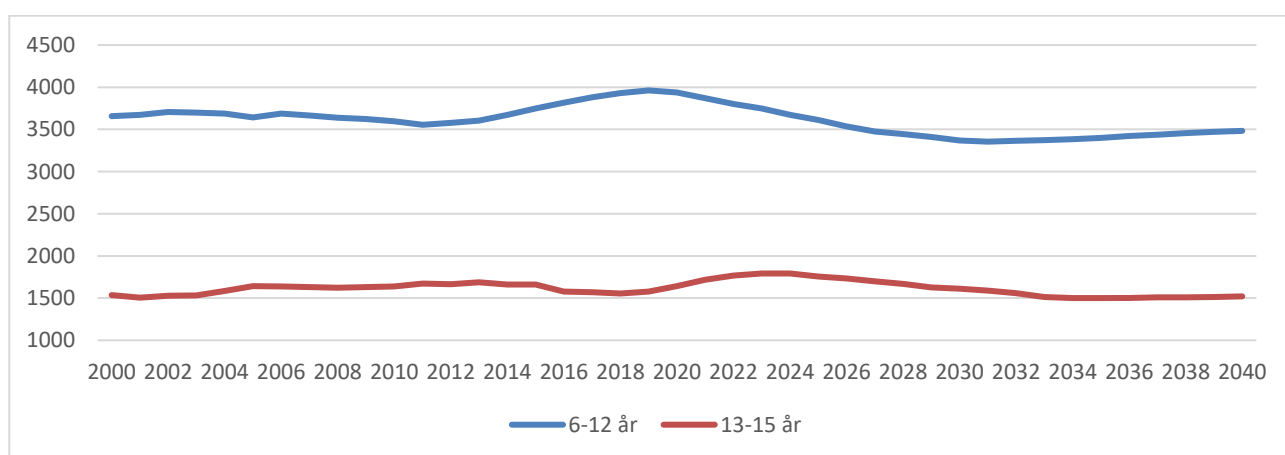
I sum bidrar gruppen 0-15 år negativt inn i den totale befolkningsveksten prognosen tilsier at kommunen vil få i perioden frem til 2040. Det ligger an til en reduksjon på 150 barn i handlingsprogramperioden 2020-2023.

Figur 3: 0-åringers historiske tall og prognose

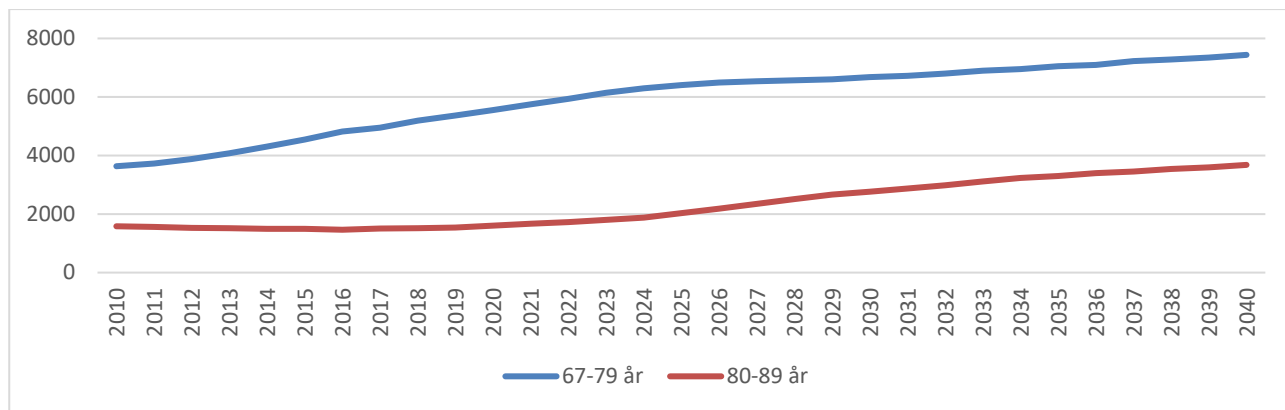
Figur 4: 1-5-åringers historiske tall og prognose

Figur 5: 6-12 og 13-15-åringers historiske tall og prognose

Utvikling i antall eldre 67-89 år

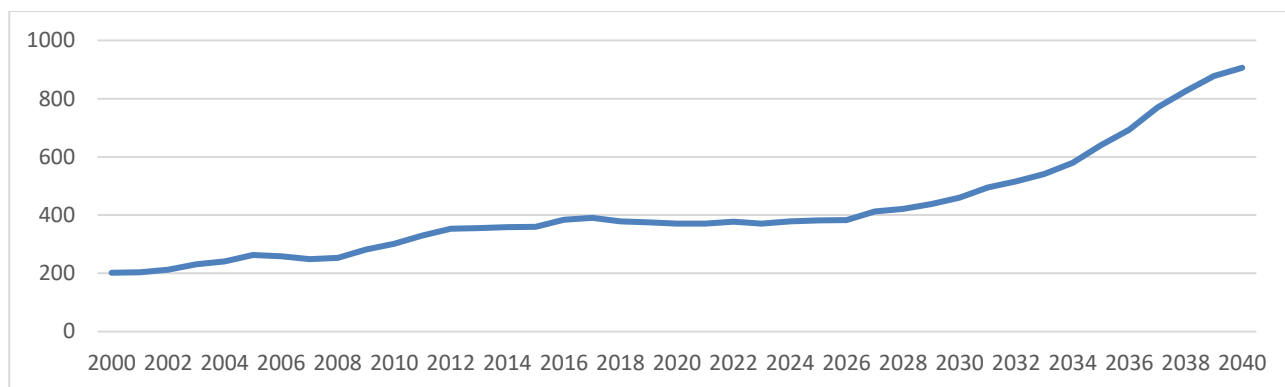
Gruppen 67+ og 80+ øker i perioden 2020-2023 og videre frem mot 2040. Grafen synliggjør den store veksten i antall eldre fremover.

Figur 6: 67-89-åringer historiske tall og prognose

Utvikling i antall eldre over 90 år

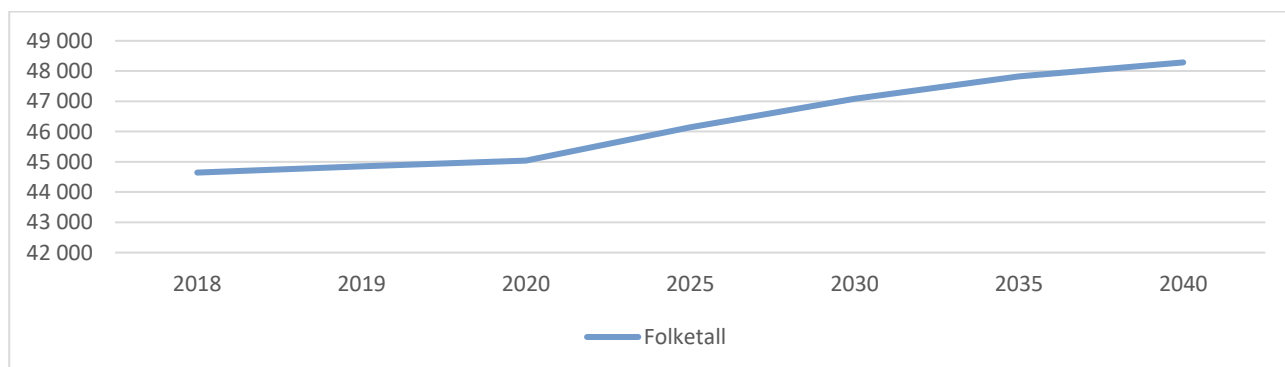
Det ligger an til mer enn en fordobling av antall 90-åringer i perioden frem mot 2040. Antall 90-åringer er imidlertid stabilt i handlingsprogramperioden 2020-2023.

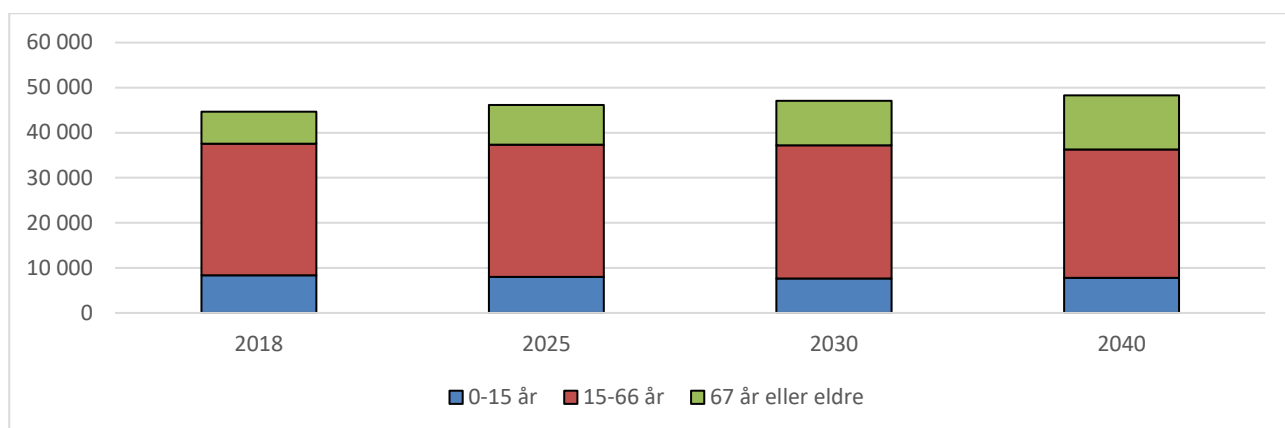
Figur 7: 90+-åringer historiske tall og prognose

Befolkningsframskriving

SSB har ulike modeller for befolkningsframskriving, basert på ulike grader av økonomisk vekst, innflytting fra andre deler av landet og innvandring. Figuren nedenfor viser hovedalternativet med lav netto innvandring (MMML), en modell som historisk har lagt tettest opp til faktisk utvikling. I følge den siste modellen vil Arendal oppleve en økning i folketallet framover, men en såpass lav økning at det går over 20 år før vi passerer 50 000 innbyggere.

Figur 8: Befolkningsframskriving (SSB modell MMML)

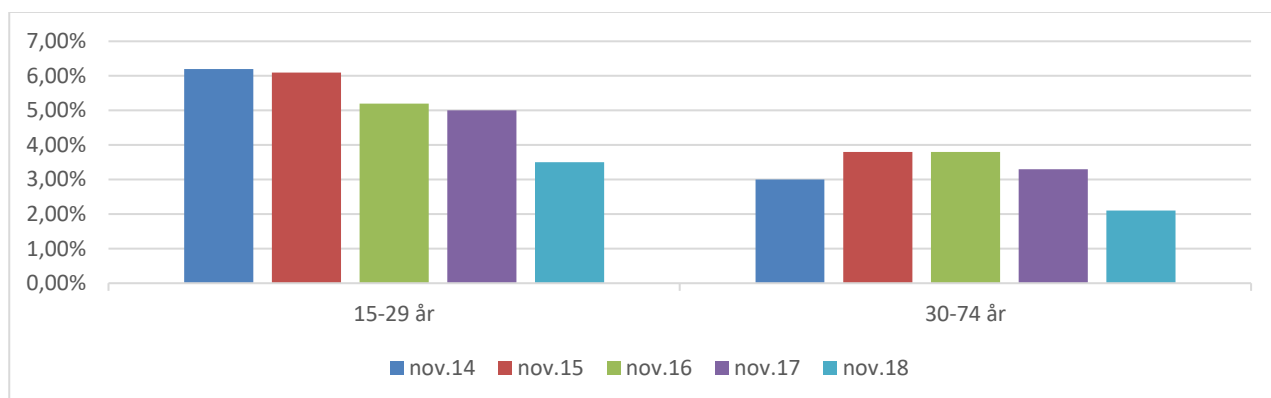
Figur 9: Folkemengde 1. januar, aldersgrupper

2.3.2 Sysselsetting

Tabellen nedenfor viser at den registrerte arbeidsledigheten fortsetter å gå ned, særlig blant de unge. En mulig årsak er at stadig flere er i et utdanningsløp.

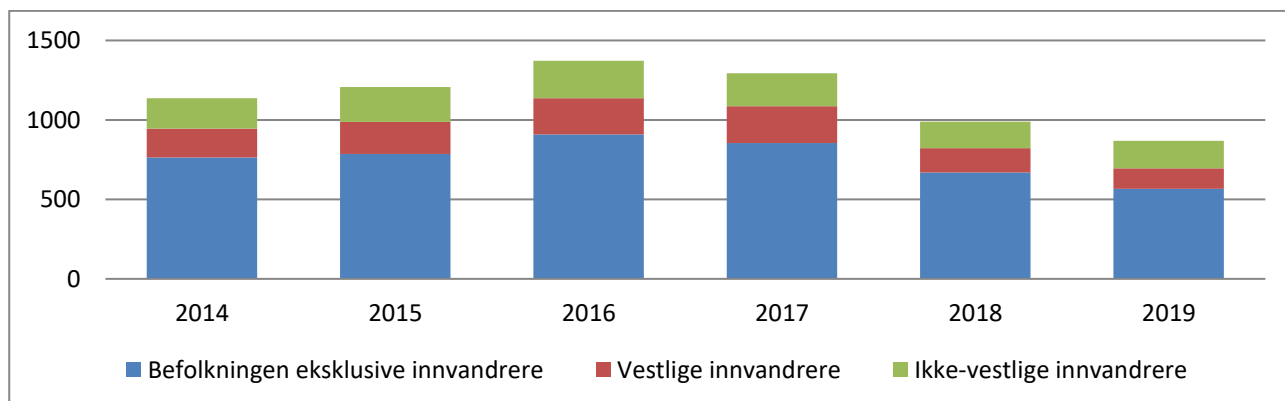
	nov. 14	nov. 15	nov. 16	nov. 17	nov. 18
15-29 år	331	314	262	238	163
30-74 år	510	648	658	545	354
15-74 år	841	962	920	783	517

Figur 10: Registrerte arbeidsledige i Arendal

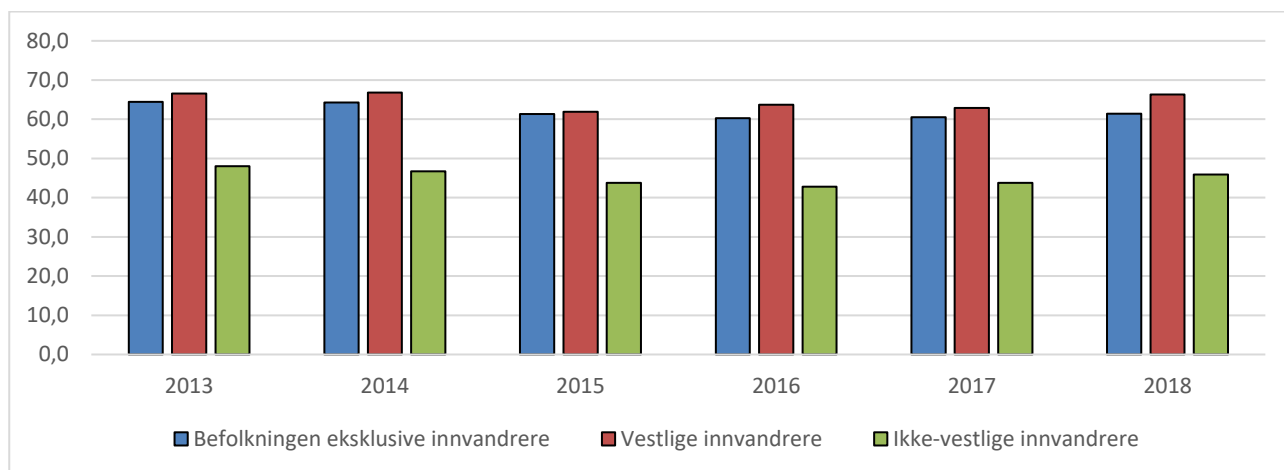
Figur 11: Registrert helt arbeidsledige i %

Figuren nedenfor viser utviklingen av den registrerte arbeidsledigheten. Figuren viser en nedgang i den registrerte arbeidsledigheten også for innvandrerbefolkningen.

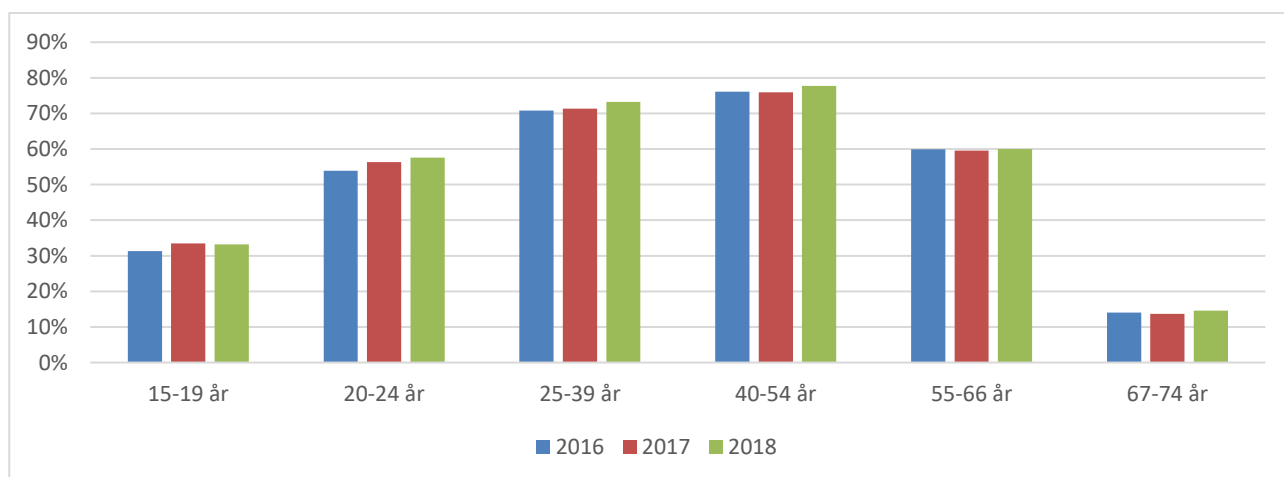
Figur 12: Arbeidsledighet 1 kvartal (Registrerte arbeidsledige og deltakere på tiltak)

Figuren nedenfor viser sysselsetting for ulike grupper. Innvandrere fra vestlige land har høyere sysselsetting enn ikke-innvandrere, mens innvandrere fra ikke-vestlige land har en lavere arbeidsdeltagelse.

Figur 13: Sysselsatte 15-74 år, i prosent av personer i alt i hver gruppe

Figuren nedenfor viser at sysselsettingen holder seg rimelig høyt i de ulike aldersgruppene i yrkesaktiv alder. Hvis en splitter statistikken på kjønn viser det seg at kvinner har nesten like høy sysselsettingsgrad som menn. Blant de yngste er flere kvinner i arbeid, men i den eldste aldersgruppa er det vesentlig flere menn i arbeid.

Figur 14: Andel sysselsatte i ulike aldersgrupper, 4 kvartal

Sysselsatte etter bosted og arbeidssted, 4. kvartal.

	Sysselsatte som bor i Arendal			Sysselsatte som arbeider i Arendal			«Overskudd» på arbeidsplasser i Arendal		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
15-19 år	894	931	913	896	898	957	2	-33	44
20-24 år	1416	1420	1433	1381	1343	1364	-35	-77	-69
25-39 år	5742	5772	5927	5994	5973	6090	252	201	163
40-54 år	7174	7165	7344	7525	7430	7528	351	265	184
55-66 år	4086	4106	4129	4280	4241	4256	194	135	127
67-74 år	508	521	569	498	536	586	-10	15	17
15-74 år	19 819	19 915	20 315	20 574	20 421	20 781	755	506	466

Figur 15: Sysselsatte etter bosted og arbeidssted

«Overskudd» på arbeidsplasser i Arendal:

På Agder er det bare Arendal og Kristiansand som har flere arbeidsplasser enn arbeidstakere. Dette overskuddet på arbeidsplasser betyr at flere pendler til arbeid i disse byene enn ut. Antallet arbeidsplasser har økt igjen fra 2016 til 2018 (fra 20 574 til 20 782), men omfanget av pendling er redusert (se «overskuddet» på arbeidsplasser fortsetter å gå ned. Tabellen nedenfor viser at det først og fremst er kvinner som pendler inn til Arendal, og menn som pendler ut.

	Sysselsatte som bor i Arendal			Sysselsatte som arbeider i Arendal			«Overskudd» på arbeidsplasser i Arendal		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Menn	10 224	10 260	10 520	10 173	10 037	10 178	-51	-223	-342
Kvinner	9 595	9 656	9 794	10 401	10 384	10 604	806	728	810
Sum	19 819	19 916	20 314	20 574	20 421	20 782	755	505	468

Figur 16: "Overskudd" på arbeidsplasser i Arendal

2.3.3 KOSTRA

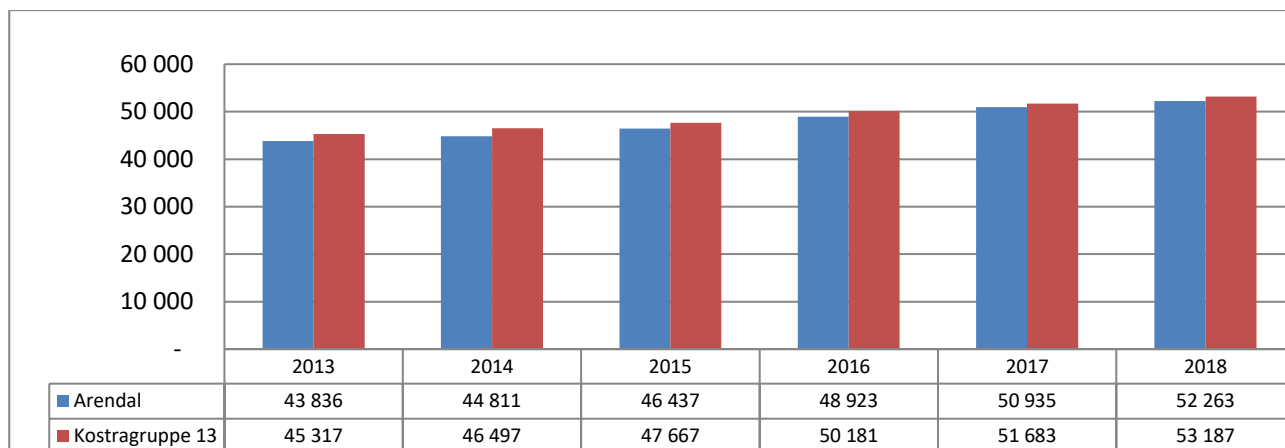
KOSTRA

Arendal kommune bruker KOMmune-STat-Rapportering (KOSTRA) for sammenligning med andre kommuner. Det er konserntall som benyttes, dette for å nøytralisere valgt organisering. I konserntall er foretak og IKSer inkludert dersom ikke annet er oppgitt.

KOSTRA tall gir Arendal kommune viktig styringsinformasjon. Arendal kommune har en anstrengt økonomi og KOSTRA indikatorene synliggjør noen årsaker til dette.

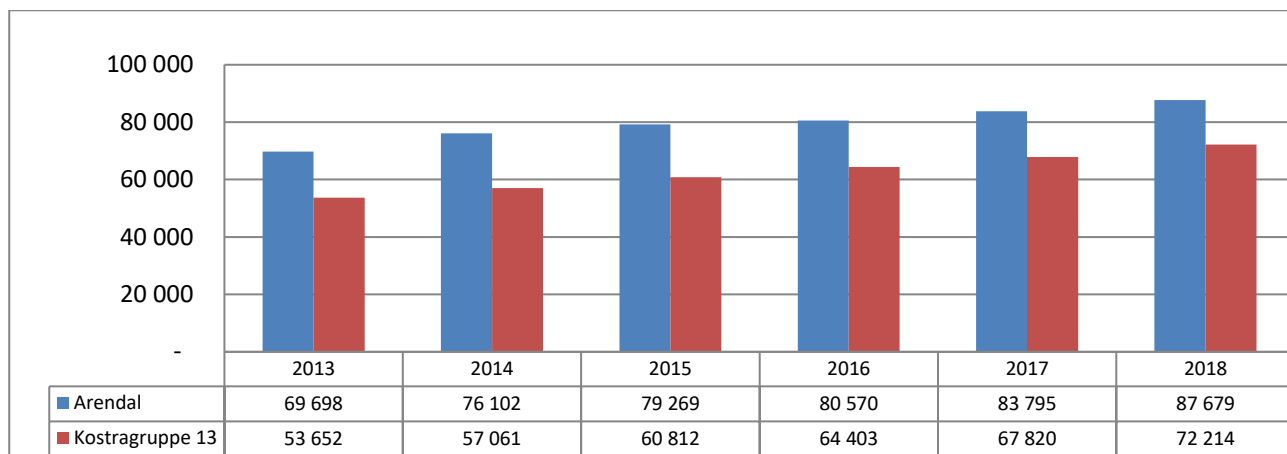
Ved å se på KOSTRA indikatorer og utvikling i disse over tid og ved å sammenligne kommunen med KOSTRA gruppe 13 (dvs. de kommuner som er mest lik Arendal, store kommuner utenom de fire største byene) får vi nyttig informasjon som belyser prioriteringer, dekningsgrad, produktivitet og kvalitet i tjenestene. Dette belyses under de ulike tjenesteområdenes kapitler.

Under følger oversikter knyttet til overordnet driftsnivå.

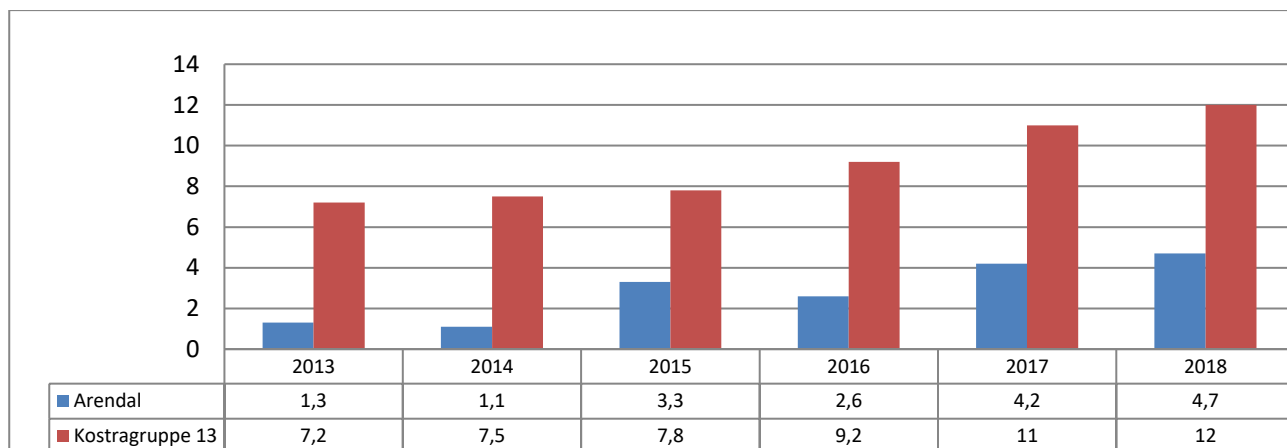
Figur 17: Frie inntekter i kroner pr. innbygger, konsern

KOSTRA viser at Arendal kommune har lavere frie inntekter enn gruppe 13 i perioden 2013-2018. I 2018 hadde Arendal 924 kroner mindre pr. innbygger. Dersom Arendal hadde hatt tilsvarende hva gruppe 13 har i frie inntekter ville inntektene økt med omlag 41 mill. kroner. Lave inntekter er en utfordring for kommunen og kommunen bør drifte rimeligere enn tilsvarende kommuner som har høyere inntekter.

Figur 18: Netto lånegjeld i kroner pr. innbygger, konsern

Lånegjelden til Arendal kommune ligger markant over gruppe 13 i perioden 2013-2018. Fra 2017 til 2018 økte gjelden med 4,6 % og i kroner utgjør netto lånegjeld 3,9 mrd. kroner. For gruppe 13 øker gjelden med 6,5 % fra 2017 til 2018, så veksttakten er noe lavere i Arendal. Høy gjeld som må betjenes bidrar til at Arendal kommune har mindre økonomisk handlingsrom enn sammenligningskommunene. I 2020 øker minimumsavdraget som må betales og dette har vært en utfordring i saldering i handlingsperioden 2020-2023.

Figur 19: Disposisjonsfond i prosent av brutto driftsinntekter, konsern

Disposisjonsfondet til Arendal kommune er betydelig lavere enn i gruppe 13 selv om økningen i prosent er høyere fra 2017-2018 enn i gruppe 13. Avsetningen ble redusert med 21 % fra 2015 til 2016 fordi kommunen brukte fondsmidler til å dekke tidligere års underskudd. Fra 2016 til 2018 økte disposisjonsfondet. I KOSTRA gruppe 13 har disposisjonsfondene økt i hele perioden fra 2013.

Arendal kommune har ved flere regnskapsoppgjør vært nødt til å bruke tidligere reserver. Kommunen har lite økonomisk buffer til å avhjelpe den økonomiske situasjonen. I 1. tertial 2019 ble ytterligere reserver budsjettet brukt for å saldere høye driftskostnader og disposisjonsfondet ble redusert.

2.4 Prosess handlingsprogram

Med utgangspunkt i de overordnede rammebetingelser utarbeider rådmannen et 4-års handlingsprogram. Handlingsprogrammet følger kommunelovens forskrifter og inneholder obligatoriske oversikter og legges frem i balanse.

Underveis i prosessen har rådmannen gitt en «løypemelding» til både formannskapet og bystyrets medlemmer, samt løpende informasjon om utvikling i tjenestene gjennom økonominotatet til formannskapet. Politiske innspill underveis har vært vurdert i arbeidet med rådmannens forslag til budsjett og handlingsprogram.

Selv om kommuneloven slår fast at bystyret vedtar budsjett 2020, og at årene 2021-2023 er plantall, så har rådmannen lagt til grunn 4-års perspektivet i de siste handlingsprogrammene. Det betyr at utgangspunktet for årsbudsjett 2020 har vært år 2 i forrige handlingsprogram, samt justeringer for avtaler, vedtak og andre forhold som påvirker rammebetingelsene.

Rådmannen har involvert bredt i prosessen og tjenesteområdene er utfordret på prioriteringer og muligheter for å få til en best mulig disponering av kommunens ressurser.

Statsbudsjett 2020

Fremleggelsen av rådmannens forslag til handlingsprogram kommer i forkant av statsbudsjettet for 2020. Det betyr at enkelte forutsetninger kan endres da rådmannens forslag er bygd på kommuneproposisjonens føringer. Dersom det er konkrete endringer som må vedtas vil det i forkant av politisk behandling legges ved forslag til endringer basert på statsbudsjettet. Dersom kommunen skulle få et høyere anslag på frie inntekter vil rådmannen foreslå å erstatte dette med redusert bruk av disposisjonsfond, og samtidig redusere den negative balansen på driftsbudsjettet.

Det er ikke lagt opp til endringer i antall enheter fra 2019 til 2020. Rådmannen foreslår likevel endringer i ansvarsområder mellom enhetene.

2.5 Hovedtall i forslag til handlingsprogram 2020-2023

Arendal kommune har over tid slitt med en høy utgiftsvekst knyttet til behovsøkning innenfor flere tjenester. Det er opparbeidet et disposisjonsfond for å møte utforutsette utgifter innenfor regnskapsføring av pensjonskostnader. Dette har rådmannen måtte bruke aktivt for å skape regnskapsbalanse i kommende periode. Utfordringene blir ikke mindre i fireårsplanen, og det er uløste utfordringer i hvert av de tre siste årene.

Rådmannens forslag til handlingsprogram neste 4 år kan oppsummeres i følgende punkter

- Netto driftsresultat vil være negativt for 2020 med nærmere 61 mill. kroner.
- Det budsjetteres med et høyt bruk av disposisjonsfond på 58,5 mill. kroner for å få regnskapsbalanse i 2020.
- Det foreslås til dels kraftige innstramminger i tjenestene i hele perioden. I sum utgjør dette 58 mill. kroner i tiltak for budsjettåret 2020.
- Utfordringene for årene 2021-2023 er ikke løst, og sektorene må jobbe videre med nye tiltak utover det som vedtas for 2020.
- Investeringsstaket justeres med en prisindeks på 1,75 % årlig i perioden, likevel vil forslaget til investeringer bryte handlingsregelen.
- Det legges ikke opp til avsetning til økonomiske reserver i handlingsprogramperioden.

Handlingsprogrammet som legges frem for 2020-2023 kan ikke sies å være økonomisk bærekraftig. Det budsjetteres med et stort bruk av fondsmidler til å dekke ordinær drift. Dette gjør at det vil være nødvendig med store nye tiltak allerede for 2021 for å oppnå balanse. Dersom bruk av fond blir som budsjettet vil det være en stor risiko for at kommunen ikke vil kunne håndtere uforutsette svingninger blant annet i teknisk regnskapsføring av pensjon, eller inndekking av andre uforutsette utgifter eller inntektssvikt.

2.6 Strategi for saldering av handlingsprogramperioden

Arbeidet med saldering av kommende planperiode har vært om preget av stort gap mellom kostnadene knyttet til videreføring av dagens drift inkludert bystyrets vedtatte satsinger, og de inntekter som skal finansiere dette. Ny kommunelov fra 1.1.2020 og andre endrede rammebetingelser har gjort salderingsarbeidet ekstra krevende.

Bystyret fikk i juni 2019 en orientering om budsjettssituasjonen for kommende 4- års periode. Orienteringen belyste en budsjettmessig ubalanse på i størrelsesorden 120 mill. kroner. Beløpets størrelse skyldes summen av selvpåførte utgifter som økte husleier og investeringer for øvrig, vekst i tjenestebehov samt økt krav til regnskapsført minimumsavdrag i ny kommunelov (ca. 50

mill. kroner økning) og Stortingets vedtak om 5 promille i stedet for 7 promille som maks grense for eiendomsskatt på boliger (ca. 17 mill. kroner). Ved endelig saldering er avviket ca. 110 mill. kroner.

Rådmannens forslag til saldering bygger på rammene gitt i kommuneproposisjonen for 2020. Fra 2021 har rådmannen lagt til grunn at kommunens inntekter vil øke med 8 mill. kroner. Dette er videre økt med 7 mill. kroner i 2022 og deretter økt med 19 mill. kroner i 2023. Dette som følge av de demografiske endringene ettersom kommunenes inntektssystem tar hensyn til utviklingen i antall innbyggere i ulike alder.

For eiendomsskatten vil reduksjonen på ca. 17 mill. kroner gjelde for 2020. Vedtatt retaksering med tilhørende justeringer i promille, reduksjonsfaktor og grunnfradrag vil gjøre det mulig å opprettholde 2019-nivå på eiendomsskatten fra og med 2021. I tråd med bystyrets vedtak har rådmannen lagt dette til grunn for inntektsanslagene i handlingsprogramperioden.

I salderingsarbeidet har rådmannen budsjettert utbytte fra Agder energi inn i driften og ikke overført dette til investeringer i 2020 slik bystyret har gjort vedtak om. Rådmannen har videre lagt til grunn at det overføres 6 mill. kroner fra Arendal eiendom KF som konsernbidrag («avkastning» på den overførte eiendoms kapitalen).

Salderingen handler om å fordele totalt tilgjengelig inntektsramme (etter at kapitalkostnadene er trukket fra) på kommunens ulike tjenesteproduiserende enheter (resultatenheter) inkl. støtteenhetene på rådhuset (rådmann og kommunalsjefer m. staber). Avsetning til lønnsoppgjør budsjetteres sentralt og fordeles til de ulike enhetene krone for krone etter hvert som lønnsoppgjørene avsluttes i løpet av budsjettåret. Overføring til private barnehager budsjetteres også sentralt for overføring i løpet av budsjettåret.

Rådmannen har i likhet med tidligere år unnlatt å plusse på driftsenhetenes inntektsrammer for å dekke vanlig prisstigning. Denne må derfor dekkes av generell effektivisering.

I forbindelse med salderingen for år 2020 – 2023 er driftsenhetene først tilført midler til å dekke nye eller økte kostnader som ikke er mulig å komme utenom (inngåtte kontrakter, endrede statlige krav mv.). I sum er driftsenhetene tilført 67 mill. kroner i 2020. Beløpet fordeler seg slik mellom tjenestoområdene:

- Kultur, infrastruktur og utvikling: 3,6 mill. kroner
- Helse og levekår: 19,9 mill. kroner
- Barn, unge og familier: 41,2 mill. kroner
- Andre tjenester: 2,3 mill. kroner

For å få balanse mellom forventede inntekter og utgifter har rådmannen i prosess med tjenestene lagt til grunn 52 mill. kroner i driftsreduksjoner for enhetene samt 6 mill. kroner for Arendal Eiendom KF (for å dekke konsernbidraget nevnt over). Driftsreduksjonene må øke gjennom handlingsprogramperioden med ytterligere tiltak i 2021, 2022 og 2023 på hhv. 31 mill. kroner, 28 mill. kroner og 62 mill. kroner. Det er lite rom for bruk av fond til å finansiere driftskostnader utover 2020.

De 52 millionene i reduksjoner fordeler seg slik på tjenestoområdene:

- Kultur, infrastruktur og utvikling: reduksjon 5 mill. kroner i 2020, økende til 15 mill. kroner i 2023.
- Helse og levekår: reduksjon 12,1 mill. kroner i 2020, økende til 30 mill. kroner i 2023.
- Barn, unge og familier: reduksjon 28 mill. kroner økende til 46 mill. kroner i 2023.
- Andre tjenester: reduksjon 7 mill. kroner.

Selv om alle driftsenhetene og stabene opplever å få kutt i budsjettene fra 2019 til 2020 er det altså tilført 9 mill. kroner. Enhetene vil i tillegg bli tilført midler til å dekke lønnsoppgjørene.

De til sammen 58 millionene i driftsreduksjoner (etter at 67 mill. kroner er tilført, jf. over) er ikke tilstrekkelig for å komme i balanse. Rådmannen har ikke funnet det verken faglig forsvarlig eller mulig innenfor rammen av lovfestede kvalitetskrav å kutte budsjettammene ytterligere for 2020.

Den endelige budsjettsalderingen er derfor gjort ved å benytte 52 mill. kroner av tilgjengelige fondsmidler. 17 mill. kroner av disse 52 går til å dekke opp engangsbortfallet av eiendomsskatteinntekter i 2020, mens resten må salderes inn gjennom driftsreduksjoner eller andre tiltak fra og med 2021.

Dette betyr at bystyrets økonomiske styringsregel (mål for økonomistyringen) om 1,75 % i positivt netto driftsresultat ikke blir innfridd.

Denne manglende måloppnåelse tilsier at eventuelt økt handlingsrom som følge av vedtatt statsbudsjett for 2020 (regjeringens forslag legges fram 8. oktober 2019) blir benyttet til å redusere bruk av fond og ikke til å øke kommunens utgifter.

Den svært krevende budsjettsituasjonen framover tilsier også at et eventuelt overskudd i regnskapet for 2019 benyttes til fondsavsetning for å kunne stå bedre rustet til å møte utfordringene i årene som kommer.

2.7 Finansielle måltall

Ny kommunelov pålegger alle kommuner å vedta finansielle måltall for utvikling av kommunens økonomi, jf. §14-2 c. Bystyret har tidligere vedtatt flere handlingsregler for økonomisk styring for å sikre en sunn økonomisk ramme:

- Lånegjelden som belaster kommunens drift direkte skal ikke økes utover 2015-nivået i planperioden.
- Deler av utbyttet fra Agder Energi AS skal frigjøres fra driftsbudsjettet og bidra til å holde lånegjelden nede.
- Det gjennomføres salg av eiendom slik at lånegjelden kan begrenses.
- Et positivt netto driftsresultat på minst 1,75 %.
- Opparbeidelse av disposisjonsfond på 100 mill. kroner til å møte økonomiske svingninger

Vurdering av nåværende måltall

KS har utviklet et styringsverktøy for norske kommuner for å vurdere ulike finansielle måltall, sett i lys av kommunens økonomiske situasjon, forventede inntekter og de risikofaktorene kommunen er eksponert for. Den beregner et grunnlag for de langsiktige bærekraftige minimumsnivåer på netto driftsresultat og disposisjonsfond, basert på en sentral målsetting om stabil tjenesteproduksjon. For å oppnå dette ligger det inne en delmålsetting om at kommunen må ha tilstrekkelig buffer til å kunne håndtere et gitt nivå på risiko. Modellen baserer seg på regulert budsjett for 2019, samt rådmannens forslag for budsjett 2020-2023. Modellen tar også inn gjennomsnittstall for de siste 5 til 13 år.

Kommunens økonomiske handlingsregler er vurdert i forhold til modellen, og kravet om finansielle måltall i ny kommunelov.

Netto driftsresultat

Forventet gjennomsnitt for driftsutgifter som andel av driftsinntektene er for Arendal kommune på 94,3 % (gjennomsnitt 2019-2023). Modellen gir et forventet netto driftsresultat ved stabil tjenesteproduksjon på -0,9 %. For å oppnå et nullresultat i perioden må forventet driftsutgift, som andel av driftsinntektene, reduseres årlig med 32,4 mill. kroner. For å oppnå et driftsresultat på 1,75 % må årlig reduksjon være 94,5 mill. kroner.

Rådmannens vurdering er at målsettingen må være et årlig netto positivt driftsresultat. Dersom måltallet på 1,75 % skal opprettholdes vil dette kreve en ytterligere innstramming av rammene og et ytterligere kutt i tjenestene. Rådmannen ser ikke dette som realistisk for kommende periode.

Disposisjonsfond

Modellen beregner et minimumsnivå for disposisjonsfond for Arendal kommune til 8,8 % av driftsinntektene. Dette utgjør for Arendal kommune ca. 320 mill. kroner. Rådmannen mener at disposisjonsfondets størrelse bør være tilstrekkelig til å håndtere uforutsett inntektsbortfall eller kostnadsøkninger i de fleste tilfeller. Rådmannens vurdering er at disposisjonsfondet må være på minimum 100 mill. kroner og bør økes til 300 mill. kroner i perioden.

Lånegjeld

Gjeldende måltall er satt til følgende: «Lånegjelden som belaster kommunens drift direkte skal ikke økes utover 2015-nivået i planperioden.» Dagens handlingsregel har mange unntak og forbehold. Rådmannen ønsker å begrense mengden av begreper i kommunens rapportering, samt gi en mulighet for å sammenlikne oss med andre kommuner.

I kommunens årsberetning med regnskap brukes begrepet «Investeringsgjeld dekket over driftsbudsjettet». Dette er kommunens investeringsgjeld med fradrag for gjeld med rente og avdragskompensasjon, samt selvkost. KS anbefaler denne definisjonen, også fordi den allerede er en definert regnskapsteknisk størrelse. Dette er forøvrig samme begrep brukt i opprinnelig handlingsregel for lånegjeld. Investeringsgjeld dekket over driftsbudsjettet var pr. 31.12.2018 på 2 770 mill. kroner.

Rådmannen foreslår at ny handlingsregel for investeringsgjelden er at investeringsgjeld dekket over driftsbudsjettet ikke skal økes utover 2015-nivået i planperioden. Rådmannen foreslår også å opprettholde gjeldstak på 2,8 mrd. kroner med en årlig justering på 1,75 %, første gang i 2019. For perioden 2020-2023 betyr dette et lånetak på henholdsvis 2 899, 2 950, 3 001 og 3 054 mill. kroner

Utbytte Agder Energi AS og salg av eiendom

Bystyret har vedtatt handlingsregel om bruk av utbytte fra Agder Energi AS og salg av eiendom.

Rådmannen mener at dette ikke er hensiktsmessige finansielle måltall, da de i seg selv er tiltak for å redusere låneopptak til investeringer og for styrking av driftsmessig balanse.

Forslag til reviderte finansielle måltall 2020-2023

- Netto driftsresultat skal være positivt i hvert av årene i 4-års perioden. Rådmannen skal søke å oppnå 1,75 % netto driftsresultat pr. regnskap.
- Disposisjonsfond skal til enhver tid være over 100 mill. kroner og økes til inntil 300 mill. kroner gjennom perioden.
- Investeringsgjeld dekket over driftsbudsjettet skal ikke økes utover 2015-nivået i planperioden. Nivået justeres med 1,75 % årlig.

Tiltak for å nå målene

- Redusere driftsutgifter ved effektivisering og optimalisering av struktur og drift.
- Alle driftsenheter i kommunen skal bidra til resultatforbedring.
- Avsette merinntekter og regnskapsmessig mindreforbruk til disposisjonsfond.
- Begrense og periodisere investeringstiltak i en rullerende 10-års plan.
- Gjennomføre salg av eiendommer som delfinansiering av nye investeringstiltak

3 Kommuneplanens bærekraftsmål

Innledning

Kommuneplanens samfunnsdel skal ta stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon. Den bør inneholde en beskrivelse og vurdering av alternative strategier for utviklingen i kommunen. Kommuneplanens samfunnsdel skal være grunnlag for sektorenes planer og virksomhet i kommunen. Den skal gi retningslinjer for hvordan kommunens egne mål og strategier skal gjennomføres i kommunal virksomhet og ved medvirkning fra andre offentlige organer og private. Kommunedelplaner for temaer eller virksomhetsområder skal ha en handlingsdel som angir hvordan planen skal følges opp de fire påfølgende år eller mer. Handlingsdelen skal revideres årlig.

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene. Målene forplikter medlemslandene og er derfor et naturlig utgangspunkt for å utvikle nasjonale, regionale og lokale strategier for bærekraftig utvikling. Basert på en vurdering av hvilke mål som representerer både utfordringer og store muligheter lokalt, har Arendal kommune valgt å fokusere på følgende ti mål i kommuneplanens samfunnsdel:

God helse

At flest mulig kan leve friske og sunne liv er en forutsetning for å oppnå bærekraftig utvikling. Et godt liv gir bedre helse. Samtidig er god helse, basert på den enkeltes forutsetninger, viktig for å kunne leve gode liv. Opplevelse av mestring i eget liv og av å tilhøre et fellesskap er grunnleggende for god helse.

Prioriterte strategier i HP:

- Strategi for helse- og omsorgstjenester
- Bedre tverrfaglig innsats
- Boligstrategi
- Rent vann
- Samskaping i Arendal
- Kommunedelplan for trafiksikkerhet

God utdanning

God utdanning er grunnlaget for å forbedre innbyggernes livskvalitet. Alle skal ha mulighet til livslang læring gjennom barnehage, grunnskole, videregående skole, etter- og videreutdanning og læring på arbeidsplassen.

Prioriterte strategier i HP:

- Kommunedelplan for barnehager og skoler
- Barnehage- og skolebruksplan
- Bedre tverrfaglig innsats for barn og unge
- Læringsatsing
- Strategi for kultur og fritid
- Arendal voksenopplæring som ressursenter
- Næringspolitisk handlingsplan

Likestilling mellom kjønnene

Likestilling er en menneskerett. Det handler om like rettigheter og muligheter til å bestemme over eget liv uavhengig av kjønn og kjønnsidentitet. Kvinners tilgang til utdanning, helsetjenester, arbeid og juridiske rettigheter er nødvendig for å skape utvikling.

Prioriterte strategier i HP:

- Heltid
- Oppfølging av regionplan 2030
- Arbeidsgiverpolitikk som fremmer likeverd
- Sertifisere kommunen tilknyttet «Likestilt arbeidsliv»

Anstendig arbeid og økonomisk vekst

Å skape økonomisk vekst og nye arbeidsplasser gjennom anstendig arbeid er en forutsetning for bærekraftig utvikling. Å skape arbeidsplasser av god kvalitet er en av de største utfordringene for alle land fram mot 2030.

Prioriterte strategier i HP:

- Oppfølging av næringspolitisk handlingsplan
- Oppfølging av Regionplan 2030
- Oppfølging av klima og energiplanen
- Ræet nasjonalpark som spydspiss for bærekraftig turisme og forskning

Mindre ulikhet

En rettferdig fordeling av et lands ressurser er nødvendig for å redusere fattigdom og skape stabile samfunn. Samtidig øker forskjellene mellom innbyggerne både i rike og fattige land. Det gjelder både ulikhet i inntekt og formue, og i tilgang til skole, helsehjelp og muligheter.

Prioriterte strategier i HP:

- Utarbeide en mangfoldsstrategi
- Fra flyktning til innbygger
- Kvalifiseringsprogrammet
- Med Hjerte For Arendal

Bærekraftige byer og samfunn

Urbanisering skaper store muligheter. På sitt beste sørger byer for at mennesker kan leve gode liv og utvikle seg både økonomisk og sosialt, men de skaper også utfordringer for miljø og sosiale fellesskap.

Prioriterte strategier i HP:

- Sosial bærekraft
- Følge opp Kommuneplanens arealdel
- Følge opp Areal- og transportplanen
- Plan for folkehelse
- Kommunedelplan for samfunnssikkerhet og beredskap
- Innovasjonsstrategi for Arendal kommune
- Kommunedelplan for kulturminner
- Kommunedelplan for biologisk mangfold
- Kommunedelplan for grønnstruktur
- Østre Agder-samarbeidet

Stoppe klimaendringene

Forskerne i FNs klimapanel mener at to graders temperaturøkning er grensen for hva naturen kan tåle. Stiger temperaturen mer enn det vil klimaendringene bli ukontrollerbare.

Prioriterte strategier i HP:

- Følge opp klima- og energiplanen
- Beredskapsplanlegging
- Belyse klimakonsekvenser i planer
- Effektiv energi- og arealbruk

Livet under vann

Det er verdenshavene som driver de globale systemene som gjør det mulig for mennesker å leve på jorda. Regn, drikkevann, været, klimaet, mye av maten vår og til og med lufta vi puster inn er til syvende og sist regulert av havet. Marine næringer er viktige for å dekke økende etterspørsel etter mat, energi og medisin i framtiden. Slik byr havet også på muligheter for nye arbeidsplasser og økonomisk vekst.

Prioriterte strategier i HP:

- Blå vekst
- Saneringsplan for avløp

Fred og rettferdighet

Svake institusjoner gjør det vanskeligere å stoppe korrupsjon, bestikkelser og skatteunndragelser. Dette hemmer den økonomiske veksten i et land og frarøver mennesker retten til grunnleggende velferdstjenester.

Prioriterte strategier i HP:

- Lokal strategi mot arbeidslivskriminalitet
- Handlingsplan mot rasisme
- Arbeidsgiverstrategi
- Samskaping i Arendal (Sivilsamfunnsstrategi)

Samarbeid for å nå målene

For å lykkes med bærekraftsmålene trengs det nye og sterke partnerskap. Myndigheter, næringslivet og sivilsamfunnet må samarbeide for å oppnå bærekraftig utvikling.

Prioriterte strategier i HP:

- Strategi for Samskaping i Arendal
- Innovasjonsstrategi for Arendal kommune

4 Driftsbudsjett

4.1 Arendal kommune

4.1.1 Bevilgningsoversikt drift

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018
Rammetilskudd	-1 308 298	-1 234 675	-1 202 388
Inntekts- og formuesskatt	-1 189 523	-1 155 825	-1 138 207
Eiendomsskatt	-97 500	-114 400	-113 862
Andre generelle driftsinntekter	-103 906	-128 166	-191 613
Sum generelle driftsinntekter	-2 699 227	-2 633 066	-2 646 070
Sum bevilgninger drift, netto2	2 601 077	2 541 507	2 481 491
Avskrivninger	85 492	84 000	84 314
Sum netto driftsutgifter	2 686 569	2 625 507	2 565 805
Brutto driftsresultat	-12 658	-7 559	-80 265
Renteinntekter	-81 978	-74 125	-80 325
Utbytter	-41 160	-39 960	-39 832
Gevinster og tap på finansielle omløpsmidler	0	0	0
Renteutgifter	116 827	111 068	111 874
Avdrag på lån	165 432	115 000	126 000
Netto finansutgifter	159 121	111 983	117 718
Motpost avskrivninger	-85 492	-84 000	-84 314
Netto driftsresultat	60 971	20 424	-46 861
Disponering eller dekning av netto driftsresultat			
Overføring til investering	3 890	4 551	15 286
Netto avsetninger til eller bruk av bundne fond	-6 332	-298	11 210
Netto avsetninger til eller bruk av disposisjonsfond	-58 528	-24 677	20 365*
Dekning av tidligere års merforbruk	0	0	0
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	-60 971	-20 424	46 861
Fremført til inndekning i senere år	0	0	0

*I beløpet inngår resultat 2018 og disposisjon av resultat 2017 med hhv. 18,9 mill. kroner og -16,4 mill. kroner

Figur 20: Bevilgningsoversikt drift

Budsjettforutsetninger for 2020, felles inntekter og utgifter

Skatt og rammetilskudd

Anslagene som er gjort for kommunens frie inntekter på skatt og rammetilskudd tar utgangspunkt i prognosemodellen fra KS. Utover hva som er lagt inn i modellen har rådmannen forskuttet at rammetilskuddet vil øke med 12,5 mill. kroner ved innlemming av midler til lærernormen i rammetilskuddet. Kommunens anslag bygger på hva kommunen så langt har fått i direktetilskudd. Det er videre lagt til 2,8 % i påslag for lønns- og prisvekst, tilsvarende deflator for 2019. Deflator blir ikke kjent før statsbudsjettet legges frem i oktober.

Det legges i modellen til grunn en nominell økning i skattenivået for landet på 3,1 % fra 2019 til 2020. For kommunen er det lagt inn en forventning om 2,9 % nominell økning fra 2019 i skattevekst. Endelig vedtak av statsbudsjett for 2020 kan medføre et behov for å justere det anslaget.

Eiendomsskatt

I anslaget for eiendomsskatt er det lagt opp til en reduksjon av skattesatsen fra 7 til 5 promille for bolig og fritidsbolig i 2020. For næringseiendom er skattesatsen på 7 promille beholdt. Det er samtidig tatt inn en kontorjustering av takstene på 10 %, i tråd med bystyrets vedtak av 28.02.2019 i sak 19/17. På grunn av tilvekst av nye eiendommer og boliger kan det være rom for å forvente inntekter fra eiendomsskatt på 97,5 mill. kroner i 2020, dvs. en reduksjon på 16,9 mill. kroner fra 2019.

Arendal kommunes siste omtaksering er gjeldende fra 2010. Ny omtaksering er vedtatt av bystyret 28.02.2019 i sak 19/17 og vil gjelde fra 2021.

Andre generelle driftsinntekter

Arendal kommune mottar konsesjonskraftsinntekter på omlag 0,3 mill. kroner knyttet til Arendalsvassdraget. Det forventes ingen endring av beløpet, og rådmannen foreslår å budsjettere 2020 på samme nivå som tidligere år.

Andre generelle driftsinntekter er budsjettert på det enkelte tjenesteområde, men fremkommer i Bevilgningsoversikt drift. Den største andelen av dette gjelder flyktningeområdet. Antall nye flyktninger som kommer til kommunen er redusert betraktelig. Dermed mottar kommunen et lavere integreringstilskudd. I tillegg er nå flere av flyktningene som tidligere ankom kommunen kommet lengre i oppfølgingsløpet, og for disse mottas også lavere tilskuddsbeløp. Budsjettforslaget er nedjustert fra 2019 til 2020 med om lag 24 mill. kroner i sum.

Sum bevilgninger drift, netto

Sum bevilgninger drift, netto, viser enhetenes totale bevilgning. I dette ligger inntekter og utgifter som ikke allerede er medtatt i Bevilgningsoversikt drift. Fordeling pr. enhet vises i bevilgningsoversikt drift netto pr. enhet (se vedlegg). Enhetenes sum bevilgninger drift, netto foreslås budsjettert med 2 601,1 mill. kroner. Dette er en økning på 2,3 % fra 2019, eller omlag 59 mill. kroner. Se kap. 4.1.2 for ytterligere detaljer om enhetenes foreslåtte bevilgninger.

Avskrivninger

I kommunens anleggsmidler er eiendeler bestemt til varig eie eller bruk regnskapsført i balansen. Investeringsprosjektene aktiveres samme år som prosjektavslutningene er behandlet av bystyret. Anleggsmidler er vurdert til anskaffelseskost. Anleggsmidler med begrenset økonomisk levetid avskrives med like store årlige beløp over anleggsmiddelets levetid. Avskrivningene starter året etter at anleggsmiddelet er anskaffet/ tatt i bruk av virksomheten. Avskrivningsperiodene er i tråd med regnskapsforskriften. For 2020 foreslår rådmannen å budsjettere avskrivning med 85,5 mill. kroner.

Brutto driftsresultat

I det foreslåtte budsjettet fremkommer et positivt brutto driftsresultat i 2020 med 12,7 mill. kroner. Dette er en forbedring fra 2019 med 5,1 mill. kroner. Tabellen viser også at veksten i generelle inntekter er 5,1 mill. kroner større enn veksten i netto driftsutgifter fra 2019 til 2020. Generelle inntekter øker med 66,2 mill. kroner og netto driftsutgifter øker med 61,1 mill. kroner.

Renteinntekter og utbytter

Totale renteinntekter foreslås økt med 7,8 mill. kroner fra 2019, dvs. til 82,0 mill. kroner i 2020. Det er funnet rom for å øke kommunens renteinntekter på bankinnskudd med 2,5 mill. kroner fra 6,6 mill. kroner i 2019 til 9,1 mill. kroner i 2020. Renteinntekter knyttet til utlån av startlån budsjetteres i 2020 på samme nivå som 2019 med 10,1 mill. kroner. De største beløpene i posten renteinntekter gjelder imidlertid renteinntekter på utlån til de to kommunale foretakene. Kommunen foretar selve låneopptaket for hele konsernet, men gir utlån til foretakene i henhold til vedtatt låneopptak til investeringsformål. For utlånet til Arendal eiendom KF belastes kommunens gjennomsnittlige innlånsrente. For utlån til Arendal havnevesen KF belastes rente iht. Kommunalbankens flytende p.t. rente. Renteinntekt fra Arendal eiendom KF budsjetteres med 57,4 mill. kroner i 2020. Dette er en økning på 4 mill. kroner fra 2019 og henger sammen med økt investeringsnivå. Renteinntekt fra Arendal havnevesen KF budsjetteres med 5,3 mill. kroner, dvs. en økning med 1,3 mill. fra 2019.

Kommunens utbytter knytter seg i hovedsak til Agder Energi AS. Utbyttet er beregnet ut fra Agder

Energi AS sitt resultat for 2018. Dette resultatet var høyere enn for året før og det er på dette grunnlaget beregnet 39,1 mill. kroner i utbytte i 2020. Dette er en økning fra 2019 med 1,3 mill. kroner. Det er også lagt inn forventet utbytte fra Agder Renovasjon, P-hus Vest AS og garantiprovisjon fra Returkraft med 2,1 mill. kroner, dvs. en reduksjon på 0,1 mill. kroner fra 2019. Samlede utbytter er i budsjettforslaget økt med 1,2 mill. kroner til 41,2 mill. kroner for 2020.

Renteutgifter, avdrag og motpost avskrivning

I posten renteutgifter inngår renter på investerings- og startlån. Posten viser en økning med 5,7 mill. kroner fra 2019 til 2020. For 2020 budsjetteres det med 116,8 mill. kroner. Kommunens investeringsgjeld er for en stor del finansiert med lån. Renteutgifter på investeringslån budsjetteres med 107,8 mill. kroner. Dette er en økning på 5,7 mill. kroner fra 2019. For utlån av startlån forventes samme nivå som 2019 og det budsjetteres derfor med 9,0 mill. kroner for 2020. Startlån er tilrettelagt for personer som ikke får lån i vanlig bank til kjøp av bolig, og som ikke har mulighet til å spare. I oversikten viser kommunens avdrag på lån 165,4 mill. kroner for 2020. Dette er en økning på 50,4 mill. kroner fra 2019. Avdragsnivå i rådmannens forslag er tilpasset ny beregningsmetode for minimumsavdrag i henhold til ny kommunelov gjeldende fra 1.1.2020. Motpost avskrivninger foreslås med 85,5 mill. kroner. Se ytterligere kommentarer om avskrivninger under overskriften «Avskrivninger».

Netto driftsresultat

Netto driftsresultat fremkommer som brutto driftsresultat fratrukket finansposter. Posten viser et negativt netto driftsresultat for 2020 med 61,0 mill. kroner. Dette er en forverring fra 2019 med 40,5 mill. kroner. Selv om kommunen har positivt brutto driftsresultat er det i hovedsak økning i minimumsavdraget som medfører et negativt resultat.

Overføring til investering

Overføring av driftsmidler til finansiering av investeringer budsjetteres med 3,9 mill. kroner i 2020. I dette beløpet inngår 1,4 mill. kroner i reklameinntekter til finansiering av Norac stadion. I tillegg inngår 1,5 mill. kroner til å finansiere egenkapitaltilskudd KLP og 1,0 mill. kroner til finansiering av startlån. Det er ikke funnet rom for å overføre inntekter fra utbytte til investering i 2020.

Netto avsetninger/bruk av fond (bundne og disposisjonsfond)

Oversikten viser netto avsetninger/bruk av fond på totalt 64,9 mill. kroner i 2020. Dette betyr at det i rådmannens forslag er brukt 64,9 mill. kroner mer av fond til å dekke drift enn det som er avsatt til fond. Av dette utgjør bruk av disposisjonsfond 58,5 mill. kroner. Til sammenligning med 2019 ble det budsjettet med netto bruk av fond på 25,0 mill. kroner. For å opprettholde en sunn kommunal økonomi bør utgiftsnivået på drift reduseres for å minimalisere behovet for bruk av fond. Det er i handlingsprogrammet ikke funnet rom for å sette av til reserver, og dette medfører at det finansielle måltallet knyttet til disposisjonsfond ikke oppfylles.

Av poster som inngår i netto avsetning/bruk av fond inngår for 2020 avsetning av konsesjonskraftsinntekter med 1,5 mill. kroner, 0,3 mill. kroner knyttet til konsesjonsinntekter vedr. Arendalsvassdraget og 1,0 mill. kroner for selvkostområdene vann/avløp/renovasjon. Bruk av fond budsjetteres med totalt 67,7 mill. kroner i 2020. Herav bruk av enhetenes fond med 15,3 mill. kroner og bruk av generelle disposisjonsfond i forbindelse med saldering av budsjett 2020 med 53,2 mill. kroner.

Sum disponering eller dekning av netto driftsresultat

Sum dekning av det negative netto driftsresultatet utgjør 61,0 mill. kroner og fordeler seg med bruk av fond med 64,9 mill. kroner fratrukket overføring til investering med 3,9 mill. kroner.

4.1.2 Bevilgningsoversikt drift - netto pr. enhet

Bevilgninger til drift (netto) skal iht. forskrift om økonomiplan, årsbudsjett, årsregnskap og årsberetning for kommuner og fylkeskommuner mv. stilles opp fordelt på de ulike budsjettområdene. I Arendal kommune er bevilgninger til driftsbudsjettet fordelt pr. enhet. Bevilgningsoversikt drift, netto pr. enhet viser den forskriftsmessige fordelingen av driftsbudsjettet og er vist i eget vedlegg. Sum netto i oversikten tilsvarer Sum bevilgninger drift, netto i den nye obligatoriske oversikten Bevilgningsoversikt drift.

Tabellen under viser den forskriftsmessige oversikten fordelt på tjenesteområdene.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018
Kultur, infrastruktur og utvikling	183 679	177 931	169 410
Helse og levekår	904 944	917 047	1 109 185
Barn, unge og familie	1 022 268	989 631	839 380
Andre tjenester	577 830	541 488	373 424
Felles finansiering og drift	- 87 644	- 84 591	- 9 907
Sum bevilgninger drift, netto	2 601 077	2 541 507	2 481 491

I andre tjenester inngår juss, HR, økonomi, IAK og administrativ ledelse.

Figur 21: Bevilgningsoversikt drift - netto pr. tjenesteområde.

I tjenesteområdet Felles finansiering og drift inngår budsjettposter fra denne enheten som forskriftsmessig tilhører bevilgningsoversikt drift, netto pr. enhet.

For enheter som budsjetterer med fellesinntekter og fond blir den obligatoriske oversikten over bevilgninger drift pr. enhet ikke fullstendig. I de økonomiske rammene som enhetene rapporterer på er disse postene inkludert. Enhetenes økonomiske rammer er vist i eget vedlegg.

Tabellen under viser de økonomiske rammene fordelt på tjenesteområdene hvor enheten Felles finansiering og drift også er med. Dette for å gi et samlet bilde av hvordan alle inntekter og utgifter i kommunen er fordelt på enheter. I felles finansiering og drift ligger i hovedsak de store fellesinntektene (skatt og rammetilskudd) og finansposter som bidrar til finansiering av drift.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018
Kultur, infrastruktur og utvikling	163 136	160 469	160 066
Helse og levekår	843 278	841 177	950 467
Barn, unge og familie	987 160	948 561	836 625
Andre tjenester	577 200	540 858	381 890
Felles finansiering og drift	- 2 570 774	- 2 491 065	- 2 329 048
Sum	0	0	0

I andre tjenester inngår juss, HR, økonomi, IAK og administrativ ledelse.

Figur 22: Økonomiske rammer fordelt på tjenesteområde.

Som det framgår av tabellen over er det de to tjenesteområdene helse og levekår og barn, unge og familier som utgjør den største andelen av driftsbudsjettet. Barn, unge og familier har den største økningen fra 2019 til 2020. Dette knytter seg bl.a. til styrking av barnevernstjenestene, samt overføring av budsjettmidler fra enkelte enheter innen helse og levekår som en konsekvens av omorganiseringen som var gjeldende fra 1.1.2019. I endringen på helse og levekår ligger det inne en forutsetning om økt refusjon knyttet til ressurskrevende tjenester som medfører en lavere nettoøkning totalt for sektoren. Økningen innen andre tjenester henger i stor grad sammen med økt lønnsavsetning.

Tabellen som viser økonomiske rammer gir ikke et grunnlag for sammenligning fra år til år i forhold til endringer innen fagområdene. Endringene påvirkes av lønnsoppgjør, konsekvensjusteringer og tiltak. Tabellen under gir en mer detaljert oversikt over endringer fra 2019 til 2020 innen de tre fagområdene.

Tall i hele 1000	Opprinnelig budsjett 2019	Kompensasjon lønnsoppgjør 2018	Konsekvensjusteringer	Nødvendige tiltak i drift	Reduksjon i tjenestene	Forslag ramme 2020
Kultur, infrastruktur og utvikling	160 469	4 163	-126	3 630	-5 000	163 136
Helse og levekår	841 177	9 717	-15 429	19 913	-12 100	843 278
Barn, unge og familier	948 561	11 741	13 639	41 219	-28 000	987 160

Figur 23: Endring i rammene fra 2019 til 2020

Enhetene vil gjennom månedsrapportering gi løpende informasjon om budsjettavvik i forhold til sin økonomiske ramme. Dersom enheter får store endringer i sine inntekter eller utgifter gjennom året vil dette bli vurdert i tertialrapportene. Endringer i rammen vedtas av bystyret. For at enhetene til enhver tid skal kunne gi et mest mulig korrekt bilde på økonomisk status vil rådmannen be om fullmakt til å kunne fordele sentralt avsatte midler til respektive enheter (lønnsmidler, pensjon, fagmidler under stabene).

Lønn

Enhetenes budsjettammer for 2020 er foreløpig ikke korrigert for lønnsoppgjør 2019. Rammene vil bli kompensert fortløpende når oppgjørene er ferdig forhandlet og beregnet. Lønnsoppgjør for 2018 er innarbeidet i enhetenes rammer med helårsvirkning.

Til dekning av lønnsoppgjør 2019 (helårsvirkning) og lønnsoppgjør 2020 (med virkning fra 1. mai) er det i budsjettet avsatt midler sentralt på enhet 1103. Ved beregning av lønnsavsetning er det lagt til grunn foreløpige anslag for lønnsoppgjør 2019 og et foreløpig anslag på årslønnsvekst for 2020 på 3,2 %. Beregningen viser behov for en lønnsavsetning på omlag 96 mill. kroner (økning utgjør om lag 60 mill. kroner) og dette er lagt til grunn i budsjettet. Anslaget vil bli vurdert i 1. tertial neste år på bakgrunn av kommunal deflator for lønn som framlegges i statsbudsjettet i oktober og endelig virkning av årets oppgjør.

Pensjon

Arendal kommune har pensjonsavtaler i tre ulike pensjonskasser; Arendal kommunale pensjonskasse (AKP), Statens pensjonskasse (SPK) og Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Det er i hovedsak lærere som er medlemmer i SPK og sykepleiere som er medlemmer i KLP. Øvrige ansatte er medlemmer i AKP og utgjør den største medlemsandelen i kommunen.

Sentrale pensjonsposter (reguleringspremie, premieavvik og amortisering premieavvik) vurderes i budsjettet mot siste prognoser fra kassene.

Vurderingen i år påvirkes av ny offentlig tjenstepensjon, som er gjeldende fra 2020. Foreløpige signaler fra aktuar er at dette vil medføre økt premie de første ti årene, før premien deretter vil gå noe ned igjen. I tillegg medfører ny offentlig tjenstepensjon at beregnet premiereserve som avsettes i pensjonskassene blir lavere enn med gammel tjenstepensjonsordning. Dette vil medføre frigjøring av midler i pensjonskassene. Foreløpig signal fra aktuar er at disse midlene vil bli tilført premiefondet i pensjonskassene. Rådmannens målsetting er at bruk av premiefond må sees i sammenheng med utviklingen på de øvrige pensjonspostene på en slik måte at endringer i pensjon ikke påvirker tjensteproduksjonen. Dette innebærer at reguleringspremien foreslås dekket fullt ut av premiefond i handlingsprogramperioden for å holde amortisering av premieavvik så lavt som mulig. I handlingsprogramperioden er reguleringspremien estimert til å variere mellom 65 og 73 mill. kroner hvert år basert på en beregning med middels risiko. Utover planperioden viser tallene at årlig bruk av premiefond bør justeres ned noe for å redusere risikoen for svingninger både i framtidig reguleringspremie og årlig avkastning i pensjonskassene.

Det vil fortsatt være viktig å ha disposisjonsfond i kommunen knyttet til pensjon. Dette for å dekke svingninger som ikke er kjent når budsjettet utarbeides, bl.a. endringer knyttet til premiesatser for løpende premie. Det er begrenset informasjon om pensjonskassenes budsjettforutsetninger for handlingsprogramperioden før lønns- og G-regulering er ferdig forhandlet. Budsjettet er derfor basert på foreløpige tall som det er knyttet stor usikkerhet til.

I budsjettet er det samlet lagt til grunn en reduksjon i sentrale pensjonsposter på ca. 5,3 mill. kroner i 2020 og dette nivået er videreført i handlingsprogramperioden. Justeringen er basert på foreløpige beregninger fra pensjonskassene. Endelige budsjettprognoser foreligger først i oktober.

I enhetenes rammer er premiesatser for 2019 videreført for alle pensjonskassene. Rammene vil bli justert for nye satser i januar når disse er kjent. For 2019 er de budsjetterte premiesatsene (arbeidsgivers andel) følgende:

- AKP: 11,14 %
- SPK: 11,30 %
- KLP: 17,78 %

For AKP kommer reguleringspremie og AFP 62-65 i tillegg til premiesats.

Det vil bli gjort en ny vurdering av pensjonsområdet i tertialrapport 1. Da foreligger alle budsjettprognosene, herunder nye premiesatser, og effekten av ny tjenstepensjon vil være kjent. Eventuell endring av budsjettposter knyttet til pensjon vil bli justert mot disposisjonsfond pensjon.

Rammer til enhetene

Utgangspunktet for enhetenes driftsrammer for kommende budsjettperiode er vedtatt år 2-4 i forrige handlingsprogram. Enhetenes rammer er videre konsekvensjustert for endringer som følge av vedtak og inngåtte avtaler og andre endringer i rammebetingelser ved videreføring av dagens drift. I dette inngår bl.a. indeksreguleringer, justeringer av husleier, refusjon ressurskrevende tjenester og justeringer av ulike overføringer og tilskudd (private barnehager, kirkelig fellesråd, trossamfunn, AKST mv). Totalt er rammene for enhetene justert for ca. 70,7 mill. kroner i 2020.

Videre i handlingsprogramperioden øker konsekvensjusteringene ytterligere med 12,2 mill. kroner i 2022 og 32,0 mill. kroner i 2023. Økningen de to siste årene er i hovedsak økte husleier til Arendal eiendom KF knyttet til økte renter og avdrag. Endringer på enheten for felles finansiering og drift er holdt utenfor.

Driftsenhetene er videre tilført 67 mill. kroner i nødvendige tiltak i tjenestene i 2020. Tiltakene er vurdert i et fireårsperspektiv og medfører en økning med 3,1 mill. kroner i 2021, deretter en reduksjon med 4,1 mill. kroner i 2022, og til slutt en økning med 7,1 mill. kroner i 2023.

Tiltakene for 2020 fordeler seg slik mellom tjenesteområdene:

- Kultur, infrastruktur og utvikling: 3,6 mill. kroner
- Helse og levekår: 19,9 mill. kroner
- Barn, unge og familier: 41,2 mill. kroner
- Andre tjenester: 2,3 mill. kroner

Tiltak innen tjenesteområdet Kultur, infrastruktur og utvikling er først og fremst knyttet til norskopplæring flyktninger som utgjør 2,5 mill. kroner. Det er i tillegg innarbeidet 0,4 mill. kroner til turstier og byjubileum 2023 på enhet Kultur. Brannenheten er tilført 0,4 mill. kroner som er Arendal kommunes andel for røykdykkerkurs og økt stilling IA-tiltak. Det er også innarbeidet 0,3 mill. kroner til Arendalsuka i rammen til Innovasjon og kompetanse.

Innenfor tjenesteområdet helse og levekår er det innarbeidet ca. 5,7 mill. kroner som følge av økt behov innen ressurskrevende tjenester. I tillegg er det gjort nye vurderinger av økt sparekrav i 2020 knyttet til bemanningsenheten og av reduksjon innen tjenester til funksjonshemmede som ble vedtatt i forrige handlingsprogram. Som følge av dette er det tilført 6 mill. kroner til bemanningsenheten og 2 mill. kroner til enheten Tjenester funksjonshemmede. Rammen til NAV er justert med 5,1 mill. kroner som følge av merutgifter AAP og overføring av oppgaver fra Husbanken. Utover dette er det innarbeidet 1,1 mill. kroner knyttet til leasingbiler, felles kompetansemidler helse og levekår og etisk råd.

Tiltak innen tjenesteområdet Barn, unge og familier er først og fremst en konsekvens av økt behov innen kjøp av barnevernstjenester. Rammen for barnevern er justert med 19,6 mill. kroner i 2020 hvorav 10,0 mill. kroner er en engangsbevilgning i 2020. Rammen til avlastning og bosetting er justert med 3,3 mill. kroner som følge av lavere forventet inntekt og økning ressurskrevende tjenester. Forebyggende enhet er tilført 0,9 mill. kroner til økt stilling enhetsleder. Skolenes rammer er justert gjennom skolemodellen. Skolenes rammer er tilført 12,5 mill. kroner knyttet til lærernorm. Øvrige endringer i skolemodell i sum ca. 3,5 mill. kroner er knyttet til endringer i elever og klasser. Rådmannens stab barn, unge og familier er justert med ca. 0,7 mill. kroner som bl.a. inneholder redusert bemanning kommunale barnehager, styrking ressurser oppvekst/BTI og kjøp av tjenester innen oppvekst.

Under andre tjenester inngår 0,8 mill. kroner knyttet til ny stilling innenfor arbeidslivssatsing, 0,1 mill. kroner til talentprogram for nye ledere og redusert overføring til IKT-Agder med 0,8 mill. kroner. I tillegg kommer justering av tidligere ufordelte bevilgninger/innsparinger for kommunen som nå er sett i sammenheng med nye prioriteringer og forslag til reduksjoner i drift. Dette utgjør 2,2 mill. kroner.

Den største endringen utover i perioden er økte driftsmidler knyttet til bemanning av nye bofellesskap. Enheten Tjenester funksjonshemmede får tilført 10,7 mill. kroner i 2021, dette øker ytterligere i 2023 med 7,7 mill. kroner. Det er også lagt til grunn en besparelse knyttet til barnevernets tiltaksteam i perioden, samt noen justeringer knyttet til flyktningeområdet hvor kostnadene ikke synker i samme takt som inntektene.

Konsekvensjusteringer og nødvendige tiltak medfører en økning i driftsrammene på totalt ca. 137,7 mill. kroner. Ser man dette i sammenheng med midler til fordeling drift viser tallene et gap mellom netto driftsutgifter i tjenestene og finansiering av tjenestene. Det har derfor vært nødvendig å innarbeide tiltak med 58,1 mill. kroner for å redusere netto driftsutgifter. Dette i tillegg til at det er lagt til grunn bruk av fond i år 2020 og 2021 for å komme i balanse i budsjettet.

Reduksjon i driftsrammene fordeler seg mellom alle tjenesteområdene, og hvordan dette er løst innen de ulike områdene er beskrevet innen det enkelte fagområdet. Tiltak for å komme i balanse fordeler seg i hovedsak slik mellom enheter og tjenesteområder:

- Kultur, infrastruktur og utvikling
 - Kommunalteknikk: 2 mill. kroner redusert ramme
 - Kultur: 2 mill. kroner redusert ramme
 - Innovasjon og kompetanse: 1 mill. kroner redusert ramme
- Helse og levekår
 - Funksjonshemmede: 0,25 mill. kroner redusert ramme
 - Institusjon: 7,8 mill. kroner redusert ramme
 - Nav: 4 mill. kroner redusert ramme
- Barn, unge og familier
 - Skolene: 12 mill. kroner redusert ramme fordelt i skolemodellen
 - Skolene: 3 mill. kroner redusert ramme skolestruktur
 - Kommunale barnehager: 5 mill. kroner redusert ramme
 - Overføring private barnehager og skoler: 5 mill. kroner
 - Forebyggende tjenester: 3 mill. kroner redusert ramme
- Andre tjenester
 - Reduserte husleier, eksterne: 4 mill. kroner
 - Reduserte overføringer til andre: 2 mill. kroner
 - Vakanser rådmannen med staber: 1 mill. kroner (dette kommer i tillegg til 1,5 mill. kroner vedtatt i forrige handlingsprogram)
 - Konsernbidrag fra Arendal eiendom KF: 6 mill. kroner

Utover i handlingsprogramperioden må rammene reduseres ytterligere for å få balanse i budsjettet. I 2021 må tjenestene reduseres med 31,1 mill. kroner utover tiltakene i 2020. Dette øker med ca. 6,5 mill. kroner i 2022 og videre med ca. 24,7 mill. kroner i 2023. Dette er krevende for tjenesteområdene og det må arbeides videre med å finne løsning for disse tiltakene.

4.1.3 Økonomisk oversikt drift etter art

Økonomisk oversikt drift etter art er ikke en obligatorisk oversikt, og skal derfor ikke vedtas av bystyret. Oversikten er likevel nyttig da den viser de ulike resultatene som brutto og netto driftsresultat samt regnskapsresultatet. Fullstendig oversikt som viser hele handlingsprogramperioden følger som eget vedlegg.

I den vedlagte oversikten framkommer brutto driftsresultat i 2020 som et resultat av kommunens samlede inntekter, i sum 3 668,5 mill. kroner og kommunens samlede utgifter i sum 3 655,9 mill. kroner. Brutto og netto driftsresultat i oversikten sammenfaller forøvrig med resultatene i den obligatoriske oppstillingen bevilgningsoversikt drift.

4.1.4 Bruk av disposisjonsfond

I kommunens balanse er det avsetninger til ulike fond. Disse er i tråd med forskrift inndelt i investering og driftsfond, bundne og ubundne.

Forslag til budsjett og handlingsprogram har ikke vært mulig å balansere kun gjennom forventede inntekter og utgifter de aktuelle år, og er derfor saldert ved bruk av fondsmidler. Tiltak for å redusere ubalansen er foreslått, og vil måtte forsterkes utover i perioden. Det vil ikke være tilstrekkelig med avsatte midler til å dekke inn den forventede ubalansen fremover.

Pr. regnskap 31.12.2018 viste saldo på disposisjonsfond 136,7 mill. kroner. Av disse var 44,4 mill. knyttet til enhetene, mens 92,3 mill. kroner var fellesavsetninger knyttet til uforutsette renteendringer og pensjonsføringer. Regulert budsjett for 2019 viser 16,0 mill. kroner i netto bruk av fond. Av dette utgjør bruk av felles disposisjonsfond 25,2 mill. kroner som er lagt til grunn for å saldere budsjettet i 2019. Ved høyere skatteinngang for 2019 kan deler av dette bli reversert. For budsjett 2020 planlegger rådmannen netto bruk av fond med 58,5 mill. kroner. Av dette utgjør 52,3 mill. kroner bruk av felles disposisjonsfond knyttet til salderingen, i tillegg er det lagt til grunn 5 mill. kroner i bruk av disposisjonsfond flyktninger på voksenopplæringen. Dette vil redusere saldo på disposisjonsfond betraktelig, og gi en risiko for at kommunen ikke kan møte uforutsette økonomiske endringer fremover.

4.2 Kommunale foretak

4.2.1 Økonomiske rammer for Arendal eiendom KF

Tabellen under viser overføringer mellom kommunen og eiendomsforetaket. Se kap.10 for vurderinger knyttet til Arendal eiendom KF sitt handlingsprogram.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Husleier (FDV, RA og innleide bygg AKP)	275 485	278 408	294 446	320 872
Konsernbidrag	-6 000	-6 000	-6 000	-6 000
Overføring strøm	13 860	13 860	13 860	13 860
Sum	283 345	286 268	302 306	328 732
Konserninterne renteinntekter utlån - Arendal eiendom KF	-57 410	-57 170	-66 523	-79 659
Konserninterne avdrag utlån - Arendal eiendom KF	-69 294	-72 457	-79 142	-92 432
Sum ramme	156 641	156 641	156 641	156 641

Figur 24: Rammer Arendal eiendom KF

Kommunen overfører midler til Arendal eiendom KF i form av husleier knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold (FDV), innleide bygg og renter og avdrag. Utover dette overføres midler til dekning av strømutfgifter. Arendal eiendom KF overfører til kommunen renter og avdrag på lån knyttet til investeringene som er budsjettet i handlingsprogramperioden. Netto overfører kommunen en ramme til eiendomsforetaket gjennom året. For 2020 og resten av handlingsprogramperioden utgjør rammen 156,6 mill. kroner hvert av årene.

Husleier er fra 2019 til 2020 justert for deflator med 4,5 mill. kroner, hvor indeksregulering av husleier til innleide bygg fra AKP utgjør 1,2 mill. kroner. Utover deflator er husleier FDV økt med ca. 5,0 mill. kroner. Av dette utgjør 2,8 mill. kroner nye Roligheden skole, og 0,7 mill. kroner Asdal ressursenter. Det resterende på 1,5 mill. kroner er justerte FDV-kostnader for innleide bygg (Kulturskolen, Sandum skole, lokaler Maxis til Barnevern). Husleie knyttet til renter og avdrag er økt med 5,7 mill. kroner fra 2019 til 2020.

Økning i husleiene utover i perioden er i hovedsak som følge av økte renter og avdrag.

Det er lagt til grunn konsernbidrag på 6 mill. kroner fra Arendal eiendom KF til Arendal kommune hvert år i handlingsprogramperioden.

4.2.2 Økonomiske rammer for Arendal havnevesen KF

Tabellen under viser transaksjoner mellom kommunen og havneforetaket. Se kap. 11 for

vurderinger av Arendal havnevesen KF sitt handlingsprogram.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Konserninterne renter utlån – Arendal havnevesen KF	-5 348	-7 020	-7 490	-7 599
Konserninterne avdrag utlån – Arendal havnevesen KF	-6 714	-7 772	-9 553	-9 930
Sum	-12 062	-14 792	-17 043	-17 529
Tilskudd til drift av fergeleier	200	200	200	200
Sum ramme	-11 862	-14 592	-16 843	-17 329

Figur 25: Rammer Arendal havnevesen KF

For drift av ferjeleiene overfører Arendal kommune 200 000 kroner årlig i handlingsprogramperioden til Arendal havnevesen KF.

Arendal havnevesen KF betaler renter og avdrag til kommunen for mottatte lånemidler til finansiering av investeringer. Det er lagt til grunn Kommunalbankens flytende p.t. rente, og for 2020 utgjør rentene 5,3 mill. kroner og avdrag 6,7 mill. kroner. Dette er en økning fra opprinnelig budsjett 2019 med 1,3 mill. kroner i renter og 1,1 mill. kroner i avdrag. Det er i handlingsprogramperioden budsjettet med store investeringer knyttet til ny kai og offshore infrastruktur på Eydehavn og disse finansieres i stor grad med lån. Arendal havnevesen KF budsjetterer med et driftsresultat i balanse.

4.3 Konsolidert driftsbudsjett

Tjenestene som Arendal kommune tilbyr sine innbyggere er organisert under Arendal kommune, Arendal eiendom KF og Arendal havnevesen KF. Det konsoliderte driftsbudsjettet viser summen av disse som en økonomisk enhet. Bakgrunn for å selskapsorganisere tidligere kommunal virksomhet i kommunale foretak har vært knyttet til økt fokus på tjenestene som skal leveres, effektivisering og økt økonomisk handlingsrom.

Budsjettall i de to kommunale foretakene inngår som en del av kommunen totalt. Dette er hjemlet i kapittel 9 i ny kommunelov som gjelder fra 1.1.2020. Et kommunalt foretak er dermed underlagt bystyret som øverste myndighet. Dette betyr at de kommunale budsjettene setter rammer for foretakets virksomhet, og styret er bundet av bystyrets budsjettvedtak.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Opprinnelig budsjett 2019	Regnskap 2018
Sum generelle driftsinntekter	-2 699 227	-2 633 066	-2 646 070
Sum netto driftsutgifter	2 703 892	2 637 086	2 577 305
Brutto driftsresultat	4 665	4 020	-68 765
Netto finansutgifter, motpost avskrivninger	54 957	15 443	14 727
Netto driftsresultat	59 622	19 463	-54 038
Sum disponeringer eller dekning av netto driftsresultat	-59 622	-19 463	27 820
Fremført til inndekning i senere år	0	0	-26 218

Figur 26: Konsolidert driftsbudsjett

Tabellen viser samlet forslag til driftsbudsjett 2020 for Arendal kommune konsolidert. Den tar utgangspunkt i oversikten bevilgningsoversikt drift korrigert for interne overføringer mellom kommunen og foretakene (konserninterne transaksjoner) og er satt opp i henhold til ny kommunelov med forskrift.

Forslaget viser at utgiftsbehovet er høyere enn inntektene. Brutto driftsresultat fremkommer dermed negativt med 4,7 mill. kroner for 2020. Dette er en liten forverring fra 2019 til 2020 med 0,6 mill. kroner. Sunn økonomi tilsier at brutto driftsresultat bør minst dekke minimumsavdraget på lån. Rådmannen har ikke funnet rom for å nå dette i 2020. I konsolidert brutto driftsresultat inngår Arendal kommune med 214,0 mill. kroner positivt, eiendomsforetaket med 231,8 mill. kroner

negativt og havneforetaket med 13,2 mill. kroner positivt. Det store negative brutto driftsresultatet i konsolidert budsjett knyttet til Arendal eiendom KF fremkommer ved at foretakets hovedinntektskilde består av husleieoverføringer internt fra kommunen og disse konserninterne transaksjonene er i tabellen trukket ut.

Posten sum finans, motpost avskrivninger viser en netto utgiftsøkning fra 2019 til 2020 med 39,5 mill. kroner. Dette henger sammen med økt minimumsavdrag i 2020.

Netto driftsresultat konsolidert er for 2020 budsjettert til 59,6 mill. kroner negativt, og er en betydelig forverring fra 2019. Det er 40,1 mill. kroner dårligere i 2020 enn i 2019. Når driftsbudsjettet likevel budsjetteres i balanse, skyldes dette stor bruk av fondsmidler i saldering. Sum disponering eller dekning av netto driftsresultat budsjetteres i 2020 med 59,6 mill. kroner, hvorav 52,3 mill. kroner gjelder Arendal kommune.

4.4 Saldering handlingsprogramperioden

Tabellen under viser utviklingen av kommunens sentrale inntekts- og utgiftsposter i handlingsprogramperioden basert på obligatorisk bevilgningsoversikt drift.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Sum generelle driftsinntekter	- 2 699 227	- 2 725 328	- 2 732 328	- 2 751 328
Sum netto driftsutgifter	2 686 569	2 641 614	2 635 033	2 636 309
Brutto driftsresultat	- 12 658	- 83 714	- 97 295	- 115 019
Netto finansutgifter, motpost avskrivninger	73 629	74 287	84 758	102 482
Netto driftsresultat	60 971	- 9 427	- 12 537	- 12 537
Sum disponering eller dekning av netto driftsresultat	- 60 971	9 427	12 537	12 537
Fremført til inndekking i senere år	0	0	0	0

Figur 27: Bevilgningsoversikt drift

Sum generelle driftsinntekter, som i hovedsak består av skatt, rammetilskudd og eiendomsskatt, viser i tabellen en økning i handlingsprogramperioden med 52,1 mill. kroner. De største postene som bidrar til denne inntektsøkningen knytter seg til rammetilskudd med 34,0 mill. kroner fra 2020 til 2023 (demografi), og skatt på eiendom med 16,9 mill. kroner i samme periode. Eiendomsskatt er redusert med 16,9 mill. kroner i 2020. Det er i bystyret 28.02.2019 vedtatt omtaksering som vil være gjeldende fra 2021. Det forventes derfor at eiendomsskatt vil øke til 2019-nivå fom. 2021.

Kommunens sum netto driftsutgifter som består av nettobevilgninger til enhetenes drift, fratrasket avskrivninger, viser en reduksjon i bevilgningene med 50,0 mill. kroner i handlingsprogramperioden. For å få balanse mellom forventede inntekter og driftsrammen har rådmannen i prosess med tjenestene lagt til grunn driftsreduksjoner. Dette er helt nødvendig i forhold til å få et budsjett som tilfredsstiller kommuneloven og som ligger innenfor handlingsrommet til kommunen. Det er lite rom for bruk av fond til å finansiere driftskostnader utover 2020. Alle tjenesteområdene er utfordret på tiltak på å redusere driftskostnader ved endring av tjenestene.

Brutto driftsresultat for 2020 viser et positivt driftsresultat med 12,7 mill. kroner og dette stiger i løpet av handlingsprogramperiode til 115,0 mill. kroner. Økningen knytter seg til økte inntekter og reduserte utgiftsrammer.

Netto finansutgifter og motpost avskrivning øker fra 2020 til 2023 med 28,9 mill. kroner. Rente- og avdragsinntekter fra de to kommunale foretakene forventes å stige som følge av store investeringer i budsjettperioden. Da det er kommunen som tar opp lån til videre utlån til de to foretakene vil også kommunens rente- og avdragsutgifter øke. De største investeringene som ligger inne i planen er nytt helsebygg, Legevakt/KØH, svømmehall og ny kai Eydehavn. Det er forventet utbytte fra Agder Energi AS med 39,1 mill. kroner for hvert av årene i perioden.

På grunnlag av forventede utgifter og inntekter overfor viser netto driftsresultat en positiv utvikling

fra 2020 hvor resultatet er negativt med 61,0 mill. kroner til 12,5 mill. kroner positivt i 2023. Dette er en forbedring i budsjettet resultat med 73,5 mill. kroner. Rådmannen legger til grunn i sine finansielle måltall at netto driftsresultat skal være positivt hvert av årene i 4-års perioden. Dette oppnås ikke i rådmannens forslag.

Posten sum disponering eller dekning av netto driftsresultat viser at det negative netto driftsresultatet for 2020 er dekket inn med hele beløpet på 61,0 mill. kroner. Dekningen er foretatt med bruk av fondsmidler med 64,8 mill. kroner som også dekker en overføring til investering med 3,9 mill. kroner i 2020. For 2020 er det ikke funnet rom for å bruke noe av utbyttet fra Agder Energi AS til delfinansiering av investeringer, men for 2021-2023 er det budsjettet med 9,0 mill. kroner hvert av årene til dette. Utviklingen i handlingsprogramperioden viser at det er først i perioden det har vært nødvendig å finne dekning med fondsmidler. Bruk av fond er redusert fra 64,8 mill. kroner i 2020 til 0,4 mill. kroner i 2023. Det er de økte generelle driftsinntektene og det reduserte utgiftsnivået som gjør at kommunen går fra å måtte dekke negativt netto driftsresultat med 61,0 mill. kroner i 2020 til å kunne disponere positivt netto driftsresultat i 2023 med 12,5 mill. kroner. For å få budsjettbalanse i handlingsprogramperioden har rådmannen vært nødt til å finne store innsparingstiltak. Dette medfører at det ikke er beløp fremført til inndecking i 2020-2023.

Utvikling i tjenesteområdene

Oversikten under viser fordeling av netto driftsutgifter mellom de ulike tjenesteområdene i handlingsprogramperioden og er basert på obligatorisk oppstilling bevilgningsoversikt drift, netto pr. enhet.

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Kultur, infrastruktur og utvikling	183 679	169 598	159 357	155 356
Helse og levekår	904 944	901 660	900 260	901 407
Barn, unge og familie	1 022 268	997 006	992 885	985 985
Andre tjenester	577 830	579 548	596 943	621 126
Felles finansiering og drift	-87 644	-91 690	-99 904	-113 057
Sum	2 601 077	2 556 122	2 549 541	2 550 817

Figur 28: Netto driftsutgifter pr. tjenesteområde

I 2020 er budsjettet saldert ved bruk av fond i tillegg til reduksjon i tjenestene. Fra 2020 til 2021 reduseres tjenestene ytterligere med 45 mill. kroner. I 2021 er det lagt opp til mindre bruk av fond i salderingen og dette medfører at tjenestene må reduseres for å oppnå balanse i budsjettet. I 2022 reduseres nivået med 6,7 mill. kroner, og nivået justeres opp marginalt i 2023 med 1,3 mill. kroner. I sum innebærer saldering av 4-årsperioden betydelig samlet reduksjon i tjenestene.

Ser man på tjenesteområdene, har alle reduksjon i sine tjenester fra 2020 til 2023 med unntak av andre tjenester som har en økning. Dette skyldes økte husleier til Arendal eiendom KF knyttet til renter og avdrag. Dette viser at med de forutsetningene som er lagt til grunn i budsjettet, både når det gjelder fellesinntekter og investeringer, kan ikke nivået på tjenestene videreføres på samme nivå som i dag.

Alle tiltak knyttet til reduksjon i tjenestene i handlingsprogramperioden er innarbeidet i de økonomiske oversiktene. Det vil være svært krevende for enhetene å finne løsninger for de reduserte rammene i kommende 4-årsperiode, og det vil være nødvendig å se på både tjenestenivå og struktur.

Uløste tiltak som er lagt til grunn ved saldering av handlingsprogrammet er vist i tabellen under fordelt på tjenesteområdene.

	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Kultur, infrastruktur og utvikling	0	-5 000	-5 760	-9 261
Helse og levekår	0	-3 300	-4 820	-11 823
Barn, unge og familier	0	-10 000	-11 520	-18 523
Andre tjenester	0	-5 000	-7 680	-14 882
Sum	0	-23 300	-29 780	-54 489

Figur 29: Uløste tiltak pr. tjenesteområde

Konsolidert budsjett i handlingsprogramperioden

Tall i hele 1000	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Sum generelle driftsinntekter	-2 699 227	-2 725 328	-2 732 328	-2 751 327
Sum netto driftsutgifter	2 703 892	2 659 333	2 645 138	2 631 212
Brutto driftsresultat	4 665	-65 995	-87 190	-120 115
Netto finansutgifter, motpost avskrivninger	54 957	57 037	77 311	108 269
Netto driftsresultat	59 622	-8 958	-9 879	-11 846
Sum disponering eller dekning av netto driftsresultat	-59 622	8 958	9 879	11 846
Fremført til inndekning i senere år	0	0	0	0

Figur 30: Økonomisk resultat for Arendal kommune konsolidert i perioden.

Rådmannens forslag til tiltak for å komme i mål med et balansert handlingsprogram er innarbeidet i tallene og gjelder tjenesteområdene både i kommunen og foretakene. Fra Arendal eiendom KF er det innarbeidet en forventning om 6,0 mill. kroner i konsernbidrag hvert av årene i handlingsprogramperioden. For tjenesteområdene i Arendal kommune se kap. 4.1.2. Utviklingen i brutto driftsresultat i perioden viser at forventede økte inntekter og stram drift gjør at det konsoliderte budsjettforslaget går fra et negativt brutto driftsresultat på 4,7 mill. kroner i 2020 til 120,1 mill. kroner positivt i 2023. Dette for å imøtekomme det økte minimumsavdraget som i perioden stiger kraftig som følge av de store investeringene til blant annet nytt helsehus og legevakt/ KØH. Begge foretakene budsjetterer med positivt brutto driftsresultat i perioden.

Utviklingen i netto finansutgifter/motpost avskrivning viser i handlingsprogramperioden en økning med 53,3 mill. kroner som i hovedsak knytter seg til økt minimumsavdrag.

Konsolidert netto driftsresultat viser 59,6 mill. kroner negativt for 2020, men de planlagte tiltakene bidrar til at netto driftsresultat i 2023 viser 11,8 mill. kroner positivt. De positive avsetningene fra 2021 er i hovedsak knyttet til at deler av utbytte fra Agder Energi AS overføres til investering. Det er ikke innarbeidet avsetninger til økonomiske reserver i perioden.

4.5 Kommunale betalingssatser og gebyrer

Rådmannens forslag til endring i brukerbetaling (betalingssatser) for 2020 er bygget på:

- Generell prisvekst
- Lover og forskrifter
- Selvkostkalkyle
- Faglige vurderinger
- Tilsvarende satser i sammenlignbare kommuner

Enkelte av de kommunale prisene påvirkes av statsbudsjettet og forskrifter og kan endre seg etter at handlingsprogrammet er vedtatt. Noen av satsene passer ikke inn i et årsløp og kan derfor bli justert i løpet av året. Oppdaterte priser vil bli lagt ut på kommunens hjemmesider fortløpende.

Barnehage

Betaling for barn i barnehager i Arendal kommune følger statens satser for makspris (3 040 fra 1. august i 2019). Satsen for 2020 fastsettes i statsbudsjettet. Endring i sats varsles til barnehagene og foresatte etter vanlige prosedyrer. Satsene for redusert oppholdstid justeres forholdsmessig.

Hvis maksprisen er høyere enn 6 % av den samlede inntekten til familien eller husholdningen, kan det søkes om redusert pris. Ordningen gjelder for husholdninger som har samlet inntekt som er lavere enn sats vedtatt i statsbudsjettet (557 333 kroner fra 1. august 2019).

Alle 2-, 3-, 4- og 5-åringer og barn med utsatt skolestart som bor i husholdninger med lav inntekt har rett til 20 timer gratis oppholdstid i barnehage pr. uke. Inntektsgrensen fastsettes i statsbudsjettet (548 500 kroner fra 1. august 2019).

SFO

Prisene til SFO har blitt indeksregulerte for 2020. Det er 30 % søskenmoderasjon fra og med barn nummer 2 i søskenflokk. SFO som ikke har egnede lokaler til matservering, koster 2 740 kroner for hel plass og 2 100 kroner for redusert plass. Prisen inkluderer enkel matservering. Ved SFO som har matservering, gjelder ordningen for alle barn (unntak vil kunne være barn med matallergier som SFO ikke kan ivareta).

Helse og Levekår

Betalingssatsene til helse og levekår er økt i forhold til generell prisvekst, faglige vurderinger og statsbudsjettet. Betalingssatsene til vaksinasjonskontoret blir løpende oppdatert i tråd med gjeldene innkjøpspriser.

Kultur

Rådmannen anser det som viktig å holde betalingssatsene for kulturtilbud på lavest mulig nivå, slik at færrest mulig blir utestengt pga. økonomi, derfor foreslås ingen endring i betalingssatsene. Kulturskolen ligger fortsatt noe høyt, sammenliknet med andre kommuner.

Bygg og reguleringsplaner

Ved gjennomgang av gebyrregulativet til reguleringsplaner ser man at Arendal ligger vesentlig lavere i forhold til kommuner som det er naturlig å sammenligne seg med, spesielt når det gjelder kompliserte planer.

Grunnbeløpet for de minste reguleringsplanene er ikke endret. Gebyret for endring av planer er foreslått endret da erfaring har vist at det går med et betydelig ressurser knyttet til disse.

Betalingssatser vann, avløp og renovasjon (VAR) 2020-2023

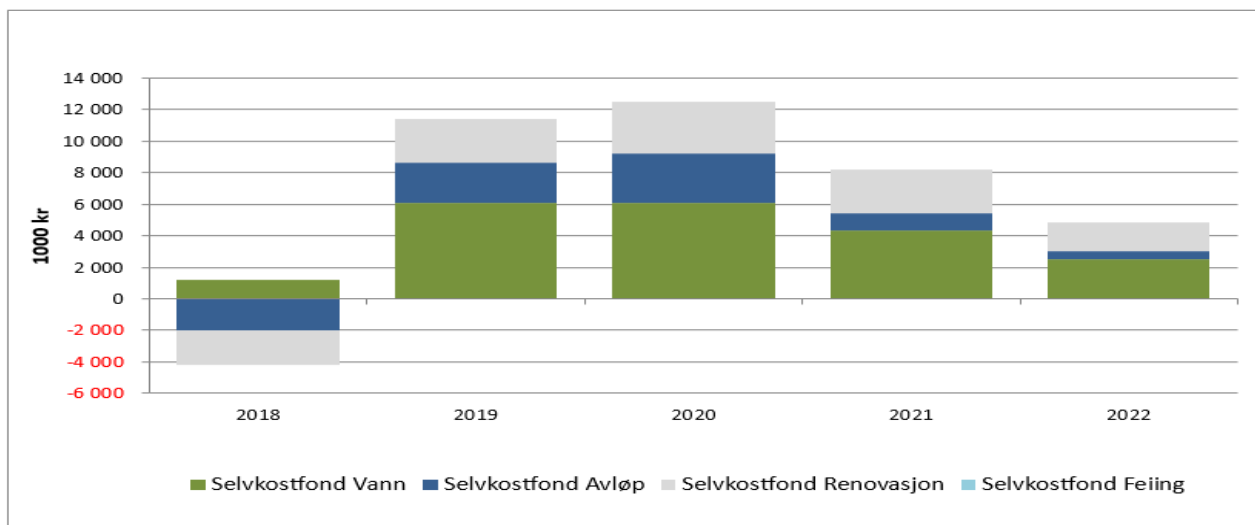
Gjennom de siste årene har det vært stor aktivitet innenfor utbedringer av ledningsnett og vedlikehold. Denne aktiviteten vil holdes høyt også de neste 10 årene, hvor det er lagt opp store investeringer på vann- og avløpsområdet. Dette gir endringer i gebyrområdene vann, avløp og renovasjon som skal dekkes av innbyggerne til selvkost, men total belastning vil være tilnærmet uendret for 2020.

Videre utrulling av vannmålere forventes i 2020, noe som gir endring i andel som blir fakturert ut fra faktisk kontra stipulert vannforbruk. Ved at en større andel abonnenter faktureres for faktisk forbruk defineres kostnaden på en mer korrekt måte. Innføring av vannmålere gir utslag på avløpsberegningen, da avløp står for en stor andel av det totale vannforbruket i kommunen. Dette kombinert med økte investeringer, prisvekst og reell aktivitetsøkning gir økte gebyrer for avløp også i 2020. Vanngebyret har blitt justert tilstrekkelig de senere år, og holdes tilnærmet likt for 2020, før det forventes en normal utvikling deretter.

Renovasjon har gjennomført de største investeringene ved innføring av nye avfallsdunker. Det reflekteres i en nedgang i gebyret for 2020, før en forventet flat utvikling i gebyr de senere år.

Det ble i selvkostregnskapet for 2016 avdekket en manglende inndeckning som oversteg midlene

på bundet fond for tjenestene. Det betyr at det er en «gjeld» til fondskontoene, som gradvis har blitt fylt opp de siste årene. For vann foreligger det nå fondsbeholdning, mens avløp og renovasjon forventes å være i balanse igjen ved avregning av 2019.

Figur 31: Estimert utvikling av selvkostfond fra 2018 - 2022

Rådmannen anbefaler at gebyrene for 2020 og fremover settes på et nivå slik at tjenesten går i balanse. På kort sikt er det behov for å dekke inn underskudd til fremføring på avløp. Vanngebyr holdes uendret da underskudd er dekket inn, og for renovasjon forventes noe lavere kostnader slik at gebyret reduseres for 2020. Rådmannen legger opp til gebyrendringer årlig, i tråd med aktivitets- og kostnadsutvikling i tjenestene.

Gebyrutviklingen fremover i tid er vist i tabellene under - der estimerte gebyrer vises prosentmessig og i kroner totalt pr. område for perioden 2019-2023.

Vann	Avløp	Renovasjon	Feiing	Totalt	Årlig endring
15,7 %	24,3 %	-8,5 %	0,8 %	11,0 %	2,6 %

Figur 32: Estimert %-messig gebyrutvikling totalt pr. område i perioden 2019-2023.

Gebyr normalhusholdning	2019	2020	2021	2022	2 023
Årsgebyr vann inklusiv mva.	3 395	3 365	3 526	3 749	3 927
Årsgebyr avløp inklusiv mva.	5 678	6 082	6 391	6 902	7 059
Standardabonnement renovasjon inkl. mva.	4 566	4 201	4 159	4 149	4 178

Figur 33: Estimert gebyrutvikling pr. år i kroner

Basert på tekniske vurderinger og samfunnssikkerhet er det behov for store investeringer fremover (vann og avløp). Investeringene har lang avskrivningstid, og gir dermed ikke store økninger i gebyrnivået fra år til år, men over tid vil nivået måtte økes.

Dersom vi ser på tiden bak oss har det i perioden 2013-2018 vært behov for økninger i gebyrene for å ta unna vedlikeholdsetterslepet på vann og avløp. Gebyrendringen har i denne perioden vært som vist i tabellen under.

Vann	Avløp	Renovasjon*	Feiing	Totalt	Årlig endring
16,2 %	23,7 %	6,4 %	0,0 %	20,0 %	3,7 %

Figur 34: Historisk gebyrutvikling i perioden 2013-2018 (*Renovasjon viser tall fra 2016).

Tabellen under viser en skisse på sum avgifter for en standard bolig på 120 m2. Dette er kun for å illustrere utviklingen, da hver bolig vil bli fakturert ift. faktisk størrelse og forbruk.

Kommunale eiendomsgebyr		Standard bolig 120 m2	
Beskrivelse	2019	2020	%-vis endring
Vann			
Abonnementsgebyr	1 166	1 140	
Forbruksgebyr	1 911	1 907	
Sum årsgebyr vann	3 077	3 047	-1,0 %
Avløp			
Abonnementsgebyr	2 246	2 435	
Forbruksgebyr	2 942	3 126	
Sum årsgebyr avløp	5 188	5 561	7,2 %
Renovasjon			
Fast	1 409	1 066	
Variabel rest	3 156	3 135	
Sum standard renovasjonsgebyr	4 565	4 201	-8,0 %
Feiegebyr	305	305	0,0 %
Samlede eiendomsgebyr ekskl. eiendomsskatt	13 135	13 114	-0,2 %
Eiendomsskatt (snitt)	3 752	2 948	-21,4 %
Sum	16 887	16 062	-4,9 %

Figur 35: Kommunale eiendomsgebyr og eiendomsskatt 2019 – 2020

4.6 Tilskudd og overføringer til andre

Frivillig innsats er viktig for kommunen og for et levende lokalsamfunn. For å gi gode rammevilkår til frivillig aktivitet yter kommunen økonomisk støtte til lag, foreninger og andre organisasjoner.

Kommunen yter ulike tilskudd:

- Driftstilskudd lag og foreninger: Tilskuddet deles ut etter søknad en gang pr. år. Revidert regnskap fra forrige år må leveres.
- Prosjekt/arrangementsstøtte/produksjonsstøtte lag/foreninger: Søknader behandles fortløpende. Vanligvis gis støtte i form av underskuddsgaranti. Utbetaling foretas normalt etter at rapport og regnskap med kopi av bilag er levert.
- Stipend: Talent Arendal er et stipend som skal stimulere karrieresatsingen til unge talenter innen idrett og kultur. Stipendet ble etablert i 2015, i samarbeid med bedriften NOV og den tidligere stiftelsen KULTURA. Stipendet deles ut etter søknad en gang pr. år. En jury sammensatt av representanter fra bidragsyterne og kulturenheten vurderer søknadene og tildeler stipend (inntil 6 stipend à 50 000 kroner), hvorav kommunens andel er 100 000 kroner pr. år.
- Driftstilskudd kulturinstitusjoner: De fleste er hjemlet i egne politiske vedtak. Årsmelding med regnskap leveres hvert år.
- Diverse driftstilskudd: De fleste tilskuddene er enten hjemlet i egne politiske vedtak, administrative vedtak eller avtaler. Rapport/regnskap må leveres.

Knyttet til budsjettssalderingene foreslår rådmannen enkelte justeringer. Tilskuddslisten som var på 35,8 mill. kroner i 2019 er i 2020 økt til 36,2 mill. kroner. Oversikt over tilskudd som enten er avsluttet eller kommet inn er som følger:

- Bortfalt tilskudd Gatefotball: 50 000 kroner
- Bortfalt tilskudd foreningseide bygg: 100 000 kroner
- Nytt tilskudd Arkivet Kristiansand: 30 000 kroner
- Økning Kløckers hus: 100 000 kroner (vedtatt i formannskapet)

For endring i tilskudd se tilskuddslisten.

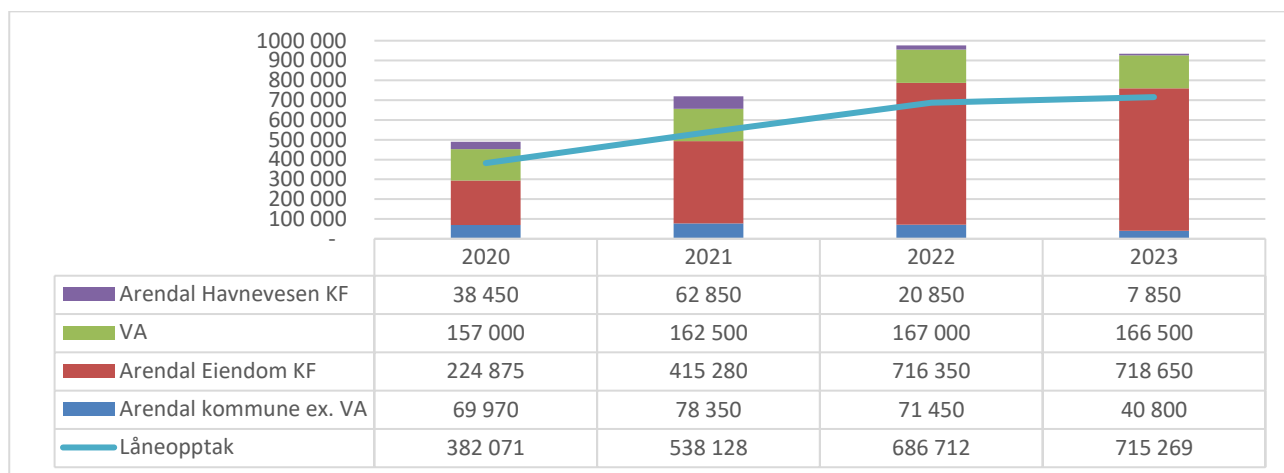
Det er bystyret som vedtar listen over tilskudd. Endelig tilskuddsliste består av kommunens vedtatte tilskudd og inneholder ikke lovpålagte oppgaver som eksempelvis tilskudd til trossamfunn. Listen inkluderer heller ikke driftstilskudd, eksempelvis overføring til IKT Agder og AKST. Listen over tilskudd og overføringer til andre følger som vedlegg og vedtas av bystyret.

5 Investering og finansiering

5.1 Investeringsstrategi

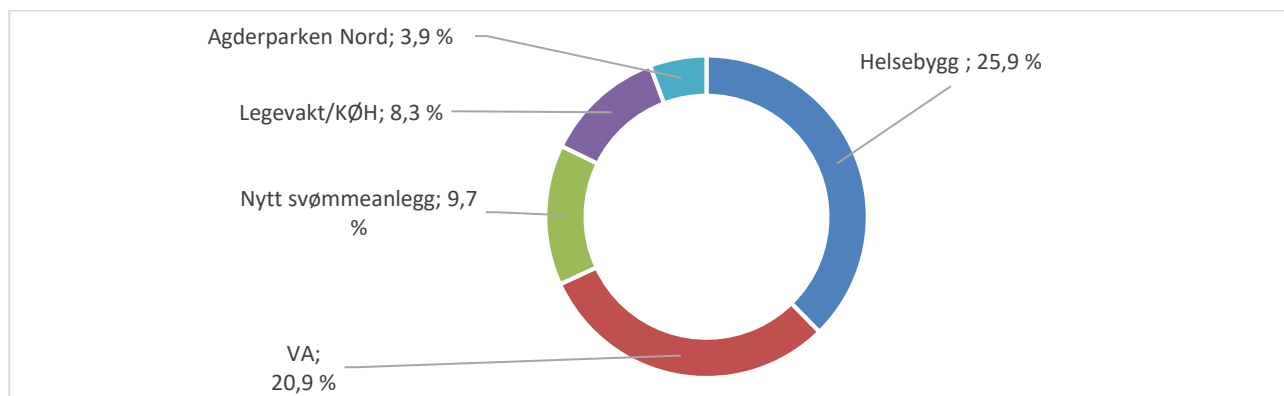
Investeringene utgjør en stor del av budsjettet i kommunen. For å ha en god styring på aktivitetene utarbeides det årlig en 10-års plan for investeringer for å kunne vurdere et samlet behov for nye prosjekter. 10-års planen er utgangspunktet for rådmannens forslag til 4-årsplan, og tar innover seg de mest aktuelle prosjekter og prosesser som står for tur.

I kapittel 2.7 Finansielle måltall drøftes handlingsregelen for lånegjeld. Forslag til investeringsplan vil bryte med både gjeldende og forslag ny handlingsregel for alle årene i handlingsprogramperioden 2020-2023. Investeringstakten øker kraftig i perioden, og figuren nedenfor viser sum brutto investeringer i handlingsprogramperioden for kommune og foretak samlet. I vedlagte obligatoriske oversikter er Skjema 2A Investeringsbudsjett erstattet med bevilgningsoversikt investering som følge av ny kommunelov. Bevilgningsoversiktene for kommunen og foretakene viser ikke totale investeringsbehov samlet.

Figur 36: Brutto investeringer (1000 kroner)

Utfordringene er store og prioriteringene er vanskelige med mange viktige investeringsprosjekter som gjennomføres parallelt. Den kraftige økningen i investeringene i 2022 og 2023 er som følger av at både helsebygg og svømmehall skal være ferdig innen 2024. Sum brutto investeringer i handlingsprogramperioden 2020-2023 er på 3 118,7 mill. kroner. Figuren nedenfor viser de 5 største investeringsprosjektene som utgjør hele 68,7 % av de samlede investeringene i perioden.

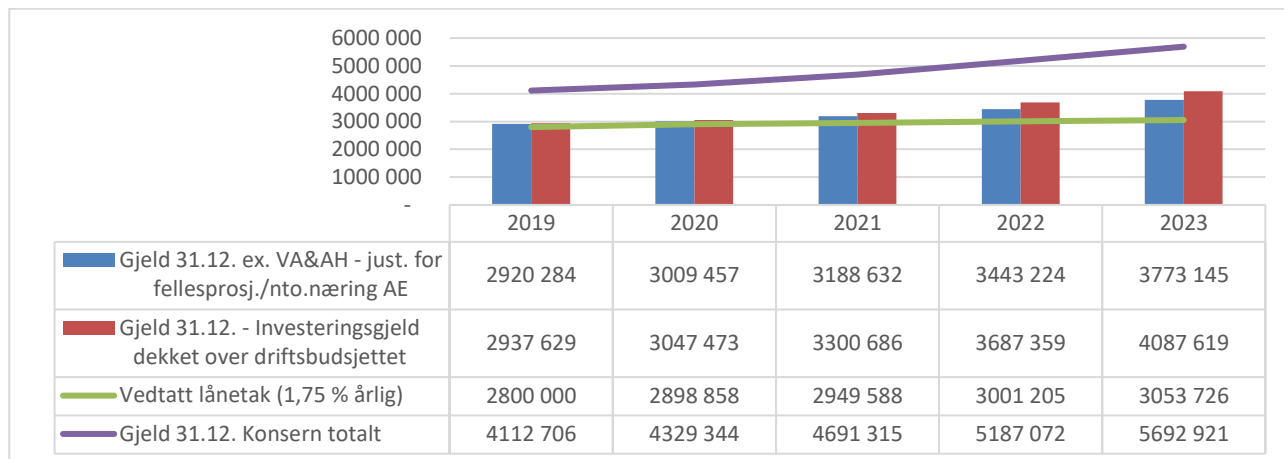

Figur 37: 5 største prosjekter i % av sum brutto investeringer 2020-2023

Konsekvenser av investeringsstrategien

Rådmannen har tidligere advart mot å kjøre to eller flere store prosjekter parallelt da konsekvensen vil bli at man bryter handlingsregelen for lånegjeld og øker den finansielle risikoen. Figuren nedenfor viser gjeldsutviklingen for totalt gjeld og gjeldsnivå for gjeldende handlingsregel og

forslag til justert handlingsregel. Total gjeld er langsiktig gjeld ekskl. pensjonsforpliktelser og startlån.

Figur 38: Gjeld 31.12

Investeringer i vann-, avløps- og renovasjonssektoren holdes utenom lånetaket ettersom disse investeringene finansieres ved gebyrer innenfor rammen av selvkost.

Rådmannen legger til grunn for handlingsprogrammet at Arendal havnevesen KF tilpasser investeringsnivået i forhold til inntekt og kostnadsnivået. På lik linje for Arendal eiendom KF at næringsinvesteringene gir gode salgsinntekter som skal finansiere nye næringsaktiviteter.

Utfordringen med stor gjeld er ikke gjelden som sådan, men kommunens evne til å betjene denne over tid. Det vil si evnen til å betale de årlige renter og avdrag, med de uforutsette endringer som kan komme over tid. Reglementet for finans- og gjeldsforvaltningen skal sørge for at kommunen har en mest mulig forutsigbar rentekostnad slik at kommunen har tid nok til å tilpasse seg plutselige endringer i underliggende markedsrente.

For en kommune som ikke har skattefradrag for renteutgifter slik enkeltpersoner og bedrifter har, er det finansielt ingen fordeler knyttet til å finansiere investeringer med lån. Ideelt sett burde derfor kommunens investeringer i større grad finansieres med tidligere års fondsavsetninger samt løpende overføringer fra driftsregnskapet. Arendal kommune har over tid hatt en lav egenfinansiering av investeringer og en høy lånegrad i prosjektene. Høy gjeld med tilhørende renter og avdrag betinger effektiv drift.

10 års investeringsplan som ble vedtatt 23.5.2019 er utgangspunktet for handlingsprogrammet. På grunn av endrede prioriteringer, har Rådmannen justert noen av investeringene i planperioden 2019-2022. Oversikten nedenfor viser endringene for perioden 2020-2023.

Tall i hele 1000	2020	2021	2022	2023
Arendal kommune				
Eydehavn - infrastruktur	-10 000	10 000		
Sum endring Arendal kommune	-10 000	10 000	0	0
Arendal eiendom KF				
Barnehage Marisberg	-25 000	25 000		
Flerbrukshall Sør Amfi (Utsatt byggestart 1 år)	-25 000		25 000	
Røed	-22 800	22 800		
Legevakt/KØH	-97 125	32 375	64 750	
Enhet funksjonshemmede - Ny bolig yngre	-5 000	5 000		
Riving av gamle Roligheden skole (flyttet fram til 2019)	-3 500			
Fagerheim - ny avlastningsenhet (10 mil. flyttet fram til 2019)	-10 000			
Sum endring Arendal eiendom KF	-188 425	85 175	89 750	0
Sum endring fra vedtatt 10 års investeringsplan 2020-2029	-198 425	95 175	89 750	0

Figur 39: Budsjettendringer fra vedtatt 10 års investeringsplan 2020-2029

Disse justeringene er bare forskyvninger av investeringstidspunktet, ikke investeringenes størrelse. Rådmannen vil påpeke at investeringstakten i handlingsprogram 2020-2023 er urovekkende da kommunen legger til grunn en kraftig økning av rentebærende gjeld. Snitt lånegjeld pr. innbygger vil etter planen øke fra 86 500 kroner (2018) til 124 500 i 2023.

Rådmannen gjør oppmerksom på at investeringsbudsjettene som er omtalt i planperioden 2020-2023 ikke nødvendigvis er det enkelte prosjekts totale budsjett da de kan gå over flere år både i forkant og i etterkant av planperioden.

Investeringstiltak i regi av Arendal kommune

De 5 største investeringene ekskl. VA utgjør 135 mill. kroner, 51,8 % av investeringene i planperioden

- Raet nasjonalparksenter - Vitensenteret, 52,3 mill. kroner
- Infrastruktur Kunnskapshavna del 3 27,3 mill. kroner
- Kulturenheten - Rehabilitering underlag skøytebanen 20,5 mill. kroner
- Utstyr omsorgsenhetene 18 mill. kroner
- Miljøtiltak Pollen/Kittelsbukt 17 mill. kroner

Raet nasjonalparksenter

Prosjektet er justert ned i vedtak for 10 års investeringsplan BS 19/76. Kommunal andel ble justert ned til 20 mill. kroner.

Infrastruktur Kunnskapshavna del 3

Bygging av ny infrastruktur til Skytebanen, samt opparbeidelse av næringsareal i området.

Rehabilitering underlag skøytebanen

Skøytebanen har i dag asfalt som toppdekke. Denne er stedvis sprukket opp slik at kjølerørene er synlig. Dekket er også ujevnt, noe som gjør islegging komplisert og unødvendig kostbart. Sprekkene i dekke videreføres over på isflaten om vinteren, noe som gjør deler av banen farlig å bruke og tidkrevende å vedlikeholde. Det er helt avgjørende at rehabilitering av dekke utføres snarest. Nytt dekke vil bli etablert med betong.

Utstyr omsorgsenhetene

Det er økt behov for utskiftning av inventar og utstyr.

Miljøtiltak Pollen/Kittelsbukt

Tildekking av forurensede sedimenter i Kittelsbukt, Pollen og Barbu etter pålegg fra Fylkesmannen/ Miljødirektoratet.

Tabellen nedenfor viser budsjetterte investeringer i perioden 2020-2023 fordelt på ulike enheter med unntak av VA.

Arendal kommune ekskl. VA - Brutto investeringer	2020	2021	2022	2023
Rådmannens stab	7 920	4 200	3 200	3 200
Kommunalteknikk og geodata	24 950	36 600	26 300	10 800
Kultur	26 700	23 300	5 650	1 600
Brann	3 050	1 450	4 800	2 600
Vitensenteret	1 000	7 500	27 000	17 750
Helse og levekår	6 350	5 300	4 500	4 850
Sum	69 970	78 350	71 450	40 800

Figur 40: Sum brutto investeringer 2020-2023 - Arendal kommune ekskl. VA

Brutto investeringer i vann, avløp og renovasjon utgjør 157 mill. kroner i 2020, og som vist i tabellen under så er totale investeringer på 653 mill. kroner i planperioden. Det er en økning på 28 % sammenlignet med siste planperiode. Det er økt satsning i VA som følge av at den vedtatte hovedplanen for VA skal kunne realiseres. Det er behov for å videreføre den høye saneringstakten. Samtidig er det behov for å gjøre en større innsats på hovedanleggene, blant annet for å styrke leveringssikkerheten for vann. Investeringene i VA er selvfinansierende investeringer som holdes utenfor beregning av lånetaket både i gjeldende og nytt forslag.

VA - Brutto investeringer – Tall i hele 1000	2020	2021	2022	2023
Renovasjonsbeholdere - nedgravde	2 000	2 000	1 500	1 500
Fornyelse ledningsanlegg	80 000	80 000	80 000	70 000
Forsterkning hovedanlegg/forbedre renseprosesser	60 000	65 500	70 500	85 000
Utbygging nye utb.områder	15 000	15 000	15 000	10 000
Sum	157 000	162 500	167 000	166 500

Figur 41: Sum brutto investeringer 2020-2023 - Vann, avløp og renovasjon

Alle forslag til investeringsprosjekter er opplistet i vedlegg Brutto investeringer pr. prosjekt med tilleggsskjema for finansiering.

Investerings tiltak i regi av Arendal eiendom KF

De 5 største investeringene beløper seg til brutto 1 550 mill. kroner og utgjør 74,7 % av alle investeringer i planperioden

- Helsebygg, 807 mill. kroner
- Nytt svømmeanlegg, 302 mill. kroner
- Nybygg legevakt/KØH - inkl. korttidsplasser, 259 mill. kroner
- Agderparken Nord, 122 mill. kroner
- Marisberg, videre utvikling, 60 mill. kroner

Helsebygg

Knutepunkt Saltrød ble vedtatt av bystyret i sitt møte 28.2.2019, sak. 19/15 som lokasjon for Helsehus 1 med byggestart i årsskiftet 2021/2022.

Forutsetningene som ble vedtatt i 10 års investeringsplan er et helsebygg med 150 plasser og kjøkken/vaskeri. Foreløpige kalkyler er på 17 000 m² til helsebygg 1 og 900 m² til vaskeri/kjøkken. Kostnad er estimert henholdsvis til 45 000 kr/m² og 30 000 kr/m², nøkkelferdig.

Svømmeanlegg

Bystyret fattet vedtak i møte 28.2.2019, sak 19/19, hvor det primære ønsket er bygging av et regionalt/kommunalt anlegg på 25X50 meter i Arendal idrettspark. Skulle dette ikke lykkes, skal det vurderes om et 25X21 meters basseng kan plasseres på Saltrød. Det igangsettes regulering av området i Arendal idrettspark våren 2019. I forbindelse med nytt helsehus på Saltrød vil nødvendig reguleringsarbeid også se på mulighetene for plassering av et svømmebasseng. Forprosjektet starter opp parallelt med reguleringen og skal belyse nødvendige investeringer og driftskostnader. Det er tidlig i prosessen og vanskelig å si noe om totalt kostand. Det er også vanskelig å si noe om tilskudd til et 25X50 meters basseng da dette vurderes på individuelt basis, men det er lagt til grunn 50 mill. kroner.

Legevakt/KØH inkl. korttidsplasser

Sak behandlet i bystyret 20.6.2019, sak. 19/99. Bystyret vedtok Arendal eiendom KFs alternativ A som er en reduksjon fra opprinnelig forslag på ca. 6 400m² til ca. 5 000m² med reduksjoner i underetasjer. Det økes i antall pasient rom fra 13 til 15 i 2. etasje og fra 11 til 15 i 3. etasje. Både en løsning for gangbro tilkobling og en løsning for kulvert tilkobling til sykehuset kan velges, og er estimert. Alternativet gir ikke vesentlige reduksjoner mht. logistikk og daglig drift. Areal for legevakt er i hovedsak uendret. En reduksjon i funksjonalitet i KØH og korttidsplasser pga. et økt antall pasientrom. Alternativ A beholder logistikk fra originalforslaget. Grovkalkylen reduseres fra 284 mill. kroner til 259 mill. kroner.

Agderparken Nord

I henhold til en offensiv fremdriftsplan skal de første tomtene i trinn 1 være ferdige og klare for salg i løpet av slutten av 2020. Trinn 1 ligger adskilt fra resten av feltet og ferdigstilling vil bli prioritert. Arbeidet med de resterende områdene vil pågå over tid. Totale tomtearealer er om lag 390 daa. Trinn 1 er på om lag 130 daa. Fremdriften forutsetter at det finnes løsninger (eventuelt midlertidige) på fremføring av tilstrekkelig vannforsyning (brannvann) til området.

Tabell nedenfor viser sum investeringer pr. område.

Sum brutto investeringer pr. område Tall i hele 1000	2020	2021	2022	2023
Oppvekst	3 500	29 500	4 500	6 000
Helse og levekår	119 875	246 155	463 150	458 750
Idrettsanlegg	2 000	27 000	176 000	206 000
Diverse	25 500	7 500	7 500	10 700
Bolig og næringsutvikling	74 000	105 125	65 200	37 200
Sum	224 875	415 280	716 350	718 650

Figur 42: Sum brutto investeringer pr. område

Alle forslag til investeringsprosjekter er opplistet i vedlegg Brutto investeringer pr. prosjekt med tilleggsskjema for finansiering.

Investeringstiltak i regi av Arendal havnevesen KF

De 5 største prosjektene utgjør 99,4 mill. kroner, 76,5 % av investeringene i planperioden.

- Ny kai - Eydehavn 50 mill. kroner
- Areal (tilrettelegging og kjøp) 22 mill. kroner
- Infrastruktur Eydehavn inkl. ro-ro 12 mill. kroner
- Fergekai lokalferger 8 mill. kroner
- Teknisk utstyr /infrastruktur 7 mill. kroner

Eydehavn har kraftig trafikkvekst, og kapasiteten (kai, areal og utstyr) er i perioder sprengt. Havnen ønsker å ta imot flere skip samtidig og utføre parallelle operasjoner. Utvidelse av kai ca. 200 meter er planlagt i retning øst samt at tilrettelegging av tilstøtende havneområder og infrastruktur er viktig for å håndtere dagens trafikk og legge til rette for økte volumer og overføring fra vei til sjø. Teknisk utstyr er en samlepost for investering i teknisk utstyr, men i 2020 inkluderer dette investering på 2 mill. kroner til kjøp av hullaster.

Forslaget fra styret i havnevesenet er tatt med i rådmannens forslag til handlingsprogram. Alle investeringsprosjektene er listet i vedlegg Brutto investeringer pr. prosjekt med tilleggsskjema for finansiering.

Finansieringsplan investeringer

Figuren nedenfor viser brutto investeringer for kommende handlingsprogramperiode. Brutto investeringer for planperioden 2019-2022 er 50,4 % høyere enn forrige planperiode.

Brutto investeringer – tall i hel 1000	Sum	2020	2021	2022	2023
Arendal kommune ekskl. VA	260 570	69 970	78 350	71 450	40 800
Arendal eiendom KF	2 075 155	224 875	415 280	716 350	718 650
VA	653 000	157 000	162 500	167 000	166 500
Arendal havnevesen KF	130 000	38 450	62 850	20 850	7 850
Sum	3 118 725	490 295	718 980	975 650	933 800

Figur 43: Brutto investeringer Arendal kommune konsolidert 2020-2023

Figuren nedenfor viser finansieringen av brutto investeringer i planperioden. Som følge av økte investeringer vil låneopptaket i planperioden være 51,1 % høyere enn i forrige planperiode.

Hovedfinansieringen for kommunens investeringer er lånemidler. Mva-kompensasjon og tilskudd/andre inntekter er i tillegg vesentlige finansieringskilder. Tilskudd og delfinansiering av andre hensyntas i utgangspunktet først etter at enkeltprosjektene ferdigstilles. Ved beregning av lånetak periodiseres disse inn i takt med prosjektgjennomføringen. For 2020 budsjetteres det ikke med overføring fra drift, mens det for resten av perioden legges til grunn at 9 mill. kroner fra utbytte Agder Energi AS overføres til finansiering av investeringer. Det er også en ambisiøs plan for salg av eiendommer, og avvik fra planen må evt. finansieres med økt/reduert låneopptak.

Finansieringsplan – konsolidert	Sum	2020	2021	2022	2023
Mva-kompensasjon	407 850	42 059	76 941	143 920	144 930
Tilskudd/andre inntekter	250 754	54 375	69 021	102 748	24 610
Fellesprosjekter - tilskudd finansiering	5 562	1 391	1 391	1 391	1 391
Overføring fra drift	27 000	0	9 000	9 000	9 000
Salg eiendom	105 380	10 400	24 500	31 880	38 600
Lån	2 322 179	382 071	538 128	686 712	715 269
Sum	3 118 725	490 295	718 980	975 650	933 800

Figur 44: Finansieringsplan Arendal kommune konsolidert 2020-2023

5.2 Gjelds- og finansforvaltning

Kommunenes finans- og gjeldsforvaltning skjer i samsvar med gjeldende kommunelov, tilhørende finansforskrift og bystyrets vedtatte reglement for finans- og gjeldsforvaltning. Arendal kommunes reglement ble sist revidert og godkjent av bystyret mars 2017. Ny kommunelov trer i kraft 1. januar 2020.

I henhold til forskrift skal reglement for finans- og gjeldsforvaltning opp til behandling i nytt bystyre i kommende periode.

Kommunen har ingen kortsiktige eller langsiktig aktiva i balansen pr. 1. halvår 2019 ut over bankinnskudd. Det foreligger heller ingen planer om å foreta aktiva plasseringer i handlingsprogramperioden. Kommunen har en trekkrettighet på 150 mill. kroner hos hovedbankforbindelsen Sparebanken Sør. Denne har ikke vært benyttet siden inngåelse av bankavtalen 1. november 2017.

Gjeldsforvaltningen i kommunen er i fokus og det arbeides med å holde en lav og forutsigbar rentekostnad med utgangspunkt i gjeldende finans- og gjeldsreglement slik at det ikke tas for høy finansiell risiko i forvaltningen.

Gjeldsforvaltning

All gjeldsforvaltning gjøres i samsvar med gjeldende reglement. Låneopptak gjøres i sammenheng med godkjent finansieringsplan i henhold til investeringsbudsjett tidlig på nyåret. Det tas opp et felles lån for kommunens og foretakenes finansieringsbehov etter vedtatt budsjett.

Forvaltningen har til hensikt å påse en god spredning både på ulike låneprodukt, men også på ulike aktører i lånemarkedet. Dette for å redusere finansiell risiko.

Utvikling av lånegjelden

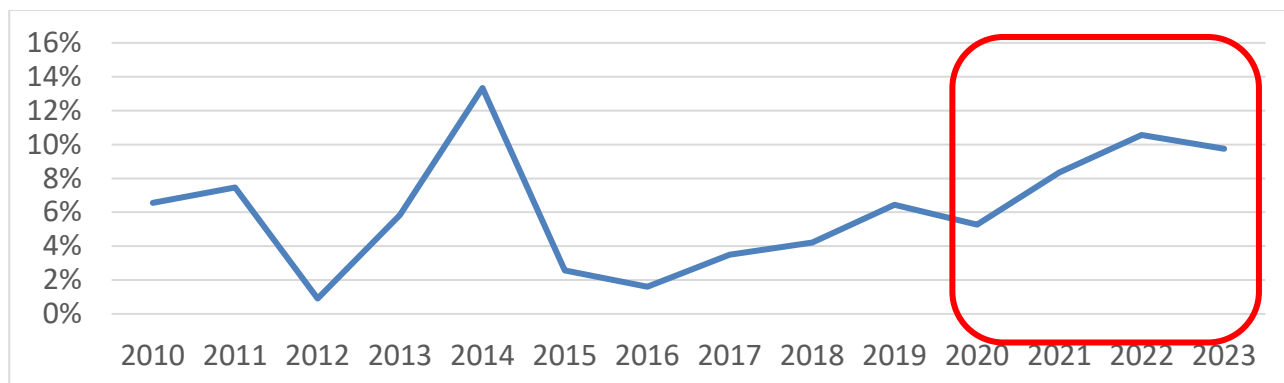
I handlingsprogrammet for 2020-2023 legger rådmannen til grunn et brutto investeringsnivå på 3 118,7 mill. kroner. Dette er 50,4 % høyere enn forrige handlingsprogram for 2019-2022. Låneopptaket er på 2 322,2 mill. kroner, 51,1 % høyere enn forrige 4-årsplan. Forslaget vil øke lånegjelden med 1 579,5 mill. kroner til 5 692,9 mill. kroner ved utgangen av 2023. Flere store prosjekter i Arendal eiendom KF og Arendal havnevesen KF samt høy aktivitet innen VA er sterke drivere til denne utviklingen.

Gjeld 31.12. – Tall i hele 1000	2019	2020	2021	2022	2023
Arendal kommune ekskl. VA	884 912	848 689	825 532	779 175	727 311
Arendal eiendom KF	2 081 648	2 173 609	2 374 175	2 772 878	3 205 209
VA	940 017	1 069 337	1 200 624	1 332 884	1 461 149
Arendal havnevesen KF	206 129	237 708	290 984	302 134	299 253
Sum konsolidert	4 112 706	4 329 344	4 691 315	5 187 072	5 692 921

Figur 45: Utvikling i lånegjeld

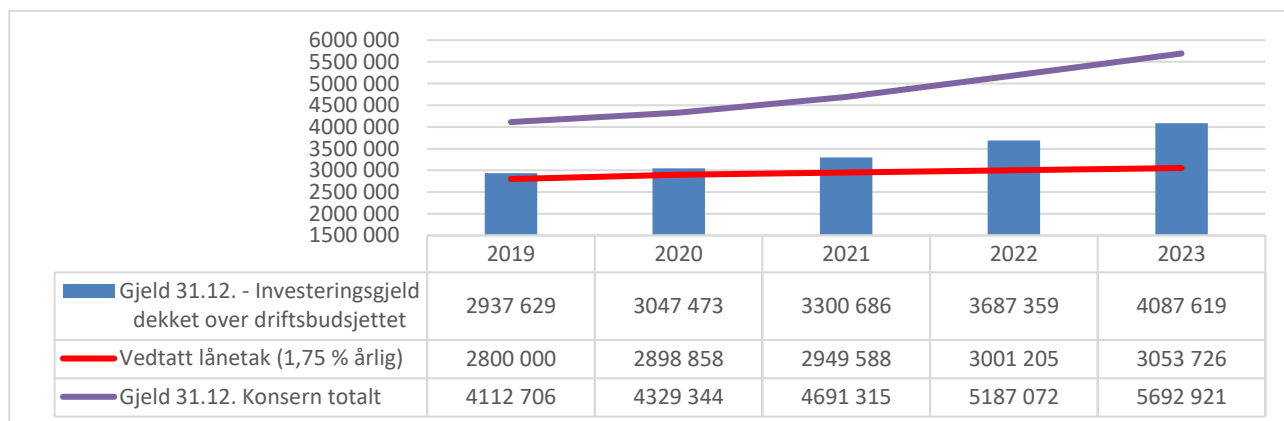
Figuren nedenfor viser at gjeldsveksten for konsernet vil ligge på et gjennomsnitt på 8,5 % pr. år i planperioden. Årlig gjeldsvekst har i de siste 10 årene vært på ca. 5,2 %.

Den totale investeringsgjelden øker med 38,4 % i planperioden og det er Arendal eiendom KF (54 %) og VA (55,4 %) som har størst prosentvis vekst i gjelden.

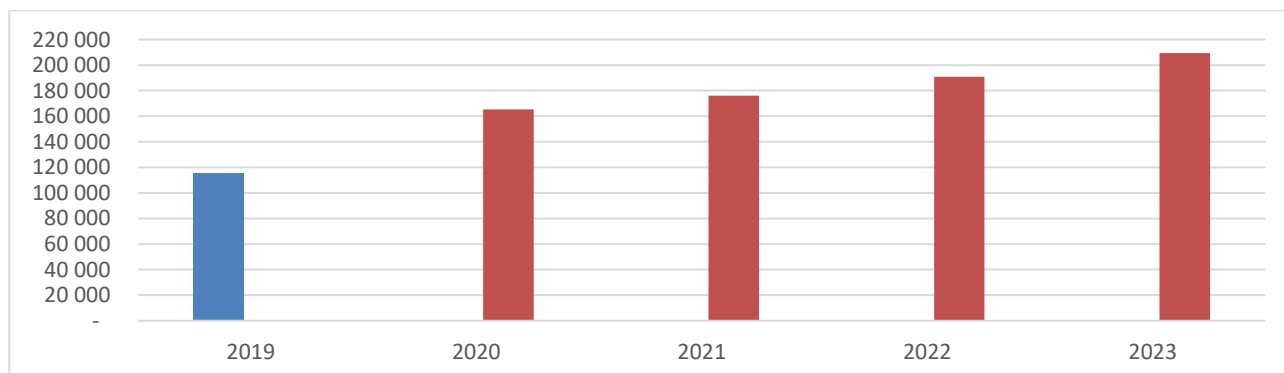
Figur 46: Årlig endring av gjeld - %

Lånetaket på 2 800 mill. kroner er vedtatt regulert med 1,75 % fra og med 2019. I kapittel 2.7 Finansielle måltall foreslås det ny handlingsregel hvor det er investeringsgjeld dekket over driftsbudsjettet som skal måles mot lånetaket. Figuren nedenfor viser vekst i total investeringsgjeld, investeringsgjeld dekket over driftsbudsjettet og regulert lånetak. Økningen i gjelden som belaster driftsregnskapet er høy og ikke forsvarlig da det medfører økt risiko for kommunen i forhold til stabil tjenesteproduksjon.

Figur 47: Utvikling investeringsgjeld

Figuren nedenfor viser utviklingen av minimumsavdraget i handlingsprogramperioden. Endringen av beregningen av minimumsavdrag i ny kommunelov trer i kraft fra 2020 og viser et høyere avdragsnivå enn tidligere år. På grunn av store investeringer og høye låneopptak i vil minimumsavdragene øke kraftig i perioden. Økningen fra 2019 til 2020 er på 49,8 mill. kroner.

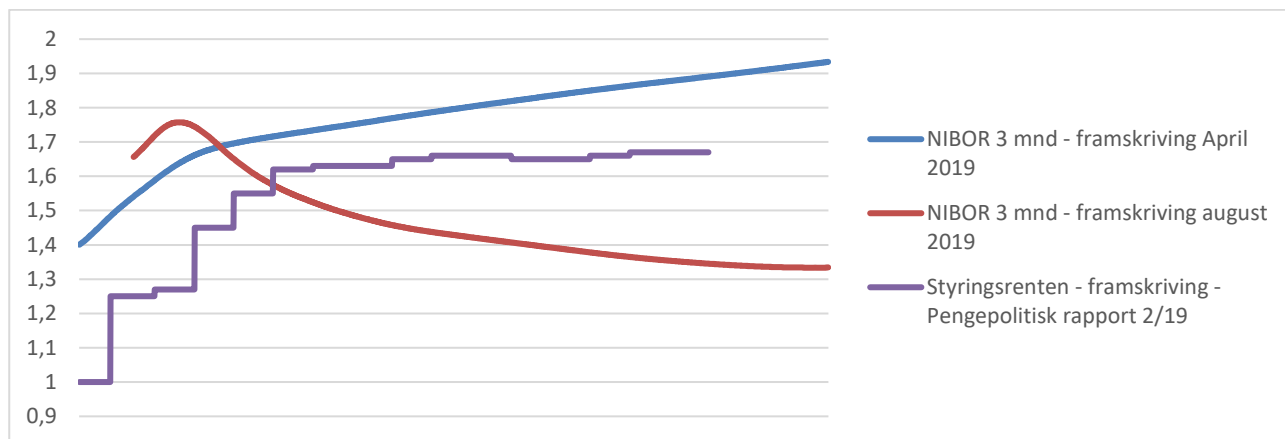

Figur 48: Minimumsavdrag 2019-2023

Renteforutsetninger

I løpet av 2019 har endringene i rentemarkedene vært store som følge av urolighetene i markedene, handelskrig, brexit osv. Dette har ført til at lange renter har falt både internasjonalt og i Norge. Framskrivingen av rentene har endret seg markant og rentebanene nå er vesentlig lavere i lang tid framover.

Figuren nedenfor viser endringen i framskrivingen av NIBOR 3 mnd. fra april til august 2019 for perioden april 2019 – desember 2023. I framskrivingen fra april forventet markedet en jevn økning i perioden opp til i overkant av 1,9 % i slutten av 2023. I framskrivingen fra august 2019 ventes en økning på kort sikt til starten av 2020 men vil falle i hele perioden til under 1,35 % i 2023. Figuren viser også Norges Banks framskriving av styringsrenten i pengepolitisk rapport 2/19 fra 20. juni. Framskrivingen viser en forventet økning i styringsrenten, men siste framskrivning av NIBOR viser nivåer under styringsrenten. Markedet forventer med dette at styringsrenten skal ned på sikt.

Figur 49: endringer i rentebane - NIBOR 3 mnd., april 2019 - desember 2023

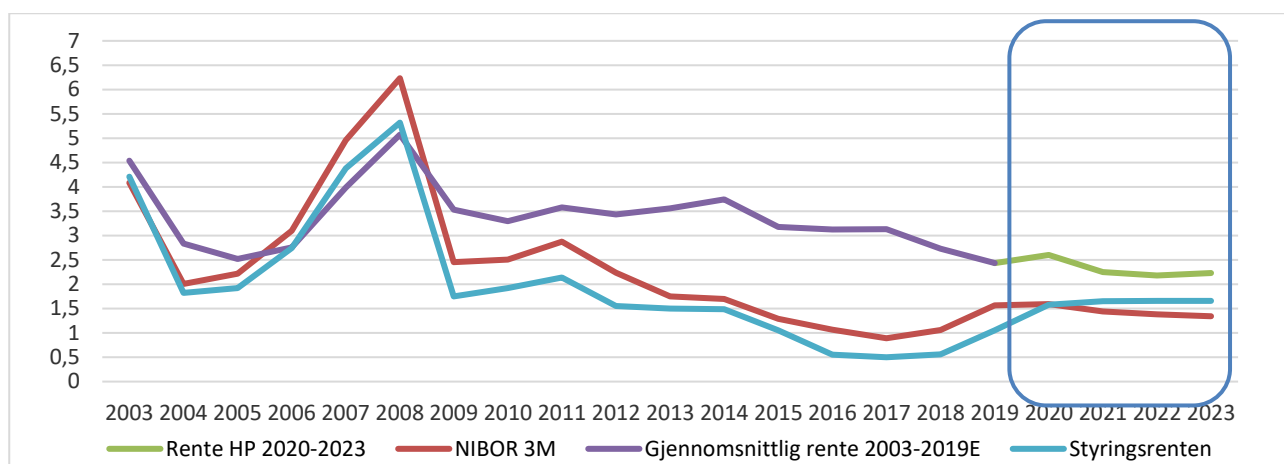
Framskrivingen av 10 års fastrente (swap) viser samme utvikling som NIBOR 3 måneder ovenfor. Forventningen til 10 års fastrente er betydelig redusert og markedet forventer lave renter i mange år framover.

Tabellen nedenfor viser vedtatt rentestrategi i reglement for finans- og gjeldsforvaltning.

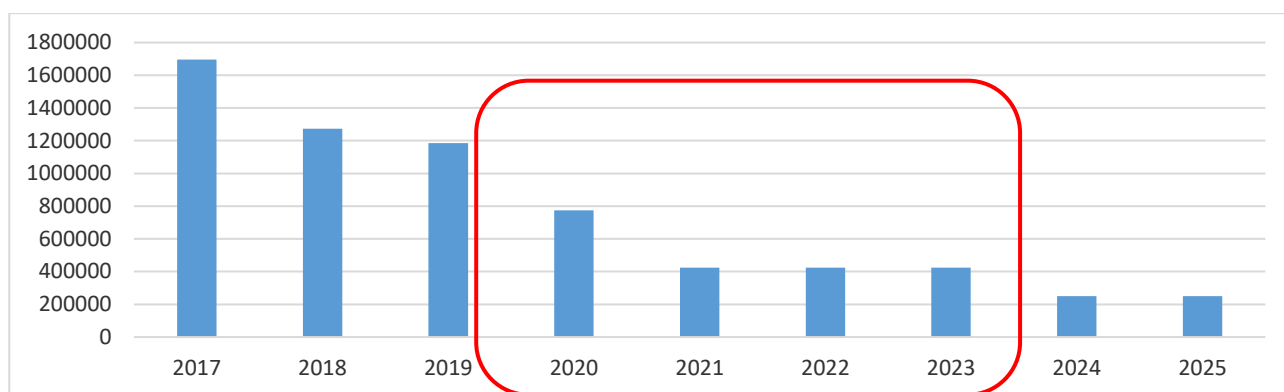
	Tidsperiode	Hovedstrategi	Avvik +/-
Flytende/kort rentebinding	0-1 år	30 %	15 %
Mellomlang rentebinding	1-5 år	40 %	15 %
Lang rentebinding	5-10 år	30 %	15 %

Figur 50: Vedtatt rentestrategi

Rentesikringen fører til en naturlig treghet i endringen av kommunens innlånsrente i forhold til markedsrenten. Reglementet er med på å gi forutsigbarhet i kommunens rentekostnader slik at endringer i markedsrenten ikke får full effekt på rentekostnaden. Figuren nedenfor viser at kommunens gjennomsnittsrente fortsatte å falle i 2017-2019 (estimat) selv om NIBOR 3 mnd. økte i denne perioden. En av årsakene til dette er at gamle rentebytteavtaler med høy fastrente har utløpt i perioden. Se egen figur nedenfor. I handlingsprogramperioden vil både kommunens gjennomsnittsrente og pengemarkedsrenten fortsette å falle noe.

Figur 51: Renteutvikling 2003-2023

Figur 52: Utvikling rentebytteavtaler 2017-2025

Tabell nedenfor viser forventet snittrenten pr. år i programperioden med utgangspunkt i gjeldsammensetningen pr. medio 2019 og rentekostnad for investeringsgjelden. Økningen i rentekostnaden er på 11,3 mill. kroner. En økning på over 10 % i perioden da forventet snittrente reduseres. Forutsetningen for framskriving av rentekostnadene er basert på markedets forventninger til renteutviklingen pr. medio august 2019 for denne porteføljen. Det forutsettes også at årlige låneopptak i handlingsprogramperioden finansieres til forventet snittrente pr. år.

	2020	2021	2022	2023
Forventet snittrente investeringsgjeld	2,60 %	2,25 %	2,18 %	2,23 %
Renteutgifter investeringsgjeld (1000 kr.)	109 827	101 613	107 818	121 073

Figur 53: Forventet snittrente pr. år

Finansinntekter

Kommunens finansinntekter består av 3 hovedgrupper. Den største gruppen er rente- og avdragsinntekter fra de kommunale foretakene med konserninterne rente- og avdragsinntekter. For 2020 er det budsjettet med konserninterne rente- og avdragsinntekter på i alt 138,8 mill. kroner.

Kommunen mottar utbytte fra Agder Energi AS. Det er i handlingsprogramperioden budsjettet med et utbytte til Arendal kommune på 39,1 mill. kroner årlig. Arendal kommune mottar også en garantiprovisjon fra Returkraft AS for den finansielle garantien som er stilt for de lån selskapet har tatt opp, for 2020 utgjør dette 1,11 mill. kroner.

Den siste hovedgruppen er renter på bankinnskudd. Kommunen har en hovedbankavtale med Sparebanken Sør som gir en tilfredsstillende renteinntekt på innestående midler. For 2020 utgjør disse 9,1 mill. kroner.

Finansiell risiko

Finansiell risiko er et sammensatt begrep. Alt etter hvilken posisjon kommunen har i gjelds- og finansforvaltningen, vil ulike risikoelementer være av varierende betydning.

For kommunen vil usikkerhet med hensyn til likviditetsforvaltning være av mindre betydning. Dette fordi det i praksis ikke finnes ledige midler som kan plasseres i finansmarkedet.

Usikkerheten knyttet til bankinnskuddene tar utgangspunkt i den innskuddsgarantien som gjelder for norske banker og som er maksimert til 2 mill. kroner. Med historien til bankene i Norge anser rådmannen risikoen for at vårt løpende bankinnskudd skulle tapes i en bankkrise, som minimal.

Kommunens finansielle risiko er primært forbundet med de låneopptak vi har gjennomført og avtalene knyttet til disse. I tillegg kan det være en usikkerhet mht. kapital i markedet og om nye lån kan oppnås.

Det foreligger i tillegg en refinansieringsrisiko for kommunen som låntaker. Dersom Kommunalbanken skulle ha disponert hele sitt utlånsvolum eller dersom sertifikatmarkedet skulle tørke inn, vil dette innebære utfordringer ved forfall av eksisterende avtaler eller opptak av nye lån. Så langt har dette ikke vært en problemstilling, og rådmannen vurderer det som liten risiko i kommende 4-årsperiode. Kommunen har også gjennom bankavtalen en bestemmelse som sikrer adgang til overtrekk på inntil 150 mill. kroner.

Utviklingen i rentemarkedet representerer det vi definerer som den vesentlige finansielle risikoen. En raskt stigende rentekurve ville kunne gi betydelige finansielle utfordringer. Det er med utgangspunkt i denne situasjonen at finansreglementet har lagt til grunn en planmessig sikring av renter. All sikring har en kostnad, men med et begrenset økonomisk handlingsrom har det vært nødvendig å sikre kommunen en forutsigbar rentekostnad i perioden. Finansforskriften stiller også krav til at den kommunale finansforvaltningen skal skje slik at kommunen ivaretar en balanse mellom kostnader, risiko og likviditet.

Startlån

Forskrift for startlånsordningen er grunnlaget for de kommunale utlånene som forvaltes av NAV.

Prosjektet «Fra leie til eie» ble igangsatt i 2017 og har vært en suksess så langt. Rådmannen foreslår å at det søkes om et startlån på 110 mill. kroner for 2020 for å fortsatt bistå de innbyggerne som har behov for hjelp til å etablere seg i egen bolig. Prosjektet er en viktig strategi for kommunen og videreføres i planperioden.

6 Arbeidsgiverstrategi

6.1 Overordnede føringer, utfordringer og satsingsområder

Kommuneplanens overordnede mål er effektive tjenester med høy kvalitet. Dette styrer også arbeidet med kommunens arbeidsgiverstrategi. Arbeidsgiverstrategien «Sammen om framtida!» er vedtatt i bystyret 2016, og skal bidra til å virkeliggjøre kommunens samfunnsoppdrag. Våre ansatte blir vist tillit og vet at gode resultater og utvikling ikke kommer av seg selv. Vi har forventninger til faglig utvikling, godt lederskap og et arbeidsmiljø preget av mangfold og arbeidsglede. Nyvalgt bystyre vil få til behandling sak om kommunens arbeidsgiverstrategi i løpet av 2020.

I samarbeid har hovedtillitsvalgte, avdelingsledere, enhetsledere, kommunalsjefer og rådmann utarbeidet erklæring om ledelse som bygger på verdiene fra arbeidsgiverstrategien. Som leder i Arendal kommune er vi fellesskapets tjenere innenfor bystyrets prioriteringer og rammer, og innenfor gjeldende lovverk. Ledelse handler ikke om oss selv, men om å legge til rette for at våre ansatte kan utføre sine oppgaver med engasjement og kvalitet.

Gjennom godt lederskap og godt medarbeiderskap skal kommunen beholde og rekruttere kompetente medarbeidere.

Utfordringsbildet på kommunenivå:

- Demografi-endringer og eksterne krav til effektivisering av tjenester, blant annet gjennom digitalisering
- Læreplasser for ungdom som vil ta fagbrev er fremdeles et knapt gode
- Arbeidsstokken i Arendal kommune er ikke representativ for befolkningen med hensyn på mangfold i kjønn, alder, etnisk bakgrunn, religion, kultur, språk, kompetanse, seksuell legning og funksjonsnivå
- En stor andel deltidsansatte, spesielt innenfor helse og levekår
- Sykefraværet er lavere enn tidligere, men det er fremdeles potensiale for å få sykefraværet ytterligere ned. Det er stor variasjon mellom de ulike enhetene

Særlige satsingsområder i handlingsprogramperioden er:

- Øke antall lærlinger i kommunen i henhold til vedtatt lærlingestrategi
- Opprettholde intensiteten i arbeidet for å få en heltidskultur i hele kommunen
- Å øke kommunens kompetanse på mangfoldsledelse
- Utvikle og opprettholde intensiteten i arbeidet med å nå sykefraværsmålene i alle sektorer
- Digitalisering av tjenester og prosesser gjennom IKT Agder-samarbeidet
- Kvalitetssikring og effektivisering gjennom bruk av Lean og kontinuerlig læring og forbedring

6.2 Særlige satsinger innenfor arbeidsgiverområdet

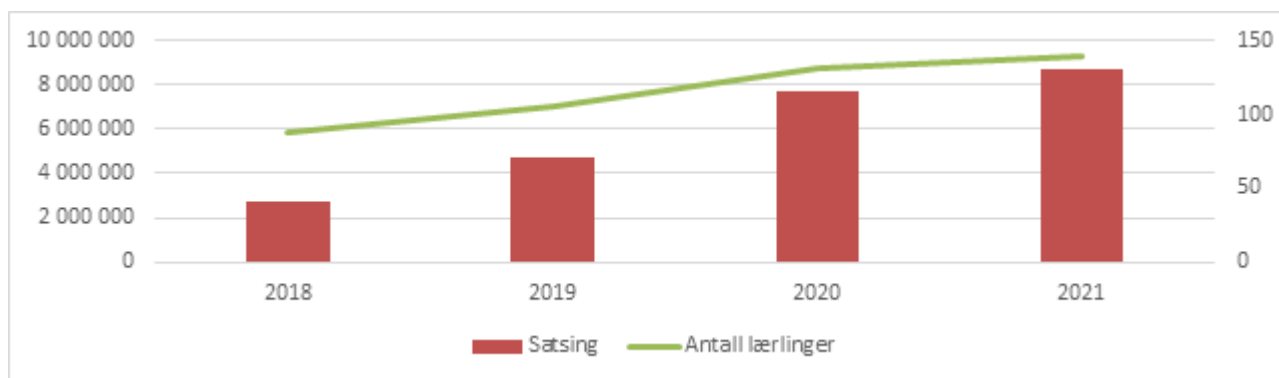
Læringsesatsingen

Periodemål arbeidsgiverstrategien	Status 31.12. 2018	Mål 2020	Mål 2021-23
Antall lærlinger	99	131	139

Tiltak i perioden: Øke antallet læreplasser til opp mot 140 (over 3 lærlinger pr. 1 000 innbyggere)

Arendal kommune er en av Aust-Agders største lærebedrifter. Som en sentral samfunnsaktør, og tjenesteleverandør for Arendals befolkning, må kommunen sikre kvalifisert arbeidskraft i kommunen i årene som kommer. Videre er det en del av kommunens samfunnsansvar å sikre at ungdommer som starter et utdanningsløp mot et fagbrev sikres muligheter til å fullføre med lærlingeplass. Mangel på læreplass er den viktigste enkeltårsaken til at ungdom dropper ut av yrkesfag. I tillegg til økningen i kommunale lærlingeplasser, som satsingen legger opp til, vil kommunen i samarbeid med opplæringskontorene arbeide for å stimulere andre offentlige og

private virksomheter til også å opprette tilstrekkelig antall lærlingeplasser.

Figur 54: Læringsatsingen - økning mill. kroner og antall totalt

Heltid – arbeidskulturer i endring

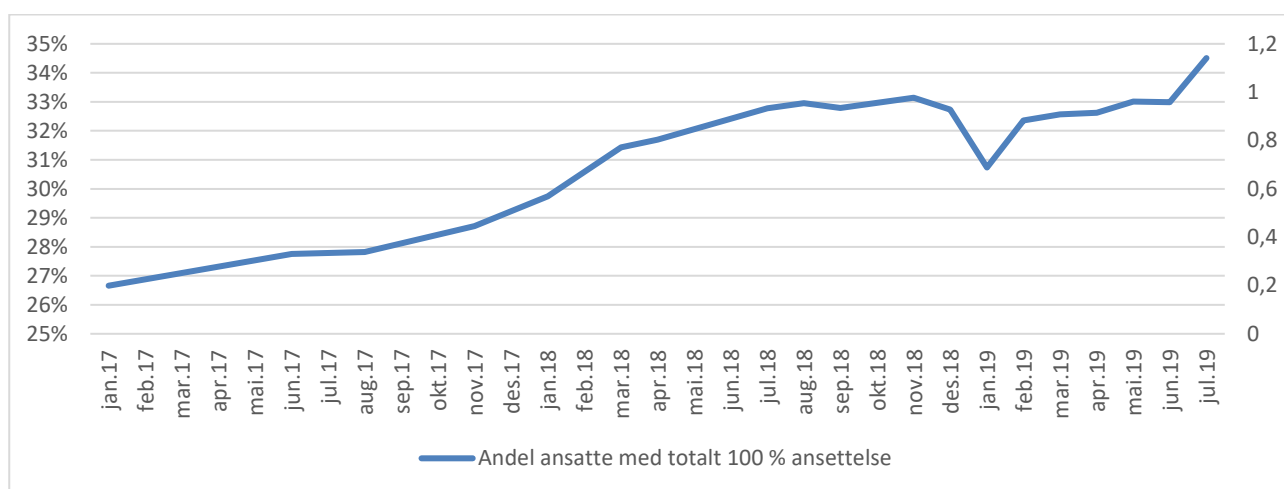
Periodemål arbeidsgiverstrategien	Status 2018	Mål 2020	Mål 2021-23
Andel heltidstilsatte (hele kommunen)	49 %	55 %	60 %
Gjennomsnittlig stillingsstørrelse	79 %	83 %	85 %

Figur 55: Andel heltidstilsatte og stillingsstørrelse pr. ansatt - hele kommunen pr. 1.12.2018. Kilde: KS' PAI-register.

Deltidsstillinger, særlig innenfor helse og omsorgssektoren, er en nasjonal utfordring. I Arendal forsterkes utfordringen av levkårsproblematikken på Sørlandet.

Utfordringene med deltid er mange:

- Brukerne må forholde seg til mange hjelpere – jo flere som skal dele på jobben, jo flere mennesker må den enkelte bruker lære seg å kjenne
- Deltid gir dårlig utnyttelse av kompetent og knapp arbeidskraft som for eksempel sykepleiere
- Deltid gir unødvendig stort kontrollspenn og administrasjon for leder – ikke tid til fag eller egentlig ledelse
- Deltid er dårlig for likestilling og gir uforutsigbar inntekt, manglende tilgang på lån, uforutsigbar arbeidstid, uforutsigbar fritid og lav pensjon.

Figur 56: Utvikling heltid helse og levekår

Kommunen har hatt en meget god utvikling de siste 3 årene i arbeidet med å skape heltidskultur. Arbeidet har imidlertid vært ressurskrevende og det har vært mye motstand mot ulike tiltak som har vært nødvendig for å skape endring.

Det er uten tvil helgeutfordringen som har skapt størst motstand i arbeidet med å skape heltidskultur. Utfordringen er todelt. En del handler om å formidle informasjon og kunnskap til ansatte og andre om den matematiske sammenhengen mellom helgearbeid og heltid slik at sammenhengen blir forstått og akseptert. Den andre delen handler om å endre selve kulturen knyttet til at det er oppfattet som naturlig og greit å jobbe deltid for kvinner i omsorgsyrkene.

Hvorfor må ansatte jobbe flere helgetimer for at vi skal få mere heltid?

Alle tjenestesteder med turnus har en bemanningsplan. Bemanningsplanen er basert på brukernes behov og viser hvor mange ansatte som trengs i ukedagene og i helgen. For et bo- og omsorgssenter vil typisk 1/4 av vaktene være helgevakter. Siden et årsverk for turnusarbeidende tilsvarer 1 850 timer betyr det at hvis alle skulle jobbet heltid må 1/4 av disse timene være helgetimer.

Det er imidlertid ikke meningen at alle skal jobbe heltid. En del ansatte vil ha rett til redusert arbeidstid på grunn av helse eller andre viktige velferdsgrunner. Målet for helse og levekår er at minst halvparten av de ansatte skal jobbe heltid.

Hvis halvparten av de ansatte jobber heltid og den andre halvparten jobber 60 % vil gjennomsnittlig stillingsstørrelse være 80 %. Antall helgetimer pr. ansatt blir da 370. Hovedregelen i helse og levekår i dag er at den enkelte ansatte jobber ca. 255 helgetimer.

Et eksempel: En avdeling kan ha 30 årsverk og 13 000 helgetimer i bemanningsplanen. Stillingsstørrelse og antall helgetimer pr. ansatt avhenger av hvor mange ansatte som skal dele på de 30 årsverkene og de 13 000 helgetimene. Færre ansatte som skal dele gir større stillinger og flere helgetimer, mens når flere deler blir det mindre stillinger og færre helgetimer.

Det er dette som er heltidsvalget.

Aktuelle tiltak i perioden:

- I samarbeid med hovedtillitsvalgte og hovedverneombud forankre og gjennomføre retningslinjer for heltidskultur med heltidsgaranti for nyutdannede. Det er vedtatt egne retningslinjer for både helse og levekår og barn, unge og familier.
- Egne prosesser med bred medvirkning for kulturendring på den enkelte arbeidsplass. Vedtatte retningslinjer gir forventninger til ledere om å igangsette og gjennomføre slike prosesser. Hver enhet skal rapportere på tiltak og resultater.
- Kontinuerlig og tett samarbeid mellom ledere, hovedtillitsvalgte og hovedverneombud i egne overordnede arbeidsgrupper for helse og levekår og barn, unge og familier
- Etablering av heltidssykehjem på Rød bo- og omsorgssenter
- Implementering og utprøving av nye turnus-ordninger i helse og levekår. De nye ordningene må ivareta behovet for økt antall helgetimer, for eksempel gjennom bruk av langvakter.
- Aktiv deltagelse i offentlig debatt og i regionale og nasjonale nettverk og konferanser.

Den viktigste innsatsen for å oppnå heltidskultur dreier seg om å øke kunnskap og bevissthet. Det er nødvendig å endre holdninger og normer for å skape den heltidskulturen vi ønsker. I tråd med kommunens målsetting om effektive tjenester av høy kvalitet må pasient- og brukerperspektivet være det viktigste i arbeidet med å endre arbeidskulturene i kommunen slik at vi får økt andelen heltidstilsatte vesentlig.

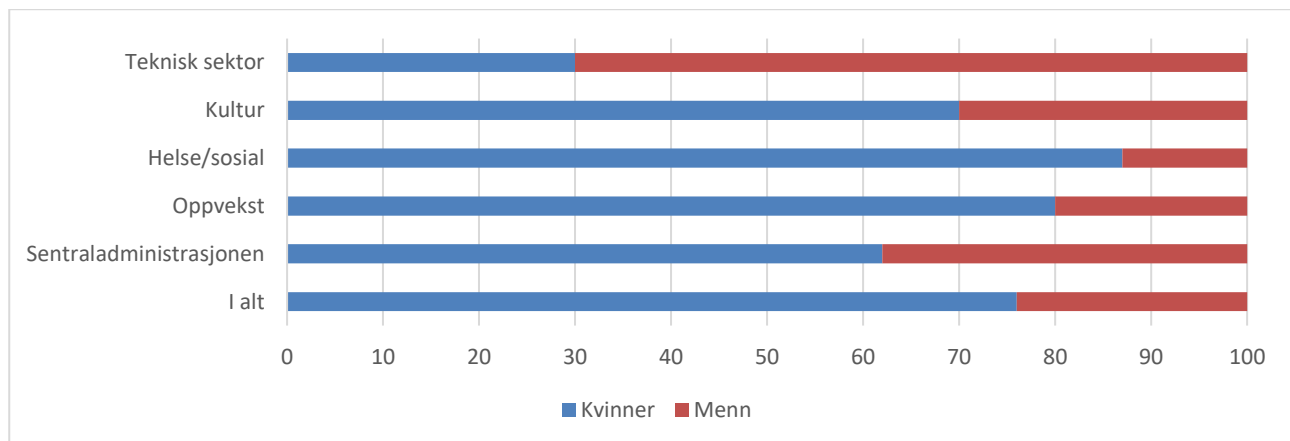
Sektor	Stillinger				Ansatte			
	Heltid/ deltid	Antall stillinger	Andel av stillinger i sektoren	Gjennomsnittlig størrelse på stilling	Andel av ansatte i sektoren	Stillings- størrelse pr. ansatt	Ansatte	Årsverk
Alle	Alle	3419		73 %			3171	2505
	Deltid	1936	57 %	53 %	51 %	58 %	1603	936
	Heltid	1483	43 %	100 %	49 %	100 %	1568	1568
Administrasjon	Alle	296		89 %		90 %	295	264
	Deltid	82	28 %	61 %	27 %	62 %	80	49
	Heltid	214	72 %	100 %	73 %	100 %	215	215
Undervisning	Alle	900		78 %		86 %	813	700
	Deltid	449	50 %	55 %	39 %	65 %	321	208
	Heltid	451	50 %	100 %	61 %	100 %	492	492
Barnehager	Alle	189		87 %		88 %	186	164
	Deltid	63	33 %	61 %	32 %	63 %	59	37
	Heltid	126	67 %	100 %	68 %	100 %	127	127
Helse/pleie/omsorg	Alle	1640		68 %		74 %	1525	1122
	Deltid	1173	72 %	56 %	68 %	61 %	1031	628
	Heltid	467	28 %	100 %	32 %	100 %	494	494
Samferdsel og teknikk	Alle	294		59 %		63 %	277	174
	Deltid	130	44 %	8 %	40 %	7 %	111	8
	Heltid	164	56 %	100 %	60 %	100 %	166	166
Annet	Alle	100		79 %		82 %	97	79
	Deltid	39	39 %	47 %	36 %	50 %	35	17
	Heltid	61	61 %	100 %	64 %	100 %	62	62

Figur 57: Heltid og deltid i Arendal kommune. Kvinner og menn. Tall pr. 1.12.2018. Kilde: KS' PAI-register.

Likestilling og mangfold

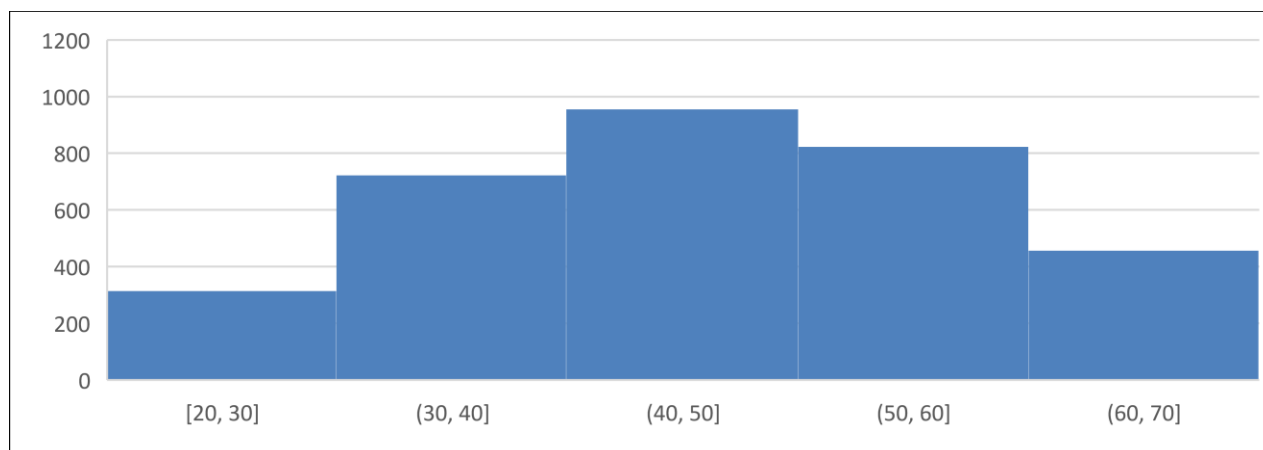
Arendal kommune skal føre en arbeidsgiverpolitikk som fremmer likeverdige arbeids-, lønns- og utviklingsmuligheter uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, etnisitet og religion. Likestillingsloven, diskrimineringslovene og kommuneplanen setter overordnede rammer for likestillingsarbeidet i kommunen.

Status på noen indikatorer: Kommunen er en klart kvinnedominert arbeidsplass. Særlig innenfor helse og levekår og oppvekst er det en stor overvekt av kvinner som er ansatt. I barnehagene er hele 97 % av de ansatte kvinner.

Figur 58: Prosent av antall kvinner og menn i ulike sektorer i Arendal kommune. Kvinner og menn. Tall pr. 1.12.2018. Kilde: KS' PAI-register

Kommunen har flest ansatte i aldersgruppen 40-50. Derneft følger gruppen 50-60.

Figur 59: Ansatte etter alder – gruppert. Kilde: Kommunens HR-portal. Tall pr. 31.12.18

Tiltak: Regional plan for likestilling, inkludering og mangfold (LIM-planen) er en oppfølging av Regionplan Agder 2020. Det gode livet - Agder for alle, er et av de fem satsingsområdene i regionplanen. Likestilling i bred betydning er et viktig felles arbeidsområde for de to fylkeskommunene på Agder. Fra 2015 har LIM-planen vært regionens viktigste redskap for å styrke likestilling og levekår.

For å følge opp LIM-planen har fylkeskommunene på Agder etablert en sertifiseringsordning kalt «Likestilt arbeidsliv». I løpet av handlingsprogram-perioden vil Arendal kommune med bistand fra fylkeskommunen gjennomføre en sertifiseringsprosess for å bli «Likestilt arbeidsliv»-kommune.

Prosessen inneholder syv innsatsområder:

Forankring

Likestillings- og mangfoldsarbeidet er en integrert del av virksomhetens måte å tenke og jobbe på i alle nivåer i virksomheten.

Inkluderende arbeidsmiljø

Et inkluderende arbeidsmiljø skapes ved å forebygge og forhindre utenforskap, trakassering og seksuell trakassering.

Rekruttering

Det legges til rette for mangfold og likestilling ved rekruttering og gjennom karriereløpet.

Tilrettelegging

Virksomheten har rom for arbeidstakere som varig eller midlertidig krever tilrettelegging av arbeidet.

Heltid

Virksomheten skal tilstrebe en heltidskultur i virksomheten.

Livsfasen

Virksomheten legger til rette for likestilt foreldreskap og lager fleksible løsninger også ved andre omsorgsforpliktelser.

Likelønn

Det er et uttalt mål om lik lønn for arbeid av lik verdi.

Fravær og helsefremmende arbeidsplasser

Periodemål arbeidsgiverstrategien	Status 2018	Mål 2020	Mål 2021-23
Totalt sykefravær	8,2 %	7 %	7 %

Figur 60: Periodemål fravær

Fraværet i Arendal kommune ligger omtrent på samme nivå som nasjonalt nivå for kommunene og som for kommunegruppe 13. Det er likevel et svært viktig mål for Arendal kommune å redusere

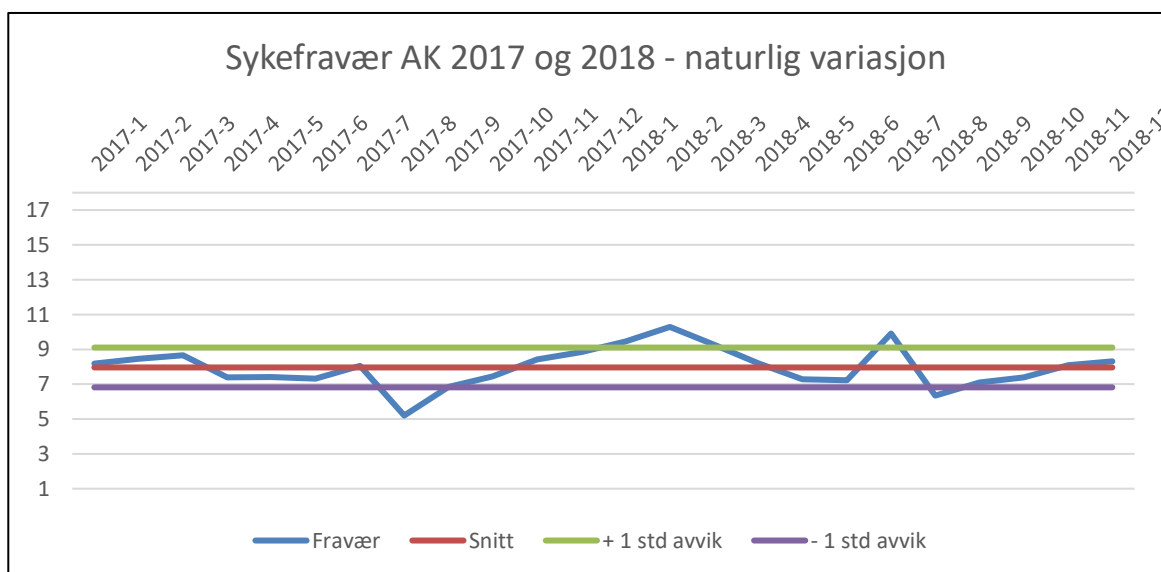
sykefraværet så mye som mulig for å sikre gode tjenester og effektiv drift. Det nasjonale målet for IA-avtalen er å redusere fraværet i offentlig sektor med 10 %. For Arendal kommune betyr det å redusere fraværet med ca. 1 %-poeng. Se tabell med periodemål over.

Tiltak i perioden:

- Sikre at alle ledere er godt kjent med og følger opp kommunens ordinære rutiner for sykefraværsoppfølging
- Følge opp tiltakspakkene i den nye IA-avtalen. Det konkrete innholdet i tiltakspakkene er ikke gjort kjent enda, men det er klart at det vil bli innrettet egne bransjeprogrammer rettet mot sykehjem og barnehager
- Videreføre og utvikle det tette samarbeidet med Agder Arbeidsmiljø IKS som kommunens bedriftshelsetjeneste – både på systemnivå og i enkeltsaker. Agder Arbeidsmiljø IKS er i vekst og det er aktuelt å utvide samarbeidet med nye tjenester og tiltak.
- Videreføre samarbeidet med Falck helse om tiltaket «Raskere frisk».
- Sikre forsvarlig omplassering av ansatte med redusert arbeidsevne gjennom ukentlige møter i omplasseringsutvalget.
- Gjennomføring av prosjekt for å øke legenes bruk av avventende sykemelding vesentlig
- I samarbeid med KS og NAV gjennomføre prosjektet «IA-ledelse 2.0 – NED med sykefraværet!» for institusjon, hjemmetjenester og barnevern
- Etablering og evaluering av nytt «Mulighets- og omplasseringsutvalg». Utvalget vil følge opp enkeltsaker med ansatte som har kompliserte, gjentakende og/eller lange fravær. Intensjonen med utvalget er å skape dialog og få en felles forståelse for den ansattes utfordringer. På møtet letes det etter fremtidsmuligheter for den ansatte. Dette er ikke et tiltak for alminnelige sykefraværstilfeller.
- Andre tiltak: Årlige kurs i stressmestring, innhenting av fakta og statistisk analyse og løpende gjennomgang av all informasjon og rutiner.

Sykefraværet vil alltid variere noe opp og ned – naturlig variasjon

På grunn av naturlig variasjon vil alltid sykefraværet variere opp og ned i ulike perioder. Spørsmålet er når variasjonen er unaturlig høy. Basert på statistiske metoder kan vi beregne at gjennomsnittlig sykefravær i Arendal kommune pr. måned de to siste årene har vært 8 %. Standardavviket er 1,1 %-poeng opp og ned. Det vil si at sykefravær mellom 6,9 % og 9,1 % er å regne som «normalt». Dette er omtrent som i andre kommuner.

Strategisk kompetanseledelse

Kommunen har utarbeidet en kompetansestrategi for å sikre virksomheten og den enkelte medarbeider den nødvendige kompetanse til å kunne gi effektive tjenester med høy kvalitet. Kompetanse er et potensial som først får verdi når det blir tatt i bruk. Medarbeiderne som får utnyttet sin kompetanse blir mer motiverte, de gjør en større innsats og presterer bedre. Ønske om å bidra til fellesskapet og til måloppnåelse blir sterkere, og lojaliteten, gleden og stoltheten over å jobbe i kommunen øker. Det er summen av kunnskaper, ferdigheter, evner og holdninger som utgjør den enkeltes kompetanse. Det er viktig å sikre gode utviklingsmuligheter for våre ansatte innenfor hele kompetanseområdet bredde. Den viktigste læringsarenaen er det daglige arbeidet og samarbeidet med kollegaer på egen arbeidsplass.

Kommunens lederutviklingsprogram bygger på prinsippene fra kompetansestrategien og er rettet mot enhetsledere og avdelingsledere. Programmet tar sikte på å styrke helhetlig ledelse på alle tjenesteområder. Kompetanseprogrammet bygger på samfunnsoppdraget, medarbeiderskap og omstilling. Programmet skal stimulere til en innovativ og utviklingsorientert kultur.

I perioden planlegges lederutviklingsprogrammet utvidet med et eget talentutviklingsprogram for unge ledere:

- I mange tilfeller vil det være store fordeler ved å trene opp egne ledere som er klare til å overta når en leder slutter fremfor å ansette eksterne som ikke kjenner virksomheten
- Det kan være verdifullt for motivasjon og arbeidsmiljø å utvikle en kultur for å oppdage ledertalenter i egne rekker og løfte dem frem
- Talentprogrammet vil kunne bidra til reduserte kostnader til rekruttering og opplæring. Det vil også kunne bidra til økt kvalitet i tjenestene ved at kandidaten får en god forståelse av samfunnsoppdraget og Arendal kommunes forventninger til god ledelse. Ledere med god kjennskap til og som ser hele organisasjonen vil være bedre rustet til å gjøre en god jobb som leder
- Aktuelle kandidater vil måtte søke seg inn i programmet ved å sende inn en begrunnet søknad som beskriver motivasjonen samt anbefaling fra en leder i virksomheten. Kandidater som har vært gjennom talentprogrammet må søke utlyste stillinger

Kommunen benytter KS' 10-faktor-modell for medarbeiderundersøkelser. Forskning i mange organisasjoner har gitt kunnskap om hva som er viktigst for å motivere medarbeidere og få dem til bruke kompetansen sin best mulig, herunder hva slags lederatferd som er best for å oppnå dette. Undersøkelsen bygger på godt validerte målemetoder fra forskningen, og den gir utviklingsorientert kunnskap om egen organisasjon. Medarbeiderundersøkelsen gjennomføres annethvert år. (I denne perioden i 2021 og 2023).

6.3 Helse, miljø, sikkerhet og kvalitet - læringskultur

Periodemål arbeidsgiverstrategien	Status 2018	Mål 2020	Mål 2021-23
Antall HMS-avvik	2 327	3 000	3 000
Antall kvalitets-avvik	3 677	3 700	3 700

Figur 61: HMS- og kvalitetsavvik

For å styrke læringskulturen i kommunen har det de tre siste årene vært jobbet systematisk med å øke antallet avvik vesentlig. Arbeidet har vært vellykket og det oppfattes å være en generell forståelse i organisasjonen av at avvik handler om læring og forbedring. Det er imidlertid fremdeles ulikt mellom enhetene hvor aktivt man jobber med avviksbehandling. Helse og levekår er kommet klart lengst i dette arbeidet og jobber både på systemnivå og med enkeltsaker som handler om forbedring.

Som en del av arbeidet med kvalitetsforbedring vil kommunen fortsette arbeidet med å lage en læringskultur. Kjennetegn på en god læringskultur er når ledere, verneombud og ansatte er opptatt av å skape resultater, nye tankemønstre, fremtidshåp og lærer å lære sammen. I stedet for å lete etter feil, leter vi etter forbedringer. Skal et elektronisk avvikssystem bidra til læring på systemnivå

er det viktig å få opp antallet avvik over et kritisk nivå. For å få til dette er det noen suksesskriterier som må ligge til grunn:

- Å melde avvik skal oppfattes som bidrag til læring og forbedring, ikke som en måte å kritisere medarbeideres måte å utføre arbeidet på.
- De som har innsyn i avvikene og som skal håndtere avvikene må være opptatt av hvordan vi kan lære av dette og forbedre våre måter å arbeide på, ikke av hvem som har gjort feil, eller hvem som har skyld.
- Systemet må være enkelt i bruk for den som skal melde avviket og for den som skal håndtere avviket. Analyse av avvik på systemnivå er like viktig som håndteringen av det enkelte avviket. Avvikshåndtering må aldri oppleves som ekstra byråkrati men må ha en praktisk forankring.

Et viktig prinsipp i Arendal kommune er at HMS-utfordringer skal løses på lavest mulig nivå i organisasjonen. Dette følger av den desentraliserte organiseringen og henger tett sammen med vår tro på at ledere og medarbeidere som gis tillit og myndighet løser problemene best.

Tiltak i perioden:

- Anskaffelse og implementering av nytt elektronisk avvikssystem gjennom IKT Agder skjer i starten av 2020
- Opprettholde og øke bruken av avvikssystemet i enhetene for å skape en læringskultur. Rådmannen vil særlig følge opp enheter som bruker systemet lite.
- Fortsette arbeidet med å stimulere flere deler av organisasjonen til å ta i bruk LEAN. Rådmannen vil legge til rette for opplæring av ledere og ansatte med åpne og lukkede kurs. Det kan også være aktuelt å kjøpe konsulentbistand til tyngre LEAN-prosesser. LEAN handler om kontinuerlig forbedring og vurderes å være et godt verktøy for Arendal kommune.
- Årlig revisjon av HMS handlingsplanen for Arendal kommune
- Inspirasjon- og informasjonssamlinger for de lokale HMS-utvalgene
- Grunnleggende HMS-opplæring for nye ledere og verneombud i samarbeid med Agder Arbeidsmiljø IKS. Som en del av grunnopplæringen tas e-læring i bruk.

6.4 Etisk bevissthet og refleksjon

Etisk bevissthet er viktig i Arendal kommune. Ansatte, ledere og folkevalgte skal være seg bevisst at de danner grunnlaget for innbyggernes tillit og holdning til kommunen. Alle må kunne stå for egne handlinger og vurderinger. Arbeid som utføres skal være i samsvar med lover, regler, retningslinjer og vedtak. Arbeidet skal utføres slik at det tåler offentlig oppmerksomhet og slik at alle som blir berørt blir behandlet på en rimelig måte i en helhetlig sammenheng.

Kommunen har i henhold til arbeidsmiljøloven egne rutiner for varsling. Det er et mål for Arendal kommune at kritikkverdige forhold skal avdekkes og behandles. Kommunen er avhengig av at svikt i prosedyrer, rutiner og tjenestetilbud påpekes, meldes og om nødvendig varsles.

Arbeidsgiverpolitikken i Arendal kommune skal tilrettelegge for et trygt og åpent arbeidsmiljø og vi ønsker derfor åpenhet om kritikkverdige forhold. I tråd med arbeidsmiljøloven har alle ansatte i Arendal kommune rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten, samtidig som bestemmelsene gir arbeidstakeren vern mot gjengjeldelse. Kommunen ønsker å ha en god ytringskultur, og legge forholdene til rette for intern varsling.

6.5 Digitalisering og IKT

All drift og utvikling av IKT i Arendal kommune skjer i tett samarbeid med IKT Agder IKS. IKT Agder IKS er Norges første interkommunale IKT-driftsselskap som leverer tjenester på to nivåer av offentlig forvaltning (kommune og fylke). Selskapet har 80 ansatte og leverer tjenester til ca. 40 000 brukere (ansatte og elever). Tjenestene omfatter blant annet brukersupport, drift av utstyr, nettverk, system forvaltning, prosjektledelse og IKT-rådgivning. Selskapet er eid av kommunene Arendal, Froland, Gjerstad, Grimstad, Risør, Tvedestrand, Vegårshei, Åmli, Vennesla,

Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommune. IKT Agder skal styrke eiernes kompetanse på IKT, herunder bidra til større effektivitet og bedre kostnadskontroll. Fra og med 1.1.2020 vil IKT Agder ha ansvar for all drift av IKT tjenester i Agder fylkeskommune. Andre kommunalt eide selskaper som Agder Renovasjon, Agder kollektivtrafikk AS og Vest-Agder-museet er kunder av selskapet.

Digitaliseringsprogram

Digitaliseringsprogrammet skal sikre at IKT Agder-samarbeidets felles digitaliseringsstrategi og kommunenes handlingsplaner på området realiseres. Programmet skal identifisere, anskaffe, utvikle og implementere løsninger som gir effektiv tjenesteproduksjon og gode innbyggertjenester. Det er vedtatt en økonomisk ramme på totalt 16 mill. kroner til gjennomføringen. Programmet skal også følge opp at gevinster av løsningene blir realisert av den enkelte organisatoriske enhet i kommunene.

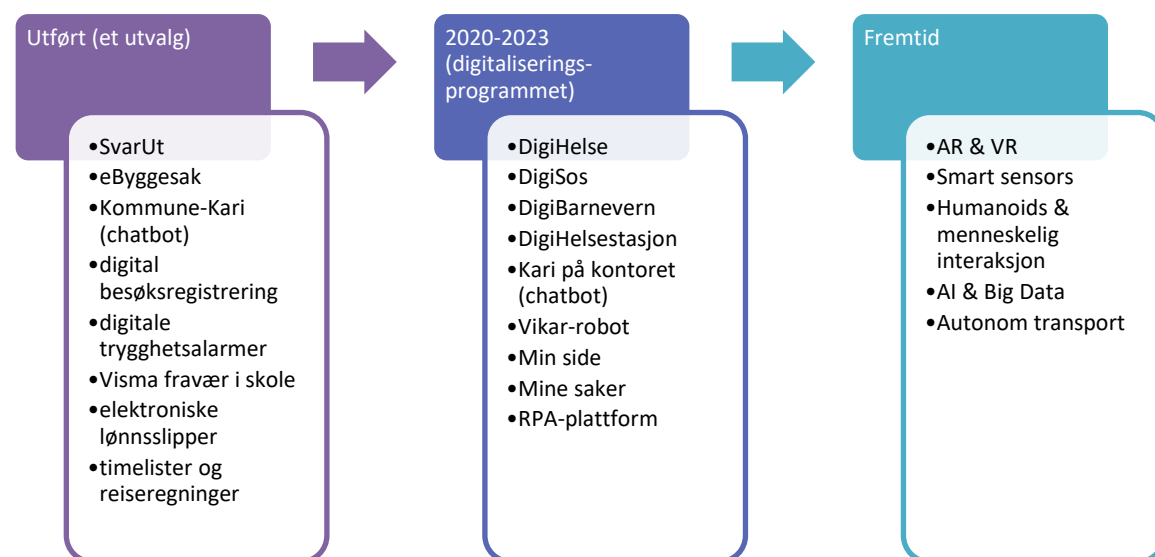
Programmet har som mål å levere 30 digitale tjenester til innbyggere og næringsliv. Minst 15 tjenester er hel-digitale (automatiserte) og minst 10 er proaktive tjenester, for eksempel tildelinger uten søknad. I tillegg kommer fem ikke-definerte tjenester. Tjenestene vil være fordelt over kommunenes fagområder. Programmet vil sammen med fagområdene definere dette i detalj.

I tillegg skal programmet tilrettelegge for effektiv tilgang til og gjenbruk av informasjon på tvers av prosesser og løsninger for å utvikle en effektiv tjenesteproduksjon med best mulig kvalitet. Tjenestene skal være robuste og sikre. Flere og flere tjenester vil derfor legges i «skyen» fremfor lokal drift.

Hva er egentlig digitalisering?

Digitalisering er ikke en aktivitet ved siden av alle andre oppgaver. Det er en integrert del av alt. Digitalisering skal være relevant, konkret og kontinuerlig. Digitalisering skjer i små steg gjennom evolusjon – ikke revolusjon.

Digitalisering skjer hele tiden – også uten at det blir eksplisitt omtalt og noen ganger uten at det egentlig merkes, men ofte i forbindelse med nye digitale verktøy vi tar i bruk. Vi kan nevne ebyggesak, Visma i skole for fraværsoppfølging, elektroniske lønsslipper (40 000 pr. år som er borte) og elektroniske brev om lønnsendringer (inntil 3200 pr. år). Timelister på papir er borte. Dette er sånne endringer som veldig fort blir tatt som selvfølgeligheter – men de har faktisk skjedd og det i løpet av kort tid.

Andre økonomiske forhold vedrørende IKT Agder-samarbeidet:

Arendal kommune bidrar aktivt med ansatte inn i forvaltningen og i ulike prosjekter i regi av IKT Agder IKS. Dette er positivt for alle parter, men innebærer at Arendal kommune bærer en kostnad på vegne av IKT Agder-samarbeidet.

Rådmannen ønsker å sikre at ansattes deltagelse i IKT Agder-prosjekter og forvaltning blir fakturert etter innsats. Dette vil sikre en rettferdig fordeling av kostnader innenfor IKT Agder-samarbeidet. Forventede inntekter er innarbeidet i HP 19-22.

7 Barn, unge og familier

7.1 Innledning

Alle barn og unge skal ha det bra hjemme, i barnehagen, på skolen og i fritiden.

Gjennom tidlig innsats og god oppfølging skal vi sikre at flest mulig fullfører utdanning og opplever mestring. Alle skal kvalifisere seg slik at de kan bidra og delta i fellesskapet med sine ressurser.

For mange elever gjennomfører ikke v.g.o., og det har i dag større konsekvenser enn tidligere på grunn av dagens arbeidsmarked.

Press, krav og forventninger av ulikt slag gir elever psykiske plager. Det er viktig å være klar over dette forventningspresset og snakke om det. Tidlig innsats her kan hindre at små problemer vokser seg store.

Barnehager og skoler i Arendal skal være trygge og gode læringsarenaer der barna har det bra og opplever mestring ut fra sine forutsetninger. Gode læringsmiljøer i barnehagene kjennetegnes av inkluderende og stimulerende miljøer der alle opplever å bli sett og hørt og kan delta i lek. Gode læringsmiljøer i skolen kjennetegnes av god klasseledelse, positive relasjoner mellom lærer og elev, positive relasjoner og kultur for læring blant elevene, godt samarbeid mellom hjem og skole og god ledelse.

Barneverntjenesten, Forebyggende tjenester, Spesialpedagogiske tjenester, Avlastning og bosetting og andre tjenester i Arendal bidrar hver for seg og koordinert til å skape gode liv for barn, unge og deres familier i kommunen. I mange tilfeller er det viktig med gode lag rundt barnet/ungdommen. Å skape dette, har høy prioritet i tjenesteområdet Barn, unge og familier.

2020 og årene framover blir krevende når driftsbudsjettet må reduseres. Det er bygd nye flotte barnehager og skoler, og rådmannen mener det er helt avgjørende at en i kommunen har en god og kostnadseffektiv tjenestestruktur - herunder barnehage- og skolestruktur.

Ny kommunedelplan for barnehager og skoler vil påbegynnes november 2019 og bygger på ny Kommuneplan; samfunnsdelen.

Barnehagestruktur

For å redusere kostnad pr. barn i kommunale barnehager, mener rådmannen at den kommunale andelen av barnehageplassene må økes. Vi tilstreber 6 barn pr. voksen, men det er vanskelig å få til i små enheter med liten fleksibilitet. Det betyr at kostnadene i kommunale barnehager fordeles på færre barn, og kostnaden pr. barn blir høy. Det er kostnad pr. barn i kommunale barnehager som ligger til grunn for beregning av tilskudd til de private barnehagene.

Med dagens fordeling mellom kommunale og private barnehager (ca. 25 %/75 %) får høy kostnad pr. barn i kommunale barnehager stor økonomisk effekt fordi tilskuddet til de private barnehagene blir høyt. Høyt tilskudd er kostbart for kommunen når andelen private barnehager er stor, fordi det da er mange barn det skal betales tilskudd for.

Med en høyere andel kommunale barnehageplasser, vil kommunen ha større mulighet for å plassere barna slik at avdelinger blir fylt opp og oppnår 6 barn pr. ansatt.

Skolestruktur

I handlingsprogramperioden står skolene foran store kutt. I 2020 ligger det kutt i skolemodellen på 12 mill. kroner og i tillegg kommer et kutt på 3 mill. kroner i skolestrukturtiltak, som er delvis løst i handlingsprogramperioden.

Utover dette ligger det et ufordelt kutt innen tjenesteområdet barn, unge og familier på 10 mill. kroner i 2021. Dette øker med 1,5 mill. kroner i 2022 og videre med 7 mill. kroner i 2023. Store deler av dette må løses innen skolesektoren.

Rådmannen har tidligere foreslått å legge ned Eydehavn skole, noe rådmannen mener er et riktig skolestrukturtiltak i kommunens økonomiske situasjon. Rådmannen mener at en må skille mellom at det ikke er nok penger i skolefordelingsmodellen og at det ikke er nok penger til å drive den enkelte skole, bl.a. i forhold til lærernormen.

Endringer i skolestrukturen vil helt klart kunne bedre budsjettrammen på den enkelte skole.

Derfor foreslår rådmannen å overføre elevene på mellomtrinnet ved Nesheim skole og Eydehavn skole til Stuenes skole fra 1.8.2020.

1-4skoler er ikke det rådmannen ville foretrekke, men finner det helt nødvendig å foreslå strukturendringer for å opprettholde kvaliteten i Arendalsskolen totalt sett.

Ved å overføre mellomtrinnet på Nesheim skole og Eydehavn skole vil en i 2020 få en effektivisering av driften på ca. 1,15 mill. kroner (halvårsvirkning) og 2,75 mill. kroner fra 2021. Rådmannen mener at innsparingen ved dette tiltaket bør tilføres skolerammen fra 2021, og på den måten styrke skolenes pressede økonomiske rammer.

Tiltaket vil føre til følgende endringer i forhold til budsjettene med nåværende struktur:

Tall i hele 1000	Budsjett	Nedtrekk 2020 *	Nedtrekk 2021
Eydehavn	10 842	1 807	4 336
Nesheim	9 651	1 608	3 860
Sum		3 415	8 196
		Tilført 2020	Tilført 2021
Stuenes	39 925	2 265	5 446

Figur 62: Endringer som følge av endringer i skolestruktur

*Halvårsvirkning

Rådmannen mener videre at det bør settes i gang et arbeid med sikte på å overføre ungdomstrinnet på Moltemyr skole til Birkenlund skole.

Moltemyr skole har betydelige mangler for å være en tidsriktig 1-10skole. SFO-lokalene er små. Spesialrommene er ikke tilfredsstillende for ungdomstrinnet. Dersom det kommer nytt svømmeanlegg i kommunen og bassenget på Moltemyr blir stengt, må en bygge ny idrettshall for å ha tilfredsstillende kroppsøvingslokaler for 1-10skolen.

Rådmannen mener derfor det må settes i gang et arbeid for å utrede muligheter og kostnader ved bygningsmessige endringer ved Birkenlund skole for å overta ungdomstrinnelevne fra Moltemyr skole.

Foreløpige tall viser at en ved å overføre elevene på ungdomstrinnet fra Moltemyr skole til Birkenlund skole, vil en få en effektivisering på 1,1 mill. kroner i 2021 eller når tiltaket kan gjennomføres (halvårsvirkning), og helårsvirkningen blir deretter 2,6 mill. kroner (i 2019-kroner).

2020	2021	2022	2023
0	1,1 mill. kroner *	2,6 mill. kroner	2,6 mill. kroner

* 5/12 virkning fra 01.8.2021 (alle tall i 2019 kroner.)

Figur 63: Effektivisering ved overføring av ungdomsskoleelever fra Moltemyr til Birkenlund

7.2 Tidlig og tverrfaglig innsats

Bedre tverrfaglig innsats, forkortet til BTI, er kommunens tverrfaglige satsing for at vi så tidlig som mulig fanger opp utsatte barn og unge og legger til rette så de får den støtten de trenger for å ha det bra hjemme, i barnehagen, på skolen og i fritiden. Med utsatte barn og unge menes barn og unge med risiko for å utvikle problemer som bl.a. kan lede til manglende kompetanseoppnåelse i skolen og framtidig marginalisering fra utdanning og arbeidsliv. Kommunen har tre hovedmål med BTI-arbeidet:

1. Tidlig innsats
2. Helhetlig og koordinert oppfølging
3. Medvirkning

I løpet av 2018 - 2019 ble BTI-modellen for Arendal utviklet. Modellen er nasjonal, opprinnelig fra Danmark, men innholdet er tilpasset lokale forhold og gjelder for alle som jobber med barn og unge i Arendal. Den gir medarbeidere en felles struktur for hvordan vi går fram når vi starter å undre oss

eller bekymre oss for et barn/ungdom, og hvordan vi involverer de det gjelder i å finne gode tiltak som bedrer livssituasjonen for både barnet /ungdommen og familien deres.

I perioden 2020-2023 vil vi gjennomføre et endringsarbeid som vil utfordre oss både på individnivå, tjenestenivå og systemnivå. Blant annet skal et helt nytt læreplanverk innføres i skolen skoleåret 2020/21. Forberedelsene har startet og utfordrer og vil utfordre kapasiteten i organisasjonen.

- BTI-modellen skal tas i bruk i samtlige tjenester som jobber med barn og unge. Også private skoler og barnehager er invitert til å være en del av denne satsingen, og de aller fleste har takket ja. Over 1000 medarbeidere skal ha kunnskap og handlingskompetanse til å *fange opp* og *holde fast* i møte med utsatte barn og unge. Hver og en av oss kan være den ene som gjør den store forskjellen!
- Vi har gjennomført en bred kartlegging av medarbeidere i alle relevante tjenester og spurt dem om erfaring med barn en er bekymret for, handlingskompetanse, systemkunnskap, erfaringer med samhandling, barrierer for samhandling og erfaring med å involvere barn og foreldre. Dette gir oss et godt utgangspunkt for å identifisere hvor utfordringene ligger og hvilke former for kompetanse vi må styrke de kommende årene.
- Et godt samarbeid med barn og voksne i sårbare livssituasjoner forutsetter tillit. En felles forståelse av hvilke holdninger og verdier som skal ligge til grunn i all samhandling mellom kommunens medarbeidere og dens innbyggere, er et av utviklingsområdene som er definert. Et svært viktig punkt er hvordan vi ivaretar barn og unges rett til å medvirke i alt som handler om dem selv.
- Barn, unge og familier med store og sammensatte behov utfordrer oss til å se på tjenestene fra et brukerperspektiv. Vi etablerer høsten 2019 fire tverrfaglige BTI-team hvor medarbeidere med høy kompetanse jobber sammen med familier for å skape positiv endring. Dette arbeidet vil være prosessorientert og vil være under kontinuerlig evaluering og forbedring i den kommende handlingsprogramperioden.

7.3 Demografi barnehage og skole

Som det framgår av tabellen under, har antall barn i perioden 2013 til 2018 i alderen 0-5 år sunket hvert år. Fra 2013 til 2018 er antall barn i alderen 0-5 år sunket med 262 barn.

Arendal, år	2013	2014	2015	2016	2018	2019
Antall barn 0-5 år	3 131	3 122	3 079	2 964	2 869	2800

Figur 64: Utvikling antall barn 0-5 år

Tabellen under viser antall barn i barnehager fra 2013 til 2019, også fordelt på kommunale og private barnehager. Vi ser at det er en reduksjon i antall barn fra 2013 til 2019 hvert år og på totalt 254 barn på 6 år. Dette gir en reduksjon på 10,5 %. Dette er en utvikling til bekymring. Lave fødselstall er ikke spesielt for Arendal, men ser ut til å ramme Arendal noe hardere enn mange andre kommuner.

Vi må derfor være en attraktiv kommune å flytte til og attraktiv å bo i for unge familier i årene som kommer. For å redusere de kommunale kostnadene pr. barn, tar en ned barnegrupper både i antall og størrelse i våre kommunale barnehager for å sikre god disponering av de ansatte.

Antall barn i barnehager, tall pr. 15.desember hvert år unntatt inneværende barnehageår			
Barnehageår	Antall barn totalt	Antall barn kommunale	Antall barn private
2013/14	2 408	704	1 704
2014/15	2 398	680	1 718
2015/16,	2 351	648	1 703
2016/17,	2 334	614	1 720
2017/18	2 212	566	1 646
2018/19	2 272	569	1 703
2019/20 pr. 15. august 2019	2 154	551	1 603

Figur 65: Utvikling antall barn i barnehager

I barnehagene har det de fem siste årene (2014-2019) vært forholdsvis store barnekull som har sluttet for å begynne på skolen. Dette er krevende for barnehagene. Fødselstallet de fire siste årene (2014-2019) har gått betydelig ned. Prognoser for 2019 viser et lavt fødselstall også i 2019 (229 fødsler per. 01.08.2019). I handlingsprogramperioden vil fødselstallet trolig stabilisere seg på det nivået som det er nå; rundt 400 pr. år, men dette er vesentlig lavere enn for 4-8 år siden. Det vil derfor i perioden 2020-23 antagelig fortsatt bli ledig barnehagekapasitet noen steder, mens det andre steder på grunn av flytte- og boligmønster, kan bli kapasitetsutfordringer. Rådmannen mener at Arendal kommune må bli en mulig aktør for å kjøpe opp evt. private barnehager i kommunen som blir til salgs.

Ved økt andel kommunale barnehageplasser vil en lettere kunne fylle opp barnegruppene i barnehagene. Med en kommunal barnehage og flere private barnehager i nærheten, må det gjøres nøye vurderinger om en skal ta inn et barn i den kommunale barnehagen. Sier en nei, reduseres den kommunale barnehageandelen ytterligere. Sier en ja, risikerer en at barnegruppa ikke blir full, og kostnadene pr. barn blir store for gruppa og for kommunale barnehager samlet sett. Fulle barnegrupper holder kostnader nede.

Tabellen under viser at fra skoleåret 2017/18 til skoleåret 2018/19 er tallet på grunnskoleelever i kommunen, uavhengig av eierform, økt med 95 elever (kilde: Skoleporten UDIR). Dette skyldes i hovedsak et lite 10. trinn som gikk ut og et større 1. trinn som kom inn.

Skoleporten - Elevtall, Alle eierformer							
Skoleår	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Tallet på elever	5 342	5 368	5 424	5 406	5 524	5 469	5 564

Figur 66: Elevtall, alle skoleformer

Tabellen under viser at de private skolene hadde en nedgang i elevtall på 8 elever i den perioden, noe som gir at økningen i kommunale skoler var på 103 elever fra skoleåret 2017/18 til 2018/19.

Skoleporten - Elevtall, Private skoler							
Indikator og nøkkeltall	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019
Tallet på elever	422	447	496	520	547	555	547

Figur 67: Elevtall, private skoler

Med færre antall barn i alderen 0-5 år ligger det an til færre barn i barnehager, men også i skolene i årene framover. Det vil i tiden framover bli ytterligere ledig kapasitet ved skolene.

Dersom tilflyttingen hverken er negativ eller positiv gjennom handlingsprogramperioden, er rådmannens anslag at det ved skolestart høsten 2023 (siste året i handlingsprogramperioden) vil være totalt 4723 elever i kommunale skoler og 476 i private skoler og da totalt 5199 elever. Dette gir en elevtallsreduksjon på 365 elever (-6,6 %) i handlingsprogramperioden. Elevtallet vil synke med ytterligere 195 elever året etter, og ved skolestart høsten 2024 vil det totalt være 5004 elever i Arendal kommune. Hisøy, Sandnes, Myra og Eydehavn skoler vil antagelig alle ha over 20 % reduksjon i elevtallet i handlingsprogramperioden.

Rådmannen er klar på at det alt nå må planlegges for denne elevtallsnedgangen ved å diskutere strukturelle endringer eller andre tiltak for å kunne møte denne varslede utviklingen.

7.4 Barnehager

Satsingsområder

Gode læringsmiljø i barnehagene hvor alle barn

- opplever tilhørighet sosialt og faglig i fellesskapet
- opplever å bli sett og verdsatt for den en er
- opplever vennskap

- opplever mestring og tydelige forventninger
- opplever glede ved å leke og ved å lære

Samarbeid med foresatte hvor barnehage og foresatte

- fokuserer på et gjensidig og trygt møte mellom foresatte og personalet, gjennom gode dialoger, praksisfortellinger og informasjon
- har anerkjennende kommunikasjon som grunnpilar i det pedagogiske arbeidet
- har startsamtaler med alle foresatte, hvor blant annet gjensidige forventninger tas opp

Livsmestring og helse hvor barnehagene skal

- ta i bruk samtaleverktøyet «Kroppen er min»
- skape et miljø der muligheter til å fortelle og en voksne til å lytte

Trafikksikre barnehager hvor barnehagen skal

- øke barns forståelse for hva som er trygt og hva som er farlig i trafikken
- engasjere barna og knytte læringen til eget trafikkmiljø

Noen kvalitetsindikatorer

Foreldreundersøkelsen høsten 2018, gjennomført i 45 barnehager i Arendal, svarprosent: 71 %.

Skala: 1-5 der 5 er best

	Arendal kommune (2018)	Nasjonalt (2018)
Ute- og innemiljø	4,3	4,1
Relasjon mellom barn og voksen	4,6	4,5
Barnets trivsel	4,8	4,7
Informasjon	4,2	4,2
Barnets utvikling	4,7	4,6
Medvirkning	4,3	4,2
Henting og levering	4,4	4,4
Tilvenning og skolestart	4,5	4,5
Tilfredshet	4,6	4,5

Figur 68:: Brukerundersøkelse barnehage

Vi ser at Arendalsbarnehagene på seks av indikatorene har bedre skår enn landet. På de resterende indikatorene ligger vi likt med landet.

Rådmannen mener at vi bør ha som mål at alle indikatorer skal ligge på eller over landsgjennomsnittet ved neste foreldreundersøkelse.

Etter- og videreutdanning

For pedagogisk personale i barnehagene er det to videreutdanninger som er aktuelle gjennom utdanningsdirektoratet:

- styrerutdanning
- veilederutdanning for praksislærere

For barnehageåret 2019/2020 er det seks personer som tar videreutdanning gjennom dette systemet. Fire fikk avslag.

Arbeidsbasert barnehagelærerutdanning startet opp med ny klasse høsten 2019.

Barnehagene i Arendal er nå en del av det regionale kompetansehevingssystemet REKOMP.

Målet med denne organiseringen er:

- Heve kvaliteten hos de ansatte i barnehagene.
- At barnehagelærerutdanningen samarbeider mer og bedre med praksisfeltet.
- Heve kvaliteten på barnehagelærerutdanningen.

I Østre Agder er det 120 barnehager. Gjennom en kartlegging og analyse av behov for

kompetanseutvikling i alle barnehagene i Østre Agder er følgene områder meldt inn til UiA som er samarbeidspartner og skal gjennomføre kompetanseutviklingen.

- Digital praksis
- Bærekraftig utvikling
- Flerspråklige barn i barnehagen

Den endelige kompetanseplanen for gjennomføring fastsettes i løpet av høsten 2019.

I tillegg til dette vil Arendal kommune følge opp med samlinger i forhold til vold, seksuelle overgrep og grov omsorgssvikt i barnehagealder.

Økonomi

Budsjettet for tilskudd og refusjoner til private barnehager for 2020 er på 276 mill. kroner. Dette er det samme som budsjett 2019. I utgangspunktet var beregnet tilskudd 281 mill. kroner, men i forbindelse med innsparing på tjenesteområdene ble budsjettet for tilskudd til private barnehager redusert med 5 mill. kroner.

Kommunen betaler tilskudd til private barnehager etter reglene i barnehageloven og tilhørende forskrift om likeverdig behandling. Faktorer som påvirker budsjettbehovet for tilskudd og rammer til private barnehager i 2020 ift. budsjett for 2019:

- Lønnsvekst i kommunale barnehager
- Prisvekst
- Endring i barnetall i både kommunale og private barnehager.

Forventet barnetall i private barnehager i 2020 er litt lavere enn nivået i 2019.

Tilskudd til private barnehager

Driftstilskudd til private barnehager 2020 baserer seg på regnskapstall for 2018 i de kommunale barnehagene. Driftstilskudd for 2020 vil bli beregnet og vedtatt av rådmannen (jf. PS 163/16) innen 31. oktober 2019 iht. forskrift om tildeling av tilskudd til private barnehager.

I tillegg til driftstilskuddet tilkommer et kapitaltilskudd pr. hele plass som er gradert etter barnehagens byggeår. Kapitaltilskuddssatsene fastsettes sentralt (nasjonale satser). Familiebarnehager og åpen barnehage får utbetalt tilskudd iht. nasjonale satser da Arendal kommune ikke har kommunale barnehager i disse kategoriene.

Budsjettet for driftstilskudd til de private barnehagene baserer seg på estimert barnetall i de private barnehagene. Det faktiske tilskuddet blir beregnet ut fra faktiske barnetall ved telling 15.12.18, 15.01.19, 15.08.19 og 15.09.19. På bakgrunn av foreløpige beregninger, er driftstilskudd til private barnehager 2020 budsjettert med 266,5 mill. kroner. Rådmannen gjør oppmerksom på at dette beløpet kan bli endret som følge av nasjonale endringer i modellen og faktisk antall barn.

Vurdering av barnehageøkonomi sett i et lengre perspektiv

Arendal kommune har stort fokus på å effektivisere egen barnehagedrift for å få ned kostnadene. God drift i de kommunale barnehagene medfører lavere tilskudd til de private barnehagene på sikt. Nedgangen i antall barn de siste årene har imidlertid medført økte kostnader pr. barn i de kommunale barnehagene som følge av noen ledige plasser i avdelinger. Dette er det stort fokus på, og det er gjort flere grep for å få tilpasset kostnadsnivået/antall ansatte ift. antall barn.

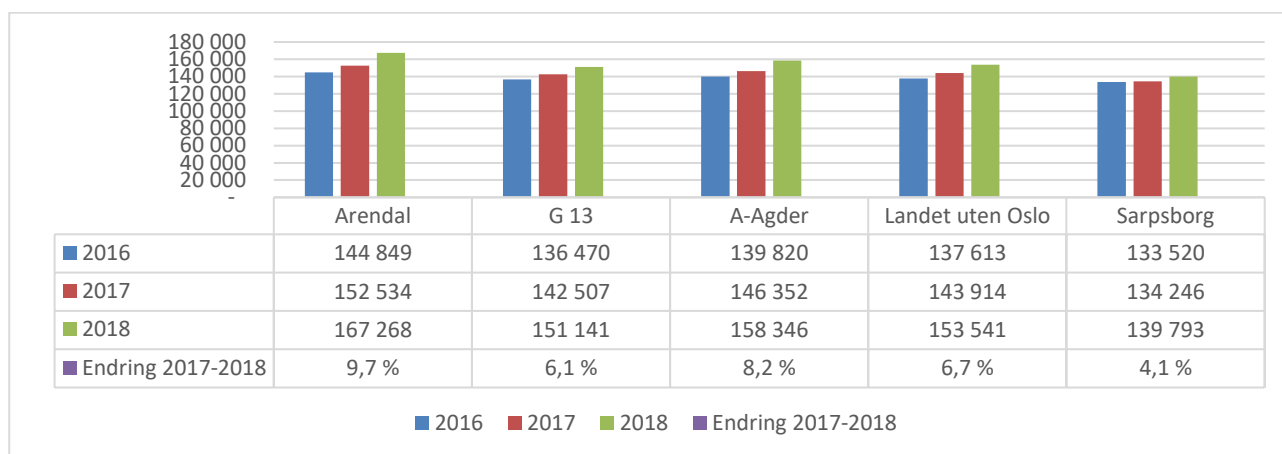
Antall barnefødsler har hatt en negativ utvikling i Arendal de siste årene, og det har vært en nedgang i antall barn i barnehage det siste året. Andelen barn 1-5 år som går i barnehage har imidlertid økt fra 90,7 % i 2015 til 93,4 % i 2018. Det forventes fortsatt en reduksjon i totalt antall barn 1-5 år i noen år til før det flater ut, men dersom andelen barn som går i barnehage fortsetter å øke, så vil ikke antall barn i private barnehage endres vesentlig. Det betyr at en må forvente at tilskudd til private barnehager fremover vil ligge på omtrent samme nivå som i 2020 (med justering for lønns- og prisvekst). Rådmannen mener at vi fortsatt skal arbeide for å øke andelen barn i alderen 1-5 år som går i barnehage.

Sum ramme	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2019	Forslag budsjett 2020
Tilskudd til private barnehager	269,7 mill. kroner	268 mill. kroner	266,5 mill. kroner
Kommunale barnehager (funksjon 201)	73,1 mill. kroner	66 mill. kroner	66 mill. kroner

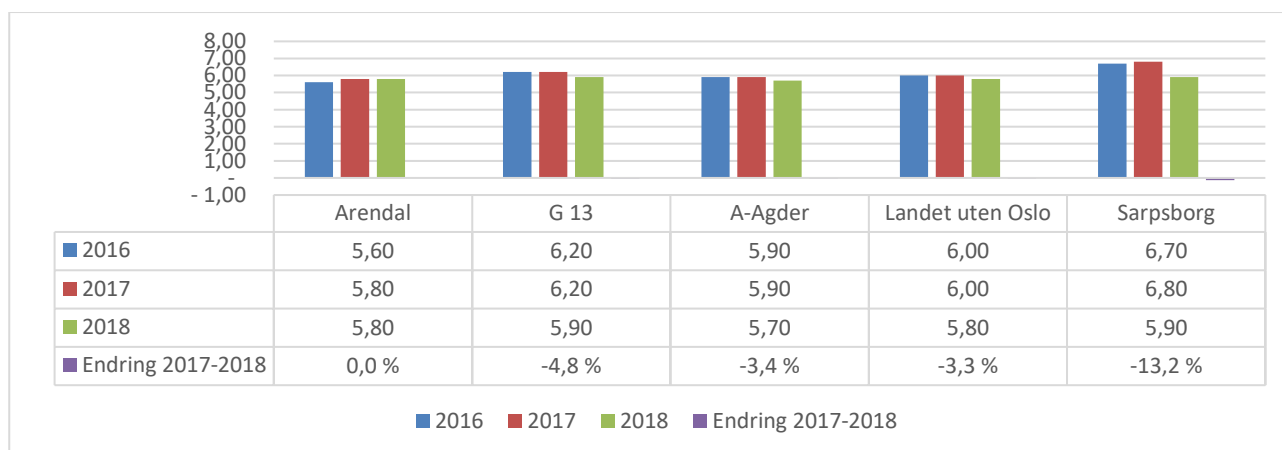
Figur 69: Utvikling rammer barnehage

KOSTRA

Nedenfor følger tabeller med utvalgte KOSTRA-tall for barnehagesektoren. KOSTRA gir viktig informasjon og brukes som grunnlag for budsjettet 2020 og videre oppfølging av tjenestene.

Figur 70: Netto driftsutgifter pr. innbygger 1-5 år, barnehage

Figur 71: Antall barn korrigert for alder pr. årsverk til basisvirksomhet i kommunale barnehager

KOSTRA viser at Arendal kommune har høyere netto driftsutgifter til barnehage pr. innbygger 1-5 år enn sammenligningsgruppene og øker mer fra 2017-2018. En årsak til dette er at Arendal kommune i 2016 hadde færre barn pr. ansatt enn i sammenligningsgruppene. Det er regnskapstall for 2016 som ligger til grunn for utbetalingen til de private barnehagene i 2018, og det forklarer til en viss grad hvorfor Arendal ligger så høyt.

Når bemanningen etterhvert blir jevnere i landet som følge av bemanningsnormen, bør netto driftsutgifter gjøre det samme. Fulle barnegrupper er et uttalt mål samtidig som bemanningsnormen overholdes.

7.5 Skoler

Satsingsområder

Gode læringsmiljø i skolene, hvor alle barn

- opplever tilhørighet sosialt og faglig i fellesskapet
- opplever å bli sett og verdsatt for den en er
- opplever vennskap
- opplever mestring og tydelige forventninger
- opplever glede ved å leke og ved å lære

Bedre samarbeid med foreldrene

- Velfungerende rådsorgan ved alle skoler (FAU/SU)
- Fokus på velfungerende og god kommunikasjon skole - hjem

Forskning viser at det er sammenheng mellom foreldrestil/-ferdigheter og forekomst av mobbing.

Autoritative voksne (varme og grensesettende), også foresatte, har positiv påvirkning på mobbing. Autoritære voksne har det motsatte.

Foreldrestøtte og -tilsyn er beskyttelsesfaktorer mot «vanlig» og «digital» mobbing.

I arbeidet med 0-visjonen mot mobbing må arbeidet mot mobbing i større grad enn nå involvere foresatte. Mobbing er et skoleproblem, men også et samfunnsproblem.

Fagfornyelsen

Utdanningsdirektoratet jobber med å fornye alle læreplanene i grunnskolen og videregående opplæring; *Kunnskapsløftet 2020*. De nye læreplanene skal tas i bruk fra skoleåret 2020/21. Fagene og ny overordnet del fornyes fordi:

- Det elevene og lærlingene lærer, skal være relevant.
- Elevene og lærlingene skal få mer tid til dybdelæring.
- Det skal bli bedre sammenheng i og mellom fagene.

Det jobbes på skolene med å forberede oppstarten med nye fagplaner f.o.m. skoleåret 2020/21, og UIA bidrar i denne desentraliserte kompetanseutviklingen, DEKOM.

Dette arbeidet tar mye tid og utfordrer skolenes samlede kapasitet sammen med de andre kommunale satsingene, bl.a. BTI.

Noen kvalitetsindikatorer

Læringsmiljø og læringsresultater

Arendal kommune har som hovedsatsingsområde - *gode læringsmiljø*, og rådmannen mener at et godt læringsmiljø er avgjørende for den totale skolekvaliteten; også når det gjelder læringsresultater. Det har vært en god utvikling når det gjelder læringsmiljø de siste årene, og på viktige indikatorer som *Vurdering for læring*, *Læringskultur* og *Mobbing* skårer Arendal bedre eller på landsgjennomsnittet med unntak av mobbing for 5.-7. trinn hvor vi ligger 0,7 % høyere. Men det går i riktig retning.

Tabellen nedenfor viser utvalgte indikatorer fra elevundersøkelsen som rådmannen mener er avgjørende for god kvalitet i skolen.

Vurdering for læring og Læringskultur

Skala 1-5 der 5 er best.

Vurdering for læring	2016	2017	2018
Arendal 5. - 7. trinn	3,9	4,0	4,0
Nasjonalt 5. - 7. trinn	4,0	4,0	3,9
	3,4	3,5	3,5

Vurdering for læring	2016	2017	2018
Nasjonalt 8. - 10. trinn	3,5	3,5	3,5
Læringskultur	2016	2017	2018
Arendal 5. - 7. trinn	4,1	4,1	4,1
Nasjonalt 5. - 7. trinn	4,1	4,1	4,1
Arendal 8. - 10. trinn	3,8	3,8	3,9
Nasjonalt 8. - 10. trinn	3,9	3,9	3,9
Andel mobbet *	2016	2017	2018
Arendal 5. - 7. trinn	8,9 %	8,5 %	8,5 %
Nasjonalt 5. - 7. trinn	7,6 %	7,5 %	7,8 %
Arendal 8. - 10. trinn	10,2 %	9,6 %	6,4 %
Nasjonalt 8. - 10. trinn	7,1 %	7,9 %	6,7 %

* Totalt andel elever som sier de blir mobbet 2-3 ganger i måneden eller oftere av andre elever, voksne eller digitalt.

Figur 72: Elevundersøkelsen

Samtidig med at indikatorene ved elevundersøkelsen og også foreldreundersøkelsen stadig er blitt bedre, er også skoleresultatene stadig bedre. Dette gjelder både standpunktkarakterer og eksamenskarakterer.

Tabellen nedenfor viser historiske tall for grunnskolepoeng for de kommunale skolene i Arendal. Resultatene har bedret seg, og ligger nå rundt landsgjennomsnittet.

Rådmannen mener at det må være et mål at Arendal stabiliserer seg på eller over landsgjennomsnittet når det gjelder grunnskolepoeng i kommende handlingsprogramperiode.

Skoleporten - Grunnskolepoeng, kommunale grunnskoler, 10. trinn

Indikator og nøkkeltall	2011- 2012	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018	2018- 2019
Grunnskolepoeng, gjennomsnitt	39,0	39,3	40,1	39,9	41,1	41,1	40,9	41,7
Grunnskolepoeng, gjennomsnitt - Nasjonalt	39,9	40,0	40,3	40,7	41,1	41,4	41,7	41,9

Figur 73: Grunnskolepoeng, kommunale grunnskoler 10. trinn

Tabellen nedenfor viser historiske tall for eksamenskarakterer, skriftlige fag, for de kommunale skolene i Arendal. Arendal hadde resultat i 2019 over landsgjennomsnittet i norsk hovedmål, norsk sidemål og engelsk. Arendal scoret på landsgjennomsnittet i matematikk og har hatt en svært god utvikling fra 2012/13 til 2018/19 med framgang hvert år.

Rådmannen mener at det må være et mål at Arendal stabiliserer seg på eller over landsgjennomsnittet når det gjelder eksamensresultater på 10. trinn.

Skala: 1-6, der 6 er best.

Skoleporten - Eksamenskarakterer, kommunale grunnskoler, 10. trinn

Indikator og nøkkeltall	2012- 2013	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018	2018- 2019
Engelsk skriftlig eksamen - Arendal	3,6	3,8	3,5	3,6	3,9	3,5	3,9
Engelsk skriftlig eksamen - Nasjonalt	3,8	3,7	3,7	3,6	3,8	3,7	3,7
Matematikk skriftlig eksamen - Arendal	2,7	2,8	2,8	3,1	3,3	3,5	3,6
Matematikk skriftlig eksamen - Nasjonalt	3,1	3,0	2,9	3,3	3,4	3,6	3,6
Norsk hovedmål skriftlig eksamen	3,5	3,4	3,5	3,5	3,4	3,8	3,5
Norsk hovedmål skriftlig eksamen	3,4	3,4	3,4	3,5	3,4	3,5	3,4
Norsk sidemål skriftlig eksamen	3,3	2,9	3,1	3,0	3,0	3,4	3,2
Norsk sidemål skriftlig eksamen - Nasjonalt	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,4	3,1

Figur 74: Eksamenskarakterer, kommunale grunnskoler 10. trinn

Både læringsmiljøet og skoleresultatene er i positiv utvikling. Samtidig ser vi av skolebidragsindikatorene at flere av våre skoler har et høyere skolebidrag enn landet forøvrig. Det vil si at flere av våre skoler «tilfører» elevene mer læring enn gjennomsnittet i resten av landet. Rådmannen er svært glad for den positive utviklingen i skolene. En viktig suksessfaktor har vært hardt arbeid med de samme viktige satsingsområdene over tid.

Etter- og videreutdanning

Det har i flere år vært en stor nasjonal satsing på videreutdanning for lærere. I 2015 undertegnet partene en avtale om å videreføre arbeidet for nye 10 år. Kravene til læreres kompetanse i faget de underviser i er styrket, både for barne- og ungdomstrinnet. Målet for videreutdanningen er at den skal bidra til god faglig og pedagogisk kvalitet i grunnopplæringen for å styrke elevenes læring.

Skoleåret 2018/2019 har 37 lærere tatt videreutdanning i grunnskolene i Arendal kommune. For skoleåret 2019/2020 fikk alle de 42 lærerne som ble anbefalt av kommunen sine søknader godkjent av Utdanningsdirektoratet.

30.8. 2018 starter det opp en videreutdanning i engelsk ved Eureka kompetanse i Arendal. Dette er et samarbeid mellom kommunene i Østre Agder og Universitetet i Agder. Interessen for studiet har vært stor, og det startet 45 lærere på utdanningen. Juni 2019 har de gjennomført studier i 30 studiepoeng og er kvalifisert til å undervise i engelsk på hele barnetrinnet. Høsten 2019 startet det ved Eureka kompetanse opp tilsvarende studium levert av UiA i både Engelsk 1-7 og Matematikk 1-7 med henholdsvis 27 studenter i engelsk og 16 i matematikk. Dette tilbudet i Arendal sparer reiseutgifter og det sparer miljøet. Studentene sparer også tid, og det ligger godt til rette for samarbeid mellom lærere i Østre Agderkommunene.

Økonomi

Sum ramme	Regnskap 2018	Opprinnelig budsjett 2019	Forslag budsjett 2020
Kommunale skoler	403,1 mill. kroner	390,6 mill. kroner	402,1 mill. kroner

Figur 75: Utvikling rammer skole

I budsjettet for 2020 ligger det 402,1 mill. kroner til de kommunale skolene. Barnehagen ved Strømmen oppvekstsenter og barnehagen ved Rykene oppvekstsenter er holdt utenom denne summen.

Budsjettrammen til Lunderød skole og ressurscenter, Rykene barnehage og barnehagen ved Strømmen oppvekstsenter holdes utenom fordelingsmodellen til skolene. I tillegg holdes følgende momenter utenfor fordelingsmodellen: 329 000 kroner til leie av kunstgressbaner ved tre skoler, 1,7 mill. kroner til Arendalsmodellen, 0,5 mill. kroner til skole med mindre enn 115 elever og 509 000 kroner til Moltemyr skole for innleie av bygg. Sum til fordeling via skolemodellen blir da 378 mill. kroner.

Økningen fra 2019 består i:

Økt elevtall 575 000 kroner, økt klasse barnetrinn 770 000 kroner og to klasser på ungdomsskolen 2,2 mill. kroner. Pensjon og lønnsoppgjør utgjør 7,7 mill. kroner. Videre har rådmannen forskuttert at 12,5 mill. kroner til lærernorm vil komme via kommunens rammetilskudd og ikke som direkte tilskudd til skolene fra utdanningsdirektoratet. Det er signalisert at disse midlene innlemmes i rammetilskuddet i statsbudsjettet. Det kan komme endringer i denne summen, summen er basert på hva skolene hittil har fått i tilskudd.

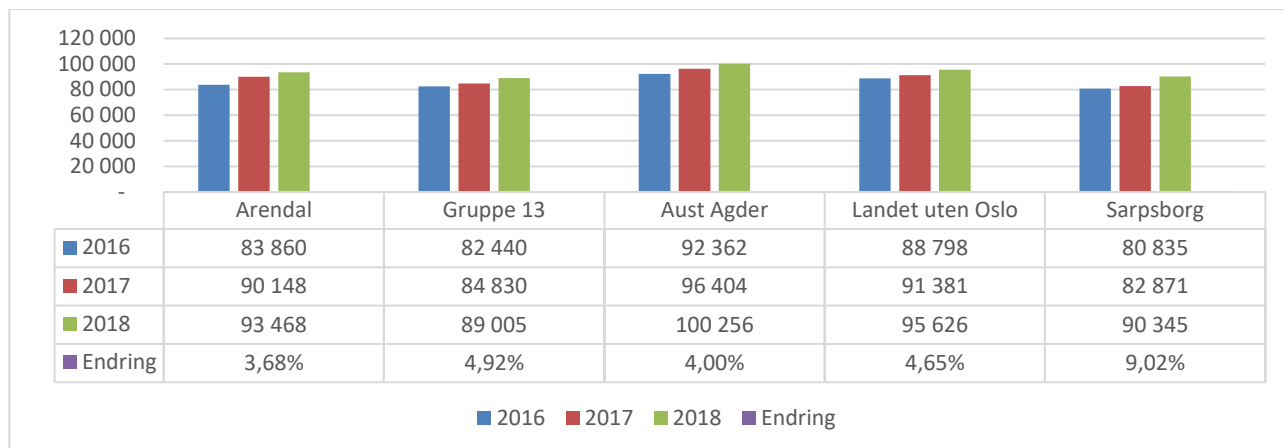
Det er lagt inn et kutt-tiltak på 12 mill. kroner som er fordelt til skolene via skolemodellen.

Rådmannen ser at budsjettrammen til skolene er meget stram, og det er uklart om skolene vil klare å oppfylle lærernormen i 2020.

Budsjettrammen til Lunderød skole og ressurscenter er på 21 mill. kroner og er økt med lønnsjustering fra 2019.

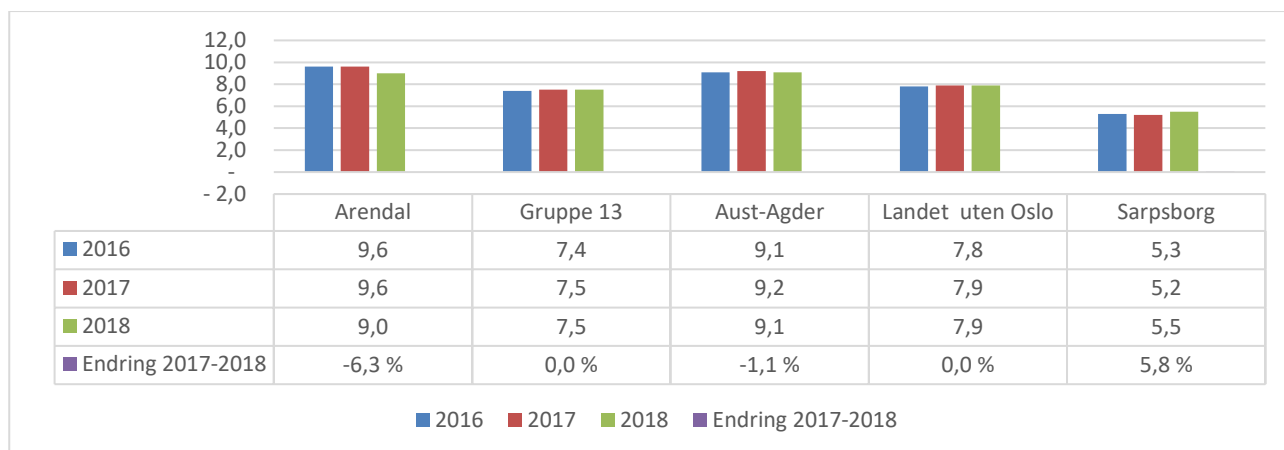
KOSTRA

Nedenfor følger tabeller med utvalgte KOSTRA-tall for skolesektoren. KOSTRA gir viktig informasjon og brukes som grunnlag for budsjettet 2020 og videre oppfølging av tjenestene.

Figur 76: Netto driftsutgifter til grunnskole og SFO (funksjon 202 og 215) pr. innbygger 6-15 år i kommunal skole, inkluderer spes.ped til private skoler

Arendal kommune har omlag 10 % av elevene i private skoler. KOSTRA nøkkeltall for driftsutgifter til skole som deler på innbyggere 6-15 år blir derfor misvisende. For å gjøre indikatoren så sammenliknbar som mulig, er det derfor her delt på antall innbyggere som går i kommunal skole. Spesialundervisning i de private skolene betales av kommunen, og dette føres på funksjon 202 og det er derfor ikke mulig å korrigere for dette for alle sammenligningsgruppene. Arendal har høyest andel elever i private skoler i landet og dermed også sannsynligvis høyest kostnad til de private skolene, så indikatoren er nok noe høyere enn hva som fremgår her. Men indikatoren synliggjør at Arendal ikke er veldig rimelig på skole (slik som KOSTRA-dataene direkte kan gi inntrykk av), men mer på nivå med gruppe 13.

Figur 77: Elever i kommunale og private grunnskoler som får spesialundervisning (prosent)

Andelen elever som får spesialundervisning i grunnskolen i Arendal er høyere enn sammenligningsgruppene, bortsett fra Agder. Andelen er noe redusert fra 2017. Det har vært fokusert på å få ned andelen som får spesialundervisning, og det vil fortsatt ha fokus i 2020-23. Ved redusert spesialundervisning skal en ikke gi mindre tilpasset opplæring, men skolen får større fleksibilitet i bruken av midler til tilpasset opplæring. Videre får PP-tjenesten mer tid til systemrettet arbeid i skoler og barnehager.

Kommentarer til tabellen under (kommunale og private skoler):

- Gruppestørrelsen i Arendal er nå på nivå med gruppe 13 og høyere enn Aust-Agder og landet uten Oslo.
- Det er flere lærere over 60 år enn i sammenligningsgruppene, dog har andelen blitt noe redusert fra 2017-2018. Dette er med på å dra kostnadsnivået oppover og synliggjør at det kommer et generasjonsskifte.

- Andelen som er i heltidsstilling er høyere enn i Aust - Agder, men lavere enn i gruppe 13 og landet uten Oslo.

Grunnskole	Arendal 2016	Arendal 2017	Arendal 2018	G13 2018	Aust- Agder 2018	Landet uten Oslo 2018
Gruppestørrelse 2 (antall)	18	16,9	17,4	17,5	16,2	16,2
Andel lærere som er 60 år og eldre	13,3	12,7	11,8	9,8	10,3	10,3
Andel lærere i heltidsstilling	68,9	69,2	71,4	75,5	69,9	73

Figur 78: Diverse indikatorer grunnskole - alle eierformer

7.6 Avlastning og bosetting

Satsingsområder

Enhet avlastning og bosetting består av:

- To bofellesskap og et uteteam for bosetting av enslige mindreårige flyktninger. 1. oktober 2019 ble ett av bofellesskapene lagt ned
- To avlastningsavdelinger; Røedtunet og Fagerheim
- Avlastning utenfor institusjon
- Bolig tilrettelagt for ungdom med spesielle utfordringer
- Saksbehandling barn, unge og familier

Satsingsområder

Arbeidet med å implementere BTI-modellen i alle ledd har stort fokus.

Enslige mindreårige flyktninger

- Nedbemanning og ytterligere nedlegging av tiltak. Sikre at ungdommene som mister hjemmene sine blir godt ivaretatt.
- Gi medarbeiderne god oppfølging i prosessen over i andre arbeidsforhold.
- Sikre videreførelse av omsorgsbasert oppfølging.

Avlastning i institusjon

- Stort fokus på struktur i avdelingene, ivaretagelse av medarbeidere, brukere og pårørende for å sikre et best mulig tilbud til brukerne.
- Videreføre arbeidet med nytt bygg på Røedtunet og renovering av Fagerheim. Ivareta driften på en god måte i byggeperioden.
- Ha fokus på brukermedvirkning i prosessene, kommunen bygger for å kunne dekke nåværende og fremtidige behov.

Avlastning utenfor institusjon

- Utvikle gode rutiner for arbeidet med å rekrutterer nye avlastere så vi til enhver tid kan imøtekomme behovet hos brukerne.
- Utvikle gruppeavlastningstilbudet.
- Vurdere et tilbud om avlastning etter og evt. før skoletid på Sam Eyde VGS.

Saksbehandling barn og unge

- Etablere gode rutiner for gjennomføring av saksbehandlingsoppgavene.
- Styrke samarbeidet mellom saksbehandler og tiltakene.

Koordinatorsteam

- I samarbeid med koordinerende enhet etableres 300 % stillingshjemmel som primært skal jobbe som koordinatore og familiekoordinator. Disse skal sammen med systemansvarlig utgjøre kommunens koordinatorsteam.
- Utvikle gode rutiner, samhandlingsarenaer og opplæringsfora for å sikre at kommunens innbyggere med særskilte behov blir godt ivaretatt.

Annet

På grunn av manglende bosetting av enslige mindreårige ungdommer vil inntektene til oppfølging av enslige mindreårige flyktninger i perioden bli sterkt redusert. Det er viktig å sikre at den sosialfaglige omsorgsbaserte oppfølging likevel kan videreføres.

Økonomi

Budsjettrammen til Avlastning og bosetting er i 2020 økt med 1,32 mill. kroner knyttet til egenandel ressurskrevende tjenester. Rammen er videre økt med 2 mill. kroner i 2020 for å korrigere for forventet lavere inntekt knyttet til enslige mindreårige asylsøkere. Enheten var ny 1.1.2019, og det er gjort korrigeringer i rammen som videreføres fra 1. tertial 2019.

7.7 Spesialpedagogiske tjenester

Satsingsområder

Det er varslet en ny stortingsmelding om *Tidlig innsats og inkluderende fellesskap* høsten 2019; Meld. St 19. Målet med meldingen er å forsterke arbeidet med tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehager og skoler og gi alle barn mulighet til å lykkes. Rådmannen har fanget opp at meldingen vil ha fokus bl.a. på å løfte de som blir hengende etter og på krevende overganger som eksempelvis grunnskole - vgo.

Meldingen som i skrivende stund ikke foreligger, vil påvirke utviklingen og innholdet i enhetens tjenester. I PP-tjenesten vil vi fortsette å jobbe med å dreie fokus fra individtiltak til systemtiltak i både barnehage og skole. Dette skal blant annet skje gjennom utvikling av kurstilbud og i tett samarbeid med Pedagogisk fagteam.

Det er et mål at vi arbeider mot at spesialpedagogene i fagteamet også skal rette sitt oppdrag mot systemnivået i barnehagene og at tiltakene blir mer veiledning og tett oppfølging av barnegrupper i tillegg til oppfølging av enkeltbarn.

Innføring av BTI vil ha et sterkt fokus i 2020. Enheten har lederansvaret for BTI-team sentrum og har deltakere i de andre teamene. Arbeidet knyttet til BTI vil derfor kreve mye ressurser av oss, spesielt i en oppstartsfase. Hovedtun for mellomtrinns elever har i mars 2020 vært i drift ett år, og vi vil i løpet av året evaluere tilbudet og gjøre nødvendige endringer/justeringer. Sandum skole skal arrangere SNU- seminar i Arendal (tidligere fellesorganisasjonen for alternative skoler) i mai 2020. Seminaret varer i tre dager, og har både et faglig og relasjonelt innhold.

Når det gjelder kommunens oppdrag knyttet til barnehagelovens kapittel 5 *Spesialpedagogisk hjelp, tegnspråkopplæring m.m.*, ser vi en utvikling i retning av at flere barn har store hjelpebehov som utløser rettigheter knyttet til spesialpedagogiske tiltak. Det har vært en dobling i antall barn med alvorlige diagnoser de to siste årene, og i rene tall utgjør dette en økning i enhetens kostnader på nær 6 millioner kroner. Dette er lovpålagte oppgaver som kommunen skal og må gi og som naturlig nok gjør det krevende når enhetens økonomiske rammer reduseres.

7.8 Barnevernstjenesten

Satsingsområder

Status

Barneverntjenesten har de siste årene jobbet frem et godt arbeidsmiljø, har en robust organisering og er tilført stillinger og kompetanse som har bidratt til kontroll og kvalitet i det barnevernfaglige arbeidet. Det er etablert et internkontrollsystem og nye oppdaterte rutiner i tråd med nye krav til barneverntjenestenes prosesser og barn og familiers rettigheter. Tjenesten har gjennomført alle mål som ble satt for tjenesten etter evaluering av PwC i 2015, og måltavle med tiltaksplan er revidert med virkning fra september 2019. Sykefraværet er redusert til 9 % etter å ha lagt stabilt på 15 % over lengre tid.

Det har vært en økning på 16,2 % i antall nye bekymringsmeldinger på barn; fra 500 i 2017 til 581 i

2018, og trenden fortsetter første halvår i 2019. Flere av meldingene er alvorlige, og et økende antall handler om ulik vold i nære relasjoner. Ca. 40 % av meldingene på nye barn i 2017 og 2018 ble tatt inn på grunn av rus, vold, overgrepssproblematikk og grov omsorgssvikt. Barn i Arendal med melding og med undersøkelse ligger med dette langt over sammenligningsgruppene i KOSTRA.

Arendal har 71 barn under omsorg, og dette antallet har vært stabilt fra 2017 til juli 2019. I tillegg går antall akutt plasseringer under tvang ned. Sett opp mot økningen i antall alvorlige bekymringsmeldinger, er dette en indikasjon på at barnevernsarbeidet nå er kvalitativt bedre hvor en evner å forebygge omsorgsovertakelser og langvarige plasseringer på tross av økning i alvorlige saker. I tillegg har kompetanse og ressurser gitt mulighet for å tilby ettervern til flere ungdommer over 18 år, noe som bidrar til selvstendiggjøring og minsker faren for utenforskap som voksen.

Arendal ligger særlig høyt på brutto driftsutgifter pr. barn som ikke er plassert av barnevernet. Dette er fordi tjenesten ikke har hatt kapasitet eller kompetanse til å utføre endringstiltak i egen regi og derfor må kjøpe disse tjenestene av private for å oppfylle lovkravene til barn med vedtak. Ett viktig grep for å snu dette, er etablering av eget tiltaksteam høsten 2019 hvor tjenesten skal stå for tiltakene i egen regi framfor å bruke private aktører.

Satsingsområder

Barneverntjenesten har ny måltavle med tiltaksplan. Målene omfatter særlig å styrke samhandlingen med tilgrensende tjenester for barn og unge for å sikre dem koordinert og riktig hjelp. Særlige satsinger er samarbeid med psykisk helsetjenester, utviklingen av BTI-team for bedre tverrfaglig innsats og tiltak for barn og unge med behov for flere samtidige tjenester.

Implementering av eget tiltaksteam er en annen stor satsing med tanke på å forebygge omsorgsovertakelser og øke hjelpen til barn i familier med behov for flere hjelpetiltak. Rettighetene til barn og omsorgspersoner samt krav til barneverntjenestene er endret, så brukerinvolvering og ivaretagelse av barns og familiers rettigheter settes i system i tråd med nye føringer og lovverk. Systematisk innhenting av brukererfaringer og evalueringer skal etableres for å videreutvikle arbeidsmetodikk og arbeidsprosesser på brukernes premisser.

Brukerpanel eller referansegruppe bestående av bruker- og interesseorganisasjoner skal etableres for å bidra inn i utviklingen av tjenesten generelt og nye tiltak spesielt. Dette blir særlig viktig da tjenesten pga. økning i krav og bekymringsmeldinger utfordres på rett prioritering av ressurser og kompetanse. Bruken av mobilt barnevern skal evalueres med tanke på om det bidrar til økt kvalitet og effektivitet. Tjenesten fortsetter samarbeidet med Forandringsfabrikken og implementeringen av deres verdier og kunnskap. Sammen med andre tjenester med høyt sykefravær fortsetter barneverntjenesten i *Ned med sykefravær prosjektet*.

Økonomi

I 1. tertial 2019 ble Barnevern styrket med 10 mill. kroner knyttet til økt behov innen kjøp av barnevernstjenester. Denne styrkingen videreføres i 2020, men ligger ikke inne videre i handlingsprogramperioden. Det ble i HP 2019-2022 vedtatt et nedtrekk for barnevernet på 6 mill. kroner fra og med 2020 knyttet til kjøp av tjenester. Dette nedtrekket er reversert da rådmannen ikke ser at det vil være mulig å gjennomføre. Barnevernet er tilført 4,3 mill. kroner til nytt tiltaksteam fra 2020. I 2020 er det en forventning om at tiltaket vil føre til en besparelse på 700 000 kroner. Denne besparelsen øker utover i perioden til 4,5 mill. kroner i 2021 og 7 mill. kroner fra 2022. Enheten er ny pr. 1.1.2019, og det er gjort noen korrigeringer i rammen som videreføres fra 1. tertial 2019.

KOSTRA

Netto driftsutgifter til barnevernstjenesten økte mye fra 2016 til 2017. Dette skyldes i stor grad en teknisk korrigering av regnskapsføringen knyttet til enslige mindreårige asylsøkere. Føringerne skal nå være korrekt, og synliggjør at det er et høyt nivå på kostnadene på barnevern sammenliknet med gruppe 13, Aust - Agder og landet. En mulig forklaring på dette er at kommunen har relativt mange enslige mindreårige asylsøkere, og indikatoren er derfor noe vanskelig å sammenlikne med andre kommuner. Barn med undersøkelse ift. antall innbyggere har økt fra 2017 til 2018 og er nå over alle sammenligningsgruppene. Andel barn med barnevernstiltak er over gruppe 13, men noe

lavere enn i Aust-Agder samlet og landet uten Oslo. Andel barn med melding har økt fra 2017 til 2018 og er nå over sammenligningsgruppene. Indikatorene synliggjør at det er levekårsutfordringer i kommunen og fylket.

Barnevern (KOSTRA reviderte tall)	Arendal 2016	Arendal 2017	Arendal 2018	G13 2018	Aust- Agder 2018	Landet uten Oslo 2018
Barnevernstenesta pr. innbyggjar 0-22 år (kr)	5 971	9 309	9116	7879	8283	8319
Barn med undersøkelse ift. antall innbyggere 0-17 år	5	5,1	5,7	4,8	5,1	4,8
Andel barn med barnevernstiltak ift. innbyggere 0-22 år	4,2	4,1	3,8	3,5	4,3	3,9
Barn med melding ift. innbyggjarar 0-17 år (prosent)	5	4,8	5,6	4,5	4,7	4,5

Figur 79: KOSTRA - Barnevern

7.9 Forebyggende tjenester

Satsingsområder

Enhet forbyggende tjenester ble etablert 1.1.2019. Enheten består av avdelingene *Familietjenesten* og *Arendal helsestasjon*.

Begge avdelingene har et bredt spekter av arbeidsoppgaver, primært knyttet til oppfølging av barn og unge i alderen 0-20 år.

For enhet Forebyggende tjenester vil 3 hovedsatsinger være sentrale i den kommende perioden:

- Samarbeid
- Kvalitet
- Ressursprioritering

Fokus på internt samarbeid vil være avgjørende for å få mest mulig potensiale ut av ressursene som ligger i enheten.

Enheten kommer til å bidra sterkt inn i kommunens satsing på tverrfaglig samarbeid (BTI).

Øvrig samarbeid på tvers av enheter og sektor skal også prioriteres. Blant annet er det etablert samarbeidsavtale mellom enhet Barnevern, enhet Psykisk helse og enhet Forebyggende tjenester, med systematiserte dialogmøter med fokus på samarbeid og kvalitetssikring av samarbeidet mellom tjenestene.

Samarbeid med eksterne virksomheter er også en viktig del av enhetens prioritering, eksempelvis SLT-samarbeidet med politiet, følge opp samarbeidsavtale med ABUP m.fl.

Kvalitetsarbeidet for hele enheten skal styrkes/struktureres, herunder utarbeide egen kvalitetshåndbok for enheten.

Enhet forebyggende tjenester er presset på ressurser, og det vil være nødvending å ha en gjennomgang av hvilke oppgaver som skal prioriteres for å levere best mulig tjenester til innbyggerne. Det forebyggende perspektivet, og en grunntanke om «tidlig innsats» må være førende for disse prioriteringene, samtidig med at barn og unge som trenger hjelp fra kommunale tjenester skal få den hjelpen når de trenger den.

Økonomi

Forebyggende enhet er tilført 0,9 mill. kroner til stilling enhetsleder. Enheten er også tilført midler til stillinger som de tidligere mottok tilskudd for samt husleiemidler. I forbindelse med rådmannens saldering har enheten fått et nedtrekk på 3 mill. kroner fra 2019 til 2020. Enheten er ny pr. 1.1.2019, og det er gjort korrigeringer i rammen som videreføres fra 1. tertial 2019.

KOSTRA

Avtalte årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten har økt fra 2016 - nivået. Arendal ligger fortsatt lavere enn sammenligningsgruppene. I Arendal får alle nyfødte hjemmebesøk innen to uker etter hjemkomst. Årsaken til at det er en prosent på over 100 er at noen nyfødte får besøk i et annet år enn året de ble født.

	Arendal 2016	Arendal 2017	Arendal 2018	G13 2018	Aust- Agder 2018	Landet uten Oslo 2018
Avtalte årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten pr. 10000 innbyggere 0-20 år (årsverk)	26,6	29,1	34	37,9	41,5	42,2
Andel nyfødte med hjemmebesøk innen to uker etter hjemkomst (prosent)	95,2	99,8	101,2	91,4	102,1	90,6

Figur 80: KOSTRA - Helsestasjon

8 Helse og levekår

8.1 Visjon, satsingsområder og måltavle

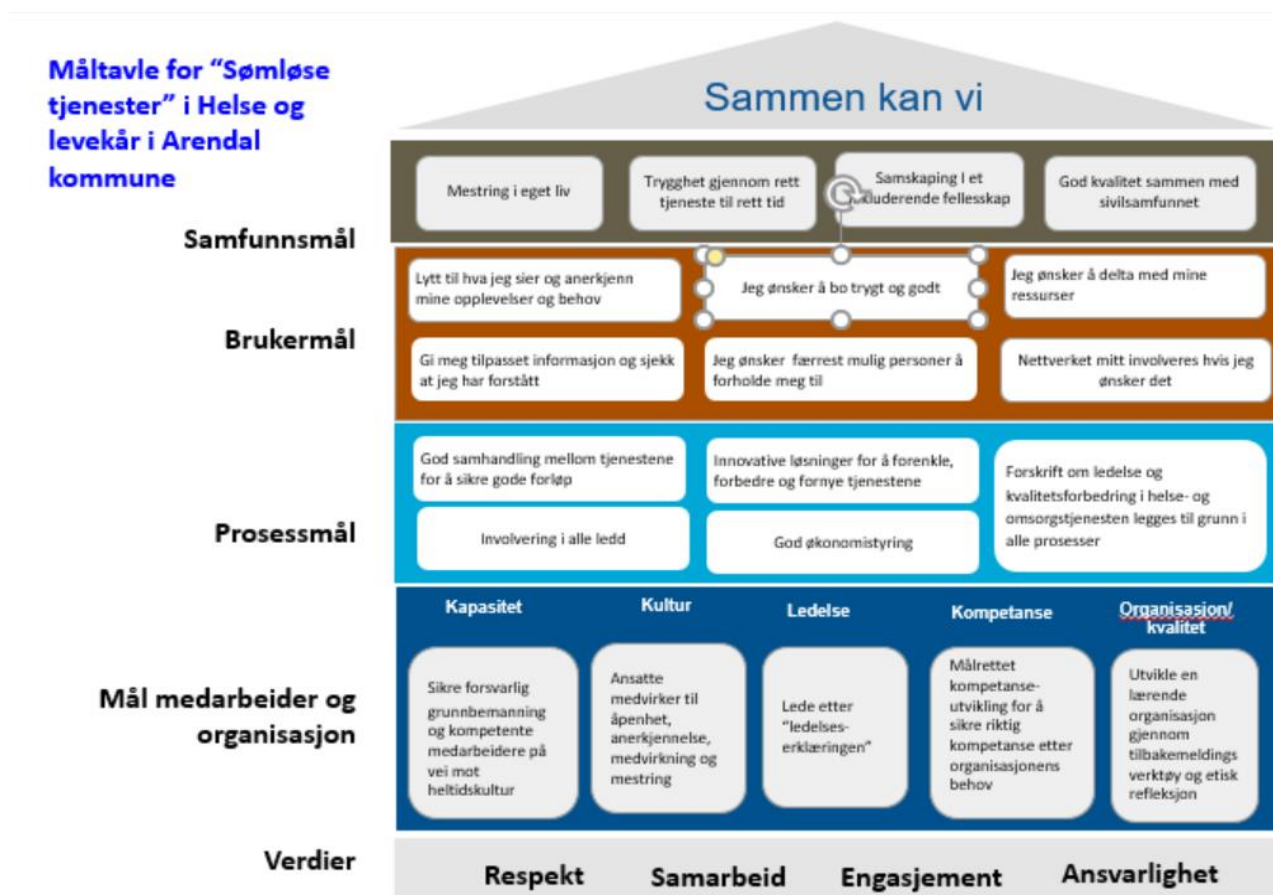
Visjon for Helse og levekår er: SAMMEN KAN VI!

Mestringsperspektivet må etter rådmannens oppfatning legges til grunn i all tjenesteutvikling de kommende årene. Per Fugelli viser til tre viktige faktorer for at mestring skal være tilstede:

- Oppleve personlig verdighet - respekt og selvrespekt
- Oppleve handlingsrom i eget liv
- Oppleve tilhørighet til en flokk (fellesskapet)

Satsingsområder 2020 - 2023 i Helse og levekår:

- Alle Innenfor! Ingen Utenfor!
- Gode Forløp
- Det Gode Menneskemøtet
- Trygge Individer - Trygge Hjem
- Kompetanse og Rekruttering
- Innovasjon

Figur 81: Måltavle

8.2 Økonomi

Kort status økonomi 2019

Helse og levekår melder om et stipulert merforbruk på 12,3 mill. kroner i 2019. Det er enhetene Hjemmebaserte tjenester og Institusjon som i hovedsak står for merforbruket. Det jobbes

kontinuerlig med tiltak for å få dette ned. Rådmannen har funnet rom for noen konsekvensjusteringer og nye tiltak. Flere av våre tjenester i Helse og levekår har økning i brukere og/eller økt kompleksitet, men dette har det ikke vært mulig å justere for.

Konsekvensjusterte tiltak 2020-2023

Psykisk helse og rus	- Delfinansiering 1 årsverk FACT 500 000 kroner - Kompensasjon for nedtrapping tilskudd kommunalt rusarbeid 850 000 kroner - Bortfall tilskudd psykologer 820 000 kroner
Koordinerende enhet	- Driftsmidler frisklivssentralen 150 000 kroner - Lønnsmidler lege institusjon 300 000 kroner - Lisenskostnader digital trygghetsteknologi 1 061 000 kroner - Geric - fagsystemer og lisenskostnader 965 000 kroner - Internoverføring fra Østre Agder- fysioterapi 210 000 kroner
Enhet Hjemmebaserte tjenester	- Nye vedtak rettighetsfestet BPA 1 615 000 kroner - Videreføring drift dagaktivitetstilbud etter opphør statlige midler 300 000 kroner
Enhet Institusjon	- Økonomiske konsekvenser som følge av bystyrets vedtak om 15 % økologisk forbruk, forskjøvet middag og lunsj, livsgledesertifisering og ekstra tilstelninger 1 379 000 kroner - Debiolisens alle kjøkken som følge av vedtak om økologisk forbruk 10 000 kroner - Årlig livsgledesertifisering gebyr 210 000 kroner - Stilling livsgledeansvarlig ved flere institusjoner 638 000 kroner
NAV	- Justering av G-beløp kvalifiseringsprogrammet 200 000 kroner - Justering av statens veiledende satser 800 000 kroner - Økning strømpris 2 000 000 kroner

Figur 82: Konsekvensjusterte tiltak 2020-2023

Nye tiltak 2020-2023

Koordinerende enhet	Ett årsverk transporttjenesten skyves fra 2020 til 2021
Enhet Funksjonshemmede	- Egenandel nye ressurskrevende brukere 3 015 000 kroner - Bemanning nye bofellesskap totalt 18,4 mill. kroner i perioden
Enhet Hjemmebaserte tjenester	- Egenandel ressurskrevende brukere 1 400 000 kroner - Flere leasingbiler 445 000 kroner
NAV	- Kompensasjon som følge av kommuneproposisjon 2019 4 172 000 kroner - Kompensasjon som følge av revidert nasjonalbudsjett 901 000 kroner

Figur 83: Nye tiltak 2020-2023

NAV er justert for overføring av oppgaver til kommunen med 4 172 mill. kroner, som skal gå til tilskudd til etablering, tilpasning, utredning og prosjektering til innbyggere som har behov for ekstra tilrettelegging i forbindelse med anskaffelse av bolig.

Kompensasjon på 901 000 kroner til NAV er gitt som følge av endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger.

Redusert ramme Helse og levekår

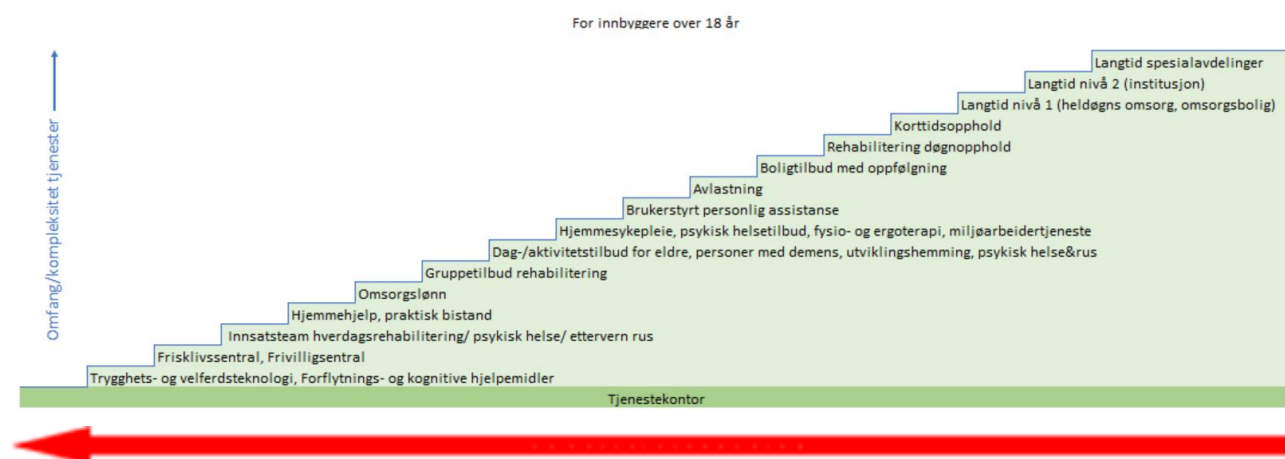
Helse og levekår skal i 2020 ta ned budsjettrammen med 14,3 mill. kroner, og til sammen i perioden skal vi ned totalt 56,3 mill. kroner. Dette kan ikke tas som prosentvise kutt i enhetene, og tiltakene må være realistiske. Det tilsier tøffe prioriteringer hvor kriterier for prioriteringer og nytte-kostnad perspektiv må vektlegges. Det fordrer åpne og transparente prosesser, og politisk vilje til å fatte nødvendige beslutninger.

8.3 Grunnlag for prioritering

Å prioritere innebærer at man setter noe først. Beslutninger i helse og omsorgssektoren er ofte vanskelige fordi det innebærer å prioritere mellom ulike tjenester, brukere og pasienter. Prinsipper for prioritering er kjøreregler for valg som skal tas. I den situasjonen vi er i er det ikke et spørsmål om vi skal prioritere, men hvilke prinsipper vi skal legge til grunn.

Uavhengig av hvilke prinsipper vi skal ha, må de bygge på et verdigrunnlag som har legitimitet blant våre innbyggere. Målet med prioritering er at ressursene brukes der de gir størst nytte og på de som trenger det mest.

I avveiningen mellom nytte og hvem som trenger det mest vil forebyggende tjenester settes opp mot kurative tjenester. Kurative tjenester gir ofte umiddelbart resultat mens forebyggende tiltak først har effekt noe fram i tid. I de prioriteringene vi nå står overfor må vi legge til grunn venstreforskyving av tjenestene, dvs. å gi riktige tjenester på riktig omsorgsnivå og å sette inn tiltak tidligst mulig for å oppnå mestring slik at behovet for tjenester som f. eks. institusjonsplass utsettes. «Mestring dreier seg i stor grad om opplevelse av å ha krefter til å møte utfordringer og følelse av å ha kontroll over eget liv. Aktiv og god mestring hjelper deg til å tilpasse deg den nye virkeligheten, og setter deg i stand til å se forskjellen på det du må leve med, og det du selv kan være med på å endre». (Vidfadt, E. & Hopen, L., 2004)

Figur 84: Tiltaksstrapp - For innbyggere over 18 år

Hvordan har vi prioritert?

KOSTRA gir et bilde av hvordan ressursene er fordelt i vår kommune og hvordan vi drifter sammenlignet med andre. Nedenfor følger tabeller med utvalgte KOSTRA-tall for helse- og levekårstjenestene. KOSTRA gir viktig informasjon og brukes som grunnlag for budsjettet 2020 og videre oppfølging av tjenestene.

	Arendal 2016	Arendal 2017	Arendal 2018	G13 2018	Aust- Agder 2018	Landet uten Oslo 2018
Helse- og omsorgstjenester						
Utgifter til kommunale helse- og omsorgstjenester pr. innbygger (kr)	21 842	24 356	25 792	24 949	27 645	27 244
Netto driftsutgifter til omsorgstjenester i prosent av kommunens samlede netto driftsinntekter(prosent)	29	33	33	32	30	32
Legeårsverk pr. 10 000 innbyggere, kommunehelsetjenesten	9	9	9	11	11	11
Fysioterapiårsverk pr. 10 000 innbyggere, kommunehelsetjenesten	9	9	9	9	10	10
Legetimer pr. uke pr. beboer i sykehjem	1	1	1	1	1	1
Fysioterapitimer pr. uke pr. beboer i sykehjem	0	0				
Andel innbyggere 80 år og over som bruker hjemmetjenester (prosent)	31	29	29	30	32	32
Andel innbyggere 80 år og over som er beboere på sykehjem (prosent)	13	13	12	11	11	12
Utgifter pr. oppholdsdøgn i institusjon (kr)	2 972	3 377	3 789	3 788	4 236	3 710

Figur 85: KOSTRA Helse og omsorgstjenester

KOSTRA-statistikken endret seg fra og med publisering juni 2018. Noen av indikatorene som er inkludert i tabellen over er nye fra tidligere år. Det er viktig å være oppmerksom på hva som inngår i indikatorene så disse ikke tolkes feil. På utgifter til kommunale helse- og omsorgstjenester pr. innbygger ligger Arendal over gruppe 13, men under Aust-Agder og landet uten Oslo. Tidligere KOSTRA indikatorer (ureviderte tall for 2017) viste at Arendal lå høyt på netto driftsutgifter til institusjon og hjemmeboende tjenester (omsorg). Det er altså andre deler av tjenesten (helse) som bidrar til at indikatoren for Arendal ikke er over sammenligningsgruppene. Netto driftsutgifter i prosent av kommunens inntekter synliggjør at Arendal har økt andelen som brukes til denne sektoren, og andelen er høyere enn for sammenligningsgruppene. Denne indikatoren viser kun omsorgstjenesten, ikke helse. Legeårsverk og fysioterapiårsverk i kommunen er stabil. Andelen over 80 år som bruker hjemmetjenester er stabil og er lavere enn sammenligningsgruppene. Andelen over 80 år som er beboer på sykehjem har også gått ned, men er over gruppe 13. En årsak til at andelen over 80 år går ned skyldes at antall 80 åringer totalt går opp i kommunen. Utgifter pr. oppholdsdøgn i institusjon er på 3 789 kroner. Dette er på nivå med gruppe 13, under Aust-Agder og noe over landet uten Oslo. Indikatoren synliggjør at det driftes relativt effektivt på institusjonene.

Sosialtjenesten (KOSTRA reviderte tall)	Arendal 2016	Arendal 2017	2018
Sosialhjelpsmottakere (antall)	1 681	1 633	1 674
Antall sosialhjelpsmottakere 18-24 år (antall)	396	374	375
Sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp i 6 måneder eller mer (antall)	711	666	675
Antall barn i familier som mottok sosialhjelp	554	578	648

Figur 86: KOSTRA Sosialtjenesten

I KOSTRA er indikatorene på sosialtjenesten oppgitt som antall og ikke andeler og vi sammenlikner derfor ikke med andre kommuner. Det er en økning i antall sosialhjelpsmottakere fra 2017-2018, men antallet er under 2016 nivået. Antall sosialhjelpsmottakere 18-24 år ligger stabilt fra 2017-2018. Det er noen flere som har sosialhjelp i seks måneder eller mer, men antallet er lavere enn i 2016. Antall barn i familier som mottok sosialhjelp øker fra 2017-2018. Dataene synliggjør et relativt stabilt nivå, men det er urovekkende at så mange barn bor i familier som mottar sosialhjelp.

Helse og levekår har gjennom arbeidet med ny kommuneplan og FNs bærekraftsmål, måltavle for helse og levekår og vedtatte satsningsområder fått angitt retning for arbeidet de neste årene.

Bystyret vedtok i PS 18/183 Tjenestekatalog, tildelingskriterier og tillitsmodell i Helse og levekår. Dette er både et verktøy for beslutningsstøtte og en forutsetning for innføring av tillitsmodell i Arendal kommune.

Det er innført krav om godkjenning av enhetsleder for å benytte overtid eller ekstrahjelp såfremt det ikke omhandler en situasjon hvor det er fare for liv og helse. Hver avdeling/tjeneste har definert en minimumsbemanning.

Avdelingslederne i helse og levekår har prioritert oppgaver i den enkelte avdeling fra 1 - 4 i henhold til følgende definisjon:

1. Oppgaver som er kritisk for liv og helse.
2. Oppgaver som har stor betydning for mottaker av tjenesten og utføres innen definert tidsrom (2-4 timer).
3. Oppgaver med fleksibelt tidspunkt – i løpet av døgnet.
4. Oppgaver som kan skyves på en til flere dager.
5. Når oppgaver prioriteres skal det også tas hensyn til sikkerhet for ansatte.

Legevakten har innført ManchesterTriage, som er et system som avgjør prioritering i behandlingen av pasienter basert på hvor alvorlig deres medisinske tilstand er. Dette skal bidra til best mulig utnyttelse av ressursene som er tilgjengelige.

Forskriftene om tildeling av kommunal bolig og bolig for sosialt vanskeligstilte i tillegg til instruks gir klare føringer for hvordan vi skal jobbe med tildeling av boliger i Arendal kommune.

Forskrift om rett til langtidsopphold i sykehjem eller tilsvarende bolig særskilt tilrettelagt for heldøgns tjenester – kriterier og ventelister, Arendal kommune skal brukes ved tildeling av langtidsopphold.

Kommunal fysioterapitjeneste har svært begrensede ressurser ift. behov, og ressursene prioriteres iht. modell hentet fra Kristiansand kommune.

Prioritet	Problemstillinger	Maksimal ventetid
1 Rask intervensjon vurderes å ha særlig stor betydning for brukers funksjonsnivå, lindring og livskvalitet.	Personer med kort forventet levetid/ i terminal fasen. Personer med brått funksjonstap og/eller akutte behov. Akutte overgangsfaser.	7 dager
2 Tidlig intervensjon vurderes å ha stor betydning for å sette brukeren i stand til å gjenvinne, utvikle eller opprettholde funksjonsnivå og hindre ytterligere funksjonstap.	Personer med akutt sykdom/ skade/ lidelse, der funksjon eller smertetilstand vil bli vesentlig forverret dersom iverksetting av tiltak utsettes. Ved alvorlig sykdom når tiltak er rettet mot lindring i betydelig grad, egenaktivitet eller sosial deltakelse. Personer med brått funksjonstap. Personer som er i overføringsfaser mellom Spesialisthelsetjenesten og Kommunehelsetjenesten, der tiltak må påbegynnes raskt.	14 dager
3 Intervensjon forventes å ha betydning for brukeren for å forbedre og/eller opprettholde funksjonsnivå og livskvalitet.	Personer med begynnende funksjonstap. Personer med kronisk sykdom/ funksjonsproblemer i faser med forverring. Personer i overføringsfaser der tiltak kan vente.	30 dager
4 Intervensjon ansees som hensiktsmessig for bruker, men kan vente.	Personer med funksjonsproblemer/ kronisk sykdom i stabil fase. Personer i planlagte overføringsfaser. Oppfølging er nødvendig, men kan planlegges i god tid.	90 dager

Figur 87: Modell fysioterapitjeneste

Det har over lengre tid vært jobbet med etisk kompetanse og etisk refleksjon i Helse og levekår begrunnet i at ansatte i vår tjeneste daglig står overfor komplekse etiske utfordringer som krever etisk bevissthet og dømmekraft. Det er etablert etikkveiledere i hver avdeling og en superbruker i hver enhet. Vi har i tillegg opprettet 20 % stilling som etikk-kontakt, som har ansvar for kompetanseheving og støtte til etikkveiledere og refleksjonsarbeidet i våre tjenester sammen med enhetenes superbrukere for etikkarbeidet.

Bystyret vedtok i mars at det skulle opprettes Etisk råd for helse og levekår. Det er nå rekruttert medlemmer til rådet, og de starter opp høsten 2019. Etisk råd helse og levekår skal ha som hovedoppgave å tilrettelegge, stimulere og bistå til en bredere dialog om etiske dilemmaer gjennom tverrfaglig og systematisk drøfting.

Det viktigste først

Den kommunale helse- og omsorgstjenesten skal ivareta innbyggere med et bredt sett av behov. I dette ligger det både å ivareta funksjonsevne, bistand til å klare seg selv, tilrettelegging av både omgivelser og bolig, samt bistand for å «sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre», jf. helse- og omsorgstjenesteloven § 1-1.

Problemstillingene er ofte komplekse og lar seg ikke alltid plassere i en diagnose. Noen ganger vet vi heller ikke nok om hvilken effekt de ulike tiltakene vi setter inn har, dvs. kunnskapsgrunnlaget er svakt. Våre medarbeidere møter ofte vanskelige etiske dilemmaer, og må bruke sitt skjønn både på vurdering og løsning. Ofte er det flere tjenester inne samtidig for at det tilbudet vi gir skal være forsvarlig og møte individuelle behov. Vi skal ha en lavere terskel enn spesialisthelsetjenesten når det gjelder å sette inn tiltak. Som kommune skal vi også drive forebyggende arbeid og tidlig intervensjon for å forhindre at tilstander blir mer alvorlig eller forverres. I tillegg må vi også se hen til andre områder enn helse, og blant annet tilhørighet til en flokk og handlingsrom i eget liv fordrer samarbeid med frivillige og andre offentlige aktører som blant annet NAV.

Prioriteringsbeslutninger skjer på faglig, administrativt og politisk nivå. Faglige prioriteringsbeslutninger dreier seg om akutt hjelp, tildeling tjenester, vurdering av behandling og oppfølging og retter seg mot enkeltindivider og mindre grupper av pasienter/brukere. Prioriteringer på administrativt og politisk nivå handler om hvordan ressursene skal fordeles ikke bare i helse og levekår men også mellom de øvrige sektorene i kommunen.

8.4 Tiltak i helse og levekår 2020-2023

I arbeidet med hvordan vi skulle løse den økonomiske utfordringen de neste fire årene har vi valgt å jobbe bredt og involvert både politikere, brukere, medarbeidere og HTV/HVO på ulike tema.

Måltavle for helse og levekår

Samfunns mål er gjennomgått og diskutert med komite for helse, omsorg og levekår. Brukermålene er jobbet fram med utgangspunkt i intervju med brukere av hjemmesykepleien og institusjon. Vi skal ha tilsvarende intervju høsten 2019 med brukere med utviklingshemming og brukere som har psykisk helse/rus utfordringer, og det kan medføre endringer på brukermålene.

Økonomiske utfordringer

Vi har hatt to samlinger med medarbeidere og ledere, og det har totalt deltatt i underkant av 200 medarbeidere fordelt på alle enhetene. I tillegg har hovedtillitsvalgte og hovedverneombud deltatt. Dette har resultert i ca. 150 forslag på tiltak, som er gjennomgått med enhetsledere og hovedtillitsvalgte. I prosessen sammen med medarbeidere er det kommet tydelige tilbakemeldinger at vår økonomiske utfordring løser vi ikke med mange små tiltak. Vi har hatt hovedfokus på å løse 2020 og sett noe til påfølgende år i handlingsprogramperioden.

I kvalitetssikringen av tiltak er noen av tiltakene avskrevet, og det er gitt melding ut til alle avdelingene hvilke dette er. De resterende tiltakene vil vi jobbe videre med både når det gjelder økonomi i balanse og tjeneste- og organisasjonsutvikling de neste fire årene.

Rådmannens forslag til tiltak 2020-2023

Rådmannen understreker at uansett hvilke tiltak en måtte foreslå vil noen smerte mer enn andre. Rådmannen har vært opptatt av å skjerme tjenester som er av forebyggende karakter (venstreforskyvning).

Tall i hele 1000

Enhet	Tiltak	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Koordinerende enhet	Leasingbil	-50	-50	-50	-50		
Enhet funksjonshemmede	Ny avdelingsleder	-250	-250	-250	-250		
	Fra 4 til 3 bofellesskap					-7 700	-7 700
Enhet institusjon	Avvikle Solhaug, 29	-6 700	-13 300	-13 300	-13 300		
Enhet institusjon	Diverse tiltak	-1 100	-1 100	-1 100	-1 100		
Enhet hjemmebaserte tjenester	Ny avdelingsleder, fagkoordinator	-1 700	-1 700	-1 700	-1 700		
NAV	Redusere sosialhjelp, sos. entreprenører, få inn lån.	-4 000	-4 000	-4 000	-4 000		
Stab helse og levekår	Reduksjon kompetansemidler	-500	-500	-500	-500		
Rammereduksjon		-14 300	-20 900	-20 900	-20 900		
Reduserte rammer 2020-2023		-14 300	-23 800	-32 900	-52 900		
Nye tiltak, uløst			-2 900	-12 000	-32 000		

Figur 88: Tiltak helse og levekår

Rådmannen foreslår å avvikle 29 langtidsplasser på Solhaug. Avviklingen skjer ved at det ikke tas inn nye beboere når de som er der flytter til sykehjem med høyere omsorgsnivå eller plasser blir ledig av andre grunner. Korttids plassene på Solhaug videreføres inntil nytt bygg Legevakt/KØH og korttids plasser er ferdig.

Et tilsyn fra Fylkesmannen i 2018 konkluderte med at bygget ikke er egnet for en stadig sykere brukergruppe. Det er begrensede muligheter til å videreutvikle bygget for fremtidig drift av heldøgns omsorg, men bygget har trolig potensial for andre bruksmåter innen helse og omsorg.

I snitt har vi så langt i år 17,85 på venteliste langtidsplass til enhver tid. Disse er i hovedsak ivaretatt på korttidsplass og noen få venter på ledig plass enten i omsorgsbolig med base eller eget hjem. Vi har totalt 67 korttidsplasser. Det innebærer at omlag 25 % av korttidsplassene våre er belagt av innbyggere med vedtak om langtidsplass. Vi har hatt få overliggere på sykehuset i 2019, og så langt i år har vi 102 overliggerdøgn hvorav 87 var i januar.

Det vil ha konsekvenser å avvike 29 langtidsplasser. Vi har gjennomført risiko- og sårbarhetsanalyse, og det er større risiko for økte ventelister, økt press på hjemmebaserte tjenester, bruk av dobbeltrom på korttids- og langtidsplasser, økning innleggelse/re-innleggelse og overliggerdøgn sykehus. I tillegg kan det komme forsinkelser eller andre utfordringer i forbindelse med avvikling. Det er ikke økonomisk handlingsrom for å øke budsjetrammen til de tjenestene som får økt press. Vi har vurdert hvilke risikoreduserende tiltak som må settes inn for å kompensere for avvikling av 29 langtidsplasser, og noe er vi allerede i gang med. Dette er:

- Ny arbeidsmodell i omsorgsboliger med base, skal være gjennomført våren 2020.
- Nytt bygg legevakt, KØH og korttidsplasser skal stå ferdig i løpet av 2021, og vil gi flere korttidsplasser, netto økning er 10 plasser med muligheter for dobbeltrom i nytt bygg.
- Gode styrings- og rapporteringssystemer, personalplaner, venteliste og måneds og tertialrapportering.
- Prioritere rutiner og sjekklister i gode pasientforløp
- Prioritere relevante kompetansetiltak som for eksempel observasjonskompetanse og aktuelle medisinske prosedyrer. Kompetansetiltak for å lykkes med venstreforskyvning må også prioriteres.
- Øke bruk av velferds-, og trygghetsteknologi, som en del av arbeidet med tidlig innsats (venstreforskyvning).
- Ha god oversikt over innleggelser, re-innleggelser og overliggere til enhver tid og økt innsats for å sikre gode forløp. Prioritere samarbeidet mellom Arendal kommune og SSHF Arendal.
- Planlegge prosess ift. omplassering av ansatte. Innføre ansettelsesstopp i en avgrenset periode.
- Vi har for mange assistenter i våre tjenester og disse bør erstattes gjennom alternative arbeidstidsordninger hvor antall personer pr. døgn reduseres og at riktig kompetanse er fordelt på hele uka. Assistenter med fast tilsetting må ta fagbrev, og dette tilrettelegger vi for gjennom eksempelvis «Fagbrev på jobb».
- Øke antall fast ansatte i bemanningsenheten bl. a. for å styrke tilgangen på formalkompetanse og redusere bruk av assistenter.
- Øke heltid – redusere deltid.
- Utrede muligheten for et 24 timers trygghetstilbud med oppfølging fra hjemmesykepleien.
- Samlokalisering Hjemmebaserte tjenester.
- Utarbeide en strategi- og milepælsplan for hvordan vi skal klare å få til nødvendig venstreforskyvning i årene framover.
- Vurdere hvilke oppgaver de ulike faggruppene i tjenestene skal ha og hvordan dette skal organiseres.
- Styrke samarbeidet med fastlegetjenesten for god oppfølging av hjemmeboende
- Gjennomgang og oppfølging av kriterier for korttids-, og rehabiliteringsopphold
- Utarbeide en plan for overbelegg
- Gjennomgå kriterier for tildeling av omsorgsbolig.
- Tillitsmodell hjemmesykepleien (tverrfaglig innsats).
- Fleksibel bruk av ressurser på tvers av avdelingene. Innføring av nytt låssystem og endret tilgangsstyring vil gi mulighet for bedre ressursutnyttelse og samarbeid. Det legges opp til et forsterket samarbeid mellom de tre sentrumsavdelingene fra planlagt oppstart 9. desember. Det samme innføres mellom avdelingene i øst (Flosta/Eydehavn og Tromøy/Krøgenes) og vest (Bjorbekk/Rykene og Hisøy/Nedenes).

- Undersøke mulighetene for å erstatte dagens arbeid med arbeidslister i hjemmesykepleien med et elektronisk planleggingsverktøy for bemanning, kompetanse og effektive kjøreruter.

Begrunnelse og konsekvenser øvrige tiltak

Avdelingsleder og fagkoordinator Hjemmebaserte tjenester

Stilling som avdelingsleder og fagkoordinator i ny avdeling i hjemmesykepleien delfinansieres gjennom å utvikle rådgiverstilling Gode forløp i Koordinerende enhet. Lønnsmidler tilsvarende 90 % stilling overføres til enhet Hjemmebaserte tjenester. Team legemiddelassistert rehabilitering på 3,4 årsverk opphører i sin nåværende form og oppgavene overføres til øvrige avdelinger i hjemmesykepleien. Frigjorte lønnsmidler brukes til finansiering av avdelingsleder og fagkoordinator. I tillegg må noe ressurser overføres avdeling Solhaug på grunn av økning i antall brukere, som det ikke er kompensert for.

Avdelingsleder enhet Funksjonshemmede

I forbindelse med planlagt bygging av bofellesskap for mennesker med utviklingshemming, hvorav det første med ferdigstilling i 2021 (se under), ble det vurdert at det ville være behov for en ny avdelingslederstilling i enheten. Planen var at denne skulle kunne starte i slutten av 2020 og således kunne følge siste del av byggeprosess og planlegging av oppstart. Lønnsutgiftene i 2020 ble derfor kun anslått til 250 000 kroner. Vi foreslår nå at denne stillingen ikke etableres, men at avdelingslederoppgavene knyttet til dette første bofellesskapet løses av allerede eksisterende ledergruppe i enhet funksjonshemmede

Fra 4 til 3 bofellesskap

Desember 2018 vedtok bystyret å bygge fire nye bofellesskap for voksne mennesker med utviklingshemming i perioden 2021 – 2024. To av bofellesskapene skal bygges i kommunal regi og to i privat regi. I PS 18/184 fattet bystyret følgende vedtak:

Arendal bystyre vedtar å bygge kommunalt bofellesskap med inntil 6 leiligheter, eller andre gode løsninger som gir brukernes beste, med planlagt ferdigstilling i 2021. I arbeid med handlingsplan for 2020-23 bes rådmannen legge inn nødvendige driftskostnader, i tillegg til allerede avsatte investeringsmidler.

Investeringsmidler pr. bofellesskap er beregnet til om lag 25 mill. kroner. Det er 30-35 innbyggere med utviklingshemming som vil være i behov av bolig de neste 6-10 årene. Erfaringer i enhet funksjonshemmede tilsier at bofellesskap til 8 fungerer veldig bra, og med god planløsning kan bofellesskap til 8 gi like gode hjem for den enkelte som bofellesskap til 6.

Kommunens økonomiske situasjon gjør at rådmannen mener antall boenheter i bofellesskap må vurderes på nytt. Bemanningsplan for boligene vil ikke være vesentlig større ved bofellesskap til 8 enn for 6. I tillegg til at våre fagpersoner mener dette vil være et like godt alternativ, vil det også gi en besparelse på 7,7 mill. kroner. Denne besparelsen vil riktignok ikke vises før etter handlingsprogramperioden, ettersom det er helt nødvendig å få bygget de 3 første bofellesskapene som planlagt. Imidlertid må dette sees i sammenheng med at vi samtidig skal bygge nytt bygg legevakt/KØH/korttidsplasser. De nye korttidsplassene vil kreve nye ressurser når de skal tas i bruk i samme periode. I tillegg kommer nytt Helsehus, som også vil bli økonomisk utfordrende å bemanne. Rådmannen må se dette i sammenheng, og økning i ressursbruk de neste årene på nye tiltak kan ikke finansieres gjennom å kutte i andre tjenester.

Diverse tiltak enhet Institusjon

Enheten vil gjennomføre flere mindre tiltak for å redusere ressursbruk og ett tiltak for å øke inntekten. Dette er både reduksjon i stillinger, færre heldagssamlinger og økt salg mat til hjemmeboende.

NAV

2019 var et krevende år med høye strømpriser, endringer på arbeidsavklaringspenger og lite tiltakspenger til arbeidstrening. Det jobbes nå hardt med å få kontroll på spesielt de 2 siste faktorene og det gjennomføres og planlegges en rekke tiltak for å få dette til. Dette dreier seg blant annet om mer bruk av jobbspesialister, tett, relasjonell oppfølging av brukere, samt utvikling av familie- og rustjenestene. Konsekvensen av dette er at en del brukere vil oppleve ubehag når kravene og vilkårene blir strengere, men målet er jo arbeid (total innsparing ca. 2,2 mill. kroner)

NAV har en rekke avtaler med sosiale entreprenører og samarbeidspartnere som er til nytte for mange brukere, men som ikke er lovpålagte tjenester. Det vil bli en gjennomgang av avtalene og noe reduksjon i utgiftene til disse (total innsparing ca. 1 mill. kroner)

Økte inntekter på lån. Sosialhjelp gis noen ganger som lån hvis bruker på sikt kan få tilbakebetalingsevne. De siste årene har dette blitt brukt mer enn tidligere og et større fokus på dette kan øke inntektene ved tilbakebetaling (total innsparing ca. 800 000 kroner)

Kunne vi valgt andre tiltak?

Rådmannen har vurdert at de tiltakene som foreslås er de minst inngripende til tross for at en kan forvente økt press på andre tjenester. Dersom en skulle gjennomføre prosentvis rammereduksjon i enhetene ville konsekvensen med stor sannsynlighet vært en betydelig redusert innsats i form av færre hender i alle tjenestene.

I 2020 må vi jobbe med å finne ytterligere tiltak på uløst rammereduksjon på 32 mill. kroner for årene 2021-2023 i Helse og levekår.

8.5 Omstilling og utviklingstiltak 2020-2023

Tjenesteområdene innen helse og levekår står overfor store endrings- og utviklingsbehov i de nærmeste årene. En styringsgruppe ble opprettet i 2019 for utviklingsarbeid som vil omhandle små og store prosjekter som vil berøre brukere, ansatte og ledere innenfor ulike fagområder og tjenester. Bakgrunnen er demografiske endringer i alderssammensetning, strammere økonomiske rammer samt behov for nye tilbud for ulike brukergrupper med sammensatte og komplekse problemstillinger.

Utviklingsarbeidet som startet i 2019 hadde som hovedfokus å skape en felles plattform for alle enheter/avdelinger i helse og levekår. Resultatet av dette er den tidligere omtalte måltavla som fungerer som grunnmur for videre forbedringsarbeid innen tjenestekvalitet og god benyttelse av personell og kompetanse. Hovedmålet er å utvikle tjenester som er basert på tillit og tverrfaglig innsats. For å oppnå dette legger rådmannen til grunn at organisasjonsstrukturen må legges forholdene til rette for samhandling på tvers av tjenester og at man er sammen om å løse oppgavene.

Styringsgruppen som består av kommunalsjef, enhetsledere, hovedtillitsvalgte og hovedverneombud møtes regelmessig for å planlegge og prioritere aktiviteter, foreta nødvendige beslutninger.

Utviklingsarbeidet består av flere delprosjekter/ områder, og det presenteres en skisse/fremdriftsplan for arbeidet nedenfor.

Delprosjekt /utviklingsområde	Målsetting
Økonomiprosesser- reduserte rammer 2020-2024	Tilpasse tjenester til økonomiske rammer. Finne gode løsninger gjennom bred involvering av ansatte, innovativ tilnærming til bruk av personell og utstyr (eks. velferdsteknologi).
Samlokalisering av hjemmebaserte tjenester	- Målet for samlokalisering er å legge til rette for: - Bedre tverrfaglig innsats (BTI). - Bedre utnyttelse av personell, kompetanse og utstyr. - Bedre lokaler for hjemmesykepleien. - Det skal avklares antall lokasjoner og hvilke faggrupper som skal samles, men en foreløpig plan er å: - Samle hjemmesykepleie for sentrumssonene, samt faggrupper som jobber med hjemmeboende i hele kommunen i en lokasjon sentralt i kommunen. - Opprette en felles lokasjon for hjemmesykepleie i den vestlige del av kommunen og tilsvarende for den østlige.

Nytt helsehus	- Målsetting at nytt helsehus skal stå ferdig ca. 2024. - Prosjektleder / senterleder ansettes høsten 2019. - Oppfølging vedtatt konsept for helsehus og lokalisering. - Organisering av arbeidsgrupper. - Involvering av ledere og ansatte på sykehjem som skal erstattes av nytt helsehus.
Nye boliger for personer med utviklingshemning	- Målet er å sørge for boliger til de som har behov for bolig i de nærmeste årene. - Samarbeid med pårørende vil stå sentralt i byggeprosjektene. - Boligene vil være både i kommunal og privat regi. - Videre planlegging av utforming av boligene og tjenestetilbud vil bygge på plan om boliger for brukergruppen.
Nytt bygg for legevakt, KØH og korttidsplasser	Målet er at det nye bygget skal stå ferdig i 2021. Parallelt med byggeprosjektet planlegges det for bemanning og bruk av frigjort avdeling på Myratunet siden KØH flytter til nytt bygg. Korttidsplasser, bemanning, plassering og organisering gjennomgås parallelt for avdelinger som berøres.
Ny arbeidsform i hjemmesykepleien	Målet med innføring av ny arbeidsform i hjemmesykepleien er basert på grunntanker både i tillitsbasert omsorg og bedre tverrfaglig innsats (BTI). Arbeidet med ny modell ble påbegynt i omsorgsboliger med base 2019 og skal sluttføres vinteren 2020. Deretter skal ny arbeidsform tilpasses øvrig hjemmesykepleie. Dette arbeidet vil ta utgangspunkt i erfaringer fra andre kommuner som har innført tillitsmodell, samt erfaringer med BTI – modell i tjenester for barn og unge i egen kommune.
Kampanje bedre kvalitet på medikamenthåndtering	Målet er å redusere feil og avvik innen håndtering av medikamenter. Basert på dypdykk i avviksrappporter innen ulike tjenester, analyse av årsaker til avvikene, planlegges målrettede tiltak som iverksettes 2019/ 2020.

Figur 89: Omstilling og utviklingstiltak 2020-2023

Framdriftsplan prosesser helse og levekår 2019 – 2024.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Økonomiprosesser- reduserte rammer 2020-2024						
Nytt helsehus						
Samlokalisering hjemmesykepleie +andre hj.baserte						
Utbygging boliger for personer med utviklingshemning						
Nytt legevaktsbygg + KØH						
Tillitsbasert omsorg, nye arbeidsformer						
Kampanje medikamenthåndtering						
Prosess organisasjonsendring						

Figur 90: Fremdriftsplan prosesser helse og levekår 2019-2024

Koordinerende enhet

Korttidsavdelingen på Solhaug avvikles ikke før nytt bygg Legevakt, KØH og korttidsplasser er på plass. Imidlertid overføres ansvaret for denne avdelingen til Koordinerende enhet, og ledelse av denne løses internt i enheten. Dette tiltaket gjennomføres så snart det er mulig. Rådmannen vil vurdere å samle alle korttidsplassene i en enhet, og kommer tilbake til dette i Handlingsprogram 2021-2024.

Stilling Gode forløp avvikles og frigjorte lønnsmidler fordeles mellom enhetene Hjemmebaserte

tjenester og Institusjon med hhv. 90 % og 10 %.

Enhet Institusjon

Bystyret besluttet for flere år siden å satse på sertifiseringsordningen «Livsglede for Eldre» for enhet Institusjon. Avdelingene som er sertifisert har individbasert omsorg som gir økt trivsel for både beboere og ansatte. Livsgledestiftelsen har årlig kontroll med at vi følger prinsippene for å være livsglede sykehjem.

Det er tilsatt en person i 40 % stilling i enhet Institusjon, som koordinerer arbeidet på tvers av avdelingene. Det er på hver avdeling ansatt en hovedlivsgledeansvarlig som koordinerer og planlegger innsats fra lokale foreninger/lag/frivillige, at der er tilgjengelig kontakt med dyr, barn, barnehager, skoler osv. Hos oss er det avsatt omlag 50 % stilling i avdelingene til dette arbeidet, med unntak av de minste institusjonene.

Når ordningen er godt etablert kan ressursinnsatsen til den hovedlivsgledeansvarlige reduseres. Livsgledestiftelsen sier at 1-2 år etter at første sertifisering er gjort, så er de fleste rutiner og nettverk på plass og innarbeidet, og andre kommuner reduserer da sin innsats. Enheten vil fra 2020, gjennom å redusere ressursene som er avsatt til livsgledeansvarlige, opprette fagkoordinator i hver avdeling. Endringen vil bli gjennomført fra ny turnusplan starter opp i desember 2019. Funksjon som fagkoordinator rekrutteres internt i hver avdeling og skal være sykepleier. Avhengig av størrelse på avdelingen, vil fagkoordinator være frikjøpt i 15-30 % stilling.

Avdelingene som gjennomfører endringen fra desember 2019 er Nyskogen, Røed, Solhaug, Saltrød og Færvik. Elim, Tromøy og Plankemyra sertifiseres i januar 2020 og vil de første to årene ha hovedlivsgledeansvarlig, som de andre avdelingene har hatt fram til nå. Etter dette legger en opp til samme ordning som for de øvrige avdelingene.

Enhet Institusjon har ikke fagutvikler som arbeider på tvers av avdelingene i enheten. Plankemyra har fagkoordinator i 60 % stilling. Rådmannen ønsker å utvide denne stillingen til 100 %, og denne funksjonen vil da både være fagkoordinator for Plankemyra men også ha funksjon som fagutvikler for enheten. Økning i stillingsressurs finansieres delvis innenfor egen ramme og med frigjorte lønnsmidler fra stilling Gode forløp i koordinerende enhet tilsvarende 10 % stilling.

Nytt helsehus – prosjektleder/senterleder

I forbindelse med prosjektering og bygging av nytt helsehus vil det bli tilsatt helsefaglig kompetanse som i første omgang vil ha ansvar for ulike deler av prosessen fram til nytt helsehus står ferdig. Stillingen finansieres over investeringsmidler. I løpet av tiden fram til nytt helsehus står ferdig vil denne funksjonen overta ansvar for de institusjonene inkl. kjøkken og vaskeri som vedtas avvirket og overføres til nytt helsehus.

Leve hele livet, alders- og demensvennlig samfunn

Leve hele livet reformen bygger på hva ansatte, eldre, pårørende, frivillige, forskere og ledere har sett fungerer i praksis. Målet er at alle eldre skal få bedre hjelp og støtte til å mestre livet. Det handler om å skape et mer aldersvennlig samfunn der eldre kan leve gode liv og delta i fellesskapet. Reformens hensikt er å tilrettelegge for at gode, lokale løsninger spres og implementeres i kommunene. Reformens hovedinnsatsområder er:

1. Et aldersvennlig Norge
2. Aktivitet og fellesskap
3. Mat og måltider
4. Helsehjelp
5. Sammenheng og overgang i tjenestene

Overordnet skal reformen bidra til flere gode leveår for eldre som beholder god helse lenger, opplever at de har god livskvalitet, og at de i større grad mestrer eget liv, samtidig som de får den helsehjelpen de trenger når de har behov for den. Reformen retter også fokus mot pårørende - det er viktig at de ikke blir utslitt og kan ha en jevn innsats for sine nærmeste. Videre er tilrettelegging for ansatte i fokus. Ansatte skal oppleve at de har et godt arbeidsmiljø der de får brukt sin kompetanse og gjort en faglig god jobb.

Målgruppen for reformen er alle eldre over 65 år, både de som bor hjemme og de som bor på institusjon.

Arendal kommune arbeider i 2019 med en kartlegging av ulike tjenestetilbud som faller inn under Leve hele livet reformens innsatsområder, og skal ved utgangen av året legge frem plan for videre arbeid i en politisk sak.

Kommunenettverk aldersvennlige lokalsamfunn 2019/2020 ble startet opp i regi av KS i august 2019. Arendal fikk etter søknad plass i nettverket, og skal delta i arbeidet med utvikling av aldersvennlige lokalsamfunn. Arbeid på tvers av sektorer og tilrettelegging for medvirkning ansees å være avgjørende for at aktiviteter utvikles i tråd med innbyggernes behov.

Aldersvennlige lokalsamfunn beskrives av KS som tilgjengelige og inkluderende miljø, som fremmer aktiv aldring. Det innebærer lokalsamfunn som legger til rette for at en aldrende befolkning kan få dekket sine primærbehov, delta i aktiviteter og utvikling, være mobile og ha sosiale nettverk. Aldersvennlige lokalsamfunn legger særlig vekt på følgende områder:

1. Universell utforming/utendørsområder og fysisk aktivitet
2. Bolig
3. Transport
4. Samfunnsdeltagelse
5. Medvirkning og kommunikasjon

I første samling i nettverket lå fokus på inspirasjon og faglig påfyll, samt nettverksbygging og erfaringsutveksling. På sikt vil alle kommunene og fylkeskommunene som deltar få anledning til å medvirke til utvikling av et nasjonalt nettverk og modeller for aldersvennlige lokalsamfunn.

Demensvennlig samfunn er en kampanje ledet av Nasjonalforeningen for folkehelse, og retter seg mot ansatte i privat og offentlig servicenæring. Arendal kommune har vært medlem siden 2015.

Arendal kommune vil fortsette å arbeide for en kulturendring i forhold til å bry seg om sine medmennesker, slik at mennesker med demens kan møte forståelse, respekt, støtte, ha mulighet til å være inkludert og delta i nødvendige hverdagsaktiviteter. Alle kan, med små grep, utgjøre en stor forskjell for at flere skal oppleve mestring og livskvalitet i hverdagen. Metoden vi bruker er å holde en times kurs om demenssykdom og kommunikasjon som kan gagne alle. Demensvennlig samfunn sees i sammenheng med reformen Aldersvennlig lokalsamfunn, og er et tiltak for at eldre skal kunne bo hjemme lenger og oppleve trygghet mens de bruker egne ressurser og fortsetter å bruke sitt nærmiljø.

Visjonen er at Arendal skal være en by der personer med demens og deres familier lever ett godt liv og opplever støtte på ulike nivå i samfunnet. Slik kan de lettere fortsette å mestre sine hverdagsaktiviteter, fritidsaktiviteter og kulturelle aktiviteter.

Det er gitt undervisning til brannvesenet, taxisjåfører, ansatte på servicetorget, de politiske komiteene, frivilligsentralene, prester, biblioteket, pensjonistforening, næringsforeningen i Arendal m.fl., og det planlegges ytterligere opplæring.

Et konkret tiltak er «Det hjelpende kortet». Det er ikke knyttet til en spesiell diagnose. På kortet står en selvvalgt kontaktperson som kan kontaktes, dersom man av ulike grunner trenger hjelp.

8.6 Planer

Det vil i 2020 bli jobbet med to planer, og disse er:

- Plan for utvikling av rusfeltet inklusive ettervern i Arendal kommune de neste 4 årene. Denne planen er oppfølging av politisk vedtak.
- Strategi- og milepælsplan tidlig innsats (venstreforskyvning), for innbyggere over 18 år. Rådmannen ser at det er nødvendig å ha en utmeislet strategi for å få til nødvendig venstreforskyvning av tjenestene de neste årene. Årsaken til dette er vår vanskelige økonomiske situasjon og at vi når det skal prioriteres ikke salderer tidlig innsats men har dette som hovedfokus.

9 Kultur, infrastruktur og samfunnsutvikling

9.1 Innledning

Kommunalsjef for Kultur, infrastruktur og utvikling følger opp de 7 enhetene Kultur, Kommunalteknikk og geodata, Østre Agder brannvesen, Vitensenteret, Innovasjon og kompetanse, Arendal voksenopplæring og Østre Agder (sekretariatet).

Samtlige enheter utarbeider egne virksomhetsplaner og enhetenes visjoner, strategier og satsingsområder er nærmere konkretisert der. Her i handlingsprogrammet er kun de store linjene fokusert.

I kapittelet om økonomi er de konkrete forventede budsjettmessige utfordringer, samt rådmannens forslag til endringer, nærmere kommentert.

Rådmannens stab Samfunnsutvikling er også tilknyttet kommunalsjef for Kultur, infrastruktur og utvikling. Stab Samfunnsutvikling omfatter:

- Næringsavdelingen (3 årsverk): Oppfølging av Næringspolitisk handlingsplan, TEDx Arendal-sekretariat og utvikling av besøksnæringene.
- Landbruk (1 årsverk): Oppfølging av landbruksplanen, saksbehandling og rådgivning.
- Plan og miljø (13 årsverk): Utarbeiding av kommunale arealplaner, kommuneplanens samfunns- og arealdel og kommunedelplaner, Saksbehandling av innkommende arealplaner og planendringer, Oppfølging av klima og energiplanen og Beredskapsplanlegging.
- Byggesak (13 årsverk): Saksbehandling av byggesaker
- Politisk sekretariat (4 årsverk): Tilrettelegging for politisk møtevirksomhet og valg
- Med Hjerter For Arendal (1 årsverk): Koordinering og initiering av samskaping mellom sivilsamfunn (organisasjoner og ildsjeler) og offentlig sektor. Det er Samarbeidsrådet i MHFA som er oppdragsgiver for daglig leder.
- I 2018, 2019 og halve 2020 er også koordinator for Interkommunal plan for Ny E18 tilknyttet stab Samfunnsutvikling.

9.2 Visjon, strategi og satsingsområder

Kultur

Kommunedelplan for kultur ble vedtatt av bystyret våren 2017. Følgende 5 innsatsområder med tilhørende fokusområder vil prege enhetens innsats de kommende år:

1. Inkluderende og mangfoldig kulturliv

- Møteplasser
- Frivillighet
- Inkluderingsarbeid

2. Gode kulturtilbud til barn og unge

- Ungdom som prioritert målgruppe
- Breddeaktivitet
- Talentutvikling

3. Tilgjengelige kulturarenaer og idrettsanlegg

- Egnede lokaler
- Skolene som nærmiljøanlegg
- Hensiktsmessige idrettsanlegg
- Friluft og fysisk aktivitet

4. Profesjonelle kultur og kunstopplevelser

- Kunstnere
- Levende kunst og kulturmiljø
- Arrangementer
- By- og sentrumsutvikling

Kommunalteknikk og geodata

Enhet for Kommunalteknikk og geodata har utpekt følgende innsatsområder som de viktigste i handlingsprogramperioden:

- Enheten skal ha et fokus på å automatisere og effektivisere arbeidsprosesser for å øke kapasiteten internt.
- Enheten vil fortsette å utvikle digitale tjenester for innbyggere og næringsliv knyttet til kart. Det er ønskelig å kunne prioritere arbeid med 3D og analyse, men her har enheten en utfordring når det gjelder kapasitet/ressurser.
- Enheten ønsker å holde et høyt tempo på sanering av kommunens VA anlegg. Fokuset vil spesielt være på Barbuvasdraget og Skibberheia-området og Myrene. Fokuset på leveringssikkerheten i vanntilførselen vil bli prioritert.
- Vannforsyningen til Stoa via Klodeborg/Bjorbekk skal sikres. Arbeid med å redusere antallet vannlekkasjer videreføres.

Ut over dette vil enheten 2020 arbeid med retaksering av eiendommer i kommunen med tanke på å få et oppdatert grunnlag for kommunal eiendomsskatt.

Østre Agder brannvesen (ØABV)

ØABV sin hovedmålsetting er å forebygge og begrense konsekvenser av uønskede hendelser i 7 kommuner. Avdelingene i enheten er følgende:

- Agder 110 sentral
- Beredskapsavdelingen (inkludert det interkommunale redningsdykkersamarbeidet)
- Forebyggende avdeling
- Feieravdelingen
- Interkommunalt utvalg mot akutt forurensing (IUA)

Vitensenteret

For Vitensenter Sørlandet vil følgende satsinger vil stå sentralt i handlingsperioden:

- Videreutvikling av Vitensenteret Sørlandet i Arendal med fokus på videreutvikling av den marine satsningen og nye aktiviteter
- Forprosjekt for etablering av Raet nasjonalparksenter
- Utvidelse og videreutvikling av vitensenteravdelingen i Kristiansand.
- Økt satsning på VitenPåHjul (omreisende virksomhet)
- Sentralt involvert i nasjonale satsninger for å øke barn og unges realfagssatsning

Innovasjon og kompetanse

Hovedoppgaven til Enhet for innovasjon og kompetanse hovedoppgave er å forsterke Arendal kommunes posisjon som formidlings- og innovasjonsarena. Enheten har ansvar for:

- Fremtidens kommuner – Arendalskonferansen og bidrar tungt i gjennomføringen av Arendalsuka.
- Eureka kompetanse, som i tillegg til å være kommunens kurssenter også skal styrke næringslivets tilgang på kompetanseutvikling.
- Kommunens kommunikasjonsvirksomhet og –strategi, herunder kommunens tilstedeværelse på innbygger- og ansattportal, i sosiale medier og gjennom kommunens fysiske servicesenter i Arendal kultur- og rådhus.

Enhet Innovasjon og kompetanse vil i handlingsprogramperioden:

- Medvirke til å skape en innovasjonskultur som bidrar til valg av gode løsninger, og som bidrar til høy kvalitet og bedre ressursutnyttelse i kommunens tjenesteproduksjon.
- Gjennom Eureka kompetanse styrke næringslivets tilgang på kompetanseutvikling.
- I samarbeid med sterke aktører på opplæringsfeltet som UiA, større næringsvirksomheter, KS, NAV og andre, sette fokus på fremtidas kompetansebehov i regionen.
- Gjennom sin kommunikasjonsavdeling bidra til et levende demokrati og bidra til å imøtekomme befolkningens forventninger til deltakelse i den offentlige samfunnsdebatten.
- Arbeide for å utvikle metodikk for å skape dialog med innbyggerne og sikre åpne prosesser.

Arendal voksenopplæring

Arendal Voksenopplæring (AVO) tilbyr opplæring for voksne innen følgende områder:

- Norsk- og samfunnskunnskapsopplæring samt andre kvalifiserende tiltak for voksne innvandrere fra Arendal, Froland og Tvedestrand; norskopplæring for voksne og enslige mindreårige asylsøkere (Introduksjonsloven):
- Spesialundervisning for voksne (Opplæringsloven § 4 A-2)
- Grunnskoleopplæring for voksne (Opplæringsloven § 4 A-1)
- Basiskompetanse i arbeidslivet (Kompetansepluss)

Enheten vil videreføre sin satsing på utviklingsarbeid, opprettholdelse av høy kvalitet i eksisterende opplærings- og kvalifiseringstilbud, samt samarbeid med eksterne aktører innen offentlig, privat og frivillig sektor. AVO vil fortsette å tilby skolens deltakere tilpassede opplæringstilbud som tar utgangspunkt i den enkeltes faglige forutsetninger og overordnede mål om overgang til arbeid eller videre utdanning.

Den økonomiske rammen ved AVO er firedelt – kommunal rammeoverføring, statlige tilskudd, refusjoner fra andre kommuner og etater samt kursavgift fra deltakere uten rett på gratis norskkurs. De økonomiske rammene er ikke forutsigbare siden de styres av følgende forhold:

- antall deltakere i norskopplæring og omfanget av tilskuddet og refusjoner for disse
- antall deltagere i grunnskoleopplæring
- antall betalende deltakere og inntekter fra denne virksomheten
- salg av opplæring i basiskompetanse til bedrifter
- omfanget av prosjektmidler

Østre Agder sekretariat

Østre Agder regionråd er samarbeidsforum for kommunene i regionen. Deltakere er kommunene Arendal, Froland, Gjerstad, Grimstad, Risør, Tvedestrand, Vegårshei og Åmli. Samarbeidet er organisert med hjemmel i §27 i kommuneloven.

Regionrådet skal:

- bidra til en felles bærekraftig nærings- og samfunnsutvikling, som sikrer vekst i folketall, arbeidsplasser og bedre levekår i hele Østre Agder.
- samordne regionens og kommunenes interesser overfor fylket, staten og andre organer på region-, fylkes- og/eller riksplan.
- arbeide for å styrke regionens infrastruktur.
- arbeide for at regionen velges som lokaliseringssted for offentlige og private virksomheter.
- bidra til utredning av, og til å forberede etablering av samarbeidsløsninger for to eller flere kommuner knyttet til områder av kommunenes virksomhet og tjenesteproduksjon der kommunene finner det formålstjenlig.
- iverksette prosjekter med sikte på å øke kompetansen i regionens kommuner og utvikle løsninger knyttet til levering av kommunale tjenester.

Regionrådet kan:

- forestå utredninger for kommunene i samarbeidet når styret anmoder om at det blir gjort.

- fatte vedtak knyttet til den løpende drift innenfor rammen av innbetalte kommunale bidrag til drift og enkeltaktiviteter, samt for tilskuddsmidler samarbeidet mottar på vegne av kommunene.
- være representant for de andre medlemskommunene i planlegging og utbyggingsprosjekt for interkommunale tjenester med vertskommuneløsning.

Østre Agder regionråd har et sekretariat organisert etter vertskommunemodellen, men sekretariatsleder har styret i Østre Agder og rådmannsutvalget som sin oppdragsgiver.

9.3 Økonomi

Rådmannens forslag til budsjett/handlingsprogram for 2020 har tatt utgangspunkt i følgende økonomiske endringer i enhetens rammer:

Kommunalteknikk og geodata

Tiltak	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Parkering	-	-100 000	-100 000	-100 000
Redusert ramme teknisk område	-2 000 000	-2 000 000	-2 000 000	-2 000 000

Figur 91: Rammeendringer Kommunalteknikk og geodata

Som følge av politiske vedtak ang. parkering, er det allerede gjennomført til dels store reduksjoner for dette ansvaret, også for 2020. Vi har lovpålagte tjenester som begrenser mulighetene for ytterligere kutt. Dette medfører at tiltaket er foreslått med relativt små beløp fra 2021.

Hele tiltaket på 2 mill. kroner er lagt inn som en reduksjon i veibudsjettet for 2020.

Kultur

Tiltak	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Redusert ramme kultur	-2 000 000	-3 000 000	-3 000 000	-3 000 000
Byjubileet 2023	100 000	100 000	200 000	500 000
Drift nye turløyper	75 000	225 000	225 000	225 000
Reforhandle avtale Grane drift turløyper	200 000	200 000	200 000	200 000

Figur 92: Rammeendringer Kultur

Kulturenheten ønsker å være tydelig i sine prioriteringer og satsninger i tiden fremover, og dette blir spesielt viktig i en krevende økonomisk situasjon. Barn og unge er vår tydeligste satsning, i tråd med arbeidet som gjøres i resten av kommunen. Dette betyr både tidlig innsats og å følge barn inn i ungdomstiden med fritidstilbud de selv ønsker og har mulighet til å delta i. Både organiserte og egenorganiserte fritidstilbud i for eksempel fritidsklubber er en del av vår satsning.

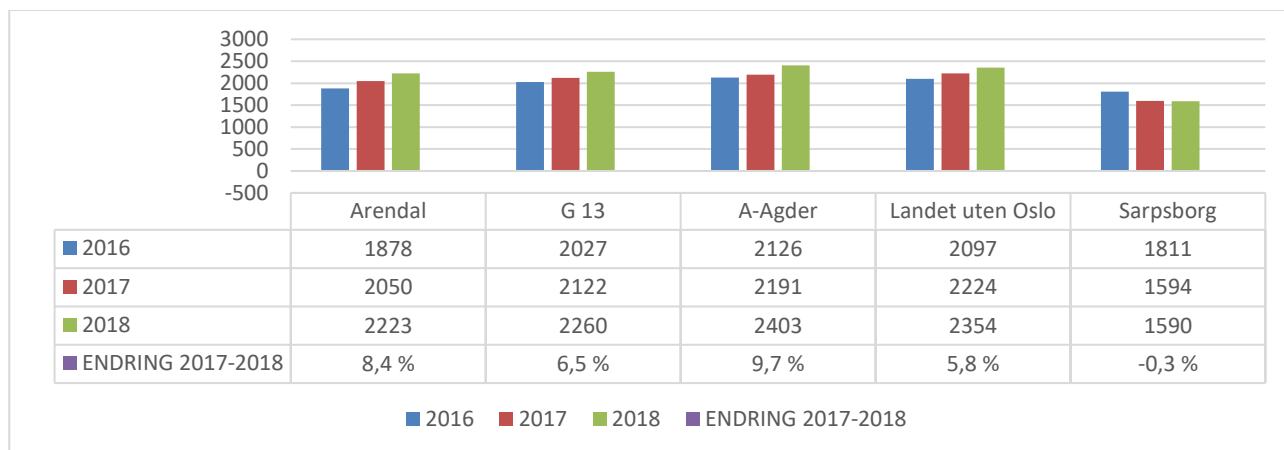
Gjennom pilotprosjektet med fritidskort vil vi få helt nye virkemidler for å gi flere mulighet til å delta. Ordningen med fritidskort er for alle mellom 6-18 år og hvert barn får dekket 2 000 kroner i året til fritidsaktivitet. Arbeidet starter opp høsten 2019, og det legges vekt på tett samarbeid med lag og foreninger for å finne gode løsninger for refusjonsordninger. En viktig del av arbeidet vil være å nå ut med informasjon til alle barn, foreldre og lærere for å kunne nå målet, som er å gi alle mulighet til å delta i minst én fritidsaktivitet.

Den kulturelle grunnmuren skal prioriteres. Dette er alle de tilbudene som skal være en del av hverdagen til innbyggerne i Arendal. Bibliotek, kulturskole og fritidsklubb, all aktivitet som drives av lag og foreninger, og tilgang til friluftsliv, idrettsanlegg og andre kulturarenaer – dette er grunnmuren i kulturarbeidet i kommunen. En viktig del av denne prioriteringen er videreføring av gratisprinsippet som praktiseres i Arendal kommune, som innebærer at lag og foreninger får tilgang til idrettsanlegg og kulturarenaer uten å måtte betale leie.

Kulturenheten har lite frie midler til å stimulere kulturlivets egen aktivitet, både til kunstnere og frivillighet. 70 % av budsjettet er avsatt til helt nødvendige lønnsmidler, 20 % er tilskudd hjemlet i avtaler og 5 % er frie tilskudd til lag og foreninger. Dermed er det 5 % igjen til drift. Dette gir et meget begrenset handlingsrom og budsjettkuttene i tiden fremover vil innebære reduksjon i tjenester og tilbud som innbyggere vil merke i form av et redusert tilbud, ettersom enheten ikke ønsker å øke prisnivået på noen av tilbudene. Kulturskolen er spesielt sårbar her, ettersom den allerede er tvunget til å kreve en meget høy kontingent sammenlignet med andre kommuner.

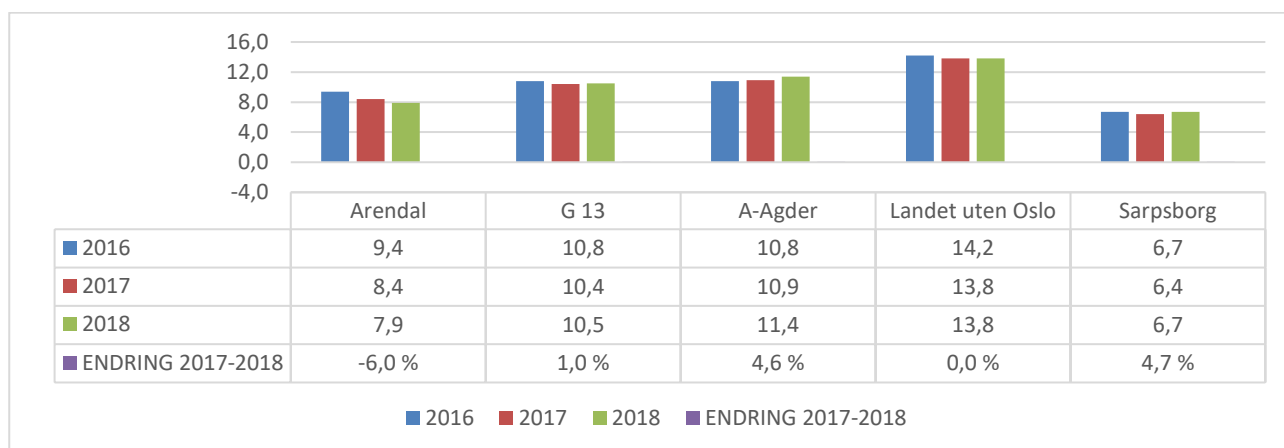
Ut over enhetens ramme har rådmannen foreslått økte ressurser til Byjubileet 2023, Nye turløyper og til reforhandlet avtale med Grane om drift av turløyper. Samtidig er det for enheten foreslått et kutt på 2 mill. kroner som foreløpig ligger ufordelt i enhetens budsjett. Konkretisering av tiltaket vil arbeides med ut over høsten/vinteren og fremkomme i enhetens Virksomhetsplan.

Nedenfor følger tabeller med utvalgte KOSTRA-tall for kultursektoren. KOSTRA gir viktig informasjon og brukes som grunnlag for budsjettet 2020 og videre oppfølging av tjenestene.

Figur 93: Netto driftsutgifter for kultursektoren pr. innbygger i kroner

KOSTRA viser at netto driftsutgifter for kultursektoren pr. innbygger har gått opp 8,4 % fra 2017 til 2018, men er fortsatt noe lavere enn sammenligningsgruppene, bortsett fra Sarpsborg.

Figur 94: Barn 6-15 år i kommunens kulturskole (prosent)

Andelen som går i kommunens kulturskole er synkende og er lavere enn i sammenligningsgruppene. En årsak til dette kan være at eksempelvis dans ikke er inkludert i kommunens kulturskole, men det er et stort dansemiljø i privat regi i byen.

Østre Agder Brannvesen

Tiltak	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Årsverk forebyggende forskriftskrav	-	-	350 000	350 000
Ny stilling grunnet IA tiltak	250 000	250 000	250 000	250 000
Overflateredning oppstartkurs	80 000	-	-	-
Røykdykkerkurs Froland stasjon	40 000	-	-	-
Røykdykkerøvelser årlig Froland	20 000	20 000	20 000	20 000
Ekstra øvelse Overflateredning årlig	50 000	50 000	50 000	50 000

Figur 95: Rammeendringer Brann

Som det fremgår av tabellen over foreslår rådmannen i samråd med de andre rådmennene i Østre Agder at enheten får tilført 440 000 kroner til dekning av ekstra øvelser, ny stilling grunnet IA-tiltak og kurs- og øvelser tilknyttet overflateredning og røykdykking.

Innovasjon og kompetanse

Tiltak	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Redusert ramme innovasjon og kompetanse	-1 000 000	-1 000 000	-1 000 000	-1 000 000
Arendalsuka	300 000	300 000	300 000	300 000

Figur 96: Rammeendringer Innovasjon og kompetanse

Rådmannen foreslår at enheten tilføres en økning i rammen på 300 000 kroner til dekning av kommunens andel av Arendalsuka. Samtidig er det foreslått en reduksjon i enhetens ramme på 1 million kroner. Reduksjonen fordeles på servicesentret, innovasjonsmidler og Eurekas kompetansemidler.

Vitensenter Sørlandet

Den økonomiske rammen for Vitensenteret foreslås uendret i handlingsprogramperioden.

Arendal voksenopplæring

Tiltak	Forslag budsjett 2020	Forslag budsjett 2021	Forslag budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Norskopplæring flyktninger	7 515 000	3 500 000	1 500 000	500 000
Bruk av fond i 2020 (pga. red. inntekter)	-5 000 000	0	0	0

Figur 97: Rammeendringer Arendal voksenopplæring

Som nevnt består enhetens inntekter i betydelig grad statlige tilskudd som følger deltagerne i tre år. Fordi enheten har mange deltagere som nå er utenfor den treårige statlige finansieringsordningen, men som fremdeles har behov for og krav på opplæring for å kvalifiseres til arbeid eller videre utdanning, har enheten lønnskostnader som ikke dekkes inn av statlige tilskudd.

For å kompensere dette har rådmannen foreslått å øke enhetens ramme i tråd med tabellen over. Fem millioner av økningen i 2020 foreslås finansiert ved bruk av dispensasjonsfond Flyktning.

Alternative lokaler på Munkehaugen

Med tanke på å få redusert kommunens kostnader tilknyttet Arendal Voksenopplæring har rådmannen vurdert en flytting av Arendal Voksenopplæring til Munkehaugen.

Arendal voksenopplæring er et interkommunalt, utviklingsorientert og innovasjonsrettet ressurscenter som samarbeider med næringsliv og offentlige og frivillige aktører i kvalifiseringsarbeidet. Skolens hovedmål er å kvalifisere voksne flyktninger og innvandrere til

utdanning, arbeid og selvforsørgelse. For å kunne nå dette målet må det legges til rette for et moderne og godt pedagogisk opplæringsmiljø som i størst mulig grad stimulerer til læring. En optimal standard med et godt fysisk og psykisk læringsmiljø er med på å løfte levekår. Gjennom tidlig innsats samt tilrettelegging for hverdagsinkludering i praksis ligger forholdene til rette for at flere blir kvalifisert og inkludert i Arendal kommune.

Viktige ringvirkninger for Arendal voksenopplæring i Kunnskapshavna er at voksenopplæringen er i et miljø som representerer et tverrsnitt av byens befolkning, besøkende på vitensenteret, bedrifter og kursdeltagere. Lokaliseringen sammen med andre er med på å normalisere mangfold i byen og legger til rette for hverdagsmøter mellom mennesker med ulike bakgrunn. Dette er godt holdningsskapende arbeid i lokalmiljøet. Andre viktige synergier er blant annet voksenopplæringens samarbeid med Vitensenteret som opplæringsarena, Vitenbiten og Eureka Kompetanse.

Arendal voksenopplæring har i 2019 et arealbehov på 1 750 kvadratmeter totalt (uten korridorareal). Det er behov for 23 klasserom av ulike størrelse i tillegg til språkstudio, grupperom, spesialrom og undervisningslokaler spesielt tilpasset deltagere med funksjonsnedsettelse ved spesialpedagogisk avdeling, bibliotek, pauseareal, kontorlokaler, møterom, resepsjon og fellesareal til ulike arrangement. Skolen benytter i dag vitenbiten til ulike seminarer, konferanser og arrangement. Arendal voksenopplæring har tatt grep for å optimalisere bruken av lokalene ved å omorganisere skoledagen og ved å omgjøre datarom til ordinære klasserom. De siste årene har skolen vært gjennom et digitalt løft for ansatte og deltagere. Skolen benytter moderne teknologi og smart-tavler i undervisningen i alle klasserom og alle deltagerne bruker PC eller iPad som læringsverktøy.

Skoleåret 2019 er det 430 deltagere som mottar opplæring i ulike kvalifiseringsløp ved Arendal voksenopplæring. Av ansatte er det 38 årsverk pedagoger til undervisning. Fra høsten 2015 til våren 2019 har skolen hatt behov for å leie ekstra lokaler grunnet økt deltagerantall. Deltagerantallet er synkende høsten 2019 og prognosen viser at leieutgiftene til ekstra lokaler vil minke med ca. 400 000 kroner i 2019-2020. Skolen har i dag behov for alle lokalene i 2. og 3. etg. i Eureka-bygget som totalt (inklusive korridorer) utgjør i underkant av 2 000 m² BRA.

Lokalene i Eureka-byggets 2. og 3. etasje er særdeles godt utnyttet og rådmannen har vanskelig for å se at enheten kan drive en god virksomhet med færre kvadratmeter.

Arealene på Munkehaugen har ifølge en fersk takstrapport rådmannen har fått oversendt fra Arendal eiendom KF et totalt areal på 1 500 m² BRA. Rapporten påpeker at bygget er gammelt og at det derfor har en mindre effektiv arealutnyttelse. Adkomsten angis å være noe bratt og rådmannen er i tvil om den tilfredsstillende kravene til universell utforming.

Rådmannens konklusjon er at Munkehaugen ikke har store nok lokaler til Arendal Voksenopplæring. Bygget kan ikke tilby voksenopplæringen hensiktsmessige lokaler uten større bygningsmessige investeringer. Erfaringsmessig vil en ombygging/påbygging av eldre bygg til en tidsmessig standard gi like store leiekostnader inkl. FDV pr. m² som leieprisen i Eureka-bygget (jf. leieprisen i Kanalgården). Rådmannen kan derfor ikke anbefale videre utredning av en flytting av Arendal Voksenopplæring til Munkehaugen.

Østre Agder Sekretariatet

Den økonomiske rammen for Østre Agders sekretariat foreslås uendret i handlingsprogramperioden.

Rådmannens stab Samfunnsutvikling

Rådmannen har foreslått å redusere stabenes lønnsramme gjennom stillingsvakanser. Stab Samfunnsutvikling vil ta sin del av dette.

9.4 Samfunnsutvikling

Næringsutvikling

Næringspolitisk handlingsplan for 2017-2023 vil være førende for administrasjonens arbeid med næringsutvikling i handlingsprogramperioden. Planen baserer seg på følgende hovedprinsipper:

- Arendal kommune vil styrke sin posisjon som en betydelig offentlig aktør for næringsutvikling på Agder og et attraktiv lokaliseringssted for ulike typer bedrifter, organisasjoner og offentlige virksomheter.
- Arendal kommune vil tenke regionalt i sitt næringsarbeid, og samarbeide godt med andre kommuner, regionale og statlige myndigheter, forskningsmiljøer, academia, klyngene på Agder, Arendal næringsforening, bransjeorganisasjoner, bedrifter, frivillige organisasjoner og resten av det offentlige virkemiddelapparatet.
- Arendal kommune vil bidra til at vedtatte regionale planer og strategier for Agder blir realisert.
- Arendal kommune ønsker at næringslivet i kommunen utvikles i tråd med FNs bærekraftsmål. Arendal skal være en nasjonalt ledende og internasjonalt anerkjent klima- og miljøby som andre kommuner ser opp til og lærer av. Kommunen har som målsetting å fremstå som Norges bærekraftsby.
- Arendal kommune har som målsetting at netto økning i nye arbeidsplasser økes med minimum 115 pr. år i 2018, 150 i 2019, 200 i 2020, 300 i 2021, 400 i 2022, og med 500 pr. år fra 2023.
- For å kunne sikre tilstrekkelig med næringsarealer i fremtiden har Arendal kommune som målsetting at det reguleres nye næringsarealer og næringsbygg for en økning av minimum 500 nye arbeidsplasser pr. år fra 2017.

Næringspolitisk handlingsplan har følgende 6. fokusområder:

1. **Bærekraft:** Grønt næringsliv, bærekraftsby som merkevare, blå næring, besøksnæring, gjenvinning og resirkulering, lokal mat og drikke, landbruksinteresser og jordvern.
2. **Holdninger og samarbeidsprosjekter:** Vekstkultur, felles prosjekter med næringslivet.
3. **Vertskapsrollen:** Gründere, prosjekter med lokalt eierskap, bedrifter med eierskap utenfor Arendal, statlige og regionale arbeidsplasser, plan- og byggesaksbehandling, skoler, barnehager, boligtomter, båtplasser, fritidstilbud, kulturtilbud, parkering, kollektivtransport og logistikk.
4. **Møteplasser:** Dialog med næringslivet, store eventer, møteplasser for ungdom
5. **Infrastruktur:** Veier, havn, jernbane, flyplass, telekommunikasjon, arbeidsfellesskap for småbedrifter og gründere, næringsarealer.
6. **Kompetanse:** Eureka kompetanse, Digital Campus Agder i Arendal (DCA), grønn kompetanse, lærlinger.

Næringspolitisk handlingsplan vil i handlingsprogramperioden bli fulgt opp gjennom årlige tiltaksplaner, næringslivsundersøkelser og næringslivsdager i Arendal Bystyre.

Landbruk

Revisjon av Landbruksplanen skal startes opp vinteren 2019/2020. Inntil revidert plan er vedtatt i bystyret vil gjeldende landbruksplan (Landbruksplan 2014-2017) bli fulgt opp med fokus på følgende 4 innsatsområde:

1. **Kulturlandskapet:** Følge opp beiteplanen fra 2012, Evaluere de prioriterte områdene i det regionale miljøprogrammet.
2. **Landbruksrelatert næringsutvikling:** Kommunal medfinansiering i landbruksbygg; Bioenergi og flisprodukt, Inn på tunet, Utvikling av gårdsprodukter og gårdsutsalg, Økt produksjon av grønnsaker, bær og juletrær; Oppgradering av kommunale og fylkeskommunale veier for tømmertransport.
3. **Miljøvennlig landbruk:** Tiltak for å bedre kvaliteten på bekker og vann prioritert gjennom Vanndirektivet.
4. **Interessekonflikter – primærprodusent og befolkning:** Evaluere kjerneområde for landbruk, Gjennomgå verdiklassifisering av jordbruksarealer, Oppdatere oversikten over

dyrkbare jord, Utarbeide forslag til ordning hvor omdisponering av dyrket areal kompenseres ved nydyrking eller ved avsetting av midler til nydyrking, Forvaltningsplan for grågås.

Internasjonalisering

Kravet til omstilling og evne til å tilpasse seg samfunnets internasjonalisering blir større. Vårt næringsliv blir i økende grad internasjonalisert og vår befolkning blir mer og mer sammensatt, med erfaring og kunnskap fra liv over store deler av kloden. Det gir utfordringer, men også gode muligheter for å videreutvikle Arendal som en moderne og utadvendt by. Administrativt følges dette arbeidsområdet opp med begrensede ressurser. Det er primært kommuneplanlegger/beredskapskoordinator som følger opp disse målene (ca. 5 % årsverk), sammen med klima- og miljørådgiver vedr. FN-byen og kulturnettverket vedr. Ubuntu.

Kommunens markante satsing på reduksjon av klimagassutslipp, klimanøytral kommunevirksomhet og utvikling av Lavutslippssamfunnet har høstet anerkjennelse, både nasjonalt og i FN-systemet, og har bidratt til å forsterke Arendals posisjon som Norges FN-by. De neste årene legges det opp til å fortsette denne satsingen. FN-by prosjektet blir videreført med en uendret årlig ramme.

Kommunen bidrar med en begrenset ressurs for å opprettholde nettverket Ubuntu. Dette bidrar til å inkludere utenlandske arbeidstagere i et sosialt fellesskap. Bedrifter med denne typen arbeidskraft bidrar økonomisk/praktisk til nettverket. Kommunens ressurs opprettholdes uendret i handlingsprogramperioden.

Arendal Voksenopplæring har med lokalisering i Sørlandet Kunnskapshavn en fremskutt rolle i kommunens satsning på regional kompetanseutvikling. Vi ser at samlokalisering av Voksenopplæring og ulike kompetansebedrifter har gitt positive synergieffekter, bl.a. aktivisering av de betydelige ressursene innvandrere og flyktninger representerer.

Kommunen vil også i kommende handlingsprogramperiode engasjere seg i utviklingsarbeid i Rezekne i Latvia i samsvar med intensjonene i internasjonal plattform. Det er særlig innen helsesektoren samarbeidet er aktivt. Arbeidet fortsetter å vedvare ut handlingsprogramperioden. Engasjement i Union of Baltic Cities (UBC) videreføres i 2020.

Gjennom Agder Internasjonale fagråd vil det bli arbeidet med å spre kunnskap om aktuelle finansieringsordninger og prosjektmuligheter tilknyttet kompetanseutvikling på tvers av landegrenser. Kommunens utgangspunkt for prosjektdeltagelse er å legge inn arbeidsoppgaver som vi allerede er i gang med som egenandel for på den måten å unngå behov for økte økonomiske forpliktelser. Lokaliseringen av Sørlandets Europakontor i Kunnskapshavna bidrar positivt med tanke på utvikling av internasjonale samarbeidprosjekt både for offentlig sektor og næringslivet.

Samferdsel og infrastruktur

Når ny E18 nå er åpnet mellom Arendal og Tvedestrand er den viktigste oppgaven de nærmeste årene å jobbe for at 4-feltsvei i første omgang blir forlenget fra Harebakken til Rannekleiv.

Den interkommunale kommunedelplanen for strekningen Dørdal-Grimstad er forventet vedtatt høsten 2019. Kommunens politiske og administrative ledelse vil etter vedtaket ha et sterkt fokus på å få startet opp regulering av strekningen Harebakken-Rannekleiv (inkl. forbindelsen til Myrene) med tanke på å få avklart arealbruken langs vegstrekningen og få prioritert byggestart på denne strekningen.

I samarbeid med 5 andre mellomstore byregioner vil det i handlingsprogramperioden bli jobbet videre med å forsøke å få etablert en statlig ordning med finansiering av tiltak tilknyttet tilrettelegging for transportsykling og drift av kollektivtransport. Første mål er å få dette omtalt i neste revisjon av Nasjonal Transportplan.

Trafikksikkerhet

I tillegg til hovedveinettet som i stor grad består av E-18 og fylkesveier i kommunen, har Arendal kommune ansvar for ca. 250 km med kommunale veier. Dette veinettet benyttes av kommunens innbyggere mellom hjem, skole og arbeid. Kommunedelplan for trafikksikkerhet, som ble revidert

og vedtatt tidlig høsten 2016, har foreslått en rekke trafiksikkerhetstiltak på veinettet i kommunen. Disse tiltakene iverksettes løpende i takt med bevilgede midler og statstilskudd. Kommunedelplanen foreslås revidert i 2020.

Sykkel

Oppfølging av Kommunedelplan for sykkel skjer ved gjennomføring av konkrete utbyggingsprosjekter først og fremst i regi av Aust-Agder fylkeskommune og Vegvesenet. Ut over dette har fylkeskommunen avsatt egne midler for å ivareta Sykkelbyprosjektet i Arendal og Grimstad. Også tiltak foreslått i Kommunedelplan for trafiksikkerhet vil kunne bidra til økt sykkelbruk. Disse prosjektene gjennomføres av kommunen selv med statlige tilskuddsmidler.

Kjevik og Gullknapp

Kommunen støtter aktivt opp under landsdelens innsats for videre utvikling av rutetilbudet ved Kjevik.

Videre utbygging av Arendal Lufthavn Gullknapp ivaretas av Gullknapp AS uten ytterligere kommunale tilskudd. Sammen med Arendal Fossekompani AS har Froland og Arendal kommuner tatt initiativ til oppstart av et felles reguleringsplanarbeid for å tilrettelegge nye vei fra FV42 inn til flyplassen.

Det er inngått intensjonsavtale om at fylkeskommunen bygger veien som blir liggende like ved kommunegrensen mellom Froland og Arendal. Fylkeskommunen skal dekke 50 % av kostnadene. Arendal Fossekompani AS, Froland kommune og Arendal kommune skal sammen refundere den andre halvdelens av kostnadene (1/3 på hver) med like store beløp i 15 år fra og med året etter at veien står ferdig. Det er en del både plan- og utredningsarbeid som gjenstår, så det kan ikke påregnes at første avdrag blir å betale før etter at nåværende handlingsprogramperiode er omme.

Planarbeidet har stått på vent i 2019 pga. omprioriteringer internt i Statens Vegvesen men forventes videreført i 2020. Pausen er gjort etter ønske fra Froland kommune og i forståelse med Arendal Fossekompani AS og Arendal Lufthavn Gullknapp AS.

Jernbane

Jernbanetilbudet har begrensede utviklingsmuligheter innenfor rammen av eksisterende infrastruktur i Arendal. Kommunen har derfor støttet opp under det regionale arbeidet vedr. en ny kystnær jernbane på Sørlandet. Kommunen følger gjennom Østre Agder-samarbeidet nøye opp Jernbaneverkets arbeid med oppfølgingen av Konseptvalgutredningen for Grenlandsbanen (Porsgrunn-Brokelandsheia).

Havn

Utvikling av Eydehavn havn er avhengig av etablering av planlagt veiforbindelse til Neskilen og arealtilrettelegging. Arendal havnevesen KF vil jobbe videre med å utvikle Eydehavn som rigghavn.

Tidlig i 2015 presenterte Aust-Agder Fylkeskommune i samarbeid med Arendal og Tvedestrand kommuner en overordnet vurdering av hvordan Eydehavn havn best kan knyttes til ny E18 Tvedestrand-Arendal. Utredningen pekte på en tilknytning til E-18 krysset ved Longum som beste alternativ.

Sommeren/høsten 2016 ble det tatt initiativ fra fylkeskommunen om et finansieringssamarbeid tilknyttet planlegging og bygging av en ny veitrasé fra Neskilen frem til havna. Bystyret behandlet sak om dette høsten 2016. Reguleringsplanarbeidet er godt i gang og forventes fremlagt for politisk behandling sent 2019. Oppstart bygging vil tidligst kunne skje sommeren/høsten 2020. Det er gjort intensjonsavtale mellom fylkeskommunen og kommunen om at fylkeskommunen skal bygge veien. Fra og med ferdigstillelsen av veien skal kommunen refundere 50 % av kostnadene med like store beløp hvert år i 15 år. Selv om reguleringsarbeidet er godt i gang er det neppe sannsynlig at prosjektet lar seg gjennomføre så raskt at kommunens 1. avdrag forfaller i inneværende handlingsprogramperiode. I beste fall vil 1. nedbetalingsår bli 2023, og i så fall må det aktuelle beløp innarbeides ved rullering av handlingsprogrammet.

Bystyret har vedtatt at Arendal kommune skal ta initiativ ovenfor Aust-Agder Fylkeskommune med tanke på oppstart av et felles kommunedelplanarbeid for en ny veitrasé mellom Neskilen og Heftingsdalen (E18). Dette følges opp av rådmannen høsten 2019 med tanke på å få på plass en intensjonsavtale om oppstart av planarbeid våren 2020. Planarbeidet forutsettes gjennomført i

kommunal regi, men i tett samarbeid med fylkeskommunen. Det må påregnes at kommunen/fylkeskommunen må forskuttere plankostnadene for å holde framdrift på prosjektet.

Klima og miljø

Klimautfordringene er store og økende. Av den grunn er handling lokalt og globalt nødvendig for å skape en utvikling som kan tilpasse ressursbruk til klodens bærekraft. Arbeidet med å redusere klimagassutslippene foregår på kort sikt ved å erstatte fossile utslippskilder med klimanøytrale løsninger. Arendal kommunes bygg ble oljefri i 2015. Det er primært kommunens bilpark som vil ha hovedfokus for utslippskutt i handlingsprogramperioden.

På lengre sikt arbeides det gjennom arealplanlegging med å legge til rette for et Lavutslippssamfunn, hvor transportbehovet er minimert, og hvor det legges godt til rette for kollektive transportløsninger. Klimahensynet er avgjørende for Areal- og transportplanarbeidet for Arendalsregionen

Kommunen utarbeider årlig klimaregnskap for kommuneorganisasjonens virksomhet. For å kompensere for kommunens klimautslipp vil det i planperioden bli kjøpt klimakvoter tilsvarende utslippene. Dette er innarbeidet i budsjettet.

Kommunedelplan for Klima- og energi ble vedtatt i 2019 og en tilhørende handlingsplan vil konkretisere oppfølgingen av kommunedelplanen. Handlingsplanen legges frem for bystyret parallelt med forslag til Handlingsprogram/budsjett dvs. november 2019. Handlingsplanen vil prioritere tiltak i handlingsprogramperioden.

Innenfor rammen av egen arbeidsinnsats og tilskuddsmidler vil administrasjonen videreføre arbeid med ulike prosjekter med fokus på klima, energi og miljø. Det legges også opp til å videreføre deltagelse i Klimapartnere.

Arbeidet med å få kommunens enheter Miljøfyrtårnsertifisert vil fortsette i planperioden.

Arendalssamfunnet har høy grad (97 %) av gjenvinning av avfall. Kommunen vil i økende grad benytte livsløpsanalyser og klimaperspektiv som grunnlag for egne anskaffelser. Det er behov for å en sterkere prioritering av kommunens innkjøpsfunksjon relatert til grønn innkjøp. Leasing og innkjøp av ladbare kjøretøy vil øke.

Satsingene Beintøft, som er gå og sykle til skolen-aksjon, Aksjon Rydd strand, økt antall elbiler i kommunale tjenester og Reklame-nei-takk videreføres i planperioden.

Sykkelbyen Arendal er, sammen med Grimstad, Aust-Agders sykkelbyer. I planperioden blir det fokus på hverdagssykling, sykkelparkeringer, utbedring av sykkel- og gangveier, sykle til jobben og andre kampanjer.

Arendal kommune vil i 2019/2020 delta i KS sitt læringsnettverk Kortreist Kvalitet. Målet med nettverket er å videreutvikle kunnskap om- og finne tiltak for hvordan vi kan gjennomføre en omstilling til et lavutslippssamfunn. Kommunen er representert med folkevalgt ledelse, administrativ toppledelse, og representanter fra rådmannens staber. Arendal har brakt inn grønn mobilitet tilknyttet Bryggebyen Vindholmen som case i nettverket. Et mulighetsstudie skal gjennomføres.

Samfunnssikkerhet

Kommunen har satt fokus på håndtering av uønskede hendelser i skoler og barnehager med bakgrunn i de situasjonene vi har hatt i våre naboland. Det er utarbeidet en enhetlig beredskapsplan for oppvekstsektoren hvor det angis konkrete tiltak for håndtering av slike kriser. I handlingsprogramperioden vil det bli arbeidet med å utvikle en type varslingsanlegg for skoler tilknyttet denne type hendelser.

Stab Samfunnsutvikling vil i handlingsprogramperioden bruke ca. 0,3 årsverk tilknyttet koordinering av beredskapsoppgaver.

Våre trehusmiljø er sårbare for store ukontrollerbare branner. Dette har satt forebygging av branner i gamle trehusmiljø i fokus. I kommende handlingsprogramperiode vil det bli arbeidet systematisk med å forebygge slike hendelser. Kartlegging av de viktigste områdene ble utført i

2014. I 2020 vil fokuset være å fortsette å iverksette tiltak som prosjektf finansieres via statstilskudd.

Kartlagte flomsoner langs vassdrag og sjø, rasfarlige områder og andre områder med naturgitte eller menneskeskapte forhold som kan utgjøre en risiko for liv, helse og verdier skal legges til grunn for arealplanlegging på alle nivå. Kommunen vil arbeide for å få gjennomført en kartlegging av de risikofaktorene som enda ikke er tilstrekkelig klarlagt, felles for disse oppgavene er at de har en kostnad som krever statlig finansiering for å kunne gjennomføres.

Det er utarbeidet et helhetlig opplegg for ROS analyser tilknyttet arealplanlegging. Dette legges til grunn for videre ROS-arbeid kommende år. Ut over dette vil det i handlingsprogramperioden bli lagt ekstra vekt på å sikre at det i alle nye arealplaner er avsatt tilstrekkelig kapasitet i flomvannløp og fordrøingsmagasin i utsatte nedslagsfelt, og at det er tatt tilstrekkelig hensyn til deponering av snø ved store snøfall.

Kommunens beredskapsplanverk gjennomgås løpende og er et dynamisk verktøy i forhold til endringer i eksterne og interne forhold. Det vil bli lagt vekt på å gjøre planverket til et nyttig redskap i en aktuell krisesituasjon. Beredskapsarbeidet er koplet sammen med kommuneplanarbeidet for å sikre kontinuerlig fokus og prioritet.

Det er utarbeidet en egen plan for informasjonsberedskap med underordnede dokumenter. I vår nye hverdag preget av sosiale medier er informasjonsarbeidet stadig viktigere i en krisesituasjon. Kommunen vil i det løpende arbeidet med revisjon av beredskapsplanen og i øvelser legge stor vekt på samordning av informasjonsplaner innad i kommunen og i forhold til samarbeidende aktører.

I handlingsprogramperioden vil det bli utarbeidet en kommunedelplan for Samfunnssikkerhet og beredskap i tråd med. bystyrets vedtak i 2018.

Arealforvaltning

Den kommunale planstrategien er et hjelpemiddel for bystyret til å avklare hvilke planoppgaver kommunen skal prioritere i valgperioden for å møte kommunens behov. Et viktig siktemål er å styrke den politiske styringen av hvilke planoppgaver som skal prioriteres. I tillegg til kommunens egne arealplaner skal planstrategien omhandle alle typer planer og større utredninger som skal utarbeides av kommunen selv.

Rådmannen legger fremdriftsplanen i Planstrategien til grunn for kommunens egen arealplanlegging.

Tilknyttet revisjonen av Kommuneplanens Samfunnsdel vil rådmannen høsten 2019 legge frem et utkast til planstrategi for kommende valgperiode. Her vil det fremkomme hvilke arealplaner som er under arbeid, hvilke arealplaner som er vedtatt startet opp men så langt ikke igangsatt og en anbefaling av hvilke nye arealplaner som bør utarbeides.

Lavutslippssamfunnet

Med perspektiv på klimautfordringer og folkehelse er utvikling av Lavutslippssamfunnet et mål for arealplanleggingen, i samsvar med nasjonale og regionale føringer. Arendal kommune ønsker vekst i folketall og arbeidsplasser gjennom å satse på attraktive boligområder og boliger, en offensiv næringspolitikk og en bred kultursatsing. Dette skal i et arealperspektiv gjøres i balanse mellom utvikling og vern. Det må settes av tilstrekkelig med areal til næringsformål, boligformål og tjenesteytende formål, samtidig som en sikrer naturgrunnlaget, kulturmiljø, idretts- og friluftsområder. I arealplansammenheng handler tilrettelegging for Lavutslippssamfunnet om å redusere samfunnets transportbehov, om arealeffektivitet og om å tilrettelegge for utvikling av knutepunkt/lokalsentre langs kollektivakser og økt bruk av sykkel som transportmiddel.

Boligpolitikk

Bystyret behandlet sommeren 2019 Boligmelding for Arendal og vedtok å legge denne til grunn for det videre arbeidet med å en helhetlig boligpolitikk i Arendal. Bystyret vedtok at boligmeldingens forslag til tiltak (kap. 4) skulle bli vurdert nærmere tilknyttet kommunens årlige handlingsprogramprosess.

Parallelt med kommunens arbeid med Boligmeldingen har imidlertid KS og Asplan Viak gjennomført KS FOU-prosjektet «Kommunen som boligpolitisk aktør». En egen rapport fra dette

prosjektet er nylig lagt frem. Rapporten er kalt «Kommunen som aktiv boligpolitisk aktør».

Prosjektet bygger på informasjonsinnhenting om boligpolitikk i 17 kommuner og diskusjoner i 2 diskusjonssamlinger med deltagelse fra kommuner, Husbanken, næringslivet, forskningsinstitusjoner og KMD. Arendal kommune v/rådmannens Stab Samfunnsutvikling har deltatt på disse samlingene og bidratt med våre erfaringer. Prosjektet har særlig vektlagt hva en helhetlig kommunal boligpolitikk omfatter, og viktige utfordringer i boligpolitikken forstått som bolig for alle.

Kommunene har ulike utfordringer i boligpolitikken fra kommuner i regioner med vekstutfordringer til kommuner som arbeider for å få til vekst. Kommunene i utvalget i dette prosjektet har særlig vektlagt høye boligpriser i knutepunkt og fortetningsområder som gjør det vanskelig å fremskaffe boliger til barnefamilier og innbyggere med «vanlige inntekter», at nybygging av leiligheter ikke frigir eneboliger slik det var forventet, boliger til eldre, nok boliger til ulike grupper vanskeligstilte som har krav på hjelp, levekårsutfordringer i noen områder, og fragmentert offentlig innsats som krever samordning.

Rapporten tar opp spørsmål om bærekraftig by- og tettstedsutvikling har hatt for ensidig fokus på klima, areal og transport, og i for liten grad sosioøkonomiske hensyn og bolig for alle. Sosial bærekraft innebærer også at vanskeligstilte, barnefamilier og andre boligsøkere med «vanlige inntekter» sikres mulighet for å bo i en klimavennlig by- og tettstedsstruktur, herunder muligheter til å eie egen bolig. Skal dette være mulig må det planlegges for det i den nære by- og tettstedsstrukturen, ikke bare i knutepunkter og transformasjonsområder.

I rapportens anbefalinger vektlegges en helhetlig boligpolitikk der bolig for alle er utgangspunktet, bedre analyser og samarbeid om boligbehov og boligbyggebehov, og utvikling av samarbeidet mellom kommunen og bolignæringen om bolig for alle. Det pekes også på behovet for bedre boligkompetanse i samhandlingen i samfunns- og arealplanleggingen mellom kommunene og regionale myndigheter.

Prosjektrapporten oppsummerer følgende 5 konkrete anbefalinger.

1. Helhetlig kommunal boligpolitikk
2. Bedre analyser og samarbeid om vurderinger av boligbehovet og boligbyggebehovet
3. Samarbeid mellom kommunen og boligutviklere om bolig for alle
4. Bedre boligkompetanse i den regionale samhandlingen i samfunns- og arealplanleggingen
5. Statlige føringer om sosioøkonomiske hensyn og sosial bærekraft i arealpolitikken

Det anbefales dessuten at de statlige planretningslinjene for samordnet bolig, areal og transport revideres slik at det gis tydeligere statlige føringer om sosioøkonomiske hensyn og sosial bærekraft i arealpolitikken.

Som en oppfølging av dette FOU-prosjektet har KS invitert interesserte kommuner med i et nytt læringsnettverk kalt: Helhetlig kommunal boligpolitikk. Det er lagt opp til 5 samlinger over en periode på ca. 1,5 år. Oppstarts-samling ble avholdt i april 2019.

«Bolig for alle» er et utgangspunkt for læringsnettverket. Arbeidet avgrenses mot boligsosiale virkemidler, men vil likevel omfatte sammenhenger mellom boligsosialt arbeid og øvrig boligpolitikk. I tillegg er kobling til stedsutvikling og næringsutvikling sentralt.

Arendal kommune v/Rådmannens Stab Samfunnsutvikling og Stab Helse/Levekår deltar i nettverket. Tilknyttet denne deltagelsen er det under etablering en lokal ressursgruppe i kommunen bestående av representanter fra Arendal Eiendom KF, Rådmannens Stab Helse og Levekår, Rådmannen Stab Samfunnsutvikling og representanter fra de lokale boligprodusentene.

Bedret folkehelse

Helseforebygging handler om god arealplanlegging dvs. å planlegge for trivsel, som for eksempel å legge til rette for gode møteplasser, for god estetikk, for grønne lunger, for idrett og friluftsliv, for tilpassede boliger med livsløpsstandard, for flere leiligheter for husholdninger bestående av enslige og par, for universell utforming, m.m. Disse planprinsippene er lagt til grunn i den nylig vedtatte Areal- og transportplanen for Arendal, Grimstad, Froland og Tvedestrand kommuner. Denne vil bli førende for all kommunal arealplanlegging og byggesaksbehandling i kommunene.

Fortette med kvalitet og øke den sosiale bærekraften

For å sikre at fortetting og arealeffektivisering faktisk opprettholder og øker kvaliteten i boområdene er det avgjørende å involvere innbyggere, organisasjoner og næringsliv tidlig i arealplanprosessene. Den sosiale bærekraften i kommunens lokalområder skal forsterkes. I handlingsprogramperioden vil administrasjonen legge til grunn dialogbaserte planprosesser for alle arealplaner som utarbeides i egen regi.

Bruke kulturarven som en ressurs for steds- og byutviklingen

Store deler av Arendal sentrum er registrert i Riksantikvarens NB-register over særlig bevaringsverdige bymiljø. Som del av Byplan Arendal 2023 er det utarbeidet en kulturhistorisk stedsanalyse for byens sentrumsområde. Dette er helt i tråd med hva riksantikvaren anbefaler for slike byområder. Analysen vil bli lagt til grunn for all arealplanlegging i bykjernen.

Bevare store sammenhengende skog- og jordbruksområder

I handlingsprogramperioden vil særlig firefelts E18 gjennom kommunen, boligutbyggingen på Nedenes og reiselivsutviklingen på Tromøy innebære de største utfordringene i forhold til store sammenhengende skog- og jordbruksområder. Dette vil fra administrasjonens side få et særskilt fokus i kommende arealplanprosesser.

e-Byggesak og e-Byggsøk

I regi av IKT Agder er det gjennomføre et forprosjekt som anbefaler innføring av e-byggesak i kommunene. Grimstad kommune vil høsten 2019 pilotere en løsning som de andre kommunene kan ta i bruk ca. 2020.

Det er først ved innføring av e-byggsøk tiltakshavere og konsulenter vil kunne oppleve en automatisert byggesaksbehandling med de fordelene dette vil gi med hensyn til saksbehandlingstid. E-byggsøk forutsetter imidlertid at kommunen har innført en e-byggesakløsning som kan gi grunnlag for automatiske uttrekk av relevante byggesaksdata.

e-Plansak

På plansiden har Staten igangsatt forsøk med standardisering av reguleringsplankart og reguleringsbestemmelser med tanke på å kunne innføre automatisk byggesaksbehandling. Arendal kommune deltar i dette arbeidet. Retningslinjer for standardiserte reguleringsplaner foreligger og rådmannen foreslår å legge disse til grunn for alle reguleringsplaner i Arendal kommune.

10 Arendal eiendom KF

10.1 Innledning

Budsjettet er satt opp i samsvar med ny forskrift om særbudsjett, særregnskap og årsberetning for kommunale og fylkeskommunale foretak.

Budsjettet forutsetter en videreføring av hovedaktiviteter fra driften i 2019 budsjettet. Kommunens signaliserte budsjettutfordringer i 2020 vil likevel prege både budsjettprosessen og driftsbudsjettet for Arendal eiendom KF. Eiendomsforetaket vil måtte møte et konsernbidrag med å se på tiltak i egen organisasjon samt nivå på tjenestetilbudet som leveres til kommunale enheter. Budsjettet må tilpasses et konsernbidrag. Bemanning må tilpasses budsjettforutsetningene.

Flere store byggeprosjekter som ny legevakt/KØH, etablering av svømmeanlegg og flerbrukshall i Arendal idrettspark og nytt helsehus på Saltrød preger investeringssiden i budsjettet. Dette vil være både utfordrende, men også svært spennende prosjekt å følge opp. Arendal eiendom KF må tilpasse organisasjonen både mht. kapasitet og kompetanse, men også hensynta eventuelle justeringer i fremdrift ved de enkelte prosjekt.

Styret i Arendal eiendom KF utgjør generalforsamling i Fløyveien 14 AS. Selskapet er ansvarlig for bygging av nytt kontorbygg for fylkesmannen i Agder. Gjennomføring av byggeprosjektet vil kreve et sterkt fokus på kostnadsstyring og en betydelig oppfølging i foretakets administrasjon. Nytt kontorbygg til Fylkesmannen er planlagt å stå ferdig til innflytting i desember 2020.

10.2 Særlige forhold som påvirker budsjettet

Konsernbidrag

Det er signalisert at rådmannen vil fremme et forslag til konsernbidrag fra Arendal eiendom på 6 mill. kroner. Selv om dialogen med rådmannen ikke er sluttført, og budsjettet heller ikke er behandlet i bystyret, må foretaket forberede tiltak allerede i løpet av høsten. Dette vil være en pågående prosess hvor dialog med styret vil være påkrevet. Det må forventes inngripende tiltak på organisering, funksjoner og nivå på tjenester dersom signalisert nivå skal nås.

Utvalgte byggeprosjekt

Det vil i løpet av 2020 bli arbeidet intenst med oppstart av byggeprosjektet ny legevakt/KØH. Prosjektet har press på fremdrift og er krevende både mht. både plassering direkte ved sykehuset, grunnforholdene på tomten og de spesialfunksjoner som bygget skal inneholde.

Byggeprosjektet kontorlokaler til fylkesmannssembetet er planlagt ferdigstilt i desember 2020. Samtidig vil ferdigstillelse av ny heis til Fløyheia og en videre utvikling av Fløybyen kreve kapasitet og kompetanse av Arendal eiendom KF.

Arbeidet med nytt helsehus er i en fase hvor områdeplanen vil følges opp av rådmannen med deltakelse fra Arendal eiendom KF. Prosjektmodell og innledende arbeider med byggeprosjektet vil bli videreført i 2020.

Nytt svømmeanlegg og flerbrukshall ved Arendal idrettspark videreføres inn i 2020. Fremdrift og finansiering av svømmeanlegget må avklares i løpet av budsjettprosessen.

Lovpålagte tiltak i formålsbygg

Innsatsen for å innfri krav om lovpålagte oppgaver i formålsbygg, og da spesielt brannsikkerhet i skolene, videreføres i 2020. Det må påregnes at arbeidet med å lukke avvik på dette området må prioriteres fremfor ordinært vedlikehold. I tillegg vil oppfølging av lovpålagte tiltak på heis, elektriske anlegg og ikke minst krav knyttet til utrangerte svømmehaller kreve oppfølging og budsjettmidler.

Nye lovkrav medfører økte kostnader til lovpålagte tiltak. De nye kravene og økte kostnader overstiger det nivået som ble lagt til grunn i 2010 da foretaket ble opprettet. Dette medfører press på vedlikeholdsmidlene.

Svømmeanleggene

Det må påregnes at et stadig større andel av foretakets vedlikeholdsbudsjett henføres til våre svømmeanlegg. Utrangerte anlegg og drift på grensen av pålagte lovkrav er nå en gjenganger ved foretakets rapportering og budsjettframlegg. Denne situasjonen forsterkes ved at det må påregnes periodevis driftsstans neste periode.

Budsjettmessige tilpasninger. Prinsipper for arbeidet

Kommunen melder at det er betydelige problemer med budsjettnivå for 2019 og 2020. En må avvente bystyrets nivå for budsjett for Arendal eiendom KF, men det er likevel sentralt at styret velger tilnærming til budsjettarbeidet. Daglig leder ønsker å arbeide videre med følgende føringer uten at dette må oppfattes som uttømmende:

- Organisatoriske tiltak i Arendal eiendom og i skjæringspunktet mellom drift i foretak og drift i kommunen. Det forutsettes at en ser på både «gamle» og nye tiltak hvor det kan være besparelser og/eller forbedringer på kvalitet hos begge parter. Både renhold og drift for øvrig bør vurderes
- Forutsatt at kjøp av tjenester reduseres må tilsvarende kostnadsreduksjon skje i Arendal eiendom gjennom reduserte gjenytelser
- Frekvens på utført renhold må vurderes og dette må skje i et samspill med kommunen. En reduksjon av tjenester innen renhold vil ta tid å gjennomføre siden store deler av kostnadene er knyttet til fast ansattes lønnskostnader

Vedlikehold må etter daglig leders vurdering holdes på minst dagens nivå. Dette kan ikke reduseres uten at det får vesentlige negative konsekvenser. Vi er i dag på et minimum og ytterligere reduksjoner vil medføre at vedlikeholdsetterslepet øker.

Det er igangsatt et arbeid i Arendal eiendom KF med å tydeliggjøre et skille mellom tiltak som er driftsrelaterte og tiltak som er investeringsprosjekt.

Det betyr at det vil bli fremmet nye investeringsprosjekter ved tertial 2020 som:

1. Oppgradering og påkostning av fasader på skoler og omsorgssenter.
2. Oppgradering og energioptimering av tak på skoler og omsorgssenter.
3. Brannsikringstiltak på omsorgssenter, bla sprinkling, hvor en imøtekommer brannvesenets krav knyttet til responstid.

Alle nye investeringsprosjekt må gi en varig forbedring:

- Forlenget levetid
- Økt kapasitet/ytelse/funksjonalitet
- Reduserte driftskostnader slik at verdien av bygget øker

10.3 Kommentarer til enkelte punkter i budsjettet

10.3.1 Driftsbudsjettet

Salgs- og leieinntekter har en liten økning mot tidligere år.

Overføringer og tilskudd fra andre er i hovedsak husleieinntekter fra Arendal kommune. Endringen skyldes kommunal deflator, nye husleier, renter og avdrag. Det er ikke innarbeidet økt overføring for strømbudsjett i raden for andre overføringer og tilskudd fra staten.

Lønnsutgifter har en liten nedgang fra 2019 og dette skyldes blant annet en vakant stilling samt en feilbudsjettering.

Kjøp av varer og tjenester vil bli justert i henhold til budsjettet for 2020.

Avskrivninger har en økning mot tidligere og dette hører sammen med at det er flere investeringsprosjekt som er avsluttet og dermed skal avskrives.

10.3.2 Investeringsbudsjettet

Avhending av eiendommer

Arendal eiendom KF skal redusere kommunens låneopptak ved å selge eiendom/bygg som ikke benyttes til kommunal kjerneaktivitet. Det er med unntak av Løddesøl skole ingen formålsbygg som kan avhendes. Salgsinntekter vil i årene som kommer stamme fra regulering, opparbeidelse og salg av bolig- og næringsområder. Salg av tomter på Marisberg ble påbegynt i 2018 og videreføres i perioden. Omregulering til noen flere eneboligtomter har blitt tatt godt imot i markedet.

Næringsareal

I henhold til fremdriftsplanen vil de første tomtene i Heftingsdalen næringsområde være klare for salg til sommeren 2021. Investeringer i infrastruktur og i detaljregulering vil skje i perioden frem til ferdigstillelse av del 1 av feltet. Betaling for siste del av vederlag til Nye Veier AS for opparbeidelse av næringsområde forfaller til betaling i 2021, med 8,125 mill. kroner.

Avtalen om erverv av arealer til Agderparken nord forutsetter betaling av siste del av kjøpesum i 2020. Det er avsatt 10 mill. kroner i langtidsbudsjettet i 2020. I henhold til fremdriftsplanen vil de første tomtene stå klare i løpet av 2021.

Kommunens planprogram for Ulleråsen/Ny vei til Eydehavn er forsinket og forventes gjennomført i løpet av 2020. Innregulering av tilstrekkelig areal til næring for salg har vært tiltenkt som finansiering av ny vei til Eydehavn. Alternativ finansiering må på plass dersom næringsarealene reduseres eller faller bort.

10.4 Mulige salgsobjekter

Eiendom	Salgsobjekter 2020	Salgsobjekter 2021 - 2029
Tomter Marisberg	6 500 000	24 700 000
Stoa	2 900 000	480 000
Natvig felt B	-	8 500 000
Romstølen vest	-	17 100 000
Heftingsdalen, tomter	5 000 000	30 000 000
Agderparken nord, tomter	-	20 000 000
Sum	14 400 000	100 780 000

Figur 98: Mulige salgsobjekter Arendal eiendom KF

10.5 Vedtak

Daglig leders forslag til vedtak

Styret i Arendal eiendom KF tar budsjettforslaget for perioden 2020-2023 til orientering.

Møtebehandling i Styret Arendal eiendom KF 16.9.2019:

Votering

Enstemmig

Styret Arendal eiendom KF vedtak

Styret ser med sterk bekymring på det nivå på konsernbidrag som er foreslått fra rådmannens side. En overføring på 6 mill. kroner vil medføre tiltak, herunder et redusert vedlikehold og et økt vedlikeholdsetterlep, som reduserer verdien i eiendomsmasse i Arendal kommune. Mål i foretakets strategidokument, som er behandlet i bystyret, kan dermed ikke oppnås. Styret forutsetter at det skjer vurderinger av organisatoriske forhold i grensesnittet mellom kommune og foretak for å oppnå effektiviseringsgevinster i begge organisasjoner. Styret ber daglig leder klargjøre tiltak som så langt som mulig skjermer vedlikeholdsposter.

11 Arendal havnevesen KF

11.1 Sammendrag

Arendal havnevesen KF budsjetterer iht. følgende nye forskrift gjeldende fra 1.1.2020: «Forskrift om økonomiplan, årsbudsjett, årsregnskap og årsberetning for kommuner og fylkeskommuner mv.»

Ifølge lov om havner og farvann §47 skal havnekapitalen holdes regnskapsmessig adskilt fra kommunens øvrige midler.

Arendal havnevesen KFs budsjetter utarbeides av Havnestyret og vedtas av Arendal bystyre som garanterer for havnens samlede forpliktelser. Inntektene fra havnevirksomheten skal betjene alle kostnader til drift og investeringer. Det ytes ingen kommunale tilskudd, overføringer eller andre økonomiske ytelser fra kommune til havn. Havn skal kreve brukerbetaling for bruk av havneinfrastruktur. Arendal kommune har valgt å støtte fergene med inntil 200 000 kroner årlig for slitasje/drift av lokalfergeleiene. Midlene overføres direkte til havn.

Stortinget har vedtatt en liberalisering av havnekapitalreglene vedr. utbytte fra havnekapitalen. Kommunene gis adgang til å foreta utdeling fra havnekapitalen forutsatt at det er satt av tilstrekkelige midler til drift og vedlikehold av havn, samt midler til investeringer som er direkte knyttet til tjenesteyting rettet mot fartøy, gods- og passasjerhåndtering.

Havnestyret har i budsjett for 2020 innstilt på at evt. overskudd fra havnedriften avsettes til fond/nedbetaling av gjeld og redusere kommunens lånegarantiekssponering.

11.2 Vurderinger

Arendal havnevesen KF driver kommersiell virksomhet. Havnestyret budsjetterer med samlede inntekter i 2020 på ca. 33 mill. kroner før avskrivninger. Dette er en liten økning fra regnskap 2018. Driften budsjetteres med et samlet overskudd på ca. 1,9 mill. kroner der ordinær havnedrift gir overskudd, mens småbåt og gjestehavn er i tilnærmet i balanse.

Det er foreslått en endring i bemanning/havnens åpningstider. Disse er reflektert i budsjetterte lønnskostnader som øker i 2020.

Havnens inntekter er avhengig av kundenes aktivitet, som igjen er avhengig av markedet, kronekurs og dollarpris. Inntekter fra rigg er usikre da denne kan avgå på kort varsel. Det er i budsjettet lagt opp til at riggen ligger inntil 6 måneder i 2020. Andre leieinntekter er sikret i langsiktige leieavtaler og kontrakter. Dette gir bedre forutsigbarhet rundt kontantstrømmene. Bulkmarkedet er i stadig vekst og forventes høyt også i 2020. Markedet for oljeservice forventes fortsatt lavt, men svakt økende i 2020. Kronekursen er avgjørende for eksport og importvolumene. Havnen forventer en liten økning i tonn gods over kai i 2020, men vurderer å ta større del av håndteringen selv, og redusere innleie av eksterne kontraktører. Havnen diskuterer flere konkrete prosjekter med nye potensielle kunder. Budsjettet er lagt opp uten forventninger til inntekter som ikke er fastsatt gjennom avtale. Budsjettkorrigeringer gjøres når endelige avtaler er inngått. Det er stort press på kaikapasitet - og budsjettet legger opp til å utvide kaikapasitet for å betjene flere kunder og høyere volum.

Småbåt videreføres i balanse mellom inntekter og utgifter. Det er mye ledige kapasitet, og det foreslås derfor ingen økning i prisene. Deler av mannskapskost overføres fra småbåt til ordinær havn i 2020. Vedlikeholdsetterslepet er stort i småbåthavnene og må intensiveres kommende periode.

Gjestehavnen (inkl. badeanlegget) forventes i balanse for sesongen 2020, med små justeringer i driftsmodell. Bystyret bør vurdere hvorvidt bassenget bør overføres til kommunen/eiendomsforetaket og utvide sesongen utover gjestehavnsperioden.

For perioden 2021-2023 er samlet resultat fra driften budsjettert med negativt resultat. Dette skyldes primært låneopptak til nye store prosjekter (ny kai, ny infrastruktur, ++) som gir inntekter først når disse er etablert, mens finanskostnadene belastes allerede ved vedtak og gjennomføring.

Landstrømsanlegg for cruise er ikke inntatt i budsjett - da tidligere forutsatt statlig medfinansiering er usikkert.

11.3 Kommuneplanens føringer

Vurdering av klimakonsekvenser

Arendal havnevesen KF har installert landstrømsanlegg i sentrum (LW), På Eydehavn (LW) og Fiskemottaket(LW):

Arendal havn sikrer gjennom disse anleggene at ca. 4 mill. Kwh årlig konverteres fra fossilt til bærekraftig fornybar energi. Dette er oppsiktsvekkende gledelige tall, som daglig sparer miljøet for enorme utslipp av klimagasser. Alle fartøy under Arendalsuka må koble seg til ren fornybar energi under oppholdet. Mange tar for gitt at fartøyene er uten støy og utslipp, men dette er et resultat av havnens målrettede tiltak og investeringer i klimavennlige løsninger.

Sandvikodden tankanlegg inngår i dag i en helt vesentlig omlegging til mer bærekraftig brennstoff i Norge. Biodiesel (HVO) skipes fra USA til Hisøy. Deretter innblandes 12 % av biodieselen i ordinær diesel. Fra 1.1.2020 skal innblandingen av ren biodiesel øke til 20 % i Norge.

Sandvikodden tankanlegg må oppgraderes og det må investeres betydelig i anlegget. Trafikken vil øke. Anlegget er avgjørende for at Norge skal klare sine klimagassmål der biodiesel inngår.

Lokalfergene skal ha nullutslipp fra 2022.

Cruisetrafikken må redusere eget klimaavtrykk. Havnen bør innen 2025 kunne tilby landstrømsanlegg (HW) for cruiseskip. Det er usikkert hvor mye staten vil bidra. Det er derfor avgjørende at landstrømsanlegget dimensjoneres for fremtidens fartøy og en økning i antall skip. Slike skip er noe større enn de som normalt trafikkerer Arendal. Farleden bør derfor utvides for at de mest miljøvennlige skipene kan anløpe og koble seg til anlegget.

Arendal havnevesen KF har gode forutsetninger og bør ha ambisjon om nullutslipp i 2030.

Driftsmessige konsekvenser

Arendal havnevesen KF vil tilstrebe økonomisk overskudd og oppbygging av fond slik Bystyret har bestemt.

Samtidig pekes på at havnedrift er volatilt – inntektene vil variere og kostnadskontroll er viktig.

Havnen mener at det foreløpig (2020) ikke er rom for å utbetale utbytte fra havnevirkksomheten pga. høy belåning, stort vedlikeholdsetterslep og behov for betydelig fremtidige investeringer på Eydehavn, på Sandvikodden og på cruisekaiene.

Konklusjon

Arendal havnevesen KF har hatt en svært positiv utvikling de siste årene, godsvolumer, kundegrunnlaget og inntekter har alle hatt en svært positiv og god utvikling.

Havnen har investert betydelig de siste år for å oppnå resultatene. Skal utviklingen fortsette må det fortsatt investeres der følgende prosjekter vil være avgjørende for å øke verdiskapningen:

Ny dypvannskai Eydehavn, Landstrøm cruise, oppgradering Sandvikodden tankanlegg, nye lade- og anløpsbrygger for lokalfergene, infrastruktur Eydehavn.

11.4 Vedtak

Havnestyret i Arendal havnevesen KF behandlet saken i møte 12.6.2019.

Havnestyret Arendal Havnevesen KF vedtak/innstilling

Arendal havnestyre vedtar forslag 1 til driftsbudsjett 2020 (og perioden fram til 2023).